

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ**

*Η Επίδραση της «Τελικής Λύσης» στην εξωτερική πολιτική του Τρίτου Ράιχ:
εσωτερικές και διεθνολογικές όψεις*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΠΑΤΣΕΧΙΛΙΔΟΥ ΑΡΤΕΜΙΣ-ΝΕΦΕΛΗ (Α.Μ 18027)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΚΡΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΤΗΣ: ΚΑΡΒΟΥΝΑΡΑΚΗΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2020

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Παπατσεχλίδου Άρτεμις-Νεφέλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της πιθανής επίδρασης της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος στην εξωτερική πολιτική της ναζιστικής Γερμανίας. Αρχικά, αναλύεται το φαινόμενο του αντισημιτισμού το οποίο διατρέχει τη γερμανική ιστορία και το οποίο κορυφώθηκε με το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα. Παράλληλα, ερευνάται ένα από τα σημαντικότερα διαχρονικά ζητήματα των Διεθνών Σχέσεων, το «Γερμανικό Ζήτημα» και η συνάφειά του με τον αντισημιτισμό. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η εξέλιξη του ναζιστικού καθεστώτος βασικό χαρακτηριστικό του οποίου ήταν ο αντισημιτισμός με έμφαση στην ιδεολογία και στον τρόπο άσκησης της εξουσίας του έως την κατάρρευσή του το 1945. Έπειτα, γίνεται λόγος για το Εβραϊκό Ζήτημα στο πλαίσιο του Τρίτου Ράιχ και ειδικότερα για την «Τελική Λύση» η οποία αποφασίστηκε με στόχο την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος και η οποία είχε διάφορες πολιτικές, θεσμικές και πολιτισμικές εκφάνσεις. Ακολούθως, η διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στην εξωτερική πολιτική του χιτλερικού κράτους και εντυφεί στη στρατηγική του ως προς την πραγματοποίηση της «Τελικής Λύσης», αναδεικνύοντας πιθανές αλληλεπιδράσεις των στρατηγικών στόχων του Hitler ένας εκ των οποίων ήταν το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα. Ύστερα, αφού ολοκληρώνεται η εξιστόρηση της πτώσης του Τρίτου Ράιχ και των γεγονότων που ακολούθησαν στη Γερμανία από το 1945 και μετά, μελετάται το φαινόμενο του αντισημιτισμού, καθώς και η αντιμετώπιση του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος στο πλαίσιο της σύγχρονης εποχής έχοντας ως επίκεντρο τη σημερινή Γερμανία. Τέλος, εξάγονται ορισμένα συμπεράσματα ως προς τη διαχείριση του ναζιστικού παρελθόντος με έμφαση στο «Γερμανικό Ζήτημα».

Λέξεις Κλειδιά: Hitler, Ναζί, Εβραίοι, αντισημιτισμός, Γερμανία, Ολοκαύτωμα

ABSTRACT

The aim of this thesis is the research of the impact which the 'Final Solution' of the Jewish Question may have had on the foreign policy of the Nazi Germany. In the beginning, what is examined is the antisemitism phenomenon which pervades the German history and which culminated in the Holocaust. In tandem with this, what is also investigated is one of the most significant and timeless issues of the International Relations, the 'German Question' as well as its relevance to the antisemitism. Subsequently, what is presented is the evolution of the Nazi regime a main feature of

which was the antisemitism by giving emphasis on the ideology and the way of exercising its power until its demise in 1945. Afterwards, what is mentioned is the Jewish Question in the Third Reich and specifically the 'Final Solution' which was decided in order to confront this problem which had various political, institutional and cultural manifestations. Hereupon, the thesis is centered on the foreign policy of the Hitler regime and it is focused on its strategy for the realization of the 'Final Solution' by pointing out potential interactions between the strategic objections of Hitler one of which was the Holocaust. Then, once the account of the fall of the Third Reich and of what had happened in Germany from 1945 onwards is completed, what are investigated are the antisemitism phenomenon and the handling of the Jewish Question at the present times with Germany as the focal point. Finally, what is concluded is to do with the handling of the Nazi past by highlighting the 'German Question'.

Keywords: Hitler, Nazi, Jews, antisemitism, Germany, Holocaust

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	Σελ.3
Abstract.....	Σελ.4
1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ-ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Το Γερμανικό Ζήτημα και η σημασία του στις Διεθνείς Σχέσεις	
1.1. Το Γερμανικό Ζήτημα από τον Μεσαίωνα έως το 1933.....	Σελ.9-12
1.2. Αντισημιτισμός από τη ρωμαϊκή έως την χιτλερική εποχή.....	Σελ.12-24
1.2.1 Τι είναι ο «αντισημιτισμός»;.....	Σελ.12
1.2.2. Μορφές του αντισημιτισμού.....	Σελ.13
1.2.3 Η εξέλιξη του αντισημιτισμού.....	Σελ.14
1.2.4. Φορείς αντισημιτισμού.....	Σελ.20
1.2.5. Σχέσεις Εβραίων και μη Εβραίων.....	Σελ.21
1.2.6. Αντισημιτισμός και πολιτική.....	Σελ.23
1.3. Γερμανικό Ζήτημα και αντισημιτισμός.....	Σελ.24-31
1.3.1. <i>Sonderweg</i>	Σελ.24
1.3.2. Αντισημιτισμός και <i>Weltanschauung</i>	Σελ.29
1.4. Βιβλιογραφία.....	Σελ.32
2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Τρίτο Ράιχ από τη γένεσή του στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1933-1945)	
2.1. Χαρακτηριστικά της ναζιστικής δικτατορίας.....	Σελ.34-36
2.2. Ο Hitler και η εξέλιξη του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος.....	Σελ.36-47
2.2.1. Ίδρυση του ναζιστικού κόμματος.....	Σελ.36
2.2.2. Ναζιστικό κίνημα και ναζιστική ιδεολογία.....	Σελ.39
2.2.3. Γερμανία: 1930-1933.....	Σελ.44
2.3. Άνοδος του Hitler στην εξουσία.....	Σελ.48-60
2.3.1. Πολιτικές και θεσμικές εξελίξεις.....	Σελ.48
2.3.2. Παρεμβάσεις του Hitler σε στρατό και αστυνομία.....	Σελ.51

2.3.3. Διοικητικές αλλαγές.....	Σελ.53
2.3.4. Ναζί και προπαγάνδα.....	Σελ.54
2.3.5. Ναζί και θρησκεία.....	Σελ.55
2.3.6. Ναζί και οικονομία.....	Σελ.57
2.3.7. Ναζί και γερμανική κοινωνία.....	Σελ.59
2.4. Το τέλος του Τρίτου Ράιχ.....	Σελ.61-63
2.5. Βιβλιογραφία.....	Σελ.63

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η Τελική Λύση: πολιτικές, θεσμικές και πολιτισμικές διαστάσεις

3.1. Μοναδικότητα του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος.....	Σελ.67-68
3.2. Πολιτικές Διαστάσεις της «Τελικής Λύσης».....	Σελ.68-89
3.2.1. Πολιτικές Αποφάσεις.....	Σελ.68
3.2.2. Η εξέλιξη και η κορύφωση της αντισημιτικής πολιτικής.....	Σελ.71
α. Μποϊκοτάζ εναντίον εβραϊκών επιχειρήσεων.....	Σελ.72
β. Κάψιμο βιβλίων.....	Σελ.73
γ. <i>Kristallnacht</i>	Σελ.74
δ. Σχέδιο «Nisko και Lublin».....	Σελ.75
ε. Σχέδιο «Μαδαγασκάρη».....	Σελ.76
ζ. Warthegau και <i>Shoah</i>	Σελ.76
η. Διάσκεψη στο Wannsee.....	Σελ.83
3.2.3. Αντιεβραϊκή νομοθεσία.....	Σελ.85
α. Τα πρώτα αντισημιτικά μέτρα.....	Σελ.86
β. Νόμοι της Νυρεμβέργης.....	Σελ.88
γ. Αντιεβραϊκή νομοθεσία: 1936-1939.....	Σελ.89
3.3. Θεσμικές Διαστάσεις της «Τελικής Λύσης».....	Σελ.89-91
3.3.1. Εβραίοι και Εκπαίδευση.....	Σελ.89
3.3.2. Εβραίοι και ΜΜΕ.....	Σελ.90

3.3.3. Εβραίοι και Πολιτισμός.....	Σελ.90
3.3.4. Κοινή γνώμη και Εβραίοι.....	Σελ.90
3.4. Πολιτισμικές Διαστάσεις της «Τελικής Λύσης».....	Σελ.91-96
3.4.1. Ναζιστική πολιτισμική επανάσταση μέσω της βιολογικοποίησης του αντισημιτισμού.....	Σελ. 92
3.4.2. Ανωτερότητα της αρίας φυλής.....	Σελ.92
3.4.3. Εξόντωση της εβραϊκής φυλής.....	Σελ.94
3.4.4. Ευθανασία.....	Σελ.95
3.5. Βιβλιογραφία.....	Σελ.97

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η επίδραση της «Τελικής Λύσης» στην εξωτερική πολιτική του ναζιστικού κράτους

4.1.Εξωτερική πολιτική του ναζιστικού κράτους.....	Σελ.101-115
4.1.1 Βασικά χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής του Τρίτου Ράιχ.....	Σελ.101
4.1.2. Πρώτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1933-1935.....	Σελ.105
4.1.3. Δεύτερη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1936-1939.....	Σελ.107
4.1.4. Τρίτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1940-1942.....	Σελ.113
4.1.5. Τέταρτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1943-1945.....	Σελ.114
4.2. Εξωτερική πολιτική του Hitler και «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος.....	Σελ.116-128
4.2.1. Στρατηγική του Hitler και «Τελική Λύση».....	Σελ.116
4.2.2. <i>Εβραιομπολσεβικισμός</i> : ο κορυφαίος χιτλερικός στόχος.....	Σελ.120
4.2.3. «Τελική Νίκη» και «Τελική Λύση».....	Σελ.121
4.3. Βιβλιογραφία.....	Σελ.128

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Συμπεράσματα

5.1. Γερμανία από το 1945 έως το 1989.....	Σελ.129-133
5.1.1. Η κατάρρευση του Τρίτου Ράιχ.....	Σελ.129
5.1.2. Το τέλος του πολέμου.....	Σελ.130
5.1.3. Δίκες της Νυρεμβέργης.....	Σελ.131

5.1.4. Εβραίοι επιζήσαντες.....	Σελ.132
5.1.5. Ψυχροπολεμική Γερμανία και αντισημιτισμός.....	Σελ.133
5.2. Αντισημιτισμός τη σύγχρονη εποχή.....	Σελ.133-143
5.2.1. Αναβίωση του αντισημιτισμού.....	Σελ.133
5.2.2. Σύγχρονη Γερμανία και αντισημιτισμός.....	Σελ.134
5.2.3. Ορισμός του σύγχρονου αντισημιτισμού.....	Σελ.136
5.2.4. Γερμανία και νεοναζισμός.....	Σελ.137
5.2.5. Διαστρέβλωση και άρνηση του Ολοκαυτώματος.....	Σελ.139
5.2.6. <i>IHRA</i> και Εβραϊκό Ολοκαύτωμα.....	Σελ.141
5.2.7. Η αξία της ιστορικής μνήμης του Ολοκαυτώματος.....	Σελ.142
5.3. Γερμανικό Ζήτημα από το 1945 έως σήμερα.....	Σελ.143-146
5.3.1. <i>Historikerstreit</i>	Σελ.143
5.3.2. Γερμανική εθνική ταυτότητα.....	Σελ.144
5.4. Βιβλιογραφία.....	Σελ.146
Συνολική Βιβλιογραφία.....	Σελ.149

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Το Γερμανικό Ζήτημα και η σημασία του στις Διεθνείς Σχέσεις

1.1. Το Γερμανικό Ζήτημα από τον Μεσαίωνα έως το 1933

Στην αρχή της εισαγωγής προσδιορίζεται το Γερμανικό Ζήτημα και παρουσιάζεται η ιστορική του εξέλιξη.

Η Γερμανία αποτελεί μία χώρα η οποία έχει μία ιδιαίτερη γεωγραφική και ιστορική θέση, με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολη για εκείνη η εφαρμογή της εξωτερικής της πολιτικής [Ηφαιστος, 1999, σελ. 201]. Αποτελέσει τη βάση ολόκληρου του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών μέχρι τουλάχιστον τον 16^ο αιώνα και η γεωγραφική της θέση στην καρδιά της Ευρώπης την καθιστούσε πολύ συχνά το πεδίο συγκρούσεων με στόχο την επιβολή στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Αποτελούσε το «μήλον της έριδος» στο σύστημα κρατών και αυτό γιατί διέθετε πολλούς και εργατικούς κατοίκους και συγχρόνως έναν ισχυρό στρατό [Simms, 2015]. Επίσης, η ισχύς της ή η έλλειψη ισχύος της επηρέαζε σε πολύ μεγάλο βαθμό το σύστημα ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη [Ηφαιστος, 1999, σελ. 203-204]. Προέκυψε λοιπόν το λεγόμενο «Γερμανικό Ζήτημα», δηλαδή το ζήτημα της διαχείρισης της γερμανικής ισχύος και της απόκτησης από το γερμανικό κράτος μίας θέσης στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι [Ηφαιστος, 1999, σελ. 209].

Το Γερμανικό Ζήτημα έγκειται στη διαφορετικότητα του γερμανικού κράτους από τα υπόλοιπα κράτη, γεγονός που διαφαίνεται στο πέρασμα των αιώνων από τη μεσαιωνική εποχή έως τον 21ο αιώνα [Ηφαιστος, 1999, σελ. 204]. Είναι ένα ζήτημα που εξακολουθεί να απασχολεί τους σύγχρονους ευρωπαίους πολίτες και το πρόβλημα εντοπίζεται στην αυτοκρατορική κληρονομιά της Γερμανίας [Simms, 2015].

Η Γερμανία ήταν μία αυτοκρατορία που αποτελούνταν από περίπου τρεις χιλιάδες ξεχωριστά κράτη και κατά συνέπεια ήταν δύσκολη η επίτευξη μίας εθνικής ανάπτυξης, δυσκολία που υφίστατο από τα τέλη του Μεσαίωνα μέχρι και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα [Shirer, 1960, σελ. 82-83]. Όσο η Γερμανία αποτελούνταν στη διάρκεια του Μεσαίωνα από διάφορα κρατίδια που συνιστούσαν την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους, ο φόβος της διατάραξης της ισορροπίας ισχύος στην ευρωπαϊκή ήπειρο δεν εντοπιζόταν τόσο στην ίδια τη Γερμανία όσο στο γεγονός ότι μία εξωτερική δύναμη θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τη Γερμανία για τη διατάραξη αυτής της ισορροπίας. Αυτό ήταν εφικτό διότι η ίδια η Γερμανική Αυτοκρατορία ήταν πολιτικά ασταθής εξαιτίας της σύγκρουσης μεταξύ του αυτοκράτορα και των κυρίαρχων πριγκίπων, καθώς και της θρησκευτικής σύγκρουσης μεταξύ προτεσταντών και καθολικών [Simms, 2015].

Όσον αφορά τις θρησκευτικές συγκρούσεις, αυτές εμφανίστηκαν τον 16^ο και τον 17^ο αιώνα μετά τη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε ο Μαρτίνος Λούθηρος, ο εισηγητής της γερμανικής Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης. Ο Λούθηρος ήταν μία γερμανική διάνοια, αντισημίτης και ένας άνθρωπος που επηρέασε καθοριστικά τη ζωή των Γερμανών. Μέσα από τον θρησκευτικό του λόγο και τη μετάφραση της Βίβλου δημιούργησε τη σύγχρονη γερμανική γλώσσα, εισήγαγε τον προτεσταντισμό, δίνοντας παράλληλα έμφαση στην ατομική συνείδηση, καθώς

επίσης, διέγειρε τον γερμανικό εθνικισμό [Shirer, 1960, σελ. 83]. Ωστόσο, η μετέπειτα συμπόρευσή του με τους πρίγκιπες, καθώς και το πάθος του για τον δεσποτισμό, οδήγησαν στην απολυταρχία και κατά συνέπεια οδήγησαν τη συντριπτική πλειοψηφία του γερμανικού πληθυσμού στην φτώχεια, την αποχαύνωση και την υποταγή. Κυρίως όμως διαιωνίστηκαν και εντάθηκαν οι ταξικές διαιρέσεις αλλά και οι διαιρέσεις μεταξύ των διαφόρων δυναστικών και πολιτικών ομάδων εντός του γερμανικού λαού [Shirer, 1960, σελ. 83].

Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός πολιτικού κενού στο κέντρο της Ευρώπης το οποίο επιχειρούσαν να εκμεταλλευτούν άλλες δυνάμεις, όπως έγινε αντιληπτό μέσα από τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618-1648) [Sims, 2015]. Πιο συγκεκριμένα, ο Τριακονταετής Πόλεμος, ξεκινώντας ως ένας θρησκευτικός πόλεμος μεταξύ προτεσταντών και καθολικών, εξελίχθηκε σε μία δυναστική σύγκρουση μεταξύ των καθολικών Αυστριακών Αψβούργων με τους καθολικούς Γάλλους Βουρβόνους που είχαν συνασπιστεί με την προτεσταντική σουηδική μοναρχία. Αυτός ο πόλεμος επέφερε την καταστροφή της χώρας, καθώς και τον αποδεκατισμό του 1/3 του γερμανικού πληθυσμού [Shirer, 1960, σελ. 83]. Η συνθήκη ειρήνης της Βεσφαλίας η οποία σφράγισε το τέλος του Τριακονταετούς Πολέμου το 1648 ήταν εξίσου καταστροφική για την Αυτοκρατορία με τον πόλεμο που προηγήθηκε. Οι Γερμανοί πρίγκιπες που συμπαρατάχθηκαν με τη Γαλλία και τη Σουηδία ήταν πλέον οι απόλυτοι κυρίαρχοι και ο αυτοκράτορας αποτελούσε απλώς ένα διακοσμητικό πρόσωπο [Shirer, 1960, σελ. 83]. Επίσης, επανήλθε η δουλεία, οι πόλεις έχασαν τη διοικητική τους αυτονομία, η κατώτερη και η μεσαία τάξη γίνονταν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους πρίγκιπες, τα πατριωτικά αισθήματα του πληθυσμού καταπνίγονταν από τους ηγεμόνες και τέλος η εκπαίδευση και ο πολιτισμός έμειναν στάσιμοι [Shirer, 1960, σελ. 84]. Από τότε και έπειτα, η αποδοχή του δεσποτισμού και η τυφλή υπακοή στους κυβερνώντες πρίγκιπες εδραιώθηκαν στη νοοτροπία του γερμανικού λαού και σε συνδυασμό με την ύπαρξη πολλών κρατιδίων, σημειώθηκε εκείνη την εποχή μία πολιτική οπισθοδρόμηση διότι σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες υπήρχαν δημοκρατικοί θεσμοί στη Γερμανική Αυτοκρατορία κάτι τέτοιο δεν συνέβαινε. Συγκεκριμένα, ο γερμανικός πληθυσμός ήταν απομονωμένος και διάσπαρτος και συνεπώς ήταν αδύνατον να τεθούν οι βάσεις για την εθνική του ανάπτυξη κάτι το οποίο για να επιτευχθεί απαιτούνταν η χρήση της ισχύος και της βίας [Shirer, 1960, σελ. 84]. Ακόμη και κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων (1803-1815) είχε προκύψει πολιτικό κενό εντός της Γερμανικής Αυτοκρατορίας [Simms, 2015]. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι συγκρούσεις εντός αυτής, καθώς και οι εξωτερικές απειλές που δεχόταν, η εξουσία μοιραζόταν μεταξύ των αυτοκρατορικών αυλών και της αυτοκρατορικής συνέλευσης. Επιπλέον, ορισμένες χώρες όπως η Γαλλία, η Σουηδία και η Ρωσία αποτέλεσαν στο πέρασμα των αιώνων εγγυήτριες δυνάμεις της γερμανικής ισχύος με δικαίωμα παρέμβασης στο εσωτερικό της Γερμανικής Αυτοκρατορίας. Η Γερμανική Αυτοκρατορία όμως διαλύθηκε ύστερα από την επέλαση του Ναπολέοντα. Ο διάδοχός της, η Γερμανική Συνομοσπονδία, δημιουργήθηκε το 1815 με στόχο να αποτρέψει έναν εμφύλιο πόλεμο εντός της Γερμανίας, καθώς και να διατηρήσει την ισχύ της έτσι ώστε η χώρα να απωθεί τους εισβολείς και συγχρόνως να μην αποτελεί απειλή για τους γείτονές της. Αυτή η Συνομοσπονδία διαλύθηκε από τον Bismarck στην προσπάθειά του να δημιουργήσει μία ενοποιημένη Γερμανία [Simms, 2015]. Ωστόσο, η προσπάθεια ήταν δύσκολη διότι η Αυτοκρατορία δεν είχε την οικονομική δυνατότητα και τη στρατηγική σταθερότητα που απαιτούνταν [Ηφαιστος, 1999, σελ. 204-205].

Ο Bismarck ήταν εκείνος ο πολιτικός που ενοποίησε τα γερμανικά κρατίδια σε μία πρωσική Γερμανία με την χρήση της ισχύος [Shirer, 1960, σελ. 85]. Έγινε Καγκελάριος της Γερμανίας το 1862 από τον βασιλιά Γουλιέλμο Α΄ έχοντας ήδη διατελέσει εκπρόσωπος των πρωσικών συμφερόντων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής [Θερμός, 2013, σελ. 14].

Ήταν ένας ρεαλιστής πολιτικός, που αποσκοπούσε μέσα από τη στρατηγική της εξισορρόπησης ισχύος, στην απόκτηση για τη Γερμανία της ισχυρότερης θέσης στο σύστημα κρατών της Ευρώπης [Θερμός, 2013, σελ. 22-24]. Για να το πετύχει αυτό η Πρωσία θα γινόταν με τη συνδρομή του πρωσικού στρατού η κύρια δύναμη της πολιτικής ενοποίησης της χώρας [Θερμός, 2013, σελ. 15-16]. Έχοντας ισχυροποιήσει τον στρατό, προχώρησε στη διάλυση του Κοινοβουλίου και στη συνέχεια σε τρεις διαδοχικούς πολέμους. Ο πρώτος έγινε το 1864 εναντίον της Δανίας, ο δεύτερος εναντίον της Αυστρίας το 1866 και ο τρίτος νικηφόρος πόλεμος για τον Bismarck ήταν εναντίον της Γαλλίας το 1870. Μέσα από αυτές τις στρατιωτικές επιτυχίες ο Πρώσος Καγκελάριος προσάρτησε στο γερμανικό κράτος τα δουκάτα του Schleswig και Holstein, διάφορα γερμανικά κρατίδια βόρεια του Main και στη συνέχεια τα νότια γερμανικά κρατίδια στα οποία συμπεριλαμβανόταν και το βασίλειο της Βαυαρίας [Shirer, 1960, σελ. 86]. Το επιστέγασμα των στρατιωτικών επιτυχιών του ήταν η δημιουργία του Β΄ Ράιχ στις 18 Ιανουαρίου του 1871 στην αίθουσα των κατόπτρων στις Βερσαλλίες, ύστερα από τη νίκη της Πρωσίας εναντίον του Ναπολέοντα Γ΄ της Γαλλίας. Ο βασιλιάς Γουλιέλμος Α΄ της Πρωσίας ανακηρύχθηκε σε αυτοκράτορα της Γερμανίας και η χώρα ενοποιήθηκε υπό την πρωσική στρατιωτική εξουσία [Shirer, 1960, σελ. 86]. Ο Bismarck δεν περιορίστηκε βέβαια στη στρατιωτική ισχύ της Πρωσίας αλλά προσπάθησε να προστατέψει και διπλωματικά το κράτος του [Θερμός, 2013, σελ. 15]. Έτσι λοιπόν η Γερμανία μετατράπηκε από αντικείμενο του συστήματος κρατών της Ευρώπης σε υποκείμενο με ισχύ που αναδεικνύονταν όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο [Simms, 2015]. Όμως, ακόμη και η ίδρυση του κράτους της Γερμανίας, ύστερα από την ενοποίηση των κρατιδίων της, ήταν το επακόλουθο του γαλλοπρωσικού πολέμου (1870-1871) στη διάρκεια του οποίου οι γαλλικές περιοχές της Αλσατίας και της Λορένης εντάχθηκαν στο γερμανικό κράτος και το αποτέλεσμα ήταν η Γερμανία να βρεθεί από τότε και έπειτα σε σύγκρουση με τη Γαλλία [Ηφαιστος, 1999, σελ. 205]. Επιπλέον, εντός του κράτους, παρά το δημοκρατικό προσώπείο που αυτό έφερε μέσα από το δημοκρατικά εκλεγμένο γερμανικό Κοινοβούλιο που ονομαζόταν *Reichstag*, καθώς και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών του πληθυσμού λόγω της ελευθερίας που επικρατούσε, υφίσταντο σοβαρά προβλήματα [Shirer, 1960, σελ. 86-87]. Ένα από αυτά ήταν η απόλυτη εξουσία που συγκέντρωνε ο αυτοκράτορας ο οποίος συμβόλιζε τη στρατιωτική απολυταρχία και τη Θεία Χάρη και στον οποίο υπαγόταν ακόμη και ο Καγκελάριος [Shirer, 1960, σελ. 86]. Το δεύτερο πρόβλημα εντοπιζόταν στην ίδια τη γερμανική κοινωνία η οποία, αν και εκπροσωπούσαν στην πλειοψηφία της από τους σοσιαλδημοκράτες¹, οι μεσαιές τάξεις είχαν αποδεχθεί την απολυταρχία των *Hohenzollern*², τον πρωσικό милитарισμό, καθώς και τη γραφειοκρατία των *Junkers*³,

¹ Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας εμφανίστηκε στο πολιτικό προσκήνιο το 1875 και έλαβε το σημερινό του όνομα *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* ή *SPD* το 1890 [Conradt, 2018].

² Οι *Hohenzollern* αποτελούσαν τον δυναστικό οίκο που έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία του πρωσικού κράτους. Συγκεκριμένα, συγκροτώντας έναν πειθήνιο στρατό, οργανώνοντας τη γραφειοκρατία και χρησιμοποιώντας τη μακιαβελική διπλωματία κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα στρατιωτικό κράτος και έναν λαό εργατικό αλλά συγχρόνως πλήρως υπάκουο στην κρατική μηχανή [Shirer, 1960, σελ. 84-85].

ως αντάλλαγμα της βιομηχανικής ανάπτυξης και των επιτυχιών του Bismarck στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής [Shirer, 1960, σελ. 87]. Ένα ακόμη πρόβλημα που αντιμετώπιζε το γερμανικό κράτος ήταν και η ίδια η εσωτερική πολιτική του Bismarck η οποία ως έναν βαθμό ήταν αναχρονιστική και κατά συνέπεια οδήγησε στην αποτομή του από τη θέση του Καγκελάρου της χώρας το 1890 [Θερμός, 2013, σελ. 33-34].

Όμως, η πρωσική Γερμανία ήταν αυτό που οραματιζόταν για τη Γερμανία του 20^{ου} αιώνα ο ίδιος ο Hitler μέσα από το βιβλίο του *Mein Kampf*. Συγκεκριμένα, πίστευε ότι ο Εθνικοσοσιαλισμός τον οποίο ο ίδιος πρέσβευε θα διόρθωνε τα λάθη που είχε σημειώσει το γερμανικό κράτος τις προηγούμενες δεκαετίες. Επίσης, θεωρούσε ότι μέσω του Εθνικοσοσιαλισμού θα έπαυε να υφίσταται η ανοχή απέναντι στους Εβραίους και τους μαρξιστές, η υλιστική και εγωκεντρική κουλτούρα της μεσαιας τάξης, η επιρροή των υποτακτικών γύρω από τον βασιλικό θρόνο των *Hohenzollern*, καθώς και η καταστροφική πολιτική των συμμαχιών η οποία συνέδεσε τη Γερμανία με τους έκφυλους Αψβούργους και τους αναξιόπιστους Ιταλούς. Έτσι, ο Hitler προτιμούσε τη σύνδεση της χώρας με τη Μεγάλη Βρετανία και τη διαμόρφωση μίας βασικής κοινωνικής και φυλετικής πολιτικής [Shirer, 1960, σελ. 87-88]. Γι' αυτόν τον λόγο προέβη στη δημιουργία του Τρίτου Ράιχ, όχι με βάση τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης (1919-1933) αλλά με βάση το Πρώτο Ράιχ (800-1806), δηλαδή, έχοντας ως πρότυπο την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους, καθώς και έχοντας ως βάση το Δεύτερο Ράιχ (1871-1918), δηλαδή τη Γερμανία του Bismarck [Shirer, 1960, σελ. 82].

1.2 Αντισημιτισμός από τη ρωμαϊκή έως την χιτλερική εποχή

Σε αυτήν την ενότητα αναλύεται το φαινόμενο του αντισημιτισμού το οποίο αποτελεί μέρος της ναζιστικής ιδεολογίας.

1.2.1 Τι είναι ο «αντισημιτισμός»;

Ο αντισημιτισμός θα μπορούσε να οριστεί ως η εχθρότητα ή η διάκριση απέναντι στους Εβραίους, ως θρησκευτική ή φυλετική ομάδα [Berenbaum, 2019]. Είναι η προκατάληψη εναντίον των Εβραίων ή το μίσος για εκείνους [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.]. Αποτελεί έναν όρο που επινοήθηκε το 1879 από έναν Γερμανό ακτιβιστή, τον Wilhelm Marr ο οποίος επιχείρησε να προσδιορίσει τις εκστρατείες που γίνονταν στην κεντρική Ευρώπη εναντίον των Εβραίων εκείνη την εποχή [Berenbaum, 2019]. Η έννοια που προσέδωσε ο Marr στον αντισημιτισμό είχε σχέση με τα υποτιθέμενα φυλετικά και όχι τα θρησκευτικά χαρακτηριστικά των Εβραίων και η «Οργάνωση των Αντισημιτών», μία οργάνωση που δημιούργησε ο ίδιος, ήταν εκείνη που εισήγαγε την έννοια του αντισημιτισμού και αποτέλεσε το πρώτο γνωστό πολιτικό κίνημα που στηριζόταν αποκλειστικά στα αντιεβραϊκά «πιστεύω» [Jewish Virtual Library, n.d.]. Ο Marr βασίστηκε στις θεωρίες του Γάλλου

---

³ Οι *Junkers* διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πρωσική Γερμανία. Ήταν γαιοκτήμονες που κατείχαν σλαβική γη και είχαν υπό την απόλυτη εξουσία τους όχι μόνο τη γη αλλά και αυτούς που την καλλιεργούσαν και οι οποίοι ζούσαν υπό καθεστώς δουλείας. Ο πιο επιτυχημένος *Junker* ήταν ο ίδιος ο Bismarck [Shirer, 1960, σελ. 85].

ακαδημαϊκού Ernest Renan⁴ ο οποίος θεωρούσε ότι η ανθρώπινη ιστορία διαμορφώνεται μέσα από τον αγώνα μεταξύ των Εβραίων Σημιτών και των Αρίων ινδοευρωπαίων [Phillips, 2018]. Στη συνέχεια, η έννοια του αντισημιτισμού, όπως εκφράστηκε από τον Marr, άρχισε να διαδίδεται μέσα από τις κοσμικού χαρακτήρα αντιεβραϊκές εκστρατείες που γίνονταν στην Ευρώπη στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα [Jewish Virtual Library, n.d.]. Ήταν ένας όρος που υποδήλωνε μίσος όχι μόνο απέναντι στους Εβραίους αλλά και απέναντι σε οποιαδήποτε φιλελεύθερη, κοσμοπολίτικη και διεθνή πολιτική τάση του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα η οποία συνδεόταν με την εβραϊκή φυλή και συνεπαγόταν την ισότητα των πολιτικών δικαιωμάτων, τη συνταγματική δημοκρατία, το ελεύθερο εμπόριο, τον σοσιαλισμό, τον χρηματοοικονομικό καπιταλισμό και την φιλειρηνικότητα [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

Ο όρος «αντισημιτισμός» προέρχεται από μία ανάλυση γλωσσών του 18^{ου} αιώνα που διαφοροποιούσε εκείνους που είχαν αρία καταγωγή από εκείνους που είχαν σημιτική. Όμως, αυτή η διάκριση οδήγησε στη λανθασμένη υπόθεση ότι υπήρχαν αντίστοιχες φυλετικές ομάδες. Στο πλαίσιο αυτό, οι Εβραίοι ταυτίστηκαν με τους Σημίτες [Jewish Virtual Library, n.d.]. Παρά το γεγονός ότι ο όρος αυτός βρίσκεται σε ευρεία χρήση, είναι εσφαλμένος. Ο λόγος είναι ότι υπονοεί τη διάκριση εις βάρος όλων των Σημιτών γεγονός το οποίο δεν ισχύει καθώς Σημίτες, όπως οι Αραβες, δεν βρέθηκαν στο στόχαστρο του αντισημιτισμού με τον τρόπο που γίνεται συνήθως κατανοητός [Berenbaum, 2019]. Έτσι, λοιπόν, ο όρος «αντισημιτισμός» του Marr συμβόλιζε όλες τις μορφές εχθρότητας απέναντι στους Εβραίους στη διάρκεια της ιστορίας υποδηλώνοντας την φυλετική σημασία της έννοιας και όχι τη θρησκευτική [Jewish Virtual Library, n.d.].

Ο αντισημιτισμός μπορεί να γίνει κατανοητός και στο πλαίσιο της ψυχολογίας. Συγκεκριμένα, είναι ένα είδος ψυχολογίας που κυμαίνεται μεταξύ της ήπιας υποτιμητικής προκατάληψης απέναντι στους Εβραίους και του παρανοϊκού μίσους για την φυλή τους, μία φυλή, που πρέπει να εξοντωθεί διότι μπορεί να καταστρέψει τον δυτικό πολιτισμό της αρίας φυλής. Αυτή η ψυχολογική προσέγγιση έχει οδηγήσει στο να θεωρείται ο αντισημιτισμός μία εδραιωμένη παθολογία όχι μόνο μεταξύ των ατόμων του δυτικού κόσμου σε ψυχολογικό επίπεδο αλλά και στο πλαίσιο της γενικότερης συζήτησης για τον δυτικό πολιτισμό και τη νεωτερικότητα του [Beller, 2007, σελ. 1-2]. Έτσι, λοιπόν, οι Εβραίοι υπέστησαν διακρίσεις, δέχθηκαν το μίσος και δολοφονήθηκαν από μη Εβραίους προκατειλημμένους πολίτες οι οποίοι θεωρούσαν την εβραϊκή θρησκεία λανθασμένη. Τέλος, πίστευαν ότι οι Εβραίοι δεν είναι πολίτες, δεν εμπορεύονται σωστά, δεν φέρονται σωστά, καθώς επίσης και ότι είναι φυλετικά κατώτεροι [Jewish Virtual Library, n.d.].

1.2.2. Μορφές του αντισημιτισμού

Στο πέρασμα των αιώνων, η έννοια του αντισημιτισμού έλαβε πολλές και διαφορετικές μορφές: θρησκευτική, πολιτική, οικονομική, κοινωνική και φυλετική [Jewish Virtual Library, n.d.].

Όλες οι μορφές του αντισημιτισμού αλλά ιδίως η ρατσιστική δηλαδή η φυλετική διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα και πιο συγκεκριμένα

---

⁴ Ο Ernest Renan (1823-1892) ήταν ένας Γάλλος φιλόσοφος, ιστορικός και ακαδημαϊκός που μελετούσε τη θρησκεία και ο οποίος ηγήθηκε της σχολής της κριτικής φιλοσοφίας στη Γαλλία [Wardman, 2019].

στην χιτλερική ιδεολογία [Jewish Virtual Library, n.d.]. Το Ολοκαύτωμα, δηλαδή η κρατικά προωθούμενη εκδίωξη και δολοφονία των Ευρωπαίων Εβραίων από τη ναζιστική Γερμανία και τους συνεργάτες της την περίοδο 1933-1945, αποτέλεσε το πιο ακραίο παράδειγμα αντισημιτισμού στην ανθρώπινη ιστορία [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.]. Ήταν τόσο ισχυρή η συμβολή του Ολοκαυτώματος στη διαμόρφωση της κατανόησης του αντισημιτισμού με αποτέλεσμα πολλοί άνθρωποι να ορίζουν τον αντισημιτισμό με βάση την αιτιότητα του για το Ολοκαύτωμα. Ωστόσο, ο αντισημιτισμός και το Ολοκαύτωμα, αν και είναι έννοιες στενά συνδεδεμένες, δεν είναι ταυτόσημες. Ο λόγος είναι ότι η πορεία προς το Ολοκαύτωμα βασίστηκε σε μία ορθολογική αντίληψη η οποία στηρίχθηκε ελάχιστα στις παράλογες απόψεις για τους Εβραίους [Beller, 2007, σελ. 2]. Ο Hitler και οι ακόλουθοί του δεν ήταν αντισημίτες, κυρίως επειδή ήταν ρατσιστές αλλά ίσχυε το αντίστροφο: ήταν ρατσιστές γιατί ήταν αντισημίτες οι οποίοι αναζητούσαν ένα αντιεβραϊκό στίγμα στον εβραϊκό πληθυσμό. Οι Εβραίοι αποτελούσαν για τους Marr και Hitler μία απειλή καθώς τα συμφέροντα αυτής της πληθυσμιακής ομάδας ήταν σε πλήρη αντίθεση με τα συμφέροντα των Γερμανών πολιτών ανεξάρτητα από το, εάν οι Εβραίοι άλλαζαν θρησκεία, συμπεριφορά ή πολιτικές απόψεις. Ο ρατσιστικός αντισημιτισμός ερμήνευε την εβραϊκή αφομοίωση, ως παρείσφρηση εντός μίας κοινωνίας, την εβραϊκή συμμόρφωση ως υποκριτικότητα και την εβραϊκή ενσωμάτωση σε μία μη εβραϊκή κοινωνία ως απόδειξη της εβραϊκής δολιότητας που αποσκοπούσε στην παγκόσμια κυριαρχία. Αντιθέτως, εάν οι Εβραίοι επιθυμούσαν να διατηρήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, αυτό ήταν απόδειξη της διαφορετικότητάς τους και κατά συνέπεια του χαρακτηρισμού τους ως ξένα στοιχεία εντός της κοινωνίας. Έτσι, λοιπόν, ο ρατσιστικός αντισημιτισμός εξηγούσε γιατί οι Εβραίοι αποτελούσαν συνεχή απειλή για τους Γερμανούς πολίτες [Jewish Virtual Library, n.d.]. Ωστόσο, οι σύγχρονοι βιολόγοι έχουν αποδείξει ότι η θεωρία της ανωτερότητας της αρίας φυλής πάνω στην οποία βασίστηκε ο αντισημιτισμός των Ναζί είναι λανθασμένη. Συνεπώς, λανθασμένη δεν είναι μόνο η άποψη ότι οι ανθρώπινες ομάδες θα μπορούσαν να διαφοροποιηθούν με βάση τα κληρονομικά βιολογικά τους χαρακτηριστικά αλλά και η άποψη ότι η βιολογική κληρονομικότητα εξηγεί την πολιτισμική διαφορετικότητα [Langmuir, 1990, σελ. 312]. Η θεωρία για την ανωτερότητα της αρίας φυλής αποτελούσε την προσπάθεια εκλογίκευσης της εχθρότητας των Ναζί απέναντι στους Εβραίους. Όμως, η θεωρία αυτή ήταν επιστημονικά αβάσιμη και κατά συνέπεια ο ρατσισμός δεν μπορούσε να εξηγήσει τα αντιεβραϊκά αισθήματα των Ναζί. Πραγματικοί ρατσιστές θα μπορούσαν να θεωρηθούν μόνο εκείνοι οι άνθρωποι, που θα πίστευαν ότι οι βιολογικές διαφορές είναι η αιτία του αντισημιτισμού και αυτό θα μπορούσαν να το αποδείξουν με βάση την επιστήμη της Βιολογίας [Langmuir, 1990, σελ. 313].

1.2.3 Η εξέλιξη του αντισημιτισμού

Σημαντικός παράγοντας για την εμφάνιση και την ανάπτυξη του αντισημιτισμού αποτέλεσε το ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου εμφανίστηκε σε συνδυασμό με τη συμπεριφορά των Εβραίων και των μη Εβραίων στο ιστορικό γίνεσθαι [Beller, 2007, σελ. 3]. Καταρχάς, οι ρίζες του αντισημιτισμού τοποθετούνται στη θρησκευτική αντιπαλότητα μεταξύ χριστιανών και Εβραίων αμέσως μετά τη σταύρωση του Ιησού από τον Πόντιο Πιλάτο. Αυτή η θρησκευτική αντιπαλότητα εξελίχθηκε σε θεολογική και έπειτα σε πολιτική. Ειδικότερα, ξεκίνησε με τη ρωμαϊκή καταστροφή του ναού της Ιερουσαλήμ το 70 μ.Χ. γεγονός το οποίο θεωρήθηκε θεϊκή τιμωρία και από τους χριστιανούς και από τους Εβραίους και στη συνέχεια ακολούθησε η εκδίωξη των Εβραίων. Τα Ευαγγέλια κατηγορήσαν τους Εβραίους για τον θάνατο του Ιησού

αναδεικνύοντας τους χριστιανούς και, όταν η χριστιανική θρησκεία άρχισε να εξαπλώνεται τα πρώτα χρόνια μετά Χριστόν., οι Εβραίοι την απέρριπταν με αποτέλεσμα από τον 4^ο αιώνα μ.Χ. και έπειτα οι χριστιανοί να τείνουν να αντιμετωπίζουν τους Εβραίους σαν έναν ξένο λαό ο οποίος, εφόσον απαρνούσαν τον Χριστό και την Εκκλησία του, ήταν καταδικασμένος σε αιώνια μετανάστευση. Όταν η χριστιανική θρησκεία επικράτησε στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, θεσπίστηκαν νόμοι εις βάρος των Εβραίων οι οποίοι στόχευαν στην απομόνωσή τους και στον περιορισμό των ελευθεριών τους με αποτέλεσμα εκείνοι να εξωθηθούν στο περιθώριο της ευρωπαϊκής κοινωνίας [Berenbaum, 2019].

Η εχθρότητα απέναντι στους Εβραίους εκφράστηκε εντονότερα στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Εκκλησίας. Από τον Άγιο Αυγουστίνο του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. μέχρι τον Μαρτίνο Λούθηρο του 16^{ου} αιώνα, η χριστιανική διδασκαλία επέκρινε τους Εβραίους ως επαναστάτες απέναντι στον Θεό, ως δολοφόνους του Ιησού Χριστού και συγχρόνως τους ταύτιζε με τον διάβολο [Berenbaum, 2019]. Αυτά τα στερεότυπα διαμόρφωσαν τη στάση των χριστιανών απέναντι στους Εβραίους, καθιστώντας τις εβραϊκές κοινότητες ευάλωτες απέναντι στις περιοδικές εκδηλώσεις βίας οι οποίες είχαν τη μορφή δολοφονιών, εθνοκαθάρσεων ή απελάσεων [Phillips, 2018]. Η αποκήρυξη των αντισημιτικών θέσεων από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία επιτεύχθηκε αργότερα, μετά το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, το 1965 στη Β' Ρωμαιοκαθολική Σύνοδο στο Βατικανό [Berenbaum, 2019].

Ο θρησκευτικός αντισημιτισμός συνεχίστηκε στη διάρκεια του Μεσαίωνα στην Ευρώπη. Μάλιστα, το 1096 στη διάρκεια της Α' Σταυροφορίας, οι ιππότες εξέφρασαν τον αντισημιτισμό τους μέσα από σφαγές σε πόλεις της Γαλλίας και της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους. Στη συνέχεια, τον επόμενο αιώνα, έκαναν την εμφάνισή τους διάφορες κατηγορίες εναντίον των Εβραίων και ειδικότερα οι λεγόμενες «συκοφαντίες του αίματος» σύμφωνα με τις οποίες οι Εβραίοι δολοφονούσαν παιδιά χριστιανών στη διάρκεια του εβραϊκού Πάσχα για να χρησιμοποιήσουν το αίμα τους για το άζυμο ψωμί. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι «συκοφαντίες του αίματος» αποτέλεσαν μέρος της μετέπειτα ναζιστικής προπαγάνδας, καθώς επίσης το κίτρινο διακριτικό που φορούσαν οι Εβραίοι επί ναζιστικού καθεστώτος αποτελούσε κι αυτό εργαλείο προπαγάνδας του αντισημιτισμού του 12^{ου} αιώνα. Επιπλέον, ακόμη και η συγκέντρωση των Εβραίων πολιτών εντός των γκέτο αποτελούσε πρακτική του Μεσαίωνα η οποία συνεχίστηκε ως τα τέλη του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα [Berenbaum, 2019].

Όμως, εκτός από τη θρησκευτική και θεολογική διάσταση, ο αντισημιτισμός έγινε αντιληπτός και σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Καθώς το εμπόριο άνθιζε στη διάρκεια του ύστερου Μεσαίωνα στην Ευρώπη, ορισμένοι Εβραίοι διακρίθηκαν στο εμπόριο, τον τραπεζικό τομέα και τον δανεισμό. Το αποτέλεσμα ήταν να ανέλθουν οικονομικά και πολιτιστικά και έτσι να προκληθεί ο φθόνος του υπόλοιπου πληθυσμού ο οποίος σε συνδυασμό με τις θρησκευτικές του προκαταλήψεις οδήγησε τους Εβραίους σε απελάσεις από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες ανάμεσα στις οποίες ήταν και η Γερμανία τη δεκαετία του 1350. Έτσι, πολλοί Εβραίοι αναγκάστηκαν να μετακινηθούν στην Τουρκία και αργότερα στην Πολωνία και τη Ρωσία. Ωστόσο, όπου ήταν χρήσιμοι γίνονταν ανεκτοί από την υπόλοιπη κοινωνία γιατί διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στους τομείς του εμπορίου και του δανεισμού [Berenbaum, 2019].

Στη διάρκεια της Προτεσταντικής Μεταρρύθμισης τον 16^ο αιώνα, ο θρησκευτικός αντισημιτισμός ήταν διάχυτος. Η αντίληψη για τη διαβολικότητα των Εβραίων εξακολουθούσε να υφίσταται και εκφράστηκε στη Γερμανία κυρίως από τον Μαρτίνο Λούθηρο. Ο Λούθηρος, αν και τα πρώτα χρόνια της ζωής του είχε υιοθετήσει μία θετική στάση απέναντι στους Εβραίους, αργότερα στράφηκε εναντίον τους βασισμένος στο γεγονός ότι εκείνοι απέρριπταν τον Ιησού Χριστό. Σε αυτές τις απόψεις στηρίχθηκαν μετέπειτα και οι Ναζί και η αποκήρυξη αυτών των αντιλήψεων επιτεύχθηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα [Berenbaum, 2019]. Επίσης, στη διάρκεια της Καθολικής Μεταρρύθμισης που εμφανίστηκε μετά την Προτεσταντική, η αντισημιτική νομοθεσία ανανεώθηκε και το σύστημα της γκετοποίησης των Εβραίων στις ρωμαιοκαθολικές χώρες ενισχύθηκε. Οι περιοδικές διώξεις κατά του εβραϊκού πληθυσμού συνεχίστηκαν στη Δυτική Ευρώπη μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και η έλευση του Διαφωτισμού δεν άλλαξε σε μεγάλο βαθμό τις επικρατούσες αντισημιτικές αντιλήψεις [Berenbaum, 2019].

Μέχρι τη Γαλλική Επανάσταση το 1789 οι Εβραίοι εξακολουθούσαν να βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας. Τα πολιτικά τους δικαιώματα ήταν περιορισμένα και οι ίδιοι φορολογούνταν ως κοινότητα και όχι ως άτομα, με αποτέλεσμα να είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι. Υπό αυτές τις συνθήκες ενισχύθηκαν οι κοινοτικοί τους θεσμοί και η θρησκευτική τους ταυτότητα. Στο πλαίσιο της κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τη Γαλλική Επανάσταση, αναγνωρίστηκαν και για τους Εβραίους τα δικαιώματα του πολίτη. Ωστόσο, ο σεβασμός και η αναγνώριση των δικαιωμάτων τους προϋπέθετε την εγκατάλειψη από εκείνους των παραδόσεών τους και της κοινοτικής τους ταυτότητας [Berenbaum, 2019]. Η εβραϊκή χειραφέτηση ξεκίνησε από το γαλλικό κίνημα παραχώρησης αστικής και νομικής ισότητας απέναντι στον εβραϊκό πληθυσμό. Οι κατακτήσεις των γερμανικών κρατιδίων από τον Ναπολέοντα συνέβαλλαν ως έναν βαθμό στην εβραϊκή χειραφέτηση, όμως, μετά την ήττα του Ναπολέοντα οι Εβραίοι ήρθαν αντιμέτωποι με ορισμένα νομικά εμπόδια. Η πλήρης χειραφέτηση των Γερμανοεβραίων επήλθε με την ένωση των γερμανικών κρατιδίων το 1871 [Berenbaum, 2019].

Ωστόσο, ο αντισημιτισμός δεν εξαλείφθηκε αλλά έλαβε μία διαφορετική μορφή. Στο πλαίσιο της επικράτησης του εθνικισμού στην Ευρώπη τον 19^ο αιώνα, ο αντισημιτισμός απέκτησε έναν φυλετικό χαρακτήρα, καθώς οι κοινωνίες θεωρούσαν τους Εβραίους ξένα στοιχεία στον ομοιογενή πληθυσμό τους. Σε αυτήν την πεποίθηση συνέβαλλαν και οι ψευδοεπιστημονικές θεωρίες οι οποίες παρουσίαζαν τους Εβραίους ως κατώτερους από την αρία φυλή. Συγχρόνως, οι Εβραίοι παρουσιάζονταν σε πολλές χώρες και ως αποδιοπομπαίοι τράγοι για τα κοινωνικά και πολιτικά δεινά. Έτσι, πολύ συχνά ο αντισημιτισμός χρησιμοποιούνταν ως πολιτικό εργαλείο, όπως συνέβαινε στη Γερμανία και στην Αυστρία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα όπου λάμβανε πολιτική υπόσταση εκφραζόμενος μέσα από τα πολιτικά κόμματα [Berenbaum, 2019].

Στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η εμφάνιση του βιομηχανικού καπιταλισμού επηρέασε τη θέση των Εβραίων στη Γερμανία σε σημαντικό βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρει και ο Rosenberg [1967, σελ. 62-78 και 88-89, όπ. αναφ. στο Levy, 2010, σελ. 3-4], η οικονομική κρίση του 1873 επηρέασε τους φτωχούς και τους μικροαστούς σε σημείο να στραφούν σε διάφορες μορφές εξτρεμισμού, όπως ήταν ο αντισημιτισμός. Επιπλέον, εκείνη την εποχή, επειδή οι Εβραίοι είχαν αρχίσει να διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στο πλαίσιο της

καθημερινής μαζικής κυκλοφορίας του Τύπου, καθώς και στην κατοχή μεγάλων καταστημάτων, προκαλούνταν και η αντισημιτική αντίδραση των μη Εβραίων. Έτσι, στη Γερμανία, τα αντισεβραϊκά κόμματα και οι αντισεβραϊκές οργανώσεις άρχισαν να σχηματίζονται στον απόηχο της κρίσης του 1873 και ισχυροποιήθηκαν εν μέσω της οικονομικής ύφεσης των επόμενων δύο δεκαετιών. Αντιθέτως, όταν στα μέσα του 1890 η οικονομική κατάσταση της γερμανικής κοινωνίας βελτιώθηκε, οι αντισημιτικές οργανώσεις αποδυναμώθηκαν, γεγονός το οποίο υφίστατο έως το 1914 [Levy, 2010, σελ. 3-4].

Στην αυτοκρατορική Γερμανία (1871-1918), οι αντισημίτες αρχικά προσπάθησαν μέσα από την κοινοβουλευτική πολιτική να περιορίσουν την εβραϊκή επιρροή στη γερμανική κοινωνία. Χάνοντας, όμως, στις εκλογές άρχισαν να επιρρίπτουν ευθύνες στην αυτοκρατορική εξουσία και τους θεσμούς της και κατά συνέπεια να στρέφονται σε επαναστατικές πολιτικές. Άνδρες που πάντα χλεύαζαν τις κοινοβουλευτικές πολιτικές, συγγραφείς, κριτικοί του πολιτισμού και ανεξάρτητοι ακτιβιστές βρήκαν την ευκαιρία να παρουσιάσουν πιο ριζοσπαστικές λύσεις όσον αφορά το Εβραϊκό Ζήτημα. Αν και ήταν λίγοι σε αριθμό και με μικρή έως καθόλου οργανωτική στήριξη, κατάφεραν να γίνουν σταδιακά γνωστοί και να διαμορφώσουν ένα κλίμα ριζοσπαστικού αντισημιτισμού πάνω στο οποίο στηρίχθηκε αργότερα ο Hitler. Επιπλέον, τον αντισημιτισμό στη Γερμανία διέδιδαν και διάφορες εξωκοινοβουλευτικές εθελοντικές οργανώσεις που είχαν αποκτήσει σημαντική επιρροή στον γερμανικό πληθυσμό και ιδιαίτερα στα αγροτικά και στα αστικά χαμηλά και μεσαία κοινωνικά στρώματα, όπως ήταν η Αγροτική Ένωση Γερμανίας, η Εθνική Οργάνωση Υπαλλήλων Γραφείου Γερμανίας κ.α. Ωστόσο, ο αντισημιτισμός εκφραζόταν και από τους φοιτητές από τις αρχές του 1880 και τις επόμενες δεκαετίες αρκετοί απόφοιτοι έγιναν μέλη σε οργανώσεις που είχαν τον χαρακτήρα της μεσαίας κοινωνικής τάξης και όπου ο αντισημιτισμός θεωρούνταν σεβαστός από πνευματικής άποψης. Η Παγγερμανική Ένωση αποτελεί ένα παράδειγμα ένωσης εντός της οποίας ο αντισημιτισμός είχε διεισδύσει έντονα και εκτενώς σε ανθρώπους που υπερέβαιναν τα μεσαία και χαμηλά κοινωνικά στρώματα [Levy, 2010, σελ. 13-14].

Όσον αφορά τον 20^ο αιώνα, στη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας ο αντισημιτισμός μειώθηκε ως έναν βαθμό στις περισσότερες χώρες με εξαίρεση τη Ρωσία όπου τα πογκρόμ και η αντισημιτική προπαγάνδα ήταν πολύ έντονα. Ωστόσο, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι οικονομικές και πολιτικές δυσχέρειες, που αυτός επέφερε, οδήγησαν στην εντατικοποίηση του αντισημιτισμού στην Ευρώπη. Σε αυτό συνετέλεσε και η ανάδειξη των Εβραίων μπολσεβίκων μέσα από την Επανάσταση του 1917 στη Ρωσία διότι πλέον οι περισσότεροι αντισημίτες ταύτιζαν την εβραϊκή απειλή με την απειλή των μπολσεβίκων. Πιο συγκεκριμένα, στη Γερμανία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι αντισημίτες συνασπίστηκαν με τους ρεβανσιστές εθνικιστές στην προσπάθειά τους να κατηγορήσουν τους Εβραίους για την ήττα της χώρας στον πόλεμο [Berenbaum, 2019].

Όπως τονίζει και ο Albert Lindemann [1997, σελ. 20-23, όπ. αναφ. στο Levy, 2010, σελ. 5], έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η οικονομική άνοδος των Εβραίων ήταν εμφανής και αυτός ήταν ένας από τους κύριους παράγοντες επικράτησης του γερμανικού αντισημιτισμού. Πιο συγκεκριμένα, ο αντισημιτισμός των Γερμανών πήγαζε από το γεγονός ότι ο εβραϊκός πληθυσμός που θεωρούνταν από εκείνους ηθικά και σωματικά κατώτερος, βρισκόταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση σε σύγκριση με τους ίδιους τους Γερμανούς [Levy, 2010, σελ. 6]. Η ιδιαιτερότητα όμως του γερμανικού αντισημιτισμού έγκειται στο γεγονός ότι στηριζόταν σε όλες τις

κοινωνικές τάξεις και όχι μόνο στους οικονομικά εξαθλιωμένους πολίτες [Levy, 2010, σελ. 6]. Όπως αναφέρει ο Shulamit Volkov [2006, σελ. 116, όπ. αναφ. στο Levy, 2010, σελ. 6-7], ο αντισημιτισμός πριν την άνοδο των Ναζί στην εξουσία συνέδεε πολλές και διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, επειδή λειτουργούσε ως κοινός πολιτιστικός κώδικας για εθνικιστές, πολιτιστικά απαισιόδοξους, υπερσυντηρητικούς, αντι-σοσιαλιστές, αντιφιλελεύθερους, μισογύνηδες και ομοφοβικούς εντός ενός ακραία εθνικιστικού και αντινεοτερικού πλαισίου.

Σε ό,τι αφορά τη Γερμανία στις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, παρά τον αντισημιτισμό που επικρατούσε, οι Εβραίοι συνέχιζαν να ευημερούν και να κυριαρχούν στη δημόσια ζωή της χώρας, επειδή το γερμανικό κράτος εξακολουθούσε να τους παρέχει ασφάλεια. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η πορεία προς το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα δεν ήταν ομαλή. Πιο συγκεκριμένα, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των επιφανών αντισημιτών δεν ήταν στέρεα εδραιωμένες. Ακόμη, οι παλιότεροι αντισημίτες εξαιτίας της αποτυχίας τους να αντιμετωπίσουν το Εβραϊκό Ζήτημα δεν μπορούσαν να θεωρηθούν πρότυπα για τη νέα γενιά και η προσπάθεια επίλυσης αυτού του ζητήματος μέσα από το Κοινοβούλιο είχε αποτύχει και εκείνη διότι το Κοινοβούλιο δεν αποτελούσε τον χώρο υπεράσπισης του γερμανικού έθνους εναντίον της εβραϊκής κατασκοπείας, αλλά αποτελούσε μέρος της ίδιας της εβραϊκής κατασκοπείας. Αντιθέτως, ο Hitler ακολούθησε μία διαφορετική στρατηγική από τους προηγούμενους αντισημίτες. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποίησε τον ρητορικό αντισημιτισμό κινητοποιώντας τα πλήθη μέχρι να λάβει την εξουσία. Από τη στιγμή που κυριάρχησε πολιτικά αυτό που τον ενδιέφερε πλέον ήταν η επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος [Levy, 2010, σελ. 14-15]. Επιπλέον, οι συνθήκες που επικράτησαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συνέβαλλαν στην κυριαρχία του επαναστατικού αντισημιτισμού στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης (1919-1933). Πλέον οι Ναζί αλλά και οι αντίπαλοί τους στη ριζοσπαστική Δεξιά εκφράζονταν ανοιχτά ως προς τη δολοφονία των Εβραίων, βιαιοπραγούσαν εναντίον τους, βανδάλιζαν τις επιχειρήσεις τους, βεβήλωναν τα νεκροταφεία και τις συναγωγές τους, καθώς επίσης, παρενέβαιναν νομικά και θεσμικά εναντίον τους. Ο πολιτικός αντισημιτισμός ο οποίος βρισκόταν στο περιθώριο της Αυτοκρατορικής Γερμανίας σηματοδοτούσε πλέον μία καινούργια αρχή στο πλαίσιο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [Levy, 2010, σελ. 15].

Πρέπει να σημειωθεί ότι, αν και η πορεία από το Δεύτερο στο Τρίτο Ράιχ δεν ήταν γραμμική, αν και οι Ναζί εφάρμοσαν τις ιδέες των προγόνων τους με πιο προσεκτικό και αδιάστακτο τρόπο, καθώς επίσης, αν και ο οργανωμένος αντισημιτισμός είχε εξασθενήσει πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η αντισημιτική προπαγάνδα συνέχιζε αμείωτη. Ο όγκος και η διαθεσιμότητα του έντυπου υλικού συνέβαλλε στη διαίωση των αντισημιτικών στερεοτύπων και στη μετάδοσή τους σε όλο τον κόσμο με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μία ασάφεια μεταξύ του αντιεβραϊκού συναισθήματος και του αντισημιτισμού, με την αντισημιτική προπαγάνδα να ενισχύει τις προκαταλήψεις εναντίον των Εβραίων. Η παθητική αποδοχή του πολιτικού αντισημιτισμού πριν τη ναζιστική περίοδο είχε γίνει μία συνήθεια για τους Γερμανούς πολίτες. Μπορεί εκείνοι να μην είχαν γίνει μέλη του χιτλερικού κόμματος ή να μην είχαν ψηφίσει τον Hitler με βάση την αντισημιτική του πολιτική, ωστόσο, αυτή η πολιτική δεν τους φαινόταν ασυνήθιστη ή αρκετά προσβλητική ώστε να αρνηθούν την υποστήριξή τους σε εκείνον ή να αρνηθούν την ηγεσία του μετά το 1933. Αξίζει να αναφερθεί τέλος, ότι η μεγαλύτερη συμβολή των αντισημιτών την περίοδο πριν την άνοδο του Hitler στην εξουσία ήταν η ψυχολογική και συναισθηματική απομόνωση των Εβραίων. Αυτό το γεγονός οδήγησε τους Γερμανούς στην αδιαφορία

απέναντι στα δικαιώματα του εβραϊκού πληθυσμού και κατά συνέπεια στη διαμόρφωση ενός κλίματος απάθειας το οποίο ίσως και να ήταν ο πιο σημαντικός παράγοντας που οδήγησε στο Ολοκαύτωμα [Levy, 2010, σελ. 16].

Η επινόηση, η διατήρηση και η ενστάλαξη των αντισημιτικών στερεοτύπων από τους αντισημίτες πριν την εμφάνιση των Ναζί είχε λοιπόν καθοριστική σημασία για τη διαμόρφωση του υπόβαθρου του ναζιστικού αντισημιτισμού. Προετοίμασε το έδαφος έτσι ώστε κάποιοι Γερμανοί να υποστηρίξουν τον Ναζισμό επειδή ήταν αντισημιτικός και έτσι ώστε πολλοί άλλοι να ακολουθήσουν το συγκεκριμένο κόμμα παρά το γεγονός ότι ήταν αντισημιτικό. Ο παλιός αντισημιτισμός είχε καταφέρει να δημιουργήσει ένα κλίμα όπου ο «νέος» αντισημιτισμός ήταν αποδεκτός από εκατομμύρια Γερμανούς. Τα χαρακτηριστικά που έκαναν μοναδικό τον ναζιστικό αντισημιτισμό ήταν η λαϊκή υποστήριξη του Ναζισμού και η επιτυχία του στο να ωθήσει τους Γερμανούς να συμμετάσχουν ή να αποδεχθούν τα αντιεβραϊκά μέτρα και πριν και στη διάρκεια του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος. Η καινοτομία των Ναζί δεν ήταν τόσο η αποφασιστικότητα και ο ακτιβισμός τους όσο η ικανότητά τους να συσπειρώνουν μαζικά τον λαό για ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα το οποίο περιελάμβανε έναν ασαφή για τους πολίτες αντισημιτισμό ως προς τον στόχο που ήταν οι Εβραίοι. Τέλος, ο εθνικοσοσιαλιστικός αντισημιτισμός ήταν και ομορτωτιστικός, επειδή αναδεικνυόταν ή υποβαθμιζόταν ανάλογα με την εκάστοτε περίσταση [Niewyk, 1990, σελ. 369-370].

Ο αντισημιτισμός στη Γερμανία αποτελούσε λοιπόν αρχικά, έναν από τους πυλώνες της αντεπανάστασης και αργότερα ένα από τα στηρίγματα του εθνικοσοσιαλιστικού κινήματος. Αποτελούσε χαρακτηριστικό του Ναζισμού και συνδεόταν με το ιστορικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο εντός του οποίου εξελίχθηκε ο Ναζισμός. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, καθώς και οι επαναστάσεις του 1917-1919 λειτούργησαν καταλυτικά για τον αντισημιτισμό, ωστόσο, ο αντισημιτισμός προήλθε από τη σύνθεση της φυλετικής προσέγγισης της εβραϊκής ετερότητας και από τη βιολογικοποίηση της πολιτικής υπονόμευσης, χαρακτηριστικά τα οποία ήταν ορατά σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες στο β΄ μισό του 19^{ου} αιώνα αλλά ποτέ στο παρελθόν δεν είχαν συνυπάρξει. Η φυλετική προσέγγιση της εβραϊκής ετερότητας ήταν μέρος της θετικιστικής και επιστημονικά προσανατολισμένης κουλτούρας της δυτικής Ευρώπης. Παράλληλα, η βιολογικοποίηση της πολιτικής υπονόμευσης είχε βρει τους πιο ένθερμους υποστηρικτές και προπαγανδιστές στη Γαλλία, την περίοδο της Κομμούνας (1871) στις αρχές της Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας. Συνεπώς, αν και ο Ναζισμός εμφάνιζε στοιχεία που ήταν τυπικά των γερμανικών συνθηκών όσον αφορά τον συγκερασμό του αντιμολσεβικισμού με τον αντισημιτισμό, καθώς και τον συγκερασμό της αντεπανάστασης με την φυλετική εξόντωση, αποτελούσε ένα ευρωπαϊκό προϊόν [Traverso, 2003, σελ. 121].

Η αντισημιτική βία που ξέσπασε στην χιτλερική Γερμανία το 1933-1945 οδήγησε στο αποκορύφωμα το φαινόμενο του αντισημιτισμού. Ο αντισημιτισμός των Ναζί ο οποίος καλλιεργήθηκε μέσα από το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα είχε μία ρατσιστική διάσταση, επειδή στρεφόταν όχι μόνο εναντίον των Εβραίων εξαιτίας των υποτιθέμενων βιολογικών τους χαρακτηριστικών, αλλά και εναντίον εκείνων των Εβραίων που είχαν αλλάξει θρησκεία ή εκείνων των οποίων οι γονείς είχαν αλλάξει θρησκεία. Ειδικότερα, οι Εβραίοι θεωρούνταν όχι μόνο κατώτερη φυλή αλλά και μία επικίνδυνη «ασθένεια» που θα μπορούσε να καταστρέψει τη γερμανική φυλή και γι' αυτό το λόγο θα έπρεπε να εξουδετερωθεί, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο εξαγνισμός και η σωτηρία του γερμανικού λαού. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του

ναζιστικού αντισημιτισμού ήταν επίσης η υπέρβαση των ταξικών φραγμών. Η ιδέα για την ανωτερότητα της αρίας φυλής επικρατούσε τόσο στις μάζες όσο στις οικονομικές ελίτ. Επίσης, στη Γερμανία ο αντισημιτισμός έγινε επίσημη κυβερνητική πολιτική, διδάχθηκε στα σχολεία, έλαβε επιστημονικό χαρακτήρα και προωθήθηκε στο πλαίσιο της διεθνούς προπαγάνδας. Το 1941 η εκκαθάριση των Εβραίων της Ευρώπης έγινε επίσημη κομματική πολιτική και στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου περίπου 5.7 εκατομμύρια Εβραίοι εξουδετερώθηκαν από κινητές στρατιωτικές μονάδες εξόντωσης, σε στρατόπεδα εξόντωσης, όπως το Auschwitz, το Chelmno, το Belzec, το Majdanek και την Treblinka στη διάρκεια εργασίας, καθώς και εξαιτίας της πείνας [Berenbaum, 2019].

1.2.4. Φορείς αντισημιτισμού

Το φαινόμενο του αντισημιτισμού προσείλκυε πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους. Υπήρχαν καιροσκόποι οι οποίοι επιθυμούσαν να εκμεταλλευτούν τη δυνατότητα του αντισημιτισμού να κινητοποιεί ορισμένα κοινωνικά στρώματα, ισχυροί άνδρες που χρησιμοποιούσαν τον αντισημιτισμό για να υπερασπιστούν ή να διατηρήσουν την εξουσία τους, καθώς και ευκαιριακοί αντισημίτες οι οποίοι ανεξάρτητα από την αντισημιτική τους δράση διατηρούσαν τις προκαταλήψεις τους εναντίον των Εβραίων. Εκείνοι που παρέμεναν πιστοί στον αντισημιτισμό ήταν λίγοι αλλά επίμονοι και αποφασιστικοί στις ιδέες τους. Όσον αφορά τους δημιουργούς και υπέρμαχους αυτής της ιδεολογίας, αυτοί ήταν κυρίως άνθρωποι αδύναμοι και αποτυχημένοι σε αυτό που στόχευαν, καθώς και άνθρωποι οι οποίοι είχαν την ψευδαίσθηση ότι ο αντισημιτισμός θα μπορούσε να τους προσδώσει αξία ή μέσω αυτού να εκδικηθούν ή ακόμη και να αποκτήσουν μία θέση στην ιστορία. Ωστόσο, υπήρχαν και αντισημίτες που ήταν πρότυπα επιτυχίας, όπως για παράδειγμα ο Richard Wagner⁵. Σημαντικό ρόλο στη μετάδοση του αντισημιτισμού διαδραμάτισαν και οι ελίτ των φοιτητών. Κατά συνέπεια, ο αντισημιτισμός δεν ήταν μόνο μία κίνηση διαμαρτυρίας που ενισχύθηκε από τα θύματα της εποχής εκείνης. Οι φορείς του και εκείνοι που ηγούνταν των αντιεβραϊκών επιθέσεων ήταν ικανοί στο να δημιουργούν μύθους εναντίον των Εβραίων, καθώς και να συσπειρώνουν μεγάλο μέρος του κόσμου στο πλαίσιο της ιδεολογίας τους, χωρίς να είναι ανόητοι, αμόρφωτοι ή διαβολικοί. Οι περισσότεροι ακόλουθοί τους ανήκαν στους χριστιανοσυντηρητικούς, στους ακραίους εθνικιστές, καθώς και στους βίαια αντιδραστικούς. Προκαταλήψεις κατά των Εβραίων είχαν και άνθρωποι που ανήκαν στη ριζοσπαστική δημοκρατία και στον σοσιαλισμό χωρίς, ωστόσο, να δρουν εναντίον τους ή να προσπαθούν να τους εκμεταλλευτούν για πολιτικούς σκοπούς. Η διαφορά μεταξύ των ανθρώπων των πολιτικών χώρων της Δεξιάς και της Αριστεράς έγκειτο στην αντίληψή τους σχετικά με τις ανθρώπινες μάζες και τη δυνατότητα των μαζών για δημοκρατική χειραφέτηση. Οι αντισημίτες παρά τις οποιοσδήποτε διαφορές τους συσπειρώνονταν στο πλαίσιο της απόρριψης της δημοκρατίας. Ο πολιτικός αντισημιτισμός τους είλκυε, επειδή αποτελούσε γι' αυτούς έναν καινούργιο και καλύτερο τρόπο εκμετάλλευσης της δύναμης των ανθρώπων [Levy, 2010, σελ. 8-9].

Υπήρχαν, όμως, και άλλες πηγές αντισημιτισμού. Μία από αυτές ήταν η Εκκλησία η οποία από τη στιγμή που ο αντισημιτισμός εμφανίστηκε ως πολιτική δύναμη, εκείνη στράφηκε εναντίον της δημοκρατίας θεωρώντας την εγκόσμιο κακό που υπονόμεινε τη θρησκεία. Συγκεκριμένα, επικρατούσε η άποψη ότι οι πολίτες δεν

---

⁵ Ο Richard Wagner υπήρξε γνωστός Γερμανός συνθέτης ο οποίος λόγω των αντισημιτικών του απόψεων ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στον Hitler [Biography, 2019].

μπορούσαν να λαμβάνουν αποφάσεις αυτόνομα αλλά έπρεπε να ιεραρχούνται και να εξουσιάζονται για να είναι πραγματικά ευτυχισμένοι. Αντισημίτες ήταν και ορισμένοι πρώην φιλελεύθεροι ή δημοκρατικοί διανοούμενοι οι οποίοι απογοητεύτηκαν από τις πολιτικές ικανότητες των ανθρώπων και από την αδυναμία τους να διακρίνουν τις πραγματικές διαστάσεις και τους κινδύνους της εβραϊκής κατασκοπείας. Ορισμένες φορές εμφανίζονταν αντισημίτες και με το προσωπείο των λαϊκιστών, εκείνων που προστάτευαν τους αδύναμους ή εκείνων που ασκούσαν κριτική στην εξουσία. Ωστόσο, αν και υπόσχονταν στους πολίτες, εφόσον αποδυναμώνονταν οι Εβραίοι, την ευημερία, την εθνική ισχύ και την ηθική αναγέννηση, τα προγράμματά τους ήταν αντιδημοκρατικά. Από την άλλη πλευρά οι πολίτες δεν διέθεταν τη σταθερότητα και την πολιτική κρίση για να αναλάβουν οι ίδιοι τη διακυβέρνησή τους και η μόνη τους δύναμη ήταν η πολιτική τους ψήφος, ένα επίτευγμα όμως, των Εβραίων ριζοσπαστικών και επαναστατικών γεγονόσ το οποίο σήμαινε ότι και η αντισημιτική εκστρατεία ήταν αβέβαιη [Levy, 2010, σελ. 10].

1.2.5. Σχέσεις Εβραίων και μη Εβραίων

Υπάρχουν δύο κυρίαρχες απόψεις όσον αφορά τον αντισημιτισμό. Η πρώτη η οποία θα μπορούσε να περιγραφεί ως η άποψη «του Διαφωτισμού» έχει σχέση με το γεγονός ότι η πλειοψηφία του γερμανικού πληθυσμού στράφηκε εναντίον των Εβραίων εξαιτίας ορισμένων κακόβουλων και ιδιοτελών ανθρώπων και επομένως, ο αντισημιτισμός είναι ένα φαινόμενο που «κατασκευάστηκε» και, εφόσον έχει κατασκευαστεί, θα μπορούσε να αποδομηθεί μέσω της παιδείας [Elias, 2001, σελ. 219-220]. Η δεύτερη άποψη, η κοινωνιολογική, τοποθετεί την αιτία του αντισημιτισμού στη θέση των Εβραίων εντός της γερμανικής κοινωνίας. Σύμφωνα με αυτήν, η γερμανοεβραϊκή κοινότητα θα ήταν καλό να κατανοηθεί μέσα από την τοποθέτησή της ανάμεσα στα διαφορετικά κοινωνικά στρώματα του γερμανικού πληθυσμού και σε σχέση με τα αντικρουόμενα οικονομικά, πνευματικά και κοινωνικά συμφέροντα τα οποία εμφανίζονται μεταξύ των ατόμων της εβραϊκής κοινότητας, καθώς και των μελών των άλλων κοινωνικών στρωμάτων του κράτους [Elias, 2001, σελ. 220].

Η ύπαρξη του αντισημιτισμού μπορεί να γίνει αντιληπτή μέσα από τη στάση των Γερμανών απέναντι στους Εβραίους στο συνολικό πλαίσιο της γερμανικής ιστορίας, μία στάση που αναδεικνύει και την πολιτική τους άποψη. Διαχρονικά οι συντηρητικοί Γερμανοί ήταν κάποιες φορές περισσότερο και κάποιες άλλες φορές λιγότερο εχθρικοί απέναντι στους Εβραίους, οι φιλελεύθεροι και οι άνθρωποι με δημοκρατικές ιδέες δεν ήταν ποτέ φανατικοί αντισημίτες και μερικές φορές η στάση τους απέναντι στους Εβραίους ήταν φιλική και οι σοσιαλιστές και οι κομμουνιστές στρέφονταν κατά του αντισημιτισμού [Elias, 2001, σελ. 220]. Στη διάρκεια του Μεσαίωνα παρατηρούνταν ανταγωνισμός μεταξύ των χριστιανών που κατοικούσαν στις πόλεις και των Εβραίων, καθώς επικρατούσε η συντεχνιακή αντίληψη και ο καπιταλισμός δεν είχε κάνει ακόμη την εμφάνισή του [Elias, 2001, σελ. 221]. Κατά την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, οι Εβραίοι εντάσσονταν στη μεσαία τάξη της γερμανικής κοινωνίας, σε κατώτερη ωστόσο, θέση από τους χριστιανούς. Επίσης, στρέφονταν κατά της απόλυτης εξουσίας των πριγκίπων, των ευγενών και του κλήρου οι οποίοι μετά τη Γαλλική Επανάσταση, προσπαθώντας να διατηρήσουν την εξουσία τους, αναδείχθηκαν στη συντηρητική κοινωνική τάξη της Γερμανίας [Elias, 2001, σελ. 220-221]. Από τον 19^ο αιώνα και έπειτα στο πλαίσιο της ανάπτυξης της γερμανικής οικονομίας, ο οικονομικός ανταγωνισμός ήταν επιθυμητός γεγονός το οποίο σήμαινε ότι και οι Εβραίοι ήταν αρεστοί από τη χριστιανική γερμανική μεσαία τάξη με στόχο

την επέκταση της οικονομίας. Έτσι ορισμένοι χριστιανοί της μεσαιάς αστικής τάξης, επιθυμώντας την κατάργηση των παραδοσιακών φραγμών στην οικονομική ανάπτυξη, αποδέχθηκαν τους Εβραίους [Elias, 2001, σελ. 219]. Ειδικότερα, οι φιλελεύθεροι χριστιανοί της μεσαιάς τάξης επιθυμούσαν την χειραφέτηση των Εβραίων, επειδή πίστευαν ότι το γεγονός αυτό θα αποτελούσε την προϋπόθεση για τη μετατροπή τους σε Γερμανούς πολίτες. Κυρίως όμως γιατί είχαν υιοθετήσει την αντίληψη για την άρση των περιορισμών στην ελευθερία, καθώς και γιατί στρέφονταν εναντίον της κυρίαρχης τάξης των γαιοκτημόνων. Στην πραγματικότητα ωστόσο, η επιθυμία των φιλελευθέρων για την εβραϊκή χειραφέτηση εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της δικής τους αστικής τάξης. Σε αντίθεση με τους φιλελεύθερους η συντηρητική τάξη των αριστοκρατών γαιοκτημόνων στρεφόταν κατά της εβραϊκής χειραφέτησης εξαιτίας της επιθυμίας της για διατήρηση της εξουσίας [Elias, 2001, σελ. 221]. Ωστόσο, από τη στιγμή που οι μεσαιάς τάξεις κυριάρχησαν εναντίον της αριστοκρατίας, τα χριστιανικά τους τμήματα τα οποία βρέθηκαν στην άρχουσα θέση της κοινωνίας άρχισαν να εκφράζουν την εχθρότητά τους εναντίον των Εβραίων οι οποίοι βρίσκονταν στη δεύτερη βαθμίδα της μεσαιάς τάξης της χώρας [Elias, 2001, σελ. 219].

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα σημειώθηκαν αλλαγές όσον αφορά τη θέση των Εβραίων στη γερμανική κοινωνία. Αν και οικονομικά δεν διέφεραν πολύ από τους χριστιανούς της μεσαιάς τάξης και συγχρόνως στρέφονταν κατά του ανερχόμενου προλεταριάτου, κοινωνικά αντιμετωπιζόνταν από τους χριστιανούς Γερμανούς ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας εντός της μεσαιάς τάξης της Γερμανίας. Αυτή η ιδιότυπη θέση τους αποτελούσε σημαντική πηγή προβλημάτων [Elias, 2001, σελ. 222].

Στο σημείο αυτό θα ήταν καλό να ερμηνευθεί ο λόγος για τον οποίο οι Εβραίοι αντιμετωπιζόνταν από τους χριστιανούς της μεσαιάς τάξης ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Η αιτία ήταν οι διαφορές μεταξύ των Γερμανών και των χριστιανών οι οποίες εντοπιζόνταν στην καταγωγή ή στην ανατροφή τους και οι οποίες χρησιμοποιούνταν από τους χριστιανούς ως επιχείρημα στις κοινωνικές διενέξεις. Την περίοδο της καπιταλιστικής ανάπτυξης στη Γερμανία αυτές οι διαφορές δεν προβληματίζαν ιδιαίτερα τους χριστιανούς και ο οικονομικός ανταγωνισμός των Εβραίων γινόταν αντιληπτός στο επίπεδο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων [Elias, 2001, σελ. 222-223].

Ωστόσο, ο αντισημιτισμός άρχισε να αυξάνεται με το πέρασμα των χρόνων ανάλογα με τη σύγκρουση των συμφερόντων και τον ανταγωνισμό μεταξύ των διαφορετικών ανθρώπων που συνιστούσαν τη γερμανική κοινωνία [Elias, 2001, σελ. 223]. Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την ήττα της Γερμανίας όλοι οι Γερμανοί βρέθηκαν σε δεινή οικονομική κατάσταση γεγονός το οποίο επηρέασε το φαινόμενο του αντισημιτισμού. Όμως, εκείνοι που ήταν νέοι και ανήκαν στη μεσαιά τάξη ήταν εκείνοι που επλήγησαν οικονομικά περισσότερο και οι οποίοι στράφηκαν στον Εθνικοσοσιαλισμό, καθώς γι' αυτούς η διαφορετικότητα των Εβραίων ήταν ένας λόγος για να είναι εχθρικοί απέναντί τους [Elias, 2001, σελ. 223]. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο αντισημιτισμός εντάθηκε ακόμη πιο πολύ, επειδή οι Εβραίοι εμφανίζονταν σε ολοένα περισσότερες εξέχουσες θέσεις εντός του κράτους με ορισμένους να αναδεικνύονται σε ηγέτες της εργατικής τάξης. Αντισημίτες ήταν οι φτωχοί οι οποίοι έβλεπαν στον Εβραίο έναν έμπορο βοοειδών, οι έμποροι, οι κάτοικοι πόλεων, καθώς και οι μεγαλογαιοκτήμονες για τους οποίους οι Εβραίοι αποτελούσαν τους τραπεζίτες της χώρας. Αντισημίτες ήταν και οι

μικροί έμποροι στα μάτια των οποίων ένας Εβραίος αποτελούσε τον ιδιοκτήτη πολυκαταστήματος ενώ οι πιο φανατικοί αντισημίτες μπορούσαν να εντοπιστούν στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, δηλαδή στους προλετάριους, στους ανέργους και στους γεωργούς [Elias, 2001, σελ. 223-224].

Ο αντισημιτισμός των Γερμανών χριστιανών της μεσαιας τάξης είχε διάφορες αιτίες. Δεδομένης της δεινής οικονομικής κατάστασης οι Γερμανοί χριστιανοί συντηρητικοποιήθηκαν ακόμη περισσότερο, διεξάγοντας έναν αγώνα τόσο εναντίον των Εβραίων όσο και εναντίον της αστικής τάξης. Ο αντισημιτισμός τους οφειλόταν στο ότι οι Εβραίοι αποτελούσαν μία πληθυσμιακή ομάδα που ήταν εμφανής και η ένταξη αυτής της ομάδας σε κατώτερη θέση εντός της μεσαιας τάξης αποτελούσε για τους χριστιανούς ένδειξη αποσύνθεσης της συνοχής των Εβραίων. Επιπλέον, οι Εβραίοι θεωρούνταν εύκολο θύμα για τους χριστιανούς και ο αγώνας εναντίον τους γινόταν στο πλαίσιο μίας κοινωνικής και ιδεολογικής σύγκρουσης συμφερόντων. Τέλος, με τον ίδιο τρόπο λειτουργούσαν και εναντίον του κοινωνικά ανερχόμενου προλεταριάτου [Elias, 2001, σελ. 224].

Θα μπορούσε λοιπόν να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο αντισημιτισμός στη Γερμανία του 20^{ου} αιώνα είχε σχέση με τη λειτουργία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας κάτι το οποίο η μικρή πληθυσμιακή ομάδα των Γερμανών Εβραίων δεν μπορούσε να ελέγξει και κατά συνέπεια ο μόνος τρόπος επιβίωσης για εκείνη ήταν μία διακριτική στάση και συμπεριφορά εντός της γερμανικής κοινωνίας [Elias, 2001, σελ. 224].

1.2.6. Αντισημιτισμός και πολιτική

Στη Γερμανία οι αντισημίτες διέθεταν πολιτική οργάνωση και εξέφραζαν τις αντισημιτικές τους θέσεις ήδη από τον 19^ο αιώνα. Παράλληλα, στην προσπάθειά τους για τη διάδοση του αντισημιτισμού συνέδραμε σημαντικά και η *Volk*⁶ [Levy, 2010, σελ. 10]. Ο οργανωμένος αντισημιτισμός στη Γερμανία έφτασε στο ζενίθ του στις εθνικές εκλογές του 1893 και μεταξύ των ετών 1894 και 1900 όλοι οι αντισημίτες του γερμανικού Κοινοβουλίου ενώθηκαν σε ένα πολιτικό κόμμα χωρίς όμως να κερδίσουν κάτι παραπάνω πολιτικά ή κοινοβουλευτικά. Πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε διαμορφωθεί το βασικό πρόγραμμα για όλα τα γερμανικά αντισημιτικά κόμματα. Συγκεκριμένα, είχε αποφασιστεί ο περιορισμός ή η παρεμπόδιση της εβραϊκής μετανάστευσης, οι αποκλεισμοί από επαγγέλματα που αφορούσαν κυρίως τον δικαστικό και τον εκπαιδευτικό τομέα και μια ειδική απογραφή για τον προσδιορισμό του πραγματικού αριθμού των Εβραίων της χώρας. Τέλος, στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου όλα τα γερμανικά κόμματα έπαψαν να λειτουργούν ανεξάρτητα, ωστόσο, ορισμένα χαρακτηριστικά τους μεταφέρθηκαν το 1917 στο ακροδεξιό και συντηρητικό Γερμανικό Κόμμα της Πατρίδας⁷ [Levy, 2010, σελ. 11].

Τα αντισημιτικά κόμματα απέτυχαν λοιπόν όσον αφορά τους στόχους τους, που ήταν η κατάργηση της εβραϊκής χειραφέτησης και η εφαρμογή της αντιεβραϊκής

---

⁶ Η *Volk* ή *Völkischer Beobachter* («Λαϊκός Παρατηρητής») ήταν μία ημερήσια εφημερίδα στη Γερμανία η οποία είχε εκδοθεί από το κόμμα των Ναζί τη δεκαετία του 1920 και βρισκόταν σε κυκλοφορία έως το τέλος του Τρίτου Ράιχ το 1945 [Encyclopædia Britannica, 2019].

⁷ Το Γερμανικό Κόμμα της Πατρίδας ήταν ένα κόμμα που ιδρύθηκε το 1917 και διαλύθηκε το 1918. Στόχευε στην κινητοποίηση μελών της ευρύτερης ριζοσπαστικής Δεξιάς, καθώς και του περιβάλλοντος του Γερμανικού Συντηρητικού Κόμματος και του Εθνικού Φιλελεύθερου Κόμματος αποσκοπώντας στην προσάρτηση εδαφών στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου [Hofmeister, 2016].

νομοθεσίας μέσα από το γερμανικό Κοινοβούλιο. Σε αυτό το γεγονός συνετέλεσαν διάφοροι παράγοντες ένας από τους οποίους ήταν το γεγονός ότι αυτοί που ηγούνταν των αντισημιτικών κομμάτων ήταν άνθρωποι που ενδιαφέρονταν κυρίως για τη διασφάλιση της εξουσίας τους. Ακόμη, οι αντισημίτες ήταν ως επί το πλείστον άτομα που στερούνταν των απαραίτητων γνώσεων και οργανωτικών ικανοτήτων για να αποδείξουν τις θέσεις τους στο Κοινοβούλιο της χώρας, καθώς επίσης δεν κατάφεραν, ακόμη και μετά την άνοδο των Ναζί στην εξουσία, να διαθέτουν εφημερίδες που να μπορούν να ανταγωνιστούν τις μεγάλες ημερήσιες γερμανικές εφημερίδες ή τις εφημερίδες των πολιτικών τους αντιπάλων. Όμως, η μεγαλύτερη αποτυχία ήταν η αδυναμία των αντισημιτών να διευρύνουν το εκλογικό τους σώμα το οποίο στηριζόταν κυρίως στα χαμηλά και μεσαία κοινωνικά στρώματα, που ήταν πολυάριθμα αλλά με λίγους πόρους και βαθιά διχασμένα όσον αφορά τα πολιτικά τους «πιστεύω». Η αδυναμία διεύρυνσης του εκλογικού σώματος των αντισημιτών στη Γερμανία οφειλόταν στο γεγονός ότι οι καθολικοί ψηφοφόροι παρέμεναν πιστοί στο Καθολικό Κόμμα και οι σοσιαλιστές ψηφοφόροι ήταν μακριά από τον αντισημιτισμό [Levy, 2010, σελ. 11]. Σε όλες τις χώρες όπου έγινε προσπάθεια οι αντισημίτες να επιλύσουν το Εβραϊκό Ζήτημα στο πλαίσιο της πολιτικής υπήρξε αποτυχία. Εξάιρεση αποτελεί η Αυστρία η αντισημιτική δράση της οποίας επηρέασε τον Hitler. Η Αυστρία ήταν η μοναδική χώρα όπου οι αντισημίτες έλαβαν κυβερνητική εξουσία πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα, ο Karl Lueger ο οποίος από το 1897 ήταν δήμαρχος της Βιέννης πέτυχε μέσα από την αντισημιτική του πολιτική να απομονώσει τους Εβραίους από την αυστριακή κοινωνία, μία πολιτική που συνεχίστηκε από τους χριστιανούς σοσιαλιστές και μετά τον θάνατο του Lueger το 1910 έως τις αρχές του 1930. Ωστόσο, οι χριστιανοί σοσιαλιστές δεν κατάφεραν να εξουδετερώσουν την εβραϊκή χειραφέτηση και να καταστρέψουν την καριέρα, την κοινωνική θέση και την πολιτιστική παρουσία των Αυστριακών Εβραίων [Levy, 2010, σελ. 12].

1.3. Γερμανικό Ζήτημα και αντισημιτισμός

Στο τελευταίο μέρος της εισαγωγής μελετάται η σχέση μεταξύ του «Γερμανικού Ζητήματος» και του φαινομένου του αντισημιτισμού.

1.3.1. Sonderweg

Είναι ο ιδιαίτερος «δρόμος» που θεωρείται ότι είχε λάβει η Γερμανία στην ευρωπαϊκή ήπειρο από την εποχή του Διαφωτισμού έως την χιτλερική περίοδο [Μακρής, σελ. 832]. Θα μπορούσε να οριστεί ως η «μοναδικότητα» της Γερμανίας ή να περιγραφεί ως «η παρέκκλιση της Γερμανίας από τη Δύση» [Kocka, 2018, σελ. 138].

Από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε αρχίσει η συζήτηση για την έννοια *Sonderweg*. Συγκεκριμένα, πολλοί Γερμανοί ιστορικοί ήταν πεπεισμένοι ότι υπήρχε ένας θετικός «γερμανικός δρόμος» και σε αντίθεση με τους Βρετανούς και τους Γάλλους ιστορικούς, έδιναν έμφαση σε βασικά χαρακτηριστικά της Γερμανίας τα οποία ήταν συμβατά με το γερμανικό γεωγραφικό και ιστορικό μοντέλο. Ο μη κοινοβουλευτικός χαρακτήρας της γερμανικής «συνταγματικής μοναρχίας» θεωρούνταν από εκείνους πλεονέκτημα και όχι μειονέκτημα. Επίσης, εκλάμβαναν ως θετική την ύπαρξη μίας κρατικιστικής παράδοσης, την ύπαρξη ισχυρής και αποδοτικής δημόσιας διοίκησης, καθώς και την ύπαρξη μίας μακρόχρονης ιστορίας

αλλαγών εκ των άνω αντί των αλλαγών μέσω των επαναστάσεων και του *laissez-faire*⁸. Ακόμη, η γερμανική *Kultur* θεωρούνταν διαφορετική και ανώτερη από τη δυτική *Zivilisation*, μία άποψη που κορυφώθηκε στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου [Kocka, 1988, σελ. 3-4].

Στο σημείο αυτό θα ήταν καλό να αναλυθεί η διάκριση μεταξύ της έννοιας *Kultur* και της έννοιας *Zivilisation*. Αυτές οι δύο έννοιες ταυτίζονταν στη γερμανική θεωρητική σκέψη των αρχών του 20^{ου} αιώνα με την εβραϊκή και την αρία φυλή αντίστοιχα. Ο Oswald Spengler⁹ αντιπαρέταξε την *Weisheit*, δηλαδή τη σοφία που αποτελούσε τυπικό χαρακτηριστικό των παλαιότερων κοινωνιών και διαποτιζόταν από τη θρησκευτική πνευματικότητα και την έννοια της *Kultur* εναντίον της *Intelligenz*, δηλαδή της εξυπνάδας του βιομηχανικού και αστικού κόσμου που είχε ως βασικό χαρακτηριστικό τον αθεϊσμό και ήταν η βάση της σύγχρονης και ορθολογικής *Zivilisation* η οποία, ωστόσο, δεν είχε θεμέλια. Η *Weisheit* προϋπέθετε την ύπαρξη μίας οργανικής, φυσικής κοινότητας στην οποία η οργάνωση πήγαζε από τη θρησκεία και τους μύθους. Αντίθετα, η *Intelligenz* η οποία επικρατούσε στις ανώνυμες και κοσμοπολίτικες μητροπόλεις είχε αντικαταστήσει τη θρησκεία και τον μύθο με τις επιστημονικές θεωρίες. Η αντίθεση μεταξύ αυτών των δύο κόσμων εξηγούσε τον λόγο για τον οποίο η εβραϊκή φυλή ήταν τελείως ξένη απέναντι στην *Kultur* της αρίας φυλής [Traverso, 2003, σελ. 132-133]. Λίγο αργότερα ο Werner Sombart¹⁰ αναδιατύπωσε τη θεωρία του Spengler. Ειδικότερα, η αντίθεση μεταξύ των εννοιών *Kultur* και *Zivilisation* έλαβε τη μορφή της σύγκρουσης ανάμεσα στον «καλλιτέχνη» και την «μπουρζουαζία», τους *Heldenvölker*, δηλαδή τους «ηρωικούς λαούς» και τους *Händlervölker*, δηλαδή τους «εμπορικούς λαούς» και τελικά ανάμεσα στους Γερμανούς και στους Εβραίους. Η ουσία της σκέψης του Sombart ήταν ότι ο σύγχρονος καπιταλισμός αποτελούσε μία εβραϊκή επινόηση με κοινό βασικό χαρακτηριστικό τον ορθολογισμό [Traverso, 2003, σελ. 133]. Στο πλαίσιο του σύγχρονου αντισημιτισμού ο οποίος εμφανίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η αντίθεση μεταξύ των εννοιών *Kultur* και *Zivilisation* μετατράπηκε σε αντίθεση μεταξύ της έννοιας της «κοινότητας» και της «κοινωνίας». Αυτή η καινούργια διχοτόμηση επινοήθηκε από τον Ferdinand Tönnies¹¹. Σύμφωνα με τον ίδιο, την έννοια «κοινότητα» εκπροσωπούσε η αρία φυλή και ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της ήταν: η γη, το πνεύμα, η τιμή, η θρησκεία, οι μύθοι, ο εθνικισμός και οι παραδοσιακές αξίες. Αντίθετα, την έννοια «κοινωνία» αντιπροσώπευε η εβραϊκή φυλή και μερικά βασικά χαρακτηριστικά της ήταν: η βιομηχανία, η μπουρζουαζία, η πόλη, η επιστήμη, ο ορθολογισμός, ο ατομικισμός και ο αφηρημένος οικουμενισμός [Traverso, 2003, σελ. 135-136]. Αυτές τις αντιθετικές έννοιες τις χρησιμοποίησαν και τις εξέλιξαν οι Ναζί στο πλαίσιο εφαρμογής της πολιτικής τους. Συγκεκριμένα, η έννοια *Kultur* αποτελούνταν από τα εξής στοιχεία: το *Deutschum*, δηλαδή τη γερμανικότητα, το *Reich*, δηλαδή την Αυτοκρατορία, τους κανόνες, τη γερμανική αφοσίωση, την ιεραρχία, την ομοιογένεια, την ορθότητα, το *Volk*, δηλαδή τον λαό, το *Grossraum*, δηλαδή τον μεγάλο χώρο, την φύση, τις προγονικές αξίες, τα ιστορικά δικαιώματα, το Τρίτο Ράιχ, το *Volksgemeinschaft*, δηλαδή την κοινότητα,

⁸ Πρόκειται για την πολιτική της ελάχιστης κρατικής παρέμβασης στα οικονομικά ζητήματα των ατόμων και της κοινωνίας [Encyclopædia Britannica, 2019].

⁹ Ήταν Γερμανός φιλόσοφος ο οποίος μέσα από το έργο του *Der Untergang des Abendlandes* διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην κοινωνική θεωρία [Encyclopædia Britannica, 2020].

¹⁰ Ήταν Γερμανός ιστορικός οικονομολόγος ο οποίος ενσωμάτωσε τις μαρξιστικές αρχές και τις ναζιστικές θεωρίες στα γραπτά του για τον καπιταλισμό [Encyclopædia Britannica, 2020].

¹¹ Γερμανός κοινωνιολόγος που έμεινε γνωστός για την επινόηση των όρων *Gemeinschaft* και *Gesellschaft* [Encyclopædia Britannica, 2020].

την εξουσία, την απόφαση, το *Lebensraum*, δηλαδή τον ζωτικό χώρο, τη ναζιστική *Weltanschauung*, την εμπειρία, τον ρεαλισμό και, τέλος, τη «σκανδιναβική» επιστήμη¹². Από την άλλη πλευρά, η έννοια *Zivilisation* αποτελούνταν από τα εξής χαρακτηριστικά: το *Judentum*, δηλαδή τον Ιουδαϊσμό, το κράτος, τους νόμους, το συμβόλαιο, την ισότητα, τη νομιμότητα, τον κοσμοπολιτισμό, τη διεθνή νομοθεσία, την ανθρώπινη υπόσταση, την ιδιότητα του πολίτη, τη Γαλλική Επανάσταση, την παγκόσμια επανάσταση, τον Κομμουνισμό, τη δημοκρατία, τον πλουραλισμό, το έδαφος, την εβραϊκή συνείδηση, την αφηρημένη σκέψη, τον δογματισμό και, τέλος, την «εβραϊκή» επιστήμη [Traverso, 2003, σελ. 142-143].

Ύστερα από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ορισμένοι λόγιοι, όπως ο Otto Hintze και ο Ernst Troeltsch ξεκίνησαν να σχετικοποιούν αυτήν τη θετική παραλλαγή της έννοιας *Sonderweg*. Αργότερα, ύστερα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αυτή η έννοια έπαψε να είναι πειστική [Kocka, 1988, σελ. 3-4].

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου εμφανίστηκε λοιπόν μία διαφορετική παραλλαγή της *Sonderweg* άποψης. Αυτή η παραλλαγή είχε υιοθετηθεί από τους Friedrich Engels και Max Weber και αποτελούσε μία φιλελεύθερη-δημοκρατική κριτική προσέγγιση της συγκεκριμένης άποψης. Μέσα από αυτήν την προσέγγιση γινόταν η προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα, γιατί η Γερμανία σε αντίθεση με τις υψηλά ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης και του Βορρά είχε αρχίσει να γίνεται φασιστική στη διάρκεια της κρίσης της δεκαετίας του 1920 και του 1930 [Kocka, 1988, σελ. 4]. Η συζήτηση είχε σχέση με μακροπρόθεσμες δομές και διαδικασίες οι οποίες θεωρούνταν ότι συνέβαλλαν στην κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και στον θρίαμβο του Εθνικοσοσιαλισμού. Παράλληλα, συνετέλεσαν και άλλοι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες, όπως ήταν η ήττα της Γερμανίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή η προσωπικότητα του Hitler, καθώς και παράγοντες με υπερεθνικές διαστάσεις, όπως για παράδειγμα ο καπιταλισμός και οι συνέπειες των ταξικών συγκρούσεων. Ειδικότερα, θεωρείται ότι η Γερμανία εξελίχθηκε σε μία δικτατορία γιατί η *Bürgertum*, δηλαδή η μπουρζουαζία ήταν ανίσχυρη σε αντίθεση με την ελίτ της φεουδαρχίας και τις γερμανικές παραδόσεις και η παλαιά και ισχυρή γραφειοκρατία είχε ένα διαρκές αντίκτυπο στο γερμανικό κράτος χωρίς να κλονίζεται από οποιαδήποτε επαναστατική πράξη. Επιπλέον, ο εκφασισμός του γερμανικού κράτους με τον οποίο συνδέεται η έννοια *Sonderweg*, οφειλόταν στα ισχυρά ανελεύθερα στοιχεία του γερμανικού πολιτισμού και της γερμανικής καθημερινότητας, στον σχετικά αργό σχηματισμό ενός έθνους-κράτους και συγχρόνως του τρόπου με τον οποίο επιτεύχθηκε αυτός ο σχηματισμός από τον Bismarck και, τέλος, στην μπλοκαρισμένη και καθυστερημένη μετάβαση σε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης. Αυτοί οι παράγοντες αποτέλεσαν τις ιδιαιτερότητες της γερμανικής ιστορίας οι οποίες κατέστησαν δύσκολη την ανάπτυξη μίας φιλελεύθερης δημοκρατίας γεγονός το οποίο διευκόλυνε την άνοδο του Εθνικοσοσιαλισμού. Οι ακαδημαϊκοί έχουν εντοπίσει σε μεγάλο βαθμό αυτούς τους παράγοντες στις νεότερες περιόδους της γερμανικής ιστορίας και πιο συγκεκριμένα στην Αυτοκρατορική Γερμανία που διήρκεσε από το 1871 έως το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1918). Ωστόσο, οι αρνητικές επιπτώσεις αυτών των παραδόσεων έπρεπε να εντοπιστούν και στην περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης οι αδυναμίες της οποίας ήταν πολύ έντονες [Kocka, 2018, σελ. 138-139].

---

¹² Αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης της ναζιστικής θεωρίας για την καθαρότητα και συνεπώς την ανωτερότητα της αρίας φυλής σε σχέση με την εβραϊκή φυλή [Kyllingstad, 2014, σελ. 95].

Πιο αναλυτικά, οι παράγοντες που συνετέλεσαν στην άνοδο του Hitler στην εξουσία το 1933 εντοπίζονται αρχικά στη διάρκεια της Αυτοκρατορικής Γερμανίας. Η Γερμανική Αυτοκρατορία αποτελούσε ένα ιδιαίτερο κράμα μίας πολύ επιτυχημένης καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης μαζί με τον εκμοντερνισμό σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και των προβιομηχανικών θεσμών, των σχέσεων εξουσίας και των παραδόσεων που διατηρήθηκαν στο πέρασμα των χρόνων. Αυτός ο συνδυασμός διαφορετικών στοιχείων ήταν ασταθής με αποτέλεσμα οι εντάσεις στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας να οδηγήσουν σε μεγάλη καταπίεση και χειραγώγηση της γερμανικής κοινωνίας, καθώς και σε μία αρκετά επιθετική εξωτερική πολιτική. Στο πλαίσιο αυτό έγκειται και η ειδική ευθύνη της Γερμανίας για το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου [Kocka, 1988, σελ. 5].

Αν και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η ήττα της Γερμανίας και η επανάσταση του 1918-1919¹³ προκάλεσαν αλλαγές στο εσωτερικό της χώρας, πολλά στοιχεία από το παρελθόν της επιβίωσαν. Ορισμένες από τις αλλαγές ήταν οι εξής: το παλαιό κράτος, η δημόσια διοίκηση και ο στρατός απώλεσαν το μεγαλύτερο μέρος από τη νομιμότητά τους, οι παλιές ελίτ εν μέρει αντικαταστάθηκαν και η κοινοβουλευτική δημοκρατία έκανε την εμφάνισή της οδηγώντας στην ανάπτυξη του συνδικαλισμού. Ακόμη, το κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών, αν και διασπάστηκε, κινήθηκε προς την εξουσία, καθώς επίσης, η εξέλιξη του σύγχρονου κράτους πρόνοιας προχώρησε με ταχείς ρυθμούς. Ωστόσο, στο πλαίσιο της έννοιας *Sonderweg*, το μεγαλύτερο μέρος της γερμανικής παρακαταθήκης διατηρήθηκε και συνετέλεσε στις ιδιαίτερες αδυναμίες της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, καθώς και στην κατάρρευση αυτής στη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης¹⁴ σε αντίθεση με άλλα κράτη της Δύσης στα οποία το πολίτευμα της δημοκρατίας επιβίωσε [Kocka, 1988, σελ. 5-6].

Οι λόγοι για τους οποίους κατάρρευσε η Δημοκρατία της Βαϊμάρης είναι αρκετοί. Συγκεκριμένα, ο κοινοβουλευτισμός είχε εμποδιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα με αποτέλεσμα τη δεκαετία του 1920 να μην λειτουργεί ομαλά και να είναι ανίκανος να αντιμετωπίσει τις βαθιές κοινωνικές εντάσεις οι οποίες είχαν προκύψει μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και λόγω της οικονομικής κρίσης. Επίσης, τα βασικά χαρακτηριστικά της βιλχελμινικής περιόδου¹⁵ επιβίωσαν στο καινούργιο κομματικό σύστημα. Ωστόσο, τα κόμματα στην καινούργια μορφή διακυβέρνησης δεν ήταν συνηθισμένα να πετυχαίνουν τους αναγκαίους συμβιβασμούς για να τα καταφέρουν πολιτικά. Επιπλέον, προέκυψε μία σοβαρή σύγκρουση μεταξύ των πιο παραδοσιακών, προδημοκρατικών και προνεοτερικών προσανατολισμών και αξιώσεων, που εντοπίζονταν μεταξύ των μεγάλων τμημάτων των ελίτ, δηλαδή των *Junkers*, της δημόσιας διοίκησης, των αξιωματικών, των δικαστικών και της βιομηχανικής αστικής τάξης εναντίον των αξιώσεων της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Μέσα από αυτήν τη σύγκρουση γίνεται κατανοητό γιατί μεγάλα τμήματα της άρχουσας τάξης, της οικονομικής, πολιτιστικής και διοικητικής ελίτ παρέμειναν δύσπιστα ή και εχθρικά απέναντι στο καινούργιο δημοκρατικό καθεστώς οδηγώντας στην πρόωπη κατάρρευσή του. Ακόμη, σε συγκεκριμένα τμήματα των χαμηλών-μεσαίων κοινωνικών τάξεων, όπως ήταν οι τεχνίτες, επιβίωσαν οι παραδοσιακές και κρατικά προσανατολισμένες φιλοδοξίες και, όταν το καινούργιο σύστημα

¹³ Η γερμανική επανάσταση του 1918-1919 ήταν μία σοσιαλιστική επανάσταση η οποία οδήγησε τη Γερμανία στη δημοκρατία και συγκεκριμένα στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης [Wilde, 2019].

¹⁴ Πρόκειται για την παγκόσμια οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930 η οποία ξεκίνησε από τις ΗΠΑ [Wikipedia, 2020].

¹⁵ Ήταν η περίοδος της γερμανικής ιστορίας μεταξύ των ετών 1890 και 1918 στη διάρκεια των οποίων την εξουσία είχε ο Αυτοκράτορας Γουλιέλμος Β΄ [Wikipedia, 2020].

αποδείχθηκε ανίκανο να προστατέψει αυτές τις κοινωνικές ομάδες από τις δυνάμεις του εκσυγχρονισμού, οι πολίτες άρχισαν να εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στο σύστημα. Ειδικότερα, παρά το γεγονός ότι είχε αναπτυχθεί στο Βερολίνο η λεγόμενη «κουλτούρα της Βαϊμάρης»¹⁶, επιβίωσαν ορισμένα ανελεύθερα χαρακτηριστικά της παλαιάς εποχής τα οποία χρησιμοποίησαν οι Ναζί για να πετύχουν τους σκοπούς τους, όπως έγινε με τον αντισημιτισμό. Συνεπώς, αυτό που οδήγησε στην υπονόμευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και στην άνοδο των Ναζί στην εξουσία δεν ήταν μόνο η οικονομική κρίση, οι ταξικές συγκρούσεις και οι κίνδυνοι που προέκυψαν από τον γρήγορο εκσυγχρονισμό του κράτους. Αυτοί οι παράγοντες ήταν σημαντικοί αλλά υφίσταντο και σε άλλες χώρες οι οποίες δεν οδηγήθηκαν σε δικτατορία σε αντίθεση με την περίπτωση της Γερμανίας. Μόνο στη Γερμανία τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά έγιναν πιο έντονα και ενισχύθηκαν εξαιτίας των προνεοτερικών δομών και παραδόσεων, δηλαδή εξαιτίας της παρακαταθήκης του *Sonderweg* [Kocka, 1988, σελ. 6].

Όμως, εκείνες οι γερμανικές ιδιαιτερότητες οι οποίες συνετέλεσαν καθοριστικά στην κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και στη νίκη του Εθνικοσοσιαλισμού ήταν δύο. Η πρώτη έχει σχέση με τον χρόνο και τον τρόπο δημιουργίας του γερμανικού έθνους-κράτους. Κατά κύριο λόγο, το γερμανικό έθνος-κράτος ήταν το αποτέλεσμα διεργασιών εκ των άνω και με καθυστέρηση σε σύγκριση με άλλες δυτικές χώρες. Κυρίως, όμως, η δημιουργία του συνέπεσε χρονικά με δύο πολύ σημαντικά προβλήματα του κράτους, το συνταγματικό ζήτημα του κοινοβουλευτισμού και την έναρξη των ταξικών συγκρούσεων, ως συνέπεια της εκβιομηχάνισης. Ούτε η Μεγάλη Βρετανία ούτε η Γαλλία ούτε οι ΗΠΑ είχαν έρθει αντιμέτωπες συγχρόνως και με τα τρία αυτά προβλήματα. Η δεύτερη γερμανική ιδιαιτερότητα ήταν η σημασία της συνέχισης της γραφειοκρατικής παράδοσης στην χώρα. Με άλλα λόγια υπήρχε μία ισχυρή και αποδοτική *Beamtentum*, δηλαδή γραφειοκρατία, ένα ιστορικό μεταρρυθμίσεων εκ των άνω και ένα ισχυρό *Obrigkeitsstaat*, δηλαδή ένα αυταρχικό κράτος το οποίο, αν και ήταν άξιο θαυμασμού, δεν διέθετε ισχυρές πολιτικές αρετές και φιλελεύθερες πρακτικές. Ακόμη, η γραφειοκρατική παράδοση είχε εισχωρήσει σε πολλές σφαίρες της γερμανικής ζωής και ειδικότερα στην κοινωνική διαστρωμάτωση, στη διαμόρφωση των κοινωνικών τάξεων, στο σχολικό σύστημα, στη γερμανική *Bürgertum*, στις μεγάλες εταιρείες, καθώς επίσης και στην κοινωνική θεωρία του Max Weber και άλλων. Επιπλέον, η γραφειοκρατική παράδοση, αν και διευκόλυνε την πρόωμη εμφάνιση του καινοτόμου κράτους πρόνοιας, συνέβαλε στην παρεμπόδιση του κοινοβουλευτισμού μέχρι το 1918. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα ήταν βαθιά ριζωμένες προσδοκίες οι οποίες ήταν κρατικά προσανατολισμένες και οι οποίες, όποτε δεν πραγματοποιούνταν, μπορούσαν να μετατραπούν σε αντισυστημικές διαμαρτυρίες. Έτσι, μέσα από τη μελέτη της γραφειοκρατικής παράδοσης γίνεται κατανοητός ο λόγος για τον οποίο υπήρξε ελάχιστη αντίσταση στις κρατικές θηριωδίες των δεκαετιών του 1930 και 1940 [Kocka, 1988, σελ. 12-13].

Αυτό που πρέπει, ωστόσο, να τονιστεί είναι η διάκριση μεταξύ των αδυναμιών που οδήγησαν στην κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και στην εμφάνιση και εξέλιξη του Εθνικοσοσιαλισμού, διότι πρόκειται για δύο διαφορετικά φαινόμενα. Οι αδυναμίες της γερμανικής ιστορίας που συνοψίζονται υπό τον τίτλο *Sonderweg*

---

¹⁶ Με τον όρο αυτόν περιγράφεται η ανάπτυξη των τεχνών και των επιστημών την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης με επίκεντρο το Βερολίνο [Wikipedia, 2020].

συμβάλλουν περισσότερο στην κατανόηση των αδυναμιών και της πρόωμης κατάρρευσης της πρώτης γερμανικής δημοκρατίας και λιγότερο στην εξήγηση του φαινομένου του Εθνικοσοσιαλισμού. Η έννοια *Sonderweg* μπορεί να εξηγήσει γιατί υπήρχαν τόσο λίγα εμπόδια εναντίον του ολοκληρωτισμού και του φασισμού στη Γερμανία, όμως, αδυνατεί να εξηγήσει ουσιαστικά τον φασισμό και τα γεγονότα μετά το 1933. Ο λόγος είναι ότι ο Εθνικοσοσιαλισμός αποτελούσε μέρος ενός ευρωπαϊκού φαινομένου, μία όψη της γενικότερης πρόκλησης για την φιλελεύθερη δημοκρατία στην περίοδο του Μεσοπολέμου. Πολλές όψεις του Εθνικοσοσιαλισμού ήταν καινούργιες και είχαν υπερβεί το παλιό γερμανικό *Sonderweg* το οποίο έλαβε τέλος εξαιτίας της καταστροφής στην οποία το ίδιο είχε συμβάλει [Kocka, 1988, σελ. 13].

1.3.2. Αντισημιτισμός και *Weltanschauung*

Η εβραϊκή γενοκτονία αποτελεί το τελικό στάδιο μίας ολοένα ριζοσπαστικότερης αντισημιτικής πολιτικής του ναζιστικού κράτους η οποία προέκυψε από τη ναζιστική *Weltanschauung* που προσδιόριζε τους Εβραίους ως αξιοθρήνητους πολίτες και η οποία είχε καθιερωθεί στο επίκεντρο της αφήγησης για το σύγχρονο γερμανικό κράτος [Fitzpatrick, 2008, σελ. 485]. Η *Nationalsozialistische Weltanschauung* διατυπώθηκε αυταρχικά από τον Hitler και γινόταν επίκλησή της σε κάθε κατάλληλη περίπτωση. Ο Hitler δεν στόχευε στην εξουσία για χάρη της εξουσίας αλλά αντίθετα είχε στόχους που προσδιόριζονταν μέσα από την κοσμοθεωρία του [Fackenheim, 1988, σελ. 201]. Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι δεν είχε συνδέσει την δική του *Weltanschauung* με τα «πιστεύω» του ούτε είχε επαναφέρει την έννοια αυτή από το παρελθόν σαν σημασιολογικό εργαλείο χρησιμοποιώντας την, όπως έκρινε ο ίδιος κατάλληλα. Αντιθέτως, η συγκεκριμένη έννοια είχε ήδη διαμορφώσει το πεδίο των πολιτικών και θρησκευτικών σχέσεων πριν την εμφάνιση του Hitler. Επίσης, είχε πολλές σημασίες. Όμως, όταν γινόταν επίκλησή της στην πολιτική συζήτηση, αυτοί που την επικαλούνταν εμπλέκονταν άμεσα ή έμμεσα σε έντονες αντιπαραθέσεις που είχαν σχέση με τη θρησκεία, τις διαιρέσεις γύρω από τη θρησκεία και την κοσμική ζωή [Weir, 2018, σελ. 601-602].

Ο Hitler διαμόρφωσε μία μοναδική θεωρία στην καθιέρωση της οποίας συνέβαλαν τρεις παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας ήταν το γεγονός ότι η εθνικιστική Δεξιά είχε αργήσει να εμφανιστεί στις συζητήσεις για την *Weltanschauung*, κάτι που σήμαινε ότι ο Hitler δεν είχε ένα ξεκάθαρο πρότυπο δεξιάς κοσμοθεωρίας. Σοβινιστικές ομάδες πίεσης και ετερογενείς λαϊκές ενώσεις είχαν αρχίσει στα τέλη της βιλχελμινικής περιόδου να συζητούν για τη διαμόρφωση μίας δεξιάς *Weltanschauung*, όμως, μόνο με την έλευση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έγινε πιο εντατική στην δεξιά πολιτική πτέρυγα η συζήτηση για την ανάγκη απόκτησης από τον γερμανικό εθνικισμό μίας τέτοιου είδους θεωρίας. Ένας δεύτερος παράγοντας που συνετέλεσε στη διαμόρφωση της χιτλερικής *Weltanschauung* ήταν ο ρόλος που διαδραμάτισε ο ίδιος ο Hitler, ένας ρόλος που προκαλούσε αναταραχή. Οποιαδήποτε και εάν ήταν η προέλευση των ιδεών του αυτό που ήταν σίγουρο ήταν ότι ανήγαγε τις ιδέες του σε μία ιδεολογία σε ένα πλαίσιο κινητοποίησης [Weir, 2018, σελ. 605-606]. Τέλος, ο τρίτος παράγοντας διαμόρφωσης της ναζιστικής *Weltanschauung* ήταν η σχέση μεταξύ της χιτλερικής κοσμοθεωρίας και της αλήθειας. Ανεξάρτητα από το, εάν η κοσμοθεωρία ήταν αληθής ή ψευδής, αντιστοιχούσε στα συμφέροντα εκείνου που τη διατύπωνε [Weir, 2018, σελ. 606]. Έτσι λοιπόν αυτό που είχε σημασία ήταν η διακήρυξη της αλήθειας και όχι η ίδια η αλήθεια [Weir, 2018, σελ. 608]. Επίσης, η χιτλερική κοσμοθεωρία αντί να παρέχει μία ακριβή κατανόηση των νόμων της φύσης συνέβαλλε απλώς στο να καταφέρει ο άνθρωπος να πετύχει σε έναν κόσμο που

κυβερνούσαν από τους φυσικούς νόμους. Η καταλληλότητα της καθοριζόταν λοιπόν εκ των υστέρων από το αποτέλεσμα του δαρβινικού αγώνα για επιβίωση. Αυτό το γεγονός σηματοδοτούσε την απομάκρυνση από την επιστημολογική προσέγγιση της θεωρίας που διατυπωνόταν από τους καθολικούς και τους σοσιαλιστές που υποστήριζαν ότι η θεωρία τους προερχόταν από τη Βίβλο ή την επιστημονική παρατήρηση της κοινωνικής ή βιολογικής πραγματικότητας αντίστοιχα. Με άλλα λόγια ανεξάρτητα από το, εάν η κοσμοθεωρία αποτελούσε αποκάλυψη του Θεού ή της φύσης ή της ιστορίας, ήταν κοινή παραδοχή ότι οι κοσμοθεωρίες στηρίζονταν σε μία αναγκαία αλήθεια [Weir, 2018, σελ. 605-607]. Επιπλέον, ο Hitler θεωρούσε ότι η *Weltanschauung* δεν απευθυνόταν στις αξίες ή τον πολιτισμό ενός λαού αλλά στην *Veranlagung*, δηλαδή στην κοινή βιολογική προδιάθεση των ατόμων και αυτή η φυλετική προδιάθεση, σύμφωνα με τον ίδιο, πήγαζε από τη θεία πρόνοια. Ο ρόλος της κοσμοθεωρίας ήταν να διευκολύνει την φυλή να πετύχει τον στόχο της που ονομαζόταν *Sendung*, δηλαδή να πετύχει την «αποστολή» της στην ανθρώπινη ιστορία [Weir, 2018, σελ. 607]. Οι ρίζες αυτής της θεωρίας είχαν σχέση με τα αναγνώσματα του Hitler, ωστόσο, ο ίδιος δεν πίστευε ότι η *voelkisch* ιδεολογία αποτελούσε τη μοναδική έκφραση της φυλετικής προδιάθεσης του γερμανικού λαού. Σύμφωνα με τον ίδιο, τέτοιες ιδέες ήταν άχρηστες, εάν δεν κινητοποιούσαν τον λαό διότι ο σκοπός της *Weltanschauung* δεν ήταν να συνδράμει τους ανθρώπους στην απόκτηση αυτογνωσίας ή μίας αληθινής κατανόησης του κόσμου. Αντίθετα, σκοπός της ήταν η ενοποίηση μίας συλλογικότητας και η συμβολή της στην κινητοποίηση αυτής. Για τον Hitler η *Weltanschauung* ήταν σαν ένα έργο τέχνης το οποίο έπρεπε να εναρμονιστεί με το κοινό του που ήταν φυλετικά ομοιογενές. Εάν η *Weltanschauung* δεν κατάφερνε να κινητοποιήσει αυτό το κοινό, θα έπρεπε να τροποποιηθεί. Τέλος, ο Γερμανός δικτάτορας ουσιαστικά ισχυριζόταν ότι πίστευε μόνο σε ένα δόγμα: στο *Volk*, δηλαδή στον λαό και στο *Vaterland*, δηλαδή στην πατρίδα. Συνεπώς, αυτός ο ισχυρισμός του αναδείκνυε ότι η φυλετική θεωρία αποτελούσε τον ακρογωνιαίο λίθο της χιτλερικής κοσμοθεωρίας [Weir, 2018, σελ. 607-608].

Στον πυρήνα της ναζιστικής *Weltanschauung* βρίσκονταν οι Εβραίοι. Οι Εβραίοι προσέδωσαν σε αυτή τη θεωρία ενότητα και αποτελούσαν τη βασική της αρχή. Για αυτόν τον λόγο θα ήταν καλό να αναλυθεί η έννοια *Weltanschauung* για να κατανοηθεί η επικράτησή της στη Γερμανία και η σύνδεσή της με τον αντισημιτισμό [Fackenheim, 1988, σελ. 197].

Το γερμανικό *Volk* έχει ανάγκη από *Lebensraum* και η ένοπλη κατάκτηση είναι ένας δίκαιος τρόπος απόκτησης του *Lebensraum*, διότι έτσι λειτουργούν οι «φυσικοί» νόμοι του κοινωνικού Δαρβινισμού. Η ένοπλη κατάκτηση είναι πρακτική και συγχρόνως δίκαιη, εφόσον ο στόχος της επιδιώκεται σε συνεργασία με άλλες δυνάμεις. Οι φυσικοί σύμμαχοι του γερμανικού έθνους είναι η Ιταλία και η Μεγάλη Βρετανία χώρες οι οποίες έχουν *Volk* με την ανάγκη για απόκτηση *Lebensraum*. Οι Βρετανοί, όπως και οι Γερμανοί, ανήκουν στην αρία φυλή και επιθυμούν την υπερπόντια επέκταση και οι Ιταλοί επιδιώκουν την επέκταση προς τη Νότια Ευρώπη και την Αφρική. Σε αντάλλαγμα της επίτευξης των στόχων τους η Μεγάλη Βρετανία και η Ιταλία θα επέτρεπαν στη Γερμανία να επεκταθεί προς τα ανατολικά με σκοπό την καταστροφή της Σοβιετικής Ένωσης και συνεπώς του Μαρξισμού ο οποίος ήταν κοινός εχθρός όλων. Δύο σημαντικές όψεις της *Weltanschauung* για τις οποίες πρέπει να γίνει λόγος είναι η *Führerprinzip* και ο αντισημιτισμός. Για τον αντισημιτισμό έχει γίνει αναφορά ενώ όσον αφορά την έννοια *Führerprinzip* αυτή περιέγραφε την ιδιότητα του Hitler. Ο Γερμανός δικτάτορας δεν θα τύχαινε να είναι απλώς *Führer*, δηλαδή καθοδηγητής. Υπήρχε η *Prinzip*, δηλαδή η αρχή ότι θα έπρεπε να υπάρξει

ένας *Führer* και ότι ο ίδιος ο Hitler θα ήταν ο *Führer*. Η *Führerprinzip* εμφανίστηκε μαζί με την αρχή του αντισημιτισμού. Ο Hitler έγινε *Führer* μέσα από τη μετάβαση του από τον «κοσμοπολιτισμό» στον «αντισημιτισμό», μετάβαση που πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη, όταν ήταν σε μικρότερη ηλικία [Fackenheim, 1988, σελ. 201-202].

Το ζήτημα ήταν όμως για ποιον λόγο ο αντισημιτισμός αποτελούσε βασική αρχή της *Weltanschauung* και μάλιστα της προσέδιδε την αναγκαία για εκείνη *Geschlossenheit*, δηλαδή την απαραίτητη ενότητα. Ο λόγος ήταν ότι το Εβραϊκό Ζήτημα έδινε λύση σε δύο σημαντικά προβλήματα. Συγκεκριμένα, αναδεικνυε ποιιοί ήταν οι στόχοι του Hitler μέσα από την προβολή όλων όσων εκείνος εναντιωνόταν, δηλαδή την προβολή του διεθνισμού, του πασιφισμού και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούσαν εβραϊκές επινοήσεις. Όμως, παράλληλα, έλυνε και ένα άλλο πρόβλημα και συγκεκριμένα το γιατί οι χώρες για τις οποίες ο Hitler είχε υπολογίσει ότι θα διαδραμάτιζαν έναν συγκεκριμένο ρόλο στο σχέδιό του τελικά δεν τον επιτέλεσαν. Η Μεγάλη Βρετανία μετατράπηκε σε εχθρική προς τη Γερμανία χώρα γιατί σύμφωνα με τον Hitler, ο Churchill είχε ταχθεί με τα εβραϊκά συμφέροντα και η Σοβιετική Ένωση κέρδισε τον πόλεμο επειδή ο Stalin ο οποίος δεν ήταν τελικά Εβραίος μαρξιστής άξιζε να νικήσει. Συνεπώς, η *Weltanschauung* ήταν σωστή και παρέμεινε σωστή ακόμα και για τις ακραίες περιπτώσεις. Μόνο στην περίπτωση της Ιταλίας ο Hitler παραδέχθηκε ότι είχε διαπράξει σφάλμα και αυτό όμως δεν το απέδωσε στην *Weltanschauung* του αλλά στη λανθασμένη προσωπική του καλοσύνη. Βασικός πυλώνας της *Weltanschauung* που οδηγούσε στον παραλογισμό ήταν ότι το γεγονός ότι ο Hitler είχε πάντα δίκιο αποδεικνύονταν από το ότι οι Εβραίοι αποτελούσαν το «δηλητήριο» της ανθρωπότητας και αντιστρόφως το γεγονός ότι οι Εβραίοι αποτελούσαν το «δηλητήριο» της ανθρωπότητας αποδεικνύονταν από το ότι ο Γερμανός δικτάτορας είχε πάντα δίκιο [Fackenheim, 1988, σελ. 202].

Για τους Γερμανούς η ύπαρξη μίας θεωρίας *Weltanschauung* αποτελούσε ένα ιδιαίτερο γεγονός. Άξιζε τον σεβασμό τους, εφόσον η θεωρία αυτή διέθετε τρία χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, εφόσον διέθετε ένα παγκόσμιο πεδίο εφαρμογής, εσωτερική συνοχή, δηλαδή *Geschlossenheit* και την ειλικρινή αφοσίωση των πιστών αυτής της θεωρίας. Έτσι, όταν εμφανίστηκε η εθνικοσοσιαλιστική *Weltanschauung*, οι Γερμανοί πολίτες έδειξαν σεβασμό σε αυτήν μόνο και μόνο επειδή αποτελούσε μία θεωρία *Weltanschauung*. Ειδικότερα, ο λόγος που επικράτησε η ναζιστική κοσμοθεωρία και η Γερμανία κέρδιζε στην αρχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν γιατί η συγκεκριμένη θεωρία ήταν ενιαία. Αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό από το γεγονός ότι ακόμη και μετά το τέλος του πολέμου και την ήττα της χώρας ο Eichmann εξακολουθούσε να στέλνει τους Εβραίους προς εξόντωση, τα SS οδηγούσαν τους επιζώντες του Auschwitz δυτικά και ο ίδιος ο Hitler συνέθετε την «πολιτική του διαθήκη» [Fackenheim, 1988, σελ. 204]. Συνεπώς, οι δύο βασικές αρχές της χιτλερικής *Weltanschauung*, η *Führerprinzip* και ο αντισημιτισμός με τη μορφή της εξόντωσης ολοένα περισσότερων Εβραίων, παρέμειναν ιερά απαραβίαστες αρχές ακόμη και όταν η ήττα της Γερμανίας στον πόλεμο ήταν πλέον γεγονός [Fackenheim, 1988, σελ. 203].

1.4. Βιβλιογραφία

Ελληνική

Μακρής, Σ. (2017) *Πολιτική Επιστήμη: Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Θεωρίες της Δημοκρατίας. Κλασικές, Νεότερες και Σύγχρονες Αφηγήσεις. Εισαγωγικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Σιδέρης.

Ξένα

Beller, S. (2007) *Antisemitism: A Very Short Introduction*. USA: Oxford University Press.

Kyllingstad, J. (2014) *Measuring the Master Race: Physical Anthropology in Norway, 1890-1945*. Cambridge: Open Book Publishers.

Langmuir, G. (1990) *Toward a definition of anti-Semitism*. Los Angeles: University of California.

Shirer, W. (1960) *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon and Schuster.

Traverso, E. (2003) *The Origins of Nazi Violence*. New York: The New Press.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Berenbaum, M. (2019) 'Anti-Semitism'. *Encyclopædia Britannica* 21 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism/Anti-Semitism-in-medieval-Europe> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2019].

Biography (2019) *Richard Wagner Biography* Διαθέσιμο στο: <https://www.biography.com/musician/richard-wagner> [Πρόσβαση στις 09 Οκτωβρίου 2019].

Conradt, D. (2018) *Social Democratic Party of Germany* 5 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Social-Democratic-Party-of-Germany> [Πρόσβαση στη 1 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Ferdinand Tönnies* 22 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Ferdinand-Tonnies> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Oswald Spengler* 25 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Oswald-Spengler> [Πρόσβαση στις 3 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Werner Sombart* 15 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Werner-Sombart> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2019) *Laissez-faire* 29 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/laissez-faire> [Πρόσβαση στις 3 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2019) *Völkischer Beobachter* 25 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Volkischer-Beobachter> [Πρόσβαση στις 3 Σεπτεμβρίου 2020].

Hofmeister, B. (2016) 'German Fatherland Party'. *International Encyclopedia of the First World War* 26 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/german_fatherland_party [Πρόσβαση στις 10 Οκτωβρίου 2019].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Wilhelm Marr* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/wilhelm-marr> [Πρόσβαση στις 20 Σεπτεμβρίου 2019].

Phillips, G. (2018) 'Antisemitism: how the origins of history's oldest hatred still hold sway today'. *The Conversation* 27 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: https://theconversation.com/antisemitism-how-the-origins-of-historys-oldest-hatred-still-hold-sway-today-87878?utm_medium=ampfacebook&utm_source=facebook&fbclid=IwAR1qVndxNr5rygWrQ9hTjGWrzuH8gnLfhsTPtT7JjQfqS40O0956jCOMwgY [Πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2019].

Simms, B. (2015) 'The New German Empire'. *New Statesman* 24-30 Ιουλίου 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.geog.ox.ac.uk/events/151001/NewStatesman-Germany-July2015.pdf>

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Antisemitism* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism> [Πρόσβαση στις 20 Σεπτεμβρίου 2019].

Wardman, H. (2019) *Ernest Renan* 24 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Ernest-Renan/Later-writings> [Πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2019].

Wikipedia (2020) *Great Depression* 22 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Depression [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Weimar Culture* 29 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Weimar_culture [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Wilhelminism* 18 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelminism> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Wilde, R. (2019) 'The German Revolution of 1918-19'. *ThoughtCo* Διαθέσιμο στο: <https://www.thoughtco.com/a-history-of-the-german-revolution-of-1918-ndash-19-1221345> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Επιστημονικά Άρθρα

- Elias, N. (2001) 'On the sociology of German anti-semitism'. *JCS* 1 (2), pp. 219-225.
- Fackenheim, E. (1988) 'Holocaust and Weltanschauung: Philosophical Reflections on Why They Did it'. *Holocaust and Genocide Studies* 3 (2) pp. 197-208.
- Fitzpatrick, M. (2008) 'The Pre-History of the Holocaust? The Sonderweg and Historikerstreit Debates and the Abject Colonial Past'. *Central European History* 41 (3), pp. 477-503.
- Kocka, J. (2018) 'Looking Back on the Sonderweg'. *Central European History* 51 (1) pp. 137-142.
- Kocka, J. (1988) 'German History before Hitler: The Debate about the German Sonderweg'. *Journal of Contemporary History* 23 (3), pp. 3-16.
- Levy, R. (2010) 'Antisemitism'. In Hayes, P. and Roth, J. ed. *The Oxford Handbook of Holocaust Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Niewyk, D. (1990) 'Solving the Jewish Problem: Continuity and Change in German Antisemitism, 1871-1945'. *The Leo Baeck Institute Year Book* 35 (1), pp. 335-370.
- Weir, T. (2018) 'Hitler's Worldview and the Interwar Kulturkampf'. *Journal of Contemporary History* 53 (3), pp. 597-621.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Τρίτο Ράιχ από τη γένεσή του στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1933-1945)

2.1. Χαρακτηριστικά της ναζιστικής δικτατορίας

Στο πρώτο υποκεφάλαιο προσδιορίζεται το ναζιστικό καθεστώς και παρουσιάζονται τα βασικά του γνωρίσματα τα οποία είναι απαραίτητα για την κατανόηση της λειτουργίας και της πορείας του έως το 1945.

Το Τρίτο Ράιχ ήταν μία δικτατορία η οποία, ωστόσο, διέφερε από οποιαδήποτε άλλη στον κόσμο. Πέρα από τη βαναυσότητα του καθεστώτος η συγκεκριμένη διέθετε ορισμένα χαρακτηριστικά που την έκαναν ξεχωριστή. Η θέση του ηγέτη της είχε μία ιδιαίτερη δύναμη η οποία είχε να κάνει με τη λατρεία προς το πρόσωπό του. Επίσης, ο Hitler εκτός από δυναμικότητα είχε και επαναστατικότητα, χαρακτηριστικό που μπορούσε να τον οδηγήσει σε πόλεμο. Ακόμη, συμβόλιζε το ρίσκο για παγκόσμια ισχύ και την απαίτηση για εθνική σωτηρία μέσω του φυλετικού εξαγνισμού, στόχοι που καθιερώθηκαν σε κάθε όψη της πολιτικής οργάνωσης του

Τρίτου Ράιχ [Kershaw, 2008, σελ. 21-22]. Ανήλθε νόμιμα στην εξουσία εκμεταλλευόμενος τον νόμο με στόχο να τον ανατρέψει και με βάση δύο αρχές με τις οποίες έμαθαν να ζουν οι Γερμανοί πολίτες: τη διακυβέρνηση από τον *Führer*, δηλαδή από τον ίδιο και την κυριαρχία της φυλής [Dawidowicz, 1975, σελ. 49-50].

Βέβαια, η ναζιστική δικτατορία διέθετε και άλλα χαρακτηριστικά τα οποία γίνονται αντιληπτά μέσα από το συγκεκριμένο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Εντός του Ράιχ επικρατούσε ένα χάος διαφορετικών εξουσιών που αποτελούσε το εργαλείο μέσω του οποίου οι επιθυμίες του Hitler κυριαρχούσαν σε όλα τα σημαντικά ζητήματα. Επιπλέον, ο επαναστατικός τρόπος κατάληψης της εξουσίας από τους Ναζί πραγματοποιήθηκε υπό τον μανδύα της παράδοσης συνδυάζοντας όμως, τόσο παλιά όσο και καινούργια στοιχεία, δηλαδή την παράδοση με την επανάσταση και τη νομιμότητα με τον φόβο. Έτσι λοιπόν, η κατάληψη της εξουσίας και η διαδικασία *Gleichschaltung* για την οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια του κεφαλαίου, αποτελούσαν μακροπρόθεσμους στόχους και πραγματοποιήθηκαν μέσα από μία σειρά από αυτοσχεδιασμούς. Ειδικότερα, πραγματοποιήθηκαν με την χρήση νομικών μέσων, με τη σταθερή διεύρυνση των νομικών δυνατοτήτων, με τη δημιουργία καινούργιων αρχών, καθώς και μέσω οργανωμένων ή αυθόρμητων εκστρατειών από τα χαμηλά, δηλαδή από τις συγκρούσεις στους δρόμους υπό τη ναζιστική ηγεσία. Με αυτόν τον τρόπο η απόκτηση της εξουσίας από τον Hitler αποτελούσε μία μακρόπνοη διαδικασία μεταμόρφωσης της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής δια της οποίας ένα συνταγματικό κράτος που στηριζόταν στο κράτος δικαίου γινόταν ένα ολοκληρωτικό «διττό κράτος». Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις πέρασαν χρόνια για να γίνουν ορατές οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις αυτής της διαδικασίας. Ο Hitler διατήρησε τον μηχανισμό του κράτους που στηριζόταν στα παραδοσιακά πρότυπα στο μέτρο που τον χρειαζόταν ως μανδύα για την επίτευξη των ιδεολογικών του στόχων. Όμως, πίσω από αυτόν τον μανδύα ήταν εμφανής ο διαρκής κίνδυνος της τρομακτικής και αυθαίρετης εξουσίας που αποτελούσε χαρακτηριστικό του Τρίτου Ράιχ [Hildebrand, 2003, σελ. 21].

Γενικά, η απόκτηση της εξουσίας από τους Ναζί αποτελούσε μία νέου είδους επανάσταση του 20^{ου} αιώνα. Οι Ναζί λειτουργούσαν συνειδητά και επιδεικτικά με καινούργια μέσα τρομοκράτησης, με μαζική υποβολή και επικοινωνία, καθώς και με εξαναγκασμό και έλεγχο. Το σύνθημα της εθνικής αναγέννησης προσέφερε σε ηγετικά τμήματα του πληθυσμού την ελπίδα της απελευθέρωσης από τη Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών η οποία αντιμετωπιζόταν ως προσβολή και ταπείνωση. Δεδομένης της πρόσδεσης των Γερμανών στον νόμο και την τάξη, το γεγονός ότι η επανάσταση διεξαγόταν νόμιμα ήταν σημαντικό για την υπέρβαση των ενδοιασμών τους. Η δικαιοσύνη παραβιαζόταν στο όνομα του νόμου και η φαινομενική νομιμότητα της ανάληψης της εξουσίας προκαλούσε σύγχυση στους αντιρρησίες και προσέφερε αρκετή αυτοπεποίθηση στον Hitler, έτσι ώστε να εδραιώσει την ολοκληρωτική του δικτατορία. Το μυστικό της επιτυχίας των Ναζί ήταν η χρήση της απειλής του φόβου, όποτε δεν μπορούσαν να πετύχουν τους στόχους τους με την παραβίαση των νόμων και με την εκμετάλλευση της επιθυμίας των Γερμανών για

συναίνεση σε έναν βασικό μετασχηματισμό του συνταγματικού και κοινοβουλευτικού κράτους [Hildebrand, 2003, σελ. 21]. Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάληψη της εξουσίας από τον Γερμανό δικτάτορα βοηθήθηκε από την απέχθεια των γερμανικών ελίτ για το κοινοβουλευτικό σύστημα. Επιπλέον, βοηθήθηκε στην αρχή και από μία άνοδο στην οικονομία του κράτους, που εν μέρει οφειλόταν στις παγκοσμίως βελτιωμένες οικονομικές συνθήκες. Αξίζει να αναφερθεί ότι στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '30 εκείνοι οι οποίοι, ύστερα από την απόκτηση της εξουσίας από τους Ναζί, είχαν προωθήσει τη γερμανική οικονομική αναγέννηση και πίστευαν ότι είχαν την πλήρη ευθύνη για εκείνη ήταν για μεγάλο χρονικό διάστημα ανίκανοι να δουν ότι αυτή η αναγέννηση εξαρτιόνταν σε μεγάλο βαθμό από τον επανεξοπλισμό. Το πρόβλημα ήταν ότι ο επανεξοπλισμός ήταν δύσκολο να αντιστραφεί και είχε θανάσιμες επιπτώσεις, ως παρεπόμενο της πολεμικής πολιτικής του Hitler. Επίσης, πολλοί συντηρητικοί πάτρωνες και συνεργάτες του Γερμανού δικτάτορα οι οποίοι συνέβαλαν στην άνοδό του στην εξουσία και αργότερα εργάστηκαν μαζί του πλήρως, τελικά, με τη ζωή τους το παραπλανητικό κράτος της δημοσίας τάξης το οποίο συγκροτήθηκε με την τρομοκρατία και τα διατάγματα έκτακτης ανάγκης αντί του βασιζόμενου στο κράτος δικαίου συστήματος της μπουρζουαζίας [Hildebrand, 2003, σελ. 21-22].

Το Τρίτο Ράιχ εμφανίστηκε στο πρώτο μισό του 1933 στο πλαίσιο της πρώτης προσπάθειας της Γερμανίας για επίτευξη δημοκρατίας και συγκεκριμένα στο πλαίσιο της αποτυχημένης Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Από τον Ιούλιο του ίδιου έτους, οι Ναζί είχαν δημιουργήσει ουσιαστικά όλα τα βασικά χαρακτηριστικά του καθεστώτος το οποίο επικράτησε έως την κατάρρευσή του το 1945. Ορισμένα από αυτά ήταν ο αποκλεισμός της ανοιχτής αντίστασης σε κάθε επίπεδο, η δημιουργία ενός μονοκομματικού κράτους και ο συντονισμός όλων των κύριων θεσμών της γερμανικής κοινωνίας εξαιρουμένων του στρατού και των Εκκλησιών. Η αιτία της απόλυτης και γρήγορης κυριαρχίας των Ναζί στη γερμανική πολιτική και τη γερμανική κοινωνία μπορεί να εντοπιστεί στη σχετικά αργή συγκρότηση ενός γερμανικού έθνους-κράτους για το οποίο έχει γίνει λόγος στην εισαγωγή της διπλωματικής εργασίας [Evans, 2005, σελ. 2].

2.2. Ο Hitler και η εξέλιξη του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος¹⁷

Στο ακόλουθο μέρος γίνεται αναφορά στη δημιουργία του ναζιστικού κόμματος με έμφαση στο πρόσωπο του Hitler, στο ιδεολογικό υπόβαθρο του κόμματος και τέλος στις εξελίξεις στο γερμανικό κράτος πριν την άνοδο του δικτάτορα στην εξουσία.

2.2.1. Ίδρυση του ναζιστικού κόμματος

Στις 30 Ιανουαρίου του 1933 γεννήθηκε το Τρίτο Ράιχ το οποίο διήρκεσε δώδεκα χρόνια και τέσσερις μήνες. Σε αυτό το χρονικό διάστημα το γερμανικό έθνος

---

¹⁷ Το ναζιστικό κόμμα ονομαζόταν *NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche ArbeiterPartei)* [Shirer, 1960, σελ. 3].

μετατράπηκε στο κυρίαρχο έθνος της ευρωπαϊκής ηπείρου απ' άκρη σ' άκρη, προκαλώντας όμως έναν καταστροφικό παγκόσμιο πόλεμο, διασπείροντας τον τρόπο σε όλα τα κατεκτημένα κράτη και υφιστάμενο ήττα, καθώς και μία τεράστια συντριβή [Shirer, 1960, σελ. 5]. Ο άνθρωπος που βρισκόταν πίσω από την ακμή και παρακμή του καθεστώτος και ο οποίος χρησιμοποίησε τον γερμανικό λαό για την επίτευξη των στόχων του ήταν ο ιδρυτής του, ο Adolf Hitler [Shirer, 1960, σελ. 5]. Το καθεστώς αυτό παρουσιάστηκε ως η συνέχιση των λαμπρότητας της γερμανικής ιστορίας στην οποία συμπεριλαμβάνονταν το Πρώτο Ράιχ, δηλαδή η μεσαιωνική Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και το Δεύτερο Ράιχ το οποίο δημιουργήθηκε από τον Bismarck το 1871 ύστερα από την ήττα των Γάλλων από τους Πρώσους στον γαλλοπρωσικό πόλεμο (1870-1871) [Shirer, 1960, σελ. 82].

Ο ηγέτης του καθεστώτος Adolf Hitler αναδείχθηκε στη γερμανική πολιτική σκηνή τη δεκαετία του 1920. Η ανάδειξή του έγινε ύστερα από τη στρατιωτική ήττα της χώρας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε ένα κράτος δημοκρατικά ασταθές και στο οποίο υπήρχαν πολλές εξτρεμιστικές αντισημιτικές οργανώσεις της Ακροδεξιάς οι οποίες δρούσαν κυρίως στο Μόναχο με επικρατούσα οργάνωση το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα στο οποίο ηγούνταν ο μετέπειτα Γερμανός δικτάτορας. Ο ίδιος δεν αποτελούσε μία πολιτική ιδιοφυΐα αλλά ήταν ένας Αυστριακός αποτυχημένος καλλιτέχνης που ζούσε με έναν μποέμικο τρόπο και ο οποίος διέθετε μία ιδιαίτερη ικανότητα, να γοητεύει τα πλήθη με την χρήση της ρητορικής. Το κόμμα του το οποίο ιδρύθηκε το 1919 διέφερε από τα υπόλοιπα ακροδεξιά κόμματα του πολιτικού περιθωρίου της Γερμανίας ως προς το ότι ήταν πιο ριζοσπαστικό και πιο βίαιο. Το 1923 το συγκεκριμένο κόμμα προέβη σε ένα πραξικόπημα¹⁸ στο Μόναχο το οποίο αποτέλεσε προοίμιο μίας παρέλασης στο Βερολίνο, όπως παρόμοια είχε συμβεί στη Ρώμη από τον Mussolini τον προηγούμενο χρόνο. Ωστόσο, το πραξικόπημα απέτυχε να κερδίσει τον στρατό ή τις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις της Βαυαρίας [Evans, 2005, σελ. 7].

Ύστερα από το αποτυχημένο πραξικόπημα ο Hitler οδηγήθηκε το 1924 σε δίκη. Οι δικαστές έδειξαν μεγάλη επιείκεια όσον αφορά την ποινή που του επέβαλαν. Πιο συγκεκριμένα, τον καταδίκασαν σε φυλάκιση πέντε ετών εξαιτίας υψίστης προδοσίας. Η επιείκεια του δικαστηρίου οφειλόταν στο γεγονός ότι είχε προβεί στο πραξικόπημα, επειδή έδρασε με βάση το πατριωτικό του πνεύμα. Την ποινή του την έκτισε σε ένα κάστρο που λειτουργούσε ως φυλακή και το οποίο αποτελούσε μία μορφή φυλάκισης για όσους είχαν διαπράξει εγκλήματα λόγω ευγενών κινήτρων, όπως για παράδειγμα για ευγενείς που είχαν σκοτώσει τον αντίπαλό τους σε μονομαχία. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη διάρκεια της φυλάκισής του συνέγραψε το βιβλίο του *Mein Kampf*¹⁹ [Evans, 2004, σελ. 195-196]. Παράλληλα, το ναζιστικό

---

¹⁸ Επρόκειτο για το γνωστό στην ιστορία «Πραξικόπημα της Μπυραρίας» το οποίο αποτελούσε την αποτυχημένη προσπάθεια του Hitler για την οργάνωση επανάστασης στη Γερμανία εναντίον του καθεστώτος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [Encyclopædia Britannica, 2020].

¹⁹ Ο «Αγών μου» ήταν η πολιτική διακήρυξη που είχε γράψει ο Hitler και η οποία αποτέλεσε τη βίβλο του Εθνικοσοσιαλισμού. Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε σε δύο τόμους το 1925 και το 1927 και το 1930 εμφανίστηκε και μία συντετμημένη έκδοση. Έως τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε

κόμμα και τα SA²⁰ είχαν κηρυχθεί παράνομες οργανώσεις, καθώς επίσης ακόμη και μετά την υπό όρους απελευθέρωση του Hitler το 1924 και ενώ του απέμεναν περίπου τέσσερα χρόνια για να εκτίσει την ποινή του, η κατάσταση εξακολουθούσε να είναι δυσμενής για εκείνον και για το κόμμα του [Evans, 2004, σελ. 199-201].

Μετά την απελευθέρωσή του αποφάσισε να επανιδρύσει το ναζιστικό κόμμα. Πιο συγκεκριμένα, κάλεσε τους πρώην ακολούθους του να δηλώσουν άνευ όρων πίστη στην ηγεσία του, απομάκρυνε όλους τους πολιτικούς του αντιπάλους και ιδίως όσους ανήκαν στην ακροδεξιά πτέρυγα του κόμματός του και αφού ανασύστησε τα SA, προσπάθησε να τα θέσει υπό τον έλεγχο του κόμματος και να διακόψει τις σχέσεις τους με τις άλλες παραστρατιωτικές οργανώσεις. Στη συνέχεια, συγκεντρώθηκε στην προσπάθειά του να τιθασεύσει τα υπόλοιπα ακραία εθνικιστικά κινήματα και το 1925 γνωρίστηκε με τον Joseph Goebbels²¹ ο οποίος, σε αντίθεση με άλλους Ναζί ηγέτες, παρέμεινε πιστός σε εκείνον μέχρι τη διάλυση του ναζιστικού κόμματος και τον οποίο διόρισε το 1926 *Gauleiter*²² του ναζιστικού κόμματος στο Βερολίνο. Επίσης, το 1926 διόρισε τον Pfeffer von Salomon²³ επικεφαλής των SA και τον Gregor Strasser²⁴ επικεφαλής της προπαγάνδας του κόμματος. Επιπλέον, την ίδια χρονιά έγινε και η ετήσια συνάντηση του κόμματος η οποία επιβεβαίωσε το κομματικό πρόγραμμα του 1920 σύμφωνα με το οποίο την απόλυτη κυριαρχία είχε ο Hitler ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τους διορισμούς των τοπικών επικεφαλής του κόμματος. Ο Hitler ήταν πλέον ο απόλυτος ηγέτης του ναζιστικού κόμματος και τα μέλη αυτού εξέφραζαν την πίστη τους στο πρόσωπό του μέσω όρκων και παρελάσεων [Evans, 2004, σελ. 201-206]. Παράδειγμα αποτελεί η καθιέρωση το 1926 του «Heil Hitler» ως υποχρεωτικού χαιρετισμού παρουσία ή μη παρουσία του επικεφαλής του ναζιστικού κόμματος [Evans, 2004, σελ. 212]. Ωστόσο, παρά την επανίδρυσή του, το κόμμα παρέμενε μικρό [Evans, 2004, σελ. 206].

πουλήσει πάνω από 5 εκατομμύρια αντίτυπα και είχε μεταφραστεί σε 11 γλώσσες [Encyclopædia Britannica, 2020].

²⁰ Τα SA (*Sturmabteilung, Sturmtruppen, Braunhemden*) ήταν μία παραστρατιωτική ναζιστική οργάνωση της οποίας οι βίαιοι μέθοδοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην άνοδο του Hitler στην εξουσία [Encyclopædia Britannica, 2020].

²¹ Ο Joseph Goebbels ήταν ο Υπουργός Προπαγάνδας του Τρίτου Ράιχ και ήταν υπεύθυνος για την προβολή μίας ευνοϊκής εικόνας του ναζιστικού καθεστώτος στους Γερμανούς πολίτες [Heiber, 2020]. Επίσης, ήταν στενός συνεργάτης και πιστός ακόλουθος του Hitler ο οποίος χρησιμοποιούσε τα MME με στόχο να παρουσιάσει τους Εβραίους ως εχθρούς της Γερμανίας και συγχρόνως να δημιουργήσει τον μύθο του Γερμανού δικτάτορα. Τον Νοέμβριο του 1938 συνέβαλλε στην πραγματοποίηση των πογκρόμ της «Νύχτας των Κρυστάλλων» και είχε διοριστεί παράλληλα ως πληρεξούσιος για τη διεξαγωγή του ολοκληρωτικού πολέμου το 1944. Λίγο πριν το τέλος του πολέμου αυτοκτόνησε μαζί με την οικογένειά του στο Βερολίνο [Baumel και Laqueur, 2001, σελ. 265].

²² Οι *Gauleiter* ήταν οι επικεφαλής του ναζιστικού κόμματος στις διάφορες περιφέρειες του γερμανικού κράτους που ονομάζονταν *Gau* και βρίσκονταν στη δεύτερη υψηλότερη βαθμίδα της παραστρατιωτικής οργάνωσης της ναζιστικής Γερμανίας όντας υφιστάμενοι μόνο απέναντι στους *Reichsleiter* και στον ίδιο τον Hitler. Στη διάρκεια του πολέμου ο τίτλος *Gauleiter* απονέμονταν απευθείας από τον Hitler και αποκλειστικά από εκείνον [Wikipedia, 2020]

²³ Ήταν ο πρώτος διοικητής των SA και στη συγκεκριμένη θέση βρισκόταν έως το 1930 [Wikipedia, 2020].

²⁴ Ο Gregor Strasser ήταν σημαντικό στέλεχος του ναζιστικού κόμματος και δεύτερος μετά τον Hitler σε εξουσία και δημοτικότητα. Ανήκε στην αριστερή πτέρυγα του κόμματος και ήταν κατά του αντισημιτισμού, με αποτέλεσμα να δολοφονηθεί ύστερα από εντολή του Γερμανού δικτάτορα το 1934 [Encyclopædia Britannica, 2020].

Τα έτη 1927 και 1928 αναδιοργανώθηκε. Το 1928 στο πλαίσιο δημιουργίας των *Kreise*, μίας νέας ενδιάμεσης οργανωτικής μορφής περιφερειών μεταξύ των διαφόρων περιοχών της Γερμανίας και των τοπικών διοικητικών υποδιαιρέσεων, προσαρμόστηκε και το κόμμα των Ναζί, με τη νέα γενιά αυτού να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στα διάφορα επίπεδα διοίκησης. Παράλληλα, παρουσιάστηκε ανταγωνισμός μεταξύ των στελεχών του κόμματος για την κατάληψη καίριων θέσεων στην οργάνωση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Ο Hitler όμως, ήταν υπέρ αυτού του ανταγωνισμού, διότι με την ανάδειξη του πιο ικανού και δυναμικού στις θέσεις εξουσίας το κόμμα βρισκόταν σε συνεχή εγρήγορση [Evans, 2004, σελ. 207-208].

Το εκλογικό σώμα που υποστήριξε το ναζιστικό κόμμα άρχισε σταδιακά να διευρύνεται. Αποτελούνταν από αγρότες προτεστάντες της Βόρειας Γερμανίας στους οποίους οι Ναζί είχαν υποσχεθεί μία αυτάρκη χώρα. Επίσης, οι Ναζί κατάφεραν και έπεισαν τους μικρούς και μεγάλους καλλιεργητές λέγοντάς τους ότι θα αποκτούσαν μία δική τους συντεχνία η οποία θα έχαιρε κρατικής υποστήριξης, εάν στήριζαν τον Hitler. Παράλληλα, το κόμμα άρχισε να οργανώνεται σε καλύτερο επίπεδο με πιστά και ικανά στελέχη πολλά από τα οποία ήταν μορφωμένα και διοικητικά ικανά, καθώς επίσης η προπαγάνδα που χρησιμοποιούσε γινόταν πιο μεθοδικά [Evans, 2004, σελ. 208-212]. Ακόμη, από τα τέλη της δεκαετίας του 1920, άρχισαν να ιδρύονται και ναζιστικές οργανώσεις για διάφορες κοινωνικές ομάδες και επαγγέλματα, καθώς και για τις γυναίκες και τους μαθητές με τους Ναζί να έχουν περισσότερη απήχηση στους μαθητές (Χιτλερική Νεολαία), καθώς και στα χαμηλά και μεσαία κοινωνικά στρώματα. Τέλος, εκείνος που συνέβαλλε στη ναζιστικοποίηση της κοινωνίας ήταν ο Strasser, ο υπεύθυνος για την προπαγάνδα του ναζιστικού κόμματος [Evans, 2004, σελ. 215-216].

2.2.2. Ναζιστικό κίνημα και ναζιστική ιδεολογία

Ο Ναζισμός αποτελούσε ένα μοναδικό φαινόμενο που δεν μπορούσε να ενταχθεί σε κάποια συγκεκριμένη κατηγορία. Αντιπροσώπευε την ενδιάμεση οδό ανάμεσα στον φιλελεύθερο καπιταλισμό και τον μαρξιστικό κομμουνισμό και η κινητήρια δύναμή του ήταν ο φυλετισμός [Hildebrand, 2003, σελ. 94]. Το ναζιστικό φυλετικό δόγμα ήταν ένα εργαλείο πολιτικής ολοκλήρωσης και παράλληλα ένας στόχος της πολιτικής του αφανισμού. Μπορούσε να εμφανιστεί είτε με τη μία είτε με την άλλη μορφή είτε και με τις δύο μορφές και αποτελούσε τυπικό χαρακτηριστικό του ξεχωριστού χαρακτήρα της νέας ιδεολογίας και πρακτικής του Τρίτου Ράιχ. Παρέκκλινε τελείως από την φιλελεύθερη ιδέα του παγκόσμιου πολιτισμού και τη μαρξιστική πίστη σε μία κατάσταση απελευθέρωσης που μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τον ταξικό αγώνα. Επιπλέον, δεν είχε κανένα κοινό γνώρισμα με το εθνικό κράτος των νεότερων χρόνων το οποίο και απέρριπτε για χάρη ενός καθεστώτος βασισμένο σε φυλετικές και βιολογικές αρχές [Hildebrand, 2003, σελ. 94-95].

Η ισχύς και η επιτυχία του Ναζισμού οφειλόταν σε διάφορους παράγοντες. Εκτός από τον εξαιρετικά βίαιο χαρακτήρα του ναζιστικού καθεστώτος και την εξαπάτηση αντιπάλων και μη αντιπάλων στο εσωτερικό και το εξωτερικό του κράτους υπήρχαν

και άλλοι λόγοι για τους οποίους το καθεστώς ήταν ισχυρό και επιτυχημένο. Ένας από αυτούς ήταν η χρήση προπαγανδιστικών συνθημάτων σχετικά με την εθνική κοινότητα και την εργασία, η νοσταλγική εξιδανίκευση της αγροτικής κοινωνίας, καθώς και η θέσπιση θεσμών μέσω των οποίων δινόταν η δυνατότητα στο άτομο να λάβει μέρος στην κοινωνική ζωή. Όλοι αυτοί οι παράγοντες είχαν σχέση με τις βαθύτερες ανάγκες και επιθυμίες του γερμανικού λαού οι οποίες προέκυψαν από έναν δυσνόητο και γενικευμένο φόβο για τις προκλήσεις της σύγχρονης για εκείνη την εποχή ζωής. Έτσι λοιπόν, το ναζιστικό κίνημα είχε ανέλθει υποσχόμενο μία οδό διαφυγής από τα δεινά του σύγχρονου κόσμου μέσω της απόρριψης της νεωτερικότητας. Παράλληλα, ο Hitler χρησιμοποιούσε με επιδέξιο τρόπο τις σύγχρονες τεχνικές για να πετύχει το «όλα ή τίποτα» σχέδιό του για την κατάκτηση του κόσμου και την φυλετική αναγέννηση αυτού [Hildebrand, 2003, σελ. 95].

Το ναζιστικό κίνημα είχε ορισμένα βασικά δομικά χαρακτηριστικά από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 αλλά και πολύ νωρίτερα. Δεν στηριζόταν μόνο στην ενέργεια και τον φανατισμό των μελών του ούτε μόνο στο χάρισμα του ίδιου του Hitler. Οι ρίζες του Ναζισμού ήταν βαθύτερες και εντοπιζόνταν στις θεωρίες ανθρώπων, όπως ήταν ο Alfred Rosenberg²⁵, ο Oswald Spengler, ο Werner Sombart, ο Houston Stewart Chamberlain²⁶ και ο Werner von Fritsch²⁷ του οποίου το βιβλίο για το Εβραϊκό Ζήτημα είχε λάβει την τεσσαρακοστή έκδοση το 1933 [Evans, 2004, σελ. 217].

Η συμβολή του Rosenberg έγκειται στη θεμελίωση της ναζιστικής *Weltanschauung*. Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της κοσμοθεωρίας η οποία στόχευε στην πολιτική και πνευματική σωτηρία του γερμανικού λαού, δηλαδή στην αναγέννησή του, ήταν η διχοτόμηση μεταξύ του απόλυτου καλού και του απόλυτου κακού [Varshizky, 2012, σελ. 330]. Το απόλυτο καλό αντιπροσώπευε η αρία «φυλή-ψυχή» η οποία συμβόλιζε τις αξίες της τιμής, της εσωτερικής ελευθερίας και της ζωτικότητας. Αντίθετα, το απόλυτο κακό αντιπροσώπευε η ρωμαϊκή φυλή, με τη μορφή της εβραιοχριστιανικής εκκλησίας. Αυτή η φυλή είχε μία αντιφυλετική και διεθνή υπόσταση και συμβόλιζε τον δογματισμό, τον πολιτιστικό εκφυλισμό και χαρακτηριζόταν από την έλλειψη ζωτικής ενέργειας. Τα δύο στοιχεία του καλού και

---

²⁵ Ήταν επικεφαλής από το 1934 της υπηρεσίας του ναζιστικού κράτους που ήταν υπεύθυνη για την ιδεολογία και την εκπαίδευση. Αν και δεν είχε εξουσία εντός του κομματικού μηχανισμού και δεν επηρέαζε άμεσα την εξωτερική πολιτική του κράτους, η εμπλοκή του στη διαμόρφωση του πολιτικού δογματισμού και της ναζιστικής ιδεολογίας επηρέαζε έντονα τους Γερμανούς πολίτες, καθώς και συγκεκριμένες ομάδες εντός του κόμματος, όπως ήταν τα SA και τα SS. Επιπλέον, η θέση του ως αρχισυντάκτης στην εφημερίδα *Völkischer Beobachter* του επέτρεπε να διαδίδει τις απόψεις του, όπως αυτές εκφράζονταν και μέσα από το έργο του «Ο Μύθος» στα διάφορα επιστημονικά ιδρύματα του Τρίτου Ράιχ [Varshizky, 2012, σελ. 312]. Η σημασία του ρόλου του στο Τρίτο Ράιχ γίνεται αντιληπτή και από το γεγονός ότι ανήκε στους εκτελεσθέντες της δίκης της Νυρεμβέργης το 1946 [Varshizky, 2012, σελ. 318].

²⁶ Ήταν Βρετανός γερμανόφιλος πολιτικός φιλόσοφος του οποίου η υπεράσπιση της φυλετικής και πολιτιστικής ανωτερότητας των Αρίων στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πολιτισμού επηρέασε τη γερμανική εθνικιστική σκέψη και ιδιαιτέρως τον Hitler και το ναζιστικό κίνημα [Encyclopædia Britannica, 2020].

²⁷ Ήταν επικεφαλής των Ενόπλων Δυνάμεων από το 1934 έως το 1938, όταν αναγκάστηκε να παραιτηθεί γιατί κατηγορήθηκε εσφαλμένα για ομοφυλοφιλική σεξουαλική σχέση [Jewish Virtual Library, n.d].

του κακού βρίσκονταν σε συνεχή σύγκρουση μέσα στο σύμπαν με στόχο την επικράτηση του ενός έναντι του άλλου [Varshizky, 2012, σελ. 321]. Η διχοτόμησή τους συνέβαλλε στον εξαγνισμό του γερμανικού έθνους μέσω της κατηγορίας των Εβραίων και της Εκκλησίας για τα δεινά που είχε αντιμετωπίσει η Γερμανία [Varshizky, 2012, σελ. 330]. Επίσης, αποτελούσε το «κλειδί» για την κατανόηση της υπαρξιακής αγωνίας του γερμανικού λαού, μίας αγωνίας η οποία προερχόταν από την ανάγκη για την υπόταξη των πνευματικών αξιών των Γερμανών σε ένα ηθικό και ιδεολογικό σύστημα το οποίο βρισκόταν σε απόλυτη αντίθεση με την φυλετική τους υπόσταση [Varshizky, 2012, σελ. 320-321]. Παράλληλα, το δίπολο καλού-κακού συνοδευόταν από την απόρριψη της υφιστάμενης πολιτικής και κοινωνικής τάξης και την απαίτηση για την απόλυτη επανάσταση της ζωής ξεκινώντας από την πνευματική βελτίωση του γερμανικού λαού μέσα από την επανασύνδεσή του με την εσωτερική του «φυλή-ψυχή» [Varshizky, 2012, σελ. 330]. Ο Rosenberg μέσα από το έργο του «Ο Μύθος» είχε διατυπώσει ότι η φυλή αποτελεί την εικόνα της ψυχής ενός λαού και ότι η κάθε φυλή χαρακτηρίζεται από ένα ιδανικό, από έναν βασικό μύθο ο οποίος δεν εξαρτάται από τον χώρο και τον χρόνο, μπορεί να λάβει διάφορες μορφές στη διάρκεια της ιστορίας και είναι απαραίτητος για την ανάπτυξη της φυλής [Varshizky, 2012, σελ. 320]. Η έννοια του αίματος η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της φιλοσοφίας του Γερμανού Ναζί αποτελεί το στοιχείο που προσφέρει την πνευματική ζωτικότητα της φυλής, αυτήν τη βαθειά ριζωμένη μεταφυσική ουσία που είναι γνωστή ως «φυλή-ψυχή» [Varshizky, 2012, σελ. 325]. Μέσα από τη μετατόπιση των κοσμικών γεγονότων από την υλική σφαίρα της αντικειμενικής πραγματικότητας στην πνευματική και υποκειμενική σφαίρα της «φυλής-ψυχής» ο γερμανικός λαός επιθυμούσε πλέον τη λύτρωση. Αυτή η κοσμοθεωρία δεν μπορούσε να επηρεαστεί από οποιαδήποτε κριτική, ήταν ανθεκτική σε οποιαδήποτε διάψευση και λογική ανάλυση και μπορούσε να αιτιολογηθεί με βάση τη δική της εσωτερική λογική στηριζόμενη σε ένα ασαφές δόγμα για τη δημιουργία ενός καινούργιου ανθρώπου και ενός καινούργιου κόσμου [Varshizky, 2012, σελ. 330]. Τέλος, σύμφωνα με τον Rosenberg, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν η καθοριστική στιγμή για την αρία φυλή, διότι εξαιτίας της ήττας της σε αυτόν τον πόλεμο, καθώς και της ανάδειξης των καταστροφικών δυνάμεων που βρίσκονταν πίσω από τον σύγχρονο πολιτισμό αφυπνίστηκε και άρχισε να ανακαλύπτει τις εσωτερικές της δυνάμεις, όπως ποτέ άλλοτε [Varshizky, 2012, σελ. 322].

Όπως έχει ήδη γίνει αναφορά στις θεωρίες των Spengler και Sombart στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, σύμφωνα με τη ναζιστική ιδεολογία, οι Εβραίοι συνδέονταν με την έννοια *Zivilisation* και υπό το πρίσμα αυτό ο Ναζισμός αποτελούσε τον απόγονο του αντισημιτισμού του 19^{ου} αιώνα. Το έργο του Hitler *Mein Kampf* ήταν γεμάτο από μοτίβα τα οποία ήταν επηρεασμένα από αντισημιτικά κείμενα και τα οποία απέδιδαν έναν εβραϊκό χαρακτήρα σε όλες τις εκφράσεις της πολιτικής νεωτερικότητας. Ωστόσο, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Ναζισμού τα οποία έγιναν πιο έντονα και υπερέβησαν τον παραδοσιακό φυλετικό εθνικισμό και τη συντηρητική επανάσταση προέρχονταν από την ακραία βιολογικοποίηση του αντισημιτισμού. Ο παλιός θρησκευτικός αντιουδαϊσμός συνδυαζόταν πλέον με τον

επιστημονικό αντισημιτισμό με αποτέλεσμα τα πογκρόμ, τη βιομηχανική εξόντωση των Εβραίων, την ωμή βία και τις σφαγές μέσα από τις εντολές της διοίκησης του κράτους. Η επανάσταση εναντίον της παρακμής του σύγχρονου κόσμου καθιστούσε κατάλληλα τα μέσα που χρησιμοποιούσε το καθεστώς, όπως ήταν η βιομηχανία, η επιστήμη, έτσι ώστε να απαλείφεται η οποιαδήποτε ευθύνη έφεραν οι Ναζί. Οι αρνητικοί στόχοι του Ναζισμού, δηλαδή ο αντιφιλελευθερισμός, ο αντιπολσεβικισμός και το αίσθημα του αντιδιαφωτισμού, σε συνδυασμό με τα διάφορα ναζιστικά εγχειρήματα, όπως ήταν η επίτευξη του φυλετικού κράτους και η απόκτηση ζωτικού χώρου, συνέβαλλαν σε ένα ενιαίο αντισημιτικό κίνημα με την έννοια της σταυροφορίας. Ο πόλεμος εναντίον των Εβραίων διεξαγόταν με την χρήση των δικαστικών εργαλείων του κράτους (νόμοι της Νυρεμβέργης), της καταστροφικής ισχύος του στρατού (ο πόλεμος με στόχο την εξαφάνιση της Σοβιετικής Ένωσης), καθώς και με τα σύγχρονα μέσα της βιομηχανίας (τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης). Ωστόσο, η επιτακτικότητα της διεξαγωγής αυτού του πολέμου εξηγούνταν με την χρήση επιχειρημάτων δανεισμένων από την επιστήμη [Traverso, 2003, σελ. 143-144].

Εξίσου σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του Ναζισμού είχαν και τα εργαλεία προπαγάνδας του ίδιου του Ναζισμού, όπως ήταν οι ομιλίες του Hitler και του Goebbels, τα εμβλήματα, τα λάβαρα, καθώς και οι παρελάσεις. Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι διάφορες ιδέες οι οποίες διαδίδονταν μέσω του Τύπου, εκλογικών φυλλαδίων και αφισών. Το πιο σημαντικό στοιχείο της ναζιστικής ιδεολογίας της δεκαετίας του 1920 και των αρχών του 1930 αποτελούσε η έμφαση στην κοινωνική αλληλεγγύη, δηλαδή στην έννοια της φυλετικής κοινότητας όλων των Γερμανών και ως έναν βαθμό ο ακραίος εθνικισμός και η λατρεία στο πρόσωπο του Hitler. Ο αντισημιτισμός είχε σημασία από ιδεολογική άποψη μόνο για μία μειοψηφία και για ένα μεγάλο ποσοστό αυτής της μειοψηφίας ήταν περιστασιακός. Πιο συγκεκριμένα, ο ιδεολογικός αντισημιτισμός ήταν πιο έντονος στη μεγαλύτερη ηλικιακά γενιά των Ναζί εξαιτίας της λανθάνουσας επίδρασης αντισημιτικών ομάδων που δρούσαν πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και εξαιτίας των εθνικιστικών οικογενειών εντός των οποίων πολλοί από αυτούς είχαν μεγαλώσει. Αντιθέτως, για τη νεότερη γενιά των Ναζί η ιδεολογία δεν ήταν τόσο σημαντική όσο άλλα χαρακτηριστικά του Ναζισμού, όπως ήταν η έμφαση στη γερμανική κουλτούρα και η ηγεσία του Hitler [Evans, 2004, σελ. 217-218]. Όμως, πέρα από το μίσος που αισθάνονταν οι Ναζί για τους Εβραίους, μίσος ένοιωθαν και για τους κομμουνιστές, για την κυβέρνηση των σοσιαλδημοκρατών, καθώς και για την αστυνομία. Αυτό συνέβαινε, διότι τα SA δέχονταν συνεχώς επιθέσεις όχι μόνο από την παραστρατιωτική οργάνωση των σοσιαλδημοκρατών, τη *Reichsbanner* αλλά και από την αστυνομία η οποία στην Πρωσία ελεγχόταν από μέλη της κυβέρνησης [Evans, 2004, σελ. 222]. Επίσης, το ναζιστικό κίνημα στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στη δημαγωγία του ηγέτη του η οποία είχε φτάσει στο αποκορύφωμα με τις ομιλίες του στα τέλη της δεκαετίας του 1920. Βέβαια, υπήρχαν και πολίτες της μεσαίας τάξης και κυρίως γυναίκες που δεν γοητεύονταν από τα λόγια του Hitler και αποστρέφονταν τη βία που επικρατούσε στους δρόμους. Για τις γυναίκες ο Ναζισμός δεν ήταν η λατρεία

για τον ηγέτη αλλά ένα πατριωτικό ιδανικό. Πρέπει τέλος, να σημειωθεί ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 το ναζιστικό κόμμα είχε αρχίσει να επεκτείνει την επιρροή του από τα χαμηλά και μεσαία κοινωνικά στρώματα τα οποία είχαν αποτελέσει τη βάση υποστήριξης του κόμματος από την ίδρυση του στις γερμανικές ελίτ [Evans, 2004, σελ. 224-226].

Έτσι λοιπόν, από τα μέσα του 1929 το ναζιστικό κίνημα είχε γίνει ένα καλά οργανωμένο και σύνθετο πολιτικό σώμα. Πιο συγκεκριμένα, ασκούσε επιρροή σχεδόν σε κάθε τομέα του γερμανικού πληθυσμού, η προπαγάνδα του κόμματος γινόταν όλο και πιο εξελιγμένη και γύρω από τον Hitler είχε δημιουργηθεί μία ομάδα ανθρώπων μεταξύ των οποίων ήταν ο Goebbels, ο Göring²⁸, ο Hess²⁹, ο Himmler³⁰, ο Rosenberg, ο Schirach³¹ και ο Streicher³² και η οποία εξέφραζε την άνευ όρων αφοσίωσή της στο πρόσωπο του ηγέτη της. Ο Hitler είχε ήδη αναδειχθεί στο πολιτικό προσκήνιο από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 μέσα από τις συγκυρίες, τη ρητορική ικανότητα και τη σκληρότητά του, καθώς και την ανάγκη της Ακροδεξιάς για έναν ισχυρό ηγέτη ο οποίος θα αναδεικνυόταν στον αδιαμφισβήτητο δικτάτορα του κινήματος. Ακόμη, η παραστρατιωτική οργάνωση του ναζιστικού κινήματος ερχόταν αντιμέτωπη με την κομμουνιστική οργάνωση *Roter Frontkämpferbund* και τη σοσιαλδημοκρατική οργάνωση *Reichsbanner*, καθώς επίσης τα *SS*³³ είχαν αναλάβει την αντιμετώπιση των αντιφρονούντων και των απείθαρχων εντός του κινήματος. Επίσης, από το 1929 και έπειτα η βία η οποία αποτελούσε αναπόσπαστο στοιχείο της ιδεολογίας των Ναζί είχε αρχίσει να εκδηλώνεται πλέον καθημερινά. Παρολαυτά, ο Hitler εξασφάλισε τη συμπάθεια και ως έναν βαθμό την οικονομική υποστήριξη ορισμένων ανθρώπων με διασυνδέσεις ειδικά στη Βαυαρία και τέλος, το ναζιστικό κίνημα είχε αποκτήσει ψηφοφόρους σε όλη την χώρα και ιδίως τους μικροκαλλιεργητές προτεστάντες της Βόρειας Γερμανίας και Φραγκονίας οι οποίοι ήταν θύματα της οικονομικής κρίσης του 1929. Συνεπώς, παρά το γεγονός ότι το

---

²⁸ Ο Hermann Göring ήταν ένας από τους ηγέτες του ναζιστικού κόμματος και ένας από τους βασικούς αρχιτέκτονες του αστυνομικού χιτλερικού κράτους. Δικάστηκε στη Νυρεμβέργη και καταδικάστηκε σε θάνατο το 1946 ως εγκληματίας πολέμου αλλά πήρε δηλητήριο και πέθανε προτού εκτελεστεί [Fraenkel και Manvell, 2020].

²⁹ Ο Rudolf Hess ήταν ο αναπληρωτής επικεφαλής του ναζιστικού κόμματος στη Γερμανία, ο υπαρχηγός του Hitler [Encyclopædia Britannica, 2020].

³⁰ Ο Heinrich Himmler αποτελούσε τον δεύτερο πιο ισχυρό άνδρα στο Τρίτο Ράιχ. Ήταν πολιτικός και διοικητής της αστυνομίας και του στρατού [Encyclopædia Britannica, 2020].

³¹ Ο Baldur von Schirach υπήρξε Ναζί πολιτικός και επικεφαλής της ναζιστικής χιτλερικής νεολαίας [Encyclopædia Britannica, 2020].

³² Ο Julius Streicher ήταν από τα πρώτα μέλη του ναζιστικού κόμματος και υπήρξε φανατικός αντισημίτης. Ίδρυσε μάλιστα το 1923 την αντισημιτική εφημερίδα *Der Stürmer* και ήταν ένας από τους συντονιστές του πρώτου ναζιστικού αντιεβραϊκού μπουϊκοτάζ το 1933 [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

³³ Τα *Schutz Staffel* ή *SS* ιδρύθηκαν το 1925 ως η προσωπική φρουρά του Hitler με καθήκοντα παρόμοια των *SA*. Τα *SS* εξελίχθηκαν σε σημαντική οργάνωση, όταν ο Heinrich Himmler τέθηκε επικεφαλής τους το 1929, με την εντολή να τα μετατρέψει σε μία επίλεκτη στρατιωτική δύναμη. Μέσα σε μερικά χρόνια ο Himmler πέτυχε να αυξήσει τον αριθμό των *SS* στους 50.000. Αυτή η οργάνωση διέθετε δύναμη, ομαδικό πνεύμα και η στολή της είχε μαύρο χρώμα. Ωστόσο, εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό τον πλήρη έλεγχο των *SA* [Carr, 1987, σελ. 320].

φθινόπωρο του 1929 το ναζιστικό κόμμα εξακολουθούσε να εντοπίζεται στο περιθώριο της γερμανικής πολιτικής σκηνής, η οικονομική καταστροφή που επήλθε με την κρίση που εμφανίστηκε το ίδιο έτος στις ΗΠΑ το εκτόξευσε εκλογικά [Evans, 2004, σελ. 290-230]. Ο λόγος ήταν ότι οικονομικό πλήγμα είχαν υποστεί και οι άνθρωποι της μεσαίας τάξης στους οποίους άρχισε να στρέφεται η ναζιστική προπαγάνδα. Δεδομένης της κατάστασης ο Hitler, αφού απάλλαξε το κόμμα του από τα σοσιαλιστικά στοιχεία, αποφάσισε το 1931 και το 1932 να έρθει σε επαφή με τη συντηρητική Δεξιά και με τους βιομήχανους της Γερμανίας αντίστοιχα. Όμως, η επαφή του με τους βιομήχανους δεν ήταν πολύ επιτυχημένη, επειδή προσέγγιζε την οικονομία με βάση τον κοινωνικό δαρβινισμό³⁴. Συνεπώς, οι πηγές χρηματοδότησης του κόμματος ήταν οι εθελοντικές εισφορές των μελών του, τα τέλη εισόδου στο κόμμα, τα έσοδα από τον Τύπο και τις δημοσιεύσεις, καθώς και οι δωρεές μικρών εταιρειών και επιχειρήσεων [Evans, 2004, σελ. 243-245].

2.2.3. Γερμανία: 1930-1933

Η πρώτη πολιτική συνέπεια της Μεγάλης Ύφεσης ήταν η διάλυση της κυβέρνησης συνεργασίας. Αυτή η κυβέρνηση η οποία συμβόλιζε την προσπάθεια συμβιβασμού των ιδεολογικών και κοινωνικών συμφερόντων μεταξύ των σοσιαλδημοκρατών και των κομμάτων της μπουρζουαζίας, εκτός από τους εθνικιστές και την Ακροδεξιά, κατέρρευσε, όταν επρόκειτο να βρει λύση στο πρόβλημα της ανεργίας. Έτσι, υπέβαλε παραίτηση τον Μάρτιο του 1930. Η διάλυση αυτής της κυβέρνησης σηματοδότησε την αρχή του τέλους της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, καθώς από τότε κι έπειτα καμία κυβέρνηση δεν άσκησε εξουσία με την υποστήριξη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Αντίθετα, ο στρατός παρά τους περιορισμούς που υπέστη σε αριθμό και εξοπλισμό με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, παρέμεινε η πιο ισχυρή, η πιο πειθαρχημένη και η πιο βαριά οπλισμένη δύναμη στη Γερμανία. Αν και ο στρατός σε γενικές γραμμές ήταν απομακρυσμένος από το ναζιστικό κόμμα, υπήρχαν εντός αυτού αξιωματικοί οι οποίοι είτε τάσσονταν δημόσια υπέρ των Ναζί είτε ήταν επιρρεπείς στη ναζιστική προπαγάνδα, ειδικότερα οι νεότεροι αξιωματικοί [Evans, 2004, σελ. 247-250].

Ύστερα από την παραίτηση της κυβέρνησης συνεργασίας το 1930 σχηματίστηκε μία καινούργια κυβέρνηση στη Γερμανία. Στόχος του Προέδρου της χώρας, Paul von Hindenburg³⁵ ήταν η νέα κυβέρνηση να μην στηρίζεται στα υπόλοιπα κόμματα του Reichstag, αλλά να είναι κυβέρνηση εμπειρογνομόνων η οποία θα παρέκαμπε το Κοινοβούλιο χρησιμοποιώντας τα διατάγματα έκτακτης ανάγκης του ίδιου του

---

³⁴ Επρόκειτο για μία θεωρία σύμφωνα με την οποία οι ανθρώπινες ομάδες και οι φυλές υπόκεινται στους νόμους της φυσικής επιλογής τους οποίους καθιέρωσε ο Κάρολος Δαρβίνος στο πλαίσιο της μελέτης των φυτών και των ζώων. Σύμφωνα με τον κοινωνικό δαρβινισμό, οι πιο ισχυροί άνθρωποι και ο πολιτισμός αυτών επιβιώνουν και επικρατούν έναντι των ασθενέστερων ανθρώπων και του πολιτισμού εκείνων [Encyclopædia Britannica, 2019].

³⁵ Ήταν Γερμανός Αρχιστράτηγος στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και υπήρξε ο δεύτερος Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης από το 1925 έως το 1934 [Dorpalen, 2020].

Hindenburg. Επίσης, η επιλογή του Heinrich Brüning³⁶ για Πρόεδρο της κυβέρνησης αποτέλεσε την αρχή της κατάργησης δημοκρατικών και αστικών ελευθεριών (π.χ. περιορισμός της ελευθερίας του Τύπου από το 1931), μία διαδικασία που εντατικοποιήθηκε επί ναζιστικής διακυβέρνησης. Μάλιστα ο συγκεκριμένος Πρόεδρος αναδείχθηκε στον λιγότερο δημοφιλή Πρόεδρο κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [Evans, 2004, σελ. 250-255].

Όσον αφορά το ναζιστικό κόμμα ο Brüning, όπως πολλοί παραδοσιακοί συντηρητικοί, προσπαθούσε να το αποδυναμώσει. Όμως, η πεποίθησή του ότι αυτό το κόμμα βρισκόταν στο πολιτικό περιθώριο της χώρας και δεν συμμορφωνόταν με τους αποδεκτούς κανόνες της πολιτικής τον έκανε να πιστεύει ότι το ναζιστικό κόμμα δεν είχε πιθανότητες επιτυχίας. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών του Σεπτεμβρίου του 1930 έδειξαν την μεγάλη αύξηση της εκλογικής ισχύος του ναζιστικού κόμματος το οποίο έλαβε 6,4 εκατομμύρια ψήφους και 107 έδρες στο *Reichstag*. Η επιτυχία αυτή οφειλόταν στο γεγονός ότι οι Ναζί δεν κέρδισαν εκλογικά μόνο τα κατώτερα και μεσαία κοινωνικά στρώματα, αλλά και ψηφοφόρους από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της επαγγελματικής, εμπορικής και βιομηχανικής μπουρζουαζίας [Evans, 2004, σελ. 255-264]. Έτσι λοιπόν, το ναζιστικό κόμμα καθιερώθηκε μέσα από τις εκλογές του 1930 ως ένα πολυσυλλεκτικό πολιτικό κόμμα κοινωνικής διαμαρτυρίας [Evans, 2004, σελ. 264-265].

Παράλληλα, ο Brüning είχε έρθει αντιμέτωπος και με το πρόβλημα της αστυνομίας και των SA. Η αστυνομία χαρακτηριζόταν από αστάθεια ως προς την αφοσίωσή της προς το καθεστώς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, διότι η διοίκησή της από το 1918 και έπειτα ήταν αποκεντρωμένη και είχε στρατιωτικά χαρακτηριστικά, δηλαδή αποτελούνταν από πρώην αξιωματικούς του στρατού, πρώην επαγγελματίες στρατιώτες και μαχητές των *Freikorps*³⁷ [Evans, 2004, σελ. 271-273]. Ακόμη, η σχέση του Brüning με τα SA δεν ήταν καλή. Με αφορμή μία αποκάλυψη των εγγράφων *Boxheim* τον Νοέμβριο του 1931 σύμφωνα με την οποία τα SA επρόκειτο να προβούν σε πραξικόπημα, ο Brüning εξέδωσε διάταγμα τον Δεκέμβριο με το οποίο απαγόρευε τις πολιτικές ενδυμασίες και καταδίκασε την ανομία των Ναζί. Έναν χρόνο αργότερα το 1932 υπό την πίεση των σοσιαλδημοκρατών και με την υποστήριξη του στρατού κατάφερε να πείσει τον Πρόεδρο Hindenburg να θέσει τον Απρίλιο εκτός νόμου τα SA. Παρά την απαγόρευσή τους, τα μέλη της οργάνωσης εξακολουθούσαν να αυξάνονται κρυφά σε πολλές περιοχές, η πολιτική βία να υφίσταται και συγχρόνως η παρουσία φιλικών προς τους Ναζί αστυνομικών στις χαμηλές βαθμίδες της αστυνομίας να επιτρέπει στους παραστρατιωτικούς του ναζιστικού κινήματος να έχουν ένα σημαντικό ποσοστό ελευθερίας στις επιχειρήσεις τους [Evans, 2004, σελ. 274-276].

---

³⁶ Ήταν Γερμανός συντηρητικός πολιτικός ο οποίος είχε γίνει Καγκελάριος και Υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας τα έτη 1930-1932 [Encyclopædia Britannica, 2020].

³⁷ Τα *Freikorps* ήταν παραστρατιωτικές ομάδες που πρωτοεμφανίστηκαν το 1918. Αποτελούνταν από πρώην στρατιώτες, άνεργους νέους και δυσαρεστημένους ανθρώπους και ηγούνταν από πρώην αξιωματικούς του στρατού. Από το 1919 και έπειτα ο αριθμός τους αυξανόταν και πολλά μέλη τους είχαν εμπλακεί σε πολιτικές δολοφονίες [Encyclopædia Britannica, 2017].

Η κατάσταση έγινε ακόμα χειρότερη ύστερα από την είσοδο των Ναζί στο *Reichstag* το 1930. Το αποτέλεσμα ήταν η δυσχέρεια στη λήψη των αποφάσεων και το 1932 και 1933 το γερμανικό κοινοβούλιο να συγκαλείται όλο και λιγότερες φορές. Επιπλέον, από το 1931 και έπειτα η πολιτική εξουσία άρχισε να μετατίθεται από το γερμανικό κοινοβούλιο στον κύκλο του Προέδρου Hindenburg, στους δρόμους των γερμανικών πόλεων, όπου επικρατούσε η βία, καθώς και στον Στρατηγό Kurt von Schleicher³⁸ ο οποίος από το 1929 και έπειτα ανέλαβε επικεφαλής ενός νέου υπουργείου το οποίο αντιπροσώπευε τις Ένοπλες Δυνάμεις όσον αφορά τη σχέση τους με την κυβέρνηση [Evans, 2004, σελ. 274-276].

Αυτή η πολιτική και κοινωνική κατάσταση ανάγκασε την κυβέρνηση του Brüning να αλλάξει στρατηγική [Evans, 2004, σελ. 276-277]. Παράλληλα, το 1932 έληξε η θητεία του Προέδρου της Γερμανίας Hindenburg και το πολιτικό φάσμα ήταν πλέον, έπειτα και από την επιτυχία των Ναζί, στραμμένο στη Δεξιά. Αν και ο Hindenburg ήταν ο νικητής της εκλογικής αναμέτρησης για την προεδρία της χώρας, ο Hitler κέρδισε περισσότερες ψήφους από ποτέ λόγω καλύτερης οργάνωσης και χρηματοδότησης, καθώς και χάρη στην στοχευόμενη προπαγάνδα με επίκεντρο τον ίδιο και με ομάδες προσέλευσης τη μεσαία τάξη της Γερμανίας και τις γυναίκες. Επίσης, στην ανάδειξη του ναζιστικού κόμματος, ως του πιο δημοφιλούς στη Γερμανία, συνετέλεσε και η εκλογική νίκη των Ναζί την άνοιξη του 1932 σε διάφορα γερμανικά κρατίδια στις ομοσπονδιακές εκλογές. Έτσι, ο Hindenburg δεν ήταν ικανοποιημένος από τη νίκη του και συγχρόνως η αδυναμία του Brüning να περιορίσει την αύξηση της ναζιστικής ισχύος σε συνδυασμό με την απογοήτευση του στρατού απέναντί του τον ανάγκασαν να υποβάλει την παραίτησή του τον Μάιο του 1932 [Evans, 2004, σελ. 277-283].

Στη θέση του Brüning διορίστηκε από τον Hindenburg ο Franz von Papen³⁹. Με τον Papen ο οποίος συμβόλιζε τον πολιτικό αυταρχισμό της Καθολικής Εκκλησίας, που ήταν συνήθης στις αρχές του 1930 στην Ευρώπη επισφραγίστηκε το τέλος της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, με τη διακυβέρνησή του έπαψε να ισχύει η αρχή της ομοσπονδοποίησης και ξεκίνησε ο συγκεντρωτισμός του κράτους. Επίσης, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα το οποίο αποτελούσε τον κυριότερο εναπομείναντα υπερασπιστή της δημοκρατίας είχε χάσει την κοινοβουλευτική του δύναμη και τα συνδικάτα δεν μπορούσαν να κινητοποιήσουν πολλούς ανθρώπους σε γενική απεργία εξαιτίας της ανάγκης των πολιτών να εργαστούν. Παράλληλα, η υποχώρηση της κυβέρνησης στην απαίτηση του Hitler για άρση της απαγόρευσης των SA, με το επιχείρημα ότι θα τιθασευόταν ο ναζιστικός εξτρεμισμός και τα SA θα εντάσσονταν στις Ένοπλες Δυνάμεις της Γερμανίας ως βοηθητικός στρατός αποδείχθηκε μοιραίο. Τα SA αύξησαν πάρα πολύ τη δύναμή τους και συγκρούονταν συνεχώς με την *Roter Frontkämpferbund*. Συνεπώς, ύστερα από τις 20 Ιουλίου του

---

³⁸ Ήταν Γερμανός αξιωματικός του στρατού, ο τελευταίος Καγκελάριος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και αντίπαλος του Hitler για τα έτη 1932-1933 [Encyclopædia Britannica, 2020].

³⁹ Υπήρξε Γερμανός πολιτικός και διπλωμάτης ο οποίος διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διάλυση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και συνετέλεσε στην άνοδο του Hitler στην εξουσία ως Καγκελάριου της χώρας το 1933 [Encyclopædia Britannica, 2020].

1932 οι μοναδικές επιλογές ήταν να σχηματιστεί είτε μία δικτατορία των Ναζί είτε ένα συντηρητικό και αυταρχικό καθεστώς που θα υποστηριζόταν από τον στρατό [Evans, 2004, σελ. 283-288].

Το αποτέλεσμα των εκλογών του Ιουλίου του 1932 ήταν θετικό για το ναζιστικό κόμμα. Οι Ναζί απέκτησαν τις περισσότερες έδρες στο *Reichstag* και έλαβαν περισσότερες από τις διπλάσιες ψήφους των προηγούμενων εκλογών του Σεπτεμβρίου του 1930. Η περαιτέρω βάθυνση της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής κρίσης στο διάστημα 1930-1932 ήταν καθοριστική για τη νίκη του κόμματος, το οποίο παρέμεινε πολυσυλλεκτικό κόμμα κοινωνικής διαμαρτυρίας με περισσότερη υποστήριξη από τους πολίτες της μεσαίας τάξης και λιγότερη από την παραδοσιακά βιομηχανική εργατική τάξη και την καθολική κοινότητα όπου εκεί υπήρχε ισχυρή οικονομική και θεσμική ενίσχυση από το εργατικό κίνημα ή τις καθολικές εθελοντικές οργανώσεις. Ο Hitler, ύστερα από αυτήν την εκλογική επιτυχία, επέμενε ότι θα εισέρχονταν στην κυβέρνηση που θα σχηματιζόταν μόνο, εφόσον γινόταν ο ίδιος Καγκελάριος της χώρας [Evans, 2004, σελ. 294-295]. Ωστόσο, αυτό δεν έγινε προκαλώντας την απογοήτευση των Ναζί. Συγχρόνως, η κυβέρνηση υπό την πίεση των άλλων κομμάτων και εξαιτίας της μη δυνατότητάς της να αποκτήσει λαϊκή νομιμοποίηση ανακοίνωσε τη διενέργεια νέων βουλευτικών εκλογών για τον Νοέμβριο του ίδιους έτους. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1932 το ναζιστικό κόμμα, αν και υπέστη μείωση της εκλογικής του δύναμης, παρέμεινε το μεγαλύτερο πολιτικό κόμμα. Από την άλλη πλευρά, το Κομμουνιστικό Κόμμα αύξησε την εκλογική του ισχύ προκαλώντας τον φόβο της μεσαίας τάξης της χώρας για πιθανή κομμουνιστική επανάσταση. Παράλληλα, ο Papen χωρίς την υποστήριξη του Κοινοβουλίου και του στρατού προς την κυβέρνησή του και χωρίς να μπορεί να αντιμετωπίσει την ολοένα αυξανόμενη βία στους δρόμους αποφάσισε να παραιτηθεί [Evans, 2004, σελ. 296-301].

Ύστερα από την παραίτηση του Papen και την ανάληψη της Καγκελαρίας τον Δεκέμβριο του 1932 από τον Schleicher τα προβλήματα συνεχίζονταν για το ναζιστικό κόμμα [Evans, 2004, σελ. 301-305]. Ωστόσο, με φόντο τη σταδιακή μείωση της ισχύος των Ναζί και τη διαφαινόμενη βελτίωση της οικονομίας ελήφθησαν ορισμένες πολιτικές αποφάσεις. Ο Hindenburg, οι σύμβουλοί του και ο πρώην Καγκελάριος von Papen θεωρούσαν επιτακτικό να τιθασεύσουν τους Ναζί με το να τους εντάξουν στην κυβέρνηση. Με αυτήν την άποψη συμφώνησε και ο Schleicher ο οποίος πίστευε ότι μέσα από τη ναζιστική δικτατορία θα επιβαλλόταν μία στρατιωτική δικτατορία. Ωστόσο, ο Schleicher, αφού ζήτησε από τον Πρόεδρο της χώρας να κυβερνήσει αντισυνταγματικά και έλαβε την άρνηση εκείνου, προχώρησε σε παραίτηση [Evans, 2004, σελ. 305-307].

2.3. Άνοδος του Hitler στην εξουσία

Στο τρίτο υποκεφάλαιο περιγράφεται ο τρόπος απόκτησης της εξουσίας από το *NSDAP* και στη συνέχεια παρουσιάζονται οι τομές της ναζιστικής κυβέρνησης σε διάφορους θεσμούς του κράτους με στόχο την απόλυτη εξουσία και τη νίκη στον πόλεμο.

2.3.1. Πολιτικές και θεσμικές εξελίξεις

Έτσι, στις 30 Ιανουαρίου του 1933 δημιουργήθηκε στη Γερμανία μία κυβέρνηση συνεργασίας μεταξύ του Εθνικού Λαϊκού Κόμματος και του ναζιστικού κόμματος. Καγκελάριος έγινε ο επικεφαλής του ναζιστικού κόμματος, Adolf Hitler, Αντικαγκελάριος ο Franz von Papen και Πρόεδρος της χώρας παρέμεινε ο Paul von Hindenburg [Θερμός, 2013, σελ. 90]. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι ο Hitler διορίστηκε Καγκελάριος, σύμφωνα με το άρθρο 48 του Συντάγματος της Βαϊμάρης. Αυτό το άρθρο παραχωρούσε στον Πρόεδρο την εξουσία να επικαλείται τη δικτατορία για να προστατέψει τη δημοκρατία από ανατροπή με απώτερο στόχο την αποτροπή μίας κομμουνιστικής επανάστασης. Επιπλέον, ο ίδιος ο Hitler είχε ήδη απειλήσει ότι θα ανέτρεπε τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και η πρώτη του επίσημη πράξη ήταν να πείσει τον Hindenburg και την κυβέρνηση να διαλύσουν το *Reichstag* και να προχωρήσουν σε νέες εκλογές στις 5 Μαρτίου του ίδιου έτους ελπίζοντας ότι μέχρι τότε θα κέρδιζε μία πλειοψηφία και θα είχε την αδιαμφισβήτητη νόμιμη εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Η επιθυμία του για απόκτηση πλήρους εξουσίας έγινε φανερή και από την πρώτη του εξαγγελία ως Καγκελάριου στην οποία υποσχέθηκε στους Γερμανούς την αφύπνιση του έθνους και το τέλος του ντροπιαστικού παρελθόντος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [Dawidowicz, 1975, σελ. 49].

Αν και ο Hitler ήταν επικεφαλής της νέας κυβέρνησης και διέθετε σημαντική εξουσία, αυτοί που κυριαρχούσαν αριθμητικά ήταν ο von Papen και ο συντηρητικός του κύκλος. Στην κυβέρνηση συμμετείχε και η συρρικνωμένη πολιτικά ακραία πτέρυγα του Εθνικιστικού Κόμματος, καθώς και τα *Stahlhelm*⁴⁰. Οι Ναζί ανέλαβαν μόνο δύο βασικές υπηρεσίες του κράτους: το Υπουργείο Εσωτερικών στο οποίο επικεφαλής ήταν ο Wilhelm Frick⁴¹ και την Καγκελαρία του Reich την οποία ανέλαβε ο ίδιος ο Hitler. Επίσης, ο Hermann Göring διορίστηκε Υπουργός Χωρίς Χαρτοφυλάκιο και Υπουργός Εσωτερικών της Πρωσίας, θέση που του προσέφερε τον άμεσο έλεγχο της αστυνομίας στο μεγαλύτερο μέρος της Γερμανίας. Ωστόσο, ο Αντικαγκελάριος της χώρας, von Papen εξακολουθούσε να ελέγχει την Πρωσία όντας *Reichskommissar*⁴² και συνεπώς, ανώτερος του Göring [Evans, 2004, σελ. 307-308].

---

⁴⁰ Επρόκειτο για μία παραστρατιωτική οργάνωση η οποία ιδρύθηκε το 1918 και έλαβε το όνομά της από τα χαλύβδινα κράνη που φορούσαν τα μέλη της [Wikipedia, 2020].

⁴¹ Υπήρξε επικεφαλής της κοινοβουλευτικής ομάδας του *NSDAP* και στη διάρκεια της θητείας του ως Υπουργός Εσωτερικών της Γερμανίας από το 1933 έως το 1943 διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή της αντισημιτικής νομοθεσίας [Encyclopædia Britannica, 2020].

⁴² Επίσημος κυβερνητικός τίτλος που απονέμονταν κατά κύριο λόγο στους Ναζί διοικητές των κατεχόμενων εδαφών της Γερμανίας στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι οποίοι διοικούσαν ένα *Reichskommissariat* [Wikipedia, 2020].

Όμως, η ικανοποίηση του von Papen και του συντηρητικού του κύκλου για την πολιτική κατάσταση δεν διήρκεσε πολύ. Αν και οι Ναζί είχαν λάβει μόνο τρεις κυβερνητικές θέσεις, αυτές ήταν καίριες, διότι μέσω αυτών κατόρθωσαν να επεκτείνουν την ισχύ τους στην έννομη τάξη. Επίσης, ο Hitler εξασφάλισε την ουδετερότητα του στρατού, δηλαδή τη μη παρέμβασή του στα εσωτερικά του κράτους για την αντιμετώπιση της βίας. Σε ανταπόδοση, οι Ναζί υποσχέθηκαν στον στρατό την επαναφορά της επιστράτευσης, την καταστροφή του μαρξισμού και τον αγώνα εναντίον της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Ακόμη, ο Hitler διόρισε Υπουργό Άμυνας τον στρατηγό Werner von Blomberg⁴³ και βοηθό εκείνου τον συνταγματάρχη Walther von Reichenau⁴⁴ οι οποίοι θα απομόνωναν τον αριστοκράτη συντηρητικό αρχηγό του γερμανικού στρατού, τον Στρατηγό Kurt von Hammerstein⁴⁵ ο οποίος περιφρονούσε τους Ναζί και αποτελούσε πιθανή απειλή, διότι ήταν σε συνεχή επαφή με τον Πρόεδρο Hindenburg. Έτσι, ο von Blomberg κατάφερε να περιορίσει την πρόσβαση του von Hammerstein στον Hindenburg σε ζητήματα στρατιωτικής φύσεως. Επιπλέον, η ουδετερότητα του στρατού και του von Hammerstein εξασφαλίστηκε και μέσα από τη δημιουργία του Συμβουλίου για την Άμυνα του Reich τον Απρίλιο του 1933 επικεφαλής του οποίου ήταν ο Hitler και το οποίο έθετε τη στρατιωτική πολιτική στην εξουσία του ίδιου [Evans, 2004, σελ. 316-317].

Με υποβαθμισμένο τον στρατό και με επικεφαλής τους Frick και Göring οι προοπτικές μείωσης της βίας ήταν πλέον λιγοστές. Η εκλογή των Ναζί στην εξουσία προκάλεσε περισσότερη βία στην καθημερινότητα των Γερμανών και συχνά ήταν και τα περιστατικά του αντισημιτισμού. Σε αυτό το κλίμα συνετέλεσε και το διάταγμα της 4^{ης} Φεβρουαρίου 1933 σύμφωνα με το οποίο επιτρεπόταν η κράτηση έως και τρεις μήνες για εκείνους που εμπλέκονταν σε ένοπλες πράξεις διατάραξης της ειρήνης ή σε πράξεις προδοσίας, ένα διάταγμα το οποίο δεν επρόκειτο να εφαρμοστεί για τα SA [Evans, 2004, σελ. 317-318]. Ουσιαστικά αυτό το διάταγμα στρεφόταν εναντίον των σοσιαλιστών, των κομμουνιστών και άλλων αντιπάλων του NSDAP για τις ερχόμενες εκλογές του Μαρτίου [Dawidowicz, 1975, σελ. 49]. Συγχρόνως οι Ναζί στράφηκαν εναντίον των εργατικών συνδικάτων, καθώς και εναντίον του Κεντρώου Κόμματος με απαγορεύσεις εφημερίδων και συγκεντρώσεων, απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων που ανήκαν στο Κεντρώο Κόμμα κ.τ.λ. [Evans, 2004, σελ. 317-322].

Στις 10 Φεβρουαρίου του 1933 ανακοινώθηκε και το πρόγραμμα του ναζιστικού κόμματος μέσα από την ομιλία του Hitler στο Βερολίνο. Το πρόγραμμα δεν περιελάμβανε συγκεκριμένες δεσμεύσεις, αλλά στόχος του ήταν η ανοικοδόμηση του γερμανικού έθνους χωρίς ξένη βοήθεια. Συμφωνούσε με τους αιώνια ισχύοντες νόμους και βασιζόταν στους ανθρώπους και τη γη και όχι στις ταξικές ιδέες. Οι εργάτες θα απελευθερώνονταν από την ιδεολογία του μαρξισμού και θα οδηγούνταν

---

⁴³ Γερμανός Στρατηγός και Υπουργός Πολέμου από το 1933 έως το 1938 στο Τρίτο Ράιχ. Υπήρξε ένας από τους πιο έμπιστους συνεργάτες του Hitler [Encyclopædia Britannica, 2020].

⁴⁴ Γερμανός Στρατάρχης με σημαντικό ρόλο στην κατάληψη της Βαρσοβίας και στην περικύκλωση του Βελγίου το 1939 και το 1940 αντίστοιχα [Encyclopædia Britannica, 2020].

⁴⁵ Στρατηγός του γερμανικού στρατού από το 1930 έως το 1934 ο οποίος είχε αποπειραθεί να δολοφονήσει τον Hitler [Jewish Virtual Library, n.d.].

πίσω στην εθνική κοινότητα ολόκληρης της γερμανικής φυλής. Ουσιαστικά, το ναζιστικό πρόγραμμα αποτελούσε ένα πρόγραμμα εθνικής αναγέννησης σε όλους τους τομείς της ζωής. Επίσης, μέσω αυτού ο Hitler υποσχόταν στους Γερμανούς την κατάπνιξη του κομμουνισμού και την εξαφάνιση των κομμάτων της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, ιδίως του Σοσιαλδημοκρατικού και του Κεντρικού Κόμματος [Evans, 2004, σελ. 323-324].

Λίγες ημέρες αργότερα στις 27 Φεβρουαρίου το *Reichstag* τέθηκε στις φλόγες [Θερμός, 2013, σελ. 90]. Στο σημείο της φωτιάς εντοπίστηκε ο Marinus van der Lubbe, ένας διαταραγμένος, πυρομανής Ολλανδός κομμουνιστής. Μέχρι και σήμερα δεν έχει αποδειχθεί, εάν ο Lubbe προκάλεσε την πυρκαγιά με δική του πρωτοβουλία ή, εάν ήταν όργανο των κομμουνιστών ή των εθνικοσοσιαλιστών με σκοπό να κατηγορήσουν τους κομμουνιστές [Dawidowicz, 1975, σελ. 50]. Αυτό το γεγονός προκάλεσε τη δυσαρέσκεια των Γερμανών πολιτών της μεσαία τάξης, καθώς ο Καγκελάριος της χώρας απέδωσε την ευθύνη για τον εμπρησμό στο Κομμουνιστικό Κόμμα κάτι το οποίο δεν ήταν βάσιμο. Στόχος του Καγκελάρου ήταν η απομόνωση των κομμουνιστών από τις ερχόμενες εκλογές του Μαρτίου του 1933 μέσω φυλακίσεων και εκτελέσεων [Θερμός, 2013, σελ. 90]. Πιο συγκεκριμένα, την επόμενη μέρα στις 28 Φεβρουαρίου ο Hitler εξέδωσε μία σειρά από διατάγματα εκτάκτου ανάγκης γεγονός που αποτελούσε την πρώτη φάση στη διαδικασία η οποία σύντομα θα υπέσκαπτε το σύνταγμα και θα κατέστρεφε τα εχέγγυά του για βασικές ελευθερίες. Τα διατάγματα αυτά τα οποία είχαν περιγραφεί ως μέτρα για την αντιμετώπιση των «κομμουνιστικών πράξεων βίας που θέτουν σε κίνδυνο το κράτος», κατέλυν όλες τις βασικές ελευθερίες του λόγου, του Τύπου, των συναθροίσεων, της μη παραβίασης της ιδιωτικότητας και της κατ' οίκον έρευνας με ένταλμα. Αυτά τα διατάγματα έδιναν την εξουσία στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση να ελέγχει τα ομόσπονδα κρατίδια για την αποκατάσταση της δημόσιας ασφάλειας και την επιβολή της θανατικής ποινής αντικαθιστώντας την ισόβια κάθειρξη για προδοσία, εμπρησμό, δολιοφθορά σιδηροδρόμων και για άλλα παρόμοια αδικήματα. Ένα άλλο σύνολο από διατάγματα, που αφορούσε την εσχάτη προδοσία, την αντιμετώπιζε με έναν σκόπιμα ασαφή τρόπο, ώστε να συμπεριλάβει κάθε πιθανή μορφή αντίθεσης προς το καθεστώς, όπως για παράδειγμα τη δημοσίευση και διάδοση συγκεκριμένων μορφών έντυπου υλικού [Dawidowicz, 1975, σελ. 50].

Μετά τις εκλογές του Μαρτίου χωρίς πλέον την παρουσία του Κομμουνιστικού Κόμματος ο Hitler πέτυχε έναν ακόμη στόχο. Εξασφάλισε τη θετική ψήφο της πλειοψηφίας του γερμανικού κοινοβουλίου όσον αφορά τον «Νόμο περί Εξουσιοδοτήσεως» [Θερμός, 2013, σελ. 90-91]. Αυτός ο νόμος ο οποίος υπερψηφίστηκε από το *Reichstag* με εξαίρεση τους σοσιαλιστές έδινε τη δυνατότητα στην κυβέρνηση χωρίς να προσφεύγει στο γερμανικό κοινοβούλιο να εκδίδει έκτακτα νομοθετικά μέτρα για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ουσιαστικά, η κυβέρνηση έχοντας τη δυνατότητα για τέσσερα χρόνια να εκδίδει νομοθεσία ακόμη και, εάν αυτή παρέκκλιε από το σύνταγμα, είχε την εξουσιοδότηση να επιβάλει δικτατορία, γεγονός που πραγματοποιήθηκε λίγο αργότερα, όταν στις 14 Ιουλίου του

1933, το *NSDAP* με ένα κυβερνητικό διάταγμα έγινε επισήμως το μοναδικό πολιτικό κόμμα στη Γερμανία. Επίσης, προβλεπόταν ότι οποιαδήποτε προσπάθεια διατήρησης άλλου κόμματος ή σχηματισμού καινούργιου θα τιμωρούνταν με ποινή φυλάκισης τριών ετών, εάν η πράξη αυτή δεν υπόκειντο σε μεγαλύτερη ποινή σύμφωνα με άλλους κανονισμούς [Dawidowicz, 1975, σελ. 50-52].

Επιπλέον, ο Hitler προέβη και σε άλλες ενέργειες συγκέντρωσης της εξουσίας [Carr, 1987, σελ. 314]. Σε διάστημα τριών μηνών προχώρησε στην απαγόρευση των δικαιωμάτων του συνδικαλιζέσθαι και του πολιτεύεσθαι έχοντας την υποστήριξη των δεξιών, των εθνικιστών, καθώς και των κεντρώων και κατά συνέπεια, της μεσαίας τάξης της Γερμανίας [Θερμός, 2013, σελ. 91]. Τον Νοέμβριο του 1933 διενεργήθηκαν δημοψήφισμα και εθνικές εκλογές στα οποία το ναζιστικό κόμμα αναδείχθηκε νικητής [Θερμός, 2013, σελ. 92]. Το δημοψήφισμα, αν και οργανώθηκε από το ίδιο το ναζιστικό κόμμα, έδειξε ότι ένα μεγάλο ποσοστό του γερμανικού πληθυσμού υποστήριζε τους Ναζί [Carr, 1987, σελ. 314].

2.3.2. Παρεμβάσεις του Hitler σε στρατό και αστυνομία

Απέναντι στην οργάνωση της ναζιστικής εξουσίας υπήρξε αντίδραση από αρκετούς ακτιβιστές του ναζιστικού κόμματος και ειδικά από τα απλά μέλη που εγγράφονταν στα λεγόμενα «καφέ πουκάμισα», δηλαδή στα *SA* [Carr, 1987, σελ. 315]. Συγχρόνως, ο επικείμενος θάνατος του Hindenburg επανέφερε την επιθυμία για αποκατάσταση της μοναρχίας, επιθυμία την οποία είχε και ο ίδιος ο Hindenburg. Ο Hitler αποφάσισε τελικά, να βάλει τα *SA* στη θέση τους και παράλληλα να αντιμετωπίσει την αντίθεση της δεξιάς πτέρυγας [Carr, 1987, σελ. 316-317]. Έτσι, στις 30 Ιουνίου του 1934, τη λεγόμενη «Νύχτα των μεγάλων μαχαιριών» ο Hitler επιτέθηκε εναντίον των *SA* και διέταξε από το Μόναχο τη σύλληψη και εκτέλεση του Ernst Röhm⁴⁶, καθώς και των συνεργατών του. Η ευκολία με την οποία έγινε πράξη η εντολή του διέψευσε την υπόθεση ότι επρόκειτο να γίνει πραξικόπημα από τα *SA*. Παράλληλα, οι Göring και Himmler οι οποίοι υποστηρίζονταν από τον Heydrich⁴⁷, τον ανερχόμενο επικεφαλής του γραφείου της *Gestapo*⁴⁸ στο Βερολίνο διεξήγαγαν εκτενή εκκαθάριση στη Βόρεια Γερμανία. Αυτή η εκκαθάριση πραγματοποιήθηκε από τα *SS* και την *Gestapo* ενώ τα όπλα και τη μετακίνηση είχε αναλάβει η *Reichswehr* με βάση μία συμφωνία μεταξύ των Himmler και von Reichenau. Η εκκαθάριση συνεχίστηκε για τρεις ημέρες χωρίς αντίσταση [Carr, 1987, σελ. 317]. Τέλος, λίγες μέρες αργότερα στις 13 Ιουλίου, ο Hitler μιλώντας στο *Reichstag* απέρριψε την πρόταση ότι οι ένοχοι θα έπρεπε να δικαστούν και ανέφερε ότι είχε

⁴⁶ Γερμανός αξιωματικός του στρατού και επικεφαλής της οργάνωσης των *SA* ο οποίος αποτέλεσε αντίπαλο του Hitler και δολοφονήθηκε ύστερα από εντολή εκείνου [Encyclopædia Britannica, 2020].

⁴⁷ Ο Reinhard Heydrich ήταν Γερμανός Ναζί αξιωματικός και ο Υπαρχηγός του Himmler στα *SS* ο οποίος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίηση του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος [Encyclopædia Britannica, 2020].

⁴⁸ Η *Gestapo* ή *Geheime Staatspolizei* ήταν η μυστική αστυνομία του γερμανικού ναζιστικού κράτους και ήταν υπεύθυνη για τον περιορισμό της αντίστασης απέναντι στο χιτλερικό καθεστώς εντός της Γερμανίας αλλά και στα κατεχόμενα γερμανικά εδάφη. Επίσης, σε συνεργασία με την *Sicherheitsdienst des Reichsführers-SS*, (*SD*), δηλαδή την υπηρεσία πληροφοριών των *SS* είχε αναλάβει την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος [Encyclopædia Britannica, 2020].

αναλάβει προσωπικά τον ρόλο του ανώτατου δικαστή του γερμανικού λαού σε αυτήν την κρίσιμη περίοδο για την χώρα αποκρύπτοντας τον πραγματικό αριθμό των θυμάτων της εκκαθάρισης [Carr, 1987, σελ. 317-318].

Η εκκαθάριση της 30^{ης} Ιουνίου αποτέλεσε ένα σημαντικό γεγονός στην ιστορία της ναζιστικής Γερμανίας. Η νίκη του ναζιστικού κόμματος κατά των SA ήταν απόλυτη και ο νέος αρχηγός του επιτελείου των SA έγινε ο Viktor Lutze⁴⁹. Από τότε και μέχρι την πτώση του Τρίτου Ράιχ δεν σημειώθηκε κάποια σοβαρή αντίθεση εντός του ναζιστικού κινήματος απέναντι στον Hitler. Η εικόνα που σχηματίστηκε στην κοινή γνώμη όσον αφορά την εκκαθάριση ήταν ότι αυτή αποτέλεσε μία νίκη των μετριοπαθών πολιτών εναντίον των παράνομων προδοτών των SA οι οποίοι προκαλούσαν προβλήματα στο γερμανικό κράτος. Αργότερα, όταν ο Hindenburg απεβίωσε στη 1 Αυγούστου, ο Hitler χωρίς την παραμικρή αντίσταση από μέρους των στρατηγών, συγχώνευσε το αξίωμα του Καγκελάριου με εκείνο του Προέδρου της χώρας και έτσι έλαβε τους τίτλους «*Führer*» και «*Reichskanzler*» [Carr, 1987, σελ. 318-319]. Την επόμενη μέρα, σημείωσε μία ακόμη επιτυχία εντός του στρατού, διότι ο von Blomberg και ο Fritsch υποσχέθηκαν όρκο προσωπικής πίστης στον ίδιο. Σύντομα όλοι οι στρατιώτες και οι δημόσιοι υπάλληλοι ήταν υποχρεωμένοι να ορκίζονται υποταγή και αφοσίωση μέχρι θανάτου στον *Führer* [Carr, 1987, σελ. 319].

Στις αρχές του 1938 έγινε μία ακόμη εκκαθάριση του στρατού από τον Hitler. Πιο συγκεκριμένα, όταν τον Νοέμβριο του 1937 ο *Führer* αποκάλυψε το σχέδιο για μία πιο επεκτατική εξωτερική πολιτική, ο von Blomberg και ο Fritsch εξέφρασαν τις αμφιβολίες τους. Τότε εκείνος προχώρησε στην εκκαθάριση της στρατιωτικής ηγεσίας, ανέλαβε ο ίδιος την ηγεσία όλων των Ενόπλων Δυνάμεων και συγχρόνως θέσπισε στο παλιό Υπουργείο Πολέμου μία ξεχωριστή υψηλόβαθμη ηγεσία, την *Oberkommando der Wehrmacht (OKW)*⁵⁰ η οποία θα λειτουργούσε ως το προσωπικό στρατιωτικό σώμα για τον ίδιο υπό τη διοίκηση του στρατηγού Wilhelm Keitel. Ο Keitel ήταν θαυμαστής του Hitler και λάμβανε εντολές απευθείας από εκείνον. Επίσης, στη θέση του Fritsch ο οποίος ήταν ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου του γερμανικού στρατού τοποθετήθηκε ο στρατηγός von Brauchitsch [Carr, 1987, σελ. 319].

Ύστερα από την εκκαθάριση των SA σημειώθηκε ραγδαία αύξηση της ισχύος των SS. Πιο συγκεκριμένα στις 20 Ιουλίου ο Hitler μετέτρεψε τα SS σε ανεξάρτητη οργάνωση εντός του ναζιστικού κόμματος και τα έθεσε υπό τη δική του εξουσία [Carr, 1987, σελ. 320]. Το επόμενο βήμα που έκανε ο Hitler σε στρατιωτικό επίπεδο ήταν τον Ιούνιο του 1936, όταν συγχώνευσε τις ξεχωριστές αστυνομικές δυνάμεις σε ένα σώμα το οποίο έθεσε υπό τον έλεγχο του Himmler. Αυτή η απόφαση επισημοποίησε τη στενή σχέση μεταξύ των SS και της αστυνομίας, δημιουργώντας μία σύνθετη δύναμη που αποτελούσε τον πυρήνα του ολοκληρωτικού συστήματος.

---

⁴⁹ Ήταν αξιωματικός των SA ο οποίος χάρη στον ρόλο που διαδραμάτισε στη διάρκεια της «Νύχτας των μεγάλων μαχαιριών» αναδείχθηκε σε επικεφαλής της οργάνωσης έως τον θάνατό του το 1943 [Jewish Virtual Library, n.d.].

⁵⁰ Η OKW ήλεγχε όλες τις Ένοπλες Δυνάμεις του γερμανικού κράτους [Ray, 2019].

Στη διάθεση του Himmler βρισκόταν ένα ευρύ δίκτυο ασφαλείας το οποίο εκτεινόταν σε ολόκληρη τη Γερμανία και διείσδυε στους χώρους εξουσίας. Κατά συνέπεια, δεν εξαιρούνταν κανείς από την επιτήρηση αυτής της πανταχού παρούσας μυστικής αστυνομίας. Αυτοί που συλλαμβάνονταν για το παραμικρό δείγμα αντίστασης απέναντι στο καθεστώς συνήθως περνούσαν μέσα από την *Gestapo* σε ένα από τα δεκαοχτώ στρατόπεδα συγκέντρωσης τα οποία αρχικά στόχευαν στην προφυλάκιση των πολιτικών κρατούμενων αλλά πλέον ήταν μόνιμα ιδρύματα που επανδρώνονταν από τους *SS-Totenkopfverbände (SS-TV)*⁵¹. Σε αυτά τα στρατόπεδα διάφοροι φύλακες των *SS* κακομεταχειρίζονταν τους κρατούμενους χωρίς τον φόβο της πειθαρχικής ποινής. Στις δραστηριότητες των *SS* περιλαμβανόταν και η διαχείριση φυλετικών ζητημάτων στην οποία ειδικευόταν ο Himmler. Ο Himmler σχεδίαζε τη δημιουργία μίας καινούργιας φυλής από αμιγώς Αρίους, μία *SS* εκδοχή των μεσαιωνικών ιπποτών με στόχο τον έλεγχο της Ευρώπης από τον Ατλαντικό Ωκεανό ως τα Ουράλια Όρη. Έτσι, θεσπίστηκαν τα λεγόμενα *Lebensborn* σπίτια, δηλαδή σπίτια για τις ανύπαντρες μητέρες που είχαν αφεγάδιαστο ιστορικό φυλετικής καταγωγής, καθώς και ειδικά σχολεία, τα *SS Junkerschulen* για την εκπαίδευση της μελλοντικής ελίτ των *SS* [Carr, 1987, σελ. 320]. Ακόμη, ο Himmler ίδρυσε ένοπλους σχηματισμούς των *SS* που ήταν γνωστοί ως *SS-Verfügungstruppen (SS-VT)*⁵² από τους οποίους προέκυψαν στα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι μεραρχίες των *Waffen SS*⁵³. Από το 1939 τα *SS* του Himmler ασκούσαν τεράστια επιρροή σε ολόκληρο το σύστημα διακυβέρνησης και επισκίασαν το ναζιστικό κόμμα [Carr, 1987, σελ. 320-321].

2.3.3. Διοικητικές αλλαγές

Η Γερμανία βρισκόταν ήδη αρκετά κοντά στο να γίνει ένα ολοκληρωτικό κράτος πριν την εκκαθάριση της 30^{ης} Ιουνίου του 1934. Όλα τα πολιτικά κόμματα εκτός του ναζιστικού είχαν διαλυθεί και τον Δεκέμβριο του 1933 αποφασίστηκε με νόμο ότι το *NSDAP* θα ήταν το θεμέλιο του κράτους και ότι θα συνδεόταν άρρηκτα με αυτό. Ακόμη, από τις αρχές του 1934 ο Hitler είχε τη δυνατότητα, όποτε το επιθυμούσε, να συγκαλεί το υπουργικό συμβούλιο και να το θέτει στο περιθώριο. Επιπλέον, τα δικαιώματα των *Länder*⁵⁴ συρρικνώνονταν συστηματικά στο γενικότερο πλαίσιο συνεργασίας ή όπως ονομαζόταν *Gleichschaltung*, μίας συνεργασίας μέσω της οποίας συγκεντρωνόταν πολύ μεγάλη εξουσία στα χέρια της κυβέρνησης του Βερολίνου. Υπεύθυνοι για τα *Länder* ήταν δεκαοχτώ Ναζί ειδικοί διοικητές, οι *Reichsstatthalter*

---

⁵¹ Η κυριολεκτική σημασία της λέξης είναι «μονάδα των νεκροκεφαλών». Αυτές οι στρατιωτικές μονάδες αποτελούνταν από Ναζί φύλακες των στρατοπέδων συγκέντρωσης και δημιουργήθηκαν από τον *Standartenführer* Theodor Eicke για την παροχή προσωπικού για την επάνδρωση των στρατοπέδων συγκέντρωσης [Jewish Virtual Library, n.d].

⁵² Έτσι ονομάζονταν οι υποστηρικτικές δυνάμεις μάχης που δημιουργήθηκαν το 1934 από τη συγχώνευση ποικίλων ναζιστικών και δεξιών παραστρατιωτικών σχηματισμών [Jewish Virtual Library, n.d].

⁵³ Ήταν το στρατιωτικό σκέλος των *SS* το οποίο είχε λάβει μέρος στις περισσότερες επιχειρήσεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς και στο πλαίσιο επίλυσης του Εβραϊκού Ζητήματος [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

⁵⁴ Επρόκειτο για την ονομασία των γερμανικών κρατιδίων στο πλαίσιο της διοίκησης του γερμανικού κράτους στη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [Wikipedia, 2020].

οι οποίοι είχαν πλήρη εξουσία επί των κυβερνήσεων των *Land* και όλων των τοπικών αξιωματούχων. Το 1934 συνέβησαν οι εξής αλλαγές στο εσωτερικό του κράτους: καταργήθηκε το *Reichsrat*, δηλαδή το αυτοκρατορικό συμβούλιο και όλα τα *Landtage*⁵⁵, οι εναπομείνουσες δυνάμεις των *Länder* μεταφέρθηκαν στο Βερολίνο και οι *Reichsstatthalter* τέθηκαν υπό το Υπουργείο Εσωτερικών. Η μοναδική εξαίρεση ήταν η Πρωσία όπου ο Hitler συμφώνησε να λειτουργεί ως *Reichsstatthalter* αλλά εξουσιοδότησε και τον Göring ο οποίος μπορούσε πλέον να φέρει τον τίτλο του Υπουργού-Προέδρου. Επιπλέον, σύμφωνα με την καινούργια *Führerprinzip* έπαυε να υφίσταται η εκλεγμένη αρχή σε τοπικό επίπεδο και αναγνωριζόταν το δικαίωμα μόνο της ελίτ να κυβερνάει εκ μέρους των λαϊκών μαζών. Αυτό σήμαινε ότι οι εκλεγμένοι φορείς θα αντικαθίσταντο από κομματικούς υποψηφίους. Συγχρόνως, οι δημόσιες υπηρεσίες εκκαθαρίστηκαν από τους Εβραίους και από άλλους «ανεπιθύμητους» έχοντας μεταμορφωθεί σε ένα πλήρως υποταγμένο σώμα με κομματικά μέλη σε όλες τις ανώτερες θέσεις [Carr, 1987, σελ. 321].

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναλυθεί το σύστημα *Gleichschaltung* το οποίο δεν οδήγησε σε έναν σαφή και οργανωμένο τρόπο διακυβέρνησης [Carr, 1987, σελ. 321]. Η διαδικασία *Gleichschaltung* και η κατάληψη της εξουσίας από τον Hitler η οποία ολοκληρώθηκε ουσιαστικά τον Αύγουστο του 1934 διαμορφώθηκαν στη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ με δύο τρόπους. Με βάση τον πρώτο τρόπο το κράτος προσπάθησε να θέσει υπό τον έλεγχο του πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς, καθώς και οργανώσεις που είχαν παραμείνει άθικτες. Ο δεύτερος τρόπος ήταν η συνέχιση της διαδικασίας που είχε ξεκινήσει από το 1933 και σύμφωνα με την οποία δημιουργούνταν ναζιστικές οργανώσεις οι οποίες ανταγωνίζονταν τους υπάρχοντες κρατικούς θεσμούς. Παρά την προπαγάνδα σχετικά με την ενότητα του Τρίτου Ράιχ αυτές οι οργανώσεις αντανακλούσαν τον δυϊσμό μεταξύ κόμματος και κράτους, που ήταν χαρακτηριστικό της ναζιστικής εξουσίας και είχαν σχεδιαστεί για την υποστήριξη της ιδεολογικής υπεροχής του ναζιστικού καθεστώτος [Hildebrand, 2003, σελ. 20-21]. Η ναζιστική Γερμανία αποτελούσε λοιπόν, μία μπερδεμένη «ζούγκλα» από αρχές οι οποίες, αν και εξαρτιόνταν πλήρως από τον *Führer*, κάλυπταν η μία την άλλη, με αποτέλεσμα πολλές φορές να βρίσκονται σε σύγκρουση μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η *Wehrmacht* και η *Waffen SS* συγκρούονταν ως προς τα στρατιωτικά ζητήματα [Carr, 1987, σελ. 321-322]. Μέσα στην αδιάλειπτη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ προσώπων και υπηρεσιών εντός του ναζιστικού κόμματος ο μοναδικός παράγοντας σταθερότητας ήταν η εξουσία του Hitler [Carr, 1987, σελ. 322].

2.3.4. Ναζί και προπαγάνδα

Ως ολοκληρωτικό κράτος, η ναζιστική Γερμανία στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στον έλεγχο των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ελέγχοντας τον Τύπο, το ραδιόφωνο και τον κινηματογράφο και με Υπουργό Προπαγάνδας τον Josef Goebbels οι Ναζί

---

⁵⁵ Ο όρος *Landtag* χρησιμοποιούνταν για τον προσδιορισμό του νομοθετικού σώματος στα διάφορα κρατίδια του ναζιστικού κράτους [Wikipedia, 2020].

προπαγάνδιζαν τον γερμανικό λαό με το ναζιστικό δόγμα το οποίο αποτελούσε ένα απλοϊκό και εφήμερο αμάγαλμα κοινωνικής πίκρας και εθνικής απογοήτευσης. Στο προπαγανδιστικό έργο του Goebbels συνέβαλλε σε μεγάλο βαθμό η ψυχολογία του γερμανικού πληθυσμού. Η πρόχειρη και υπεραπλουστευμένη *Weltanschauung* που προβαλλόταν από τους φορείς της ναζιστικής προπαγάνδας κατάφερε να «υπνωτίζει» τους Γερμανούς οι οποίοι είχαν κυριευτεί από την οικονομική κρίση του 1930 και αισθάνονταν έτοιμοι να παραδοθούν στο Ναζισμό [Carr, 1987, σελ. 322].

Ωστόσο, αξίζει να τονιστεί ότι η ναζιστική προπαγάνδα είχε τόσο θετικές όσο και αρνητικές όψεις. Οι Ναζί είτε απευθυνόμενοι στο πνεύμα ιδεαλισμού και αυτοθυσίας της γερμανικής νεολαίας είτε επαναλαμβάνοντας την ανάγκη για την επίτευξη μίας ενοποιημένης κοινωνίας, της λεγόμενης *Volksgemeinschaft*⁵⁶, έθιγαν τις ψυχικές ανάγκες τις οποίες η δημοκρατία με τις κοινωνικές της διακρίσεις δεν είχε καταφέρει να ικανοποιήσει. Το νέο κοινωνικό θεμέλιο το οποίο υπερέβαινε τις ταξικές διαφορές και ένωνε τους πολίτες στο πλαίσιο του ναζιστικού κόμματος, ήταν η αίσθηση της εθνικής αλληλεγγύης ενάντια στους εχθρούς της χώρας. Μέσω της προπαγάνδας η οποία εκφραζόταν με διάφορους τρόπους, όπως ήταν οι παρελάσεις, οι συγκεντρώσεις κ.τ.λ. οι Ναζί πρόσφεραν στους Γερμανούς την αίσθηση ενός σκοπού και την φανατική υπερηφάνεια για την πατρίδα και την φυλή. Παράλληλα, η λατρεία του Hitler ως αλάνθαστου ηγέτη γοήτευε τους Γερμανούς πολίτες. Ο Hitler αποτελούσε μία πατρική φιγούρα στην οποία οι απογοητευμένοι πολίτες από την αφοσίωσή τους στους προηγούμενους κυβερνήτες μπορούσαν να εναποθέσουν την πίστη τους. Η υποστήριξη στον *Führer* εξαρτιόταν από την επιτυχία του. Όσοι δεν τον υποστήριζαν ασχολούνταν με τη δουλειά τους και την προσωπική τους ζωή και προσπαθούσαν να μην δίνουν σημασία στην αδιάκοπη προπαγάνδα των Ναζί [Carr, 1987, σελ. 323].

2.3.5. Ναζί και θρησκεία

Όσον αφορά τη σχέση του ναζιστικού καθεστώτος με τη θρησκεία, αυτή δεν ήταν επισήμως εχθρική. Στο κομματικό τους πρόγραμμα οι Ναζί αναφέρονταν στην αφοσίωση στον χριστιανισμό και υπόσχονταν να σέβονται την ελευθερία στη θρησκεία υπό την προϋπόθεση ότι δεν έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια του κράτους ή δεν πρόσβαλλε την ηθική της γερμανικής φυλής. Ο Hitler, αν και καθολικός, στην αρχή της διακυβέρνησής του, προσποιούνταν ότι είχε χριστιανικά «πιστεύω» και ότι σεβόταν τη θέση των διαφόρων εκκλησιών [Carr, 1987, σελ. 324]. Όμως, στην πραγματικότητα ο Ναζισμός ήταν ένα βαθιά αντιχριστιανικό δόγμα, καθώς απέρριπτε τις χριστιανικές αρετές της φιλανθρωπίας, της ευσπλαχνίας και της ταπεινοφροσύνης και επαινούσε την χρήση της βίας και τον πόλεμο [Carr, 1987, σελ. 325].

Ο ίδιος ο Hitler ήταν θρησκευτικός μηδενιστής που περιφρονούσε τον χριστιανισμό, ωστόσο, αναγνώριζε τα στρατηγικά πλεονεκτήματα του συμβιβασμού

---

⁵⁶ Επρόκειτο για την ιδανική γερμανική κοινωνία την οποία οραματιζόταν ο Hitler. Αυτή η κοινωνία θα ήταν φυλετικά ομοιογενής και ιεραρχικά οργανωμένη όπου τα εθνικά συμφέροντα, θα υπερτερούσαν των ατομικών [Soucy, 2020].

με τον καθολικισμό, γι' αυτό και μπήκε αμέσως σε διαδικασία διαπραγμάτευσης μίας συμφωνίας με το Βατικανό. Στόχος του ήταν το νέο του καθεστώς να αποκτήσει κύρος και ο καθολικός κλήρος να βρεθεί εκτός της γερμανικής πολιτικής. Έτσι, υπογράφηκε τον Ιούλιο του 1933 μία συμφωνία με τον Καρδινάλιο Pacelli και τον Πάπα. Η συμφωνία προέβλεπε ότι η Εκκλησία εξασφάλιζε πλήρη θρησκευτική ελευθερία, οι επισκοπές της μπορούσαν να επικοινωνούν με τη Ρώμη και να δημοσιεύουν ποιμενικές επιστολές, τα θρησκευτικά τάγματα μπορούσαν να συνεχίσουν το ποιμενικό τους έργο, ενώ δόθηκαν και εγγυήσεις για τα θρησκευτικά σχολεία. Σε ανταπόδοση, η Εκκλησία έδωσε την εντολή στους επισκόπους να ορκίζονται πλέον πίστη στο κράτος, συμφώνησε με τη διάλυση της χριστιανικής συνδικαλιστικής οργάνωσης και του Κεντρώου Κόμματος και απαγόρευσε τη συμμετοχή του κλήρου σε πολιτικές δραστηριότητες. Η συμφωνία μεταξύ των Ναζί και της Εκκλησίας ήταν μια προσπάθεια κατευνασμού των φόβων των καθολικών Γερμανών πολιτών [Carr, 1987, σελ. 325].

Ωστόσο, ο Hitler δεν είχε καμία πρόθεση να τηρήσει τη συμφωνία μεταξύ της Εκκλησίας και του κράτους. Το 1935 ένας αριθμός ιερέων κατηγορήθηκε για παράβαση νομισματικών ρυθμίσεων και το επόμενο έτος πολλά θρησκευτικά τάγματα κατηγορήθηκαν για ανηθικότητα. Η ναζιστική εκστρατεία εναντίον του καθολικού κλήρου εντάθηκε και από το 1939 χιλιάδες εκπρόσωποι του βρίσκονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μόνο ύστερα από το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σταμάτησε η φανερή δίωξη των καθολικών κληρικών και αυτό συνέβη για στρατηγικούς λόγους [Carr, 1987, σελ. 326].

Ούτε η σχέση με την Προτεσταντική Εκκλησία ήταν καλύτερη. Αρχικά, οι Ναζί ένιωθαν σίγουροι ότι θα πετύχαιναν μία εύκολη νίκη εναντίον των είκοσι οχτώ *Landeskirchen*. Ο στόχος τους ήταν να δημιουργήσουν μία ενωμένη εθνική εκκλησία υπό τη σκέπη μίας εθνικής επισκοπής που να ήταν αποδεκτή από το κόμμα. Έτσι, διακηρύχθηκε ένα καινούργιο εκκλησιαστικό σύνταγμα και, όταν το καλοκαίρι του 1933 έγιναν οι εκκλησιαστικές εκλογές, οι Γερμανοί Χριστιανοί, μία ομάδα ευαγγελιστών που επιθυμούσε να συνδυάσει τον εθνικοσοσιαλισμό με τον χριστιανισμό, εξασφάλισαν μεγάλα ποσοστά με τη συνδρομή των Ναζί. Έπειτα, ακολούθησε η επιβολή της ναζιστικής εξουσίας. Συγκεκριμένα, οι μη Αρίοι πάστορες απολύθηκαν και η νέα εκκλησιαστική σύνοδος εξέλεξε τον ναζιστή Müller ως τον πρώτο *Reichsbischof*. Όμως, εντός της Προτεσταντικής Ευαγγελικής Εκκλησίας υπήρξε αντίδραση. Μία ομάδα από πάστορες στράφηκαν εναντίον της κοσμικής παρέμβασης στο εσωτερικό της Εκκλησίας. Ειδικότερα, από τα Χριστούγεννα του 1933, έξι χιλιάδες πάστορες εναντιώθηκαν στην κοσμική παρέμβαση στην Εκκλησία, δύο χιλιάδες παρέμειναν με τους Γερμανούς Χριστιανούς και παράλληλα δημιουργήθηκε η Ομολογητική Εκκλησία, η λεγόμενη *Bekennende Kirche* η οποία αρνήθηκε να λαμβάνει εντολές από το κράτος για ζητήματα συνείδησης. Για να αντιμετωπίσει την κατάσταση, ο Hitler διόρισε στη θέση του υπουργού για

εκκλησιαστικά ζητήματα τον Kerrl⁵⁷ ο οποίος έχοντας λάβει μεγάλη εξουσία και έχοντας αποτύχει να συμφιλιώσει τα αντίπαλα μέρη της Εκκλησίας κατέφυγε στις διώξεις [Carr, 1987, σελ. 326]. Κατά συνέπεια, η Ομολογητική Εκκλησία κατέστη παράνομη και το 1937 οχτακόσιοι πάστορες και λαϊκοί συνελήφθησαν και πολλοί από αυτούς οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Επιπλέον, από το 1938 οι πάστορες της Ομολογητικής Εκκλησίας έχασαν την οικονομική τους ενίσχυση και οι Γερμανοί Χριστιανοί απέκτησαν τον πλήρη έλεγχο της εκκλησιαστικής οργάνωσης. Ωστόσο, η αντίσταση δεν υποχώρησε. Έτσι, ο Kerrl κατέβαλε μία ύστατη προσπάθεια να συμφιλιώσει όλους τους ευαγγελιστές, αλλά απέτυχε. Τέλος, αυτό που αξίζει να τονιστεί είναι ότι από τον αγώνα ενάντια στον ολοκληρωτισμό αν και προέκυψε μεγάλος πόνος, ενισχύθηκε ο χριστιανισμός σε όλες τις Εκκλησίες και κυρίως, οι Καθολικοί και οι Προτεστάντες συνειδητοποίησαν ότι είχαν μεταξύ τους κοινές βασικές χριστιανικές αρχές [Carr, 1987, σελ. 326-327].

2.3.6. Ναζί και οικονομία

Όσον αφορά την οικονομία του γερμανικού κράτους οι Ναζί δεν είχαν ένα οργανωμένο σχέδιο, όταν ανήλθαν στην εξουσία. Ο Hitler ήταν προσεκτικός στο να αποφεύγει συγκεκριμένες δεσμεύσεις ικανοποιώντας παράλληλα τις δικές του επιθυμίες. Έτσι, τον Φεβρουάριο προέβη στην ανακοίνωση ενός Τετραετούς Σχεδίου για την αντιμετώπιση της ανεργίας και τη διάσωση των αγροτικών κοινοτήτων μόλις όμως, διασφάλισε την εξουσία του έδωσε εντολή στο κόμμα να σταματήσει να επεμβαίνει στα οικονομικά ζητήματα. Έπειτα, στράφηκε στους μεγαλοβιομηχάνους χωρίς τη συνεργασία των οποίων δεν θα μπορούσε να λύσει το πρόβλημα της ανεργίας και να αποκτήσει σύντομα πολεμικό εξοπλισμό για μία φιλόδοξη εξωτερική πολιτική. Σε αντάλλαγμα τον Μάιο, το κράτος ικανοποίησε τη βιομηχανία μειώνοντας τους φόρους και τις κοινωνικές εισφορές και σταθεροποιώντας τους μισθούς στα επίπεδα του 1932. Επίσης, η καταστολή των συνδικαλιστικών οργανώσεων τον ίδιο μήνα ενθάρρυνε τους βιομήχανους να ξεπεράσουν σε έναν βαθμό τις υποψίες τους για το καθεστώς και να σχεδιάσουν την οικονομική ανάκαμψη του κράτους [Carr, 1987, σελ. 327].

Αν και ο επανεξοπλισμός συμπεριλαμβανόταν στο πρόγραμμα ανάκαμψης της οικονομίας από την αρχή της διακυβέρνησης, έγινε σημαντικός από το 1935 και έπειτα. Αρχικά, ο συνολικός έλεγχος της οικονομίας είχε ανατεθεί στον Hjalmar Schacht⁵⁸ ο οποίος ήταν σεβαστός στους κύκλους των βιομηχάνων και των τραπεζιτών και διορίστηκε από τον *Führer* πρόεδρος της *Reichsbank*, γιατί σε αντίθεση με τους προκατόχους του ήταν έτοιμος να προσφέρει στην κυβέρνηση απεριόριστη πίστωση για την επίτευξη της οικονομικής ανάκαμψης. Οι Ναζί ήδη από το 1932 είχαν αρχίσει να ενδιαφέρονται για την άκρως ανορθόδοξη θεωρία της

---

⁵⁷ Γερμανός Ναζί ο οποίος από το 1935 έως τον θάνατό του το 1941 είχε διατελέσει Υπουργός για τις Εκκλησιαστικές Υποθέσεις του Τρίτου Ράιχ [Jewish Virtual Library, n.d.].

⁵⁸ Ήταν Υπουργός Οικονομικών και αρμόδιος για την πολεμική οικονομία του ναζιστικού κράτους από το 1934 έως το 1937. Επίσης, υπήρξε και Πρόεδρος της *Reichsbank* έως το 1939 [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

χρηματοδότησης ελλείμματος⁵⁹ η οποία αργότερα συνδέθηκε με τον John Maynard Keynes. Με βάση τη συγκεκριμένη θεωρία τα προγράμματα δημοσίων έργων που σχεδιάστηκαν από τον Brüning και εισήχθησαν από τον Papen επεκτάθηκαν και έτσι μέχρι τα τέλη του 1935, πέντε χιλιάδες εκατομμύρια μάρκα διοχετεύτηκαν σε προγράμματα δημιουργίας θέσεων εργασίας [Carr, 1987, σελ. 327].

Το συνολικό αποτέλεσμα των οικονομικών μέτρων που έλαβαν οι Ναζί ήταν εντυπωσιακό. Από το 1934 η ανεργία μειώθηκε στα 2.7 εκατομμύρια, στα μέσα του 1935 στα 1.7 εκατομμύρια και στις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπήρχε ανεπάρκεια ειδικευμένου εργατικού δυναμικού μόνο σε λίγες βιομηχανίες [Carr, 1987, σελ. 327]. Για να μην αντιληφθούν οι Γερμανοί την χρηματοδότηση της γερμανικής οικονομίας ο Schacht επινόησε τα *Mefo-bills*. Χάρη σε αυτά, τα κυβερνητικά συμβόλαια δεν πληρώνονταν σε μετρητά αλλά σε *Mefo-bills* τα οποία εγγυούνταν η *Reichsbank* και τα οποία μπορούσαν να εξοφληθούν σε τέσσερα χρόνια. Έτσι, δαπανήθηκαν συνολικά δώδεκα εκατομμύρια μάρκα. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη μη δημοσιοποίηση στατιστικών στοιχείων απέκρυψε την πραγματικότητα από τους Γερμανούς πολίτες [Carr, 1987, σελ. 328].

Αν και οι Ναζί δανείστηκαν την τεχνική της χρηματοδότησης ελλείμματος από τους Κεϋνσιανούς, δεν ήταν πραγματικοί Κεϋνσιανοί. Αυτό συνέβαινε, επειδή δεν επεδίωκαν μετά την ανάκαμψη της οικονομίας να συμμετέχουν και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις στο εμπόριο. Αντιθέτως, από την αρχή της διακυβέρνησής τους αποσκοπούσαν στην οικονομική αυτάρκεια, καθώς η Γερμανία βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στις εισαγωγές πρώτων υλών, όπως της υψηλής ποιότητας σιδηρομεταλλευμάτων και πετρελαίου. Αυτό που πέτυχε το γερμανικό κράτος ήταν να παρέχει εγγυημένες αγορές για τις πρώτες ύλες και πληρώνοντας τα υπόλοιπα κράτη με μπλοκαρισμένα μάρκα να δημιουργήσει μία κοινή αγορά, τη *Grossraumwirtschaft*, στη Νοτιοανατολική και Κεντρική Ευρώπη με απώτερο στόχο την πολιτική κυριαρχία [Carr, 1987, σελ. 328]. Η οικονομική πολιτική της ναζιστικής Γερμανίας απέναντι στις κατεχόμενες χώρες θα μπορούσε να περιγραφεί με δύο λέξεις: εκμετάλλευση και απαλλοτρίωση [Hirschfeld, 2010, σελ. 59]. Συγκεκριμένα, ο πόλεμος που διεξήγαγε χρηματοδοτούνταν σε μεγάλο βαθμό από τις ίδιες τις κατεχόμενες χώρες, ο γερμανός στρατιώτης αποτελούσε μέχρι τότε τον πιο ακριβοπληρωμένο στρατιώτη της παγκόσμιας σύγχρονης ιστορίας και τέλος, τα κέρδη που είχε αποκτήσει η ναζιστική Γερμανία μέσα από την οικονομική εκμετάλλευση των κατεχόμενων χωρών αντιστοιχούσαν στο 40% των εσόδων της [Hirschfeld, 2010, σελ. 59-60].

Η ώθηση για οικονομική αυτάρκεια έγινε πιο έντονη το 1936 με την εισαγωγή του Δεύτερου Τετραετούς Σχεδίου για την οικονομία υπό την καθοδήγηση του Göring.

---

⁵⁹ Η χρηματοδότηση του ελλείμματος συμβαίνει, όταν τα έξοδα μίας κυβέρνησης υπερβαίνουν τα έσοδά της, με αποτέλεσμα το έλλειμμα στον προϋπολογισμό. Η χρηματοδότηση του ελλείμματος έχει συνδεθεί με τον οικονομολόγο Keynes, διότι σύμφωνα με εκείνον η κυβέρνηση πρέπει να αναλάβει το χρέος διαθέτοντας παράλληλα κονδύλια για τη δημιουργία ζήτησης και την ενίσχυση της οικονομίας [Chen, 2020].

Το Πρώτο Τετραετές Σχέδιο στόχευε στην εξάλειψη της ανεργίας και το Δεύτερο στην προετοιμασία της Γερμανίας για πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα τον Αύγουστο, ο Hitler σε άκρα μυστικότητα έδωσε εντολή στον στρατό και σε αυτούς που εργάζονταν για την οικονομία να είναι έτοιμοι για πόλεμο σε τέσσερα χρόνια. Έτσι, άρχισαν να γίνονται μεγάλες προσπάθειες για την αύξηση της εγχώριας παραγωγής συνθετικού καουτσούκ (μπούνα), βενζίνης και πετρελαίου ανεξαρτήτως κόστους. Παράλληλα, μετά το 1936 ο ναζιστικός έλεγχος στη βιομηχανία αυξήθηκε [Carr, 1987, σελ. 328]. Σε γενικές γραμμές λοιπόν, το Δεύτερο Τετραετές Σχέδιο για την οικονομία ήταν επιτυχημένο, διότι χάρη σε αυτό επιτεύχθηκε η αυτάρκεια του κράτους [Carr, 1987, σελ. 329].

Έναν χρόνο αργότερα το 1937 άρχισαν να σημειώνονται σημαντικές εξελίξεις. Η επίδραση του Schacht στην οικονομική πολιτική είχε μειωθεί απότομα γιατί θεωρούσε ότι το κράτος υπερέβαλλε όσον αφορά την οικονομική αυτάρκεια της χώρας, καθώς και γιατί ήταν αντίθετος με τον Hitler ως προς την αύξηση των δαπανών για τον πολεμικό εξοπλισμό ανεξάρτητα από τις οικονομικές συνέπειες. Έτσι, στα τέλη του 1937 ο Schacht παραιτήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον Walther Funk⁶⁰ ο οποίος ήταν υποχείριο του Göring. Από τότε και έπειτα, το κράτος ξεκίνησε να χρηματοδοτεί τον επανεξοπλισμό αυξάνοντας το δημόσιο χρέος και εξαναγκάζοντας τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να δανείζουν χρήματα στην κυβέρνηση ως απόδοση για έντοκα γραμμάτια δημοσίου τα οποία δεν εξαργυρώνονταν. Συγχρόνως, ο πληθωρισμός ελεγχόταν μέσα από τον αυστηρό έλεγχο της χρηματαγοράς, μέσα από την επιβράδυνση των καταναλωτικών δαπανών, καθώς και μέσα από την αύξηση της φορολογίας [Carr, 1987, σελ. 329]. Τα μεγάλα προβλήματα για τη γερμανική οικονομία άρχισαν όμως να εμφανίζονται, όταν η Γερμανία βρέθηκε το 1939 στα πρόθυρα πολέμου. Αυτό σήμαινε ότι, οι δαπάνες για τον πολεμικό εξοπλισμό ήταν πολύ περισσότερες απ' ό τι στη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία [Carr, 1987, σελ. 329].

2.3.7. Ναζί και γερμανική κοινωνία

Όσον αφορά την υποστήριξη του ναζιστικού καθεστώτος από τις κοινωνικές τάξεις, θα μπορούσε να λεχθεί ότι υφίστατο ως έναν βαθμό λόγω της οικονομικής ανάκαμψης και των επιτυχιών στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής [Carr, 1987, σελ. 329]. Ειδικότερα, από τους διανοούμενους της χώρας υπήρξαν πολλοί που έφυγαν το 1933 με την άνοδο των Ναζί στην εξουσία, αλλά συγχρόνως και πολλοί άλλοι οι οποίοι επαινούσαν τον Hitler και τη διακυβέρνησή του. Επίσης, οι περισσότεροι από τους βιομήχανους και τους επιχειρηματίες δεν απογοητεύτηκαν με την απώλεια της δημοκρατίας, γιατί ύστερα από τη διάλυση των ελεύθερων συνδικαλιστικών οργανώσεων μπορούσαν να κυριαρχήσουν στα εργοστάσιά τους και μάλιστα ορισμένοι από αυτούς κέρδιζαν περισσότερο από τους άλλους. Συγχρόνως, επιταχύνθηκε η βιομηχανική ανάπτυξη από τον επανεξοπλισμό εις βάρος ωστόσο,

---

⁶⁰ Υπουργός Οικονομικών της Γερμανίας από το 1938 έως το 1945 και Πρόεδρος της Reichsbank από το 1939 έως την κατάρρευση του Τρίτου Ράιχ [Encyclopædia Britannica, 2020].

των μικρών επιχειρήσεων. Άνθισαν οι βιομηχανίες άνθρακα και οι χαλυβουργίες, η I. G. Farben⁶¹ απέκτησε μεγάλη σημασία στο Τετραετές Σχέδιο και άλλες λιγότερο σημαντικές βιομηχανίες στερήθηκαν πρώτων υλών. Όσον αφορά τη βιομηχανική εργατική τάξη, υπήρξαν ορισμένα οφέλη για εκείνη, όπως για παράδειγμα τα σταθερά ενοίκια. Ωστόσο, οι εργάτες απώλεσαν το δικαίωμά τους να απεργούν, η ισχύς των εργοδοτών αυξήθηκε, οι ώρες εργασίας ήταν περισσότερες και το επίπεδο των μισθών αυξήθηκε με αργούς ρυθμούς [Carr, 1987, σελ. 330]. Επιπλέον, ήταν δύσκολο να υπάρξει μία σαφή εικόνα όσον αφορά την άποψη της κοινής γνώμης για το ναζιστικό καθεστώς λόγω της λογοκρισίας που είχε επιβληθεί στον Τύπο. Τέλος, αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι οι Ναζί επέτειναν την οικονομική δυσχέρεια με το να απαιτούν όλο και περισσότερο πολεμικό εξοπλισμό ο οποίος υπερέβαινε τις οικονομικές δυνατότητες του κράτους [Carr, 1987, σελ. 331].

Οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές της ναζιστικής διακυβέρνησης εντοπιζόνταν στην ύπαιθρο. Ο λόγος ήταν ότι ο αγροτικός κόσμος κατείχε μία ειδική θέση στο κράτος εξαιτίας της επιθυμίας των Ναζί για αγροτική αυτάρκεια, καθώς και λόγω του ρόλου που πίστευαν οι Ναζί ότι θα διαδραμάτιζε η ύπαιθρος σε σχέση με τον μύθο του αίματος και της γης που αποτελούσε βασικό χαρακτηριστικό της ναζιστικής ιδεολογίας. Επίσης, αν και στην αρχή, όλοι οι αγρότες επωφελούνταν από την αύξηση των τιμών, μετά το 1936 επωφελούνταν κυρίως οι μεγάλοι καλλιεργητές, γεγονός το οποίο προκάλούσε τη δυσαρέσκεια των μικρών καλλιεργητών [Carr, 1987, σελ. 330].

Με το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου τονίστηκε ακόμη περισσότερο ο ολοκληρωτικός χαρακτήρας του ναζιστικού καθεστώτος και αναδείχθηκαν οι τριβές στις σχέσεις του με την κοινωνία. Οι ηγέτες των Ναζί δεν ένιωθαν πλέον την οποιαδήποτε ανάγκη να σεβαστούν τη διαφορετική άποψη και σε έναν κόσμο που ήταν συνηθισμένος στο να δέχεται βία η υιοθέτηση των πιο σκληρών μέτρων εναντίον οποιουδήποτε ασκούσε κριτική στο καθεστώς περνούσε σχετικά απαρατήρητη. Βέβαια, το ναζιστικό κόμμα το οποίο χρησιμοποιούσε τη βία ως εργαλείο για την επίτευξη των στόχων του ήταν πιο συγκρατημένο ως προς την άσκηση της βίας εντός της Γερμανίας και αυτό γιατί φοβόταν ότι η αποκάλυψη αυτής της πρακτικής θα υπονόμει το ηθικό των πολεμιστών [Carr, 1987, σελ. 331]. Σε γενικές γραμμές, το ξέσπασμα του πολέμου δεν χαιρετήθηκε με ενθουσιασμό από τους πολίτες. Ωστόσο, μετά τη νικηφόρα εκστρατεία το καλοκαίρι του 1940 ανακτήθηκε η αυτοπεποίθηση των Γερμανών [Carr, 1987, σελ. 334-335].

---

⁶¹ Κορυφαία γερμανική χημική εταιρεία που δημιουργήθηκε από τη συγχώνευση διαφόρων επιχειρήσεων εκ των οποίων ορισμένες ανήκαν σε Εβραίους. Στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η συγκεκριμένη εταιρεία είχε εκμεταλλευτεί την αναγκαστική εργασία χιλιάδων Εβραίων. Επίσης, ήταν υπεύθυνη για τη λειτουργία ενός εργοστασίου παραγωγής μούνα στο Monowitz, που αποτελούσε μέρος του στρατοπέδου συγκέντρωσης του Auschwitz. Εκεί παρέχονταν το Zyklon B, το κύριο δηλητήριο που χρησιμοποιούνταν στους θαλάμους αερίων των στρατοπέδων εξόντωσης [Baumel και Laqueur, 2001, σελ. 323].

2.4. Το τέλος του Τρίτου Ράιχ

Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου περιγράφονται τα γεγονότα των ετών 1941-1945.

Σε πολιτικό επίπεδο, ο έλεγχος που είχαν οι Ναζί στη Γερμανία, ύστερα από την κρίση του χειμώνα του 1941-1942, αυξήθηκε. Τον Απρίλιο του 1942, ο Hitler έλαβε πλήρεις εξουσίες για να διεξαγάγει τον πόλεμο, όπως το έκρινε ο ίδιος. Επίσης, διέταξε τους δικαστές να εφαρμόζουν το δίκαιο του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος, ενέκρινε την χρήση των βασανιστηρίων από την *Gestapo* για την εκμείωση ομολογιών και τον Αύγουστο του 1942 διόρισε Πρόεδρο του *Volksgerichtshof*⁶² τον Roland Freisler⁶³ [Carr, 1987, σελ. 336].

Ωστόσο, καθώς αυξάνονταν οι πιέσεις του ολοκληρωτικού καθεστώτος, άρχισε να εκδηλώνεται παράλληλα αντίσταση από τη γερμανική κοινωνία. Όμως, οι ομάδες που στρέφονταν κατά του ναζιστικού καθεστώτος ήταν μικρές, διάσπαρτες και πρόχειρα οργανωμένες. Επίσης, είχαν ελάχιστη επικοινωνία μεταξύ τους και οι στόχοι τους για το μέλλον της Γερμανίας και τις κινήσεις εναντίον του Hitler ποίκιλλαν [Carr, 1987, σελ. 336]. Μοναδικά κοινά χαρακτηριστικά τους ήταν η αποστρέψη τους απέναντι στη βαρβαρότητα του χιτλερισμού και η επιθυμία τους να επιστρέψουν σε ένα πολιτισμένο κράτος δικαίου. Συνεπώς, το γερμανικό αντιστασιακό κίνημα μπορεί να θεωρηθεί μέρος μίας ευρύτερης ευρωπαϊκής αντίδρασης απέναντι στον φασισμό. Ήταν ένα κίνημα που πίστευε ότι, εάν δεν δρούσε γρήγορα, ο Hitler θα οδηγούσε τη Γερμανία στην απόλυτη καταστροφή. Συγχρόνως θεωρούσε επιτακτική τη συνεργασία με τον στρατό και την ηγεσία από αυτόν, διότι διαφορετικά καμία συνωμοσία δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί, δεδομένου ότι ο στρατός αποτελούσε τον μοναδικό θεσμό που ήταν ως έναν βαθμό ανεξάρτητος [Carr, 1987, σελ. 336-337]. Έτσι, μία ομάδα καθοδηγούμενη από τους Ludwig Beck και Carl Friedrich Goerdeler αποφάσισε να δολοφονήσει τον *Führer* [Carr, 1987, σελ. 337]. Στόχος των στασιαστών ήταν, αφού σκοτωνόταν ο Hitler, να συστήνονταν μία προσωρινή κυβέρνηση υπό τους Beck και Goerdeler και να γινόταν αίτημα για ειρήνη. Ωστόσο, η συνωμοσία απέτυχε και το αποτέλεσμα ήταν να εκτελεστούν χιλιάδες αντίπαλοι του καθεστώτος ανεξάρτητα από την εμπλοκή ή μη εμπλοκή τους στη συγκεκριμένη ανταρσία [Carr, 1987, σελ. 337-338]. Όμως, το πιο σημαντικό αποτέλεσμα της συνωμοσίας της 20^{ης} Ιουλίου ήταν η αύξηση της ισχύος του ναζιστικού κόμματος γεγονός το οποίο γινόταν αντιληπτό από την υπαγωγή του στρατού στον έλεγχο των SS, την ανάδειξη του Himmler ως αρχηγού των Εθνικών Ενόπλων Δυνάμεων και την καταξίωση της *Waffen SS* [Carr, 1987, σελ. 338].

---

⁶² Επρόκειτο για ένα Λαϊκό Δικαστήριο το οποίο θέσπισε ο Hitler το 1934 στο Βερολίνο για την εκδίκαση υποθέσεων προδοσίας και διαφόρων «πολιτικών υποθέσεων» [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

⁶³ Ήταν ο Πρόεδρος του *Volksgerichtshof* από το 1942 έως την κατάρρευση του Τρίτου Ράιχ. Αξίζει να αναφερθεί ότι είχε λάβει μέρος και στη Διάσκεψη στο Wannsee στο πλαίσιο της επίλυσης του Εβραϊκού Ζητήματος [Jewish Virtual Library, n.d.].

Ωστόσο, η ναζιστική Γερμανία βρισκόταν στα πρόθυρα της ήττας στο πεδίο της μάχης. Με τις συμμαχικές δυνάμεις να πολεμούν στη Γαλλία το καλοκαίρι του 1944 και τα σοβιετικά στρατεύματα να κινούνται προς τα δυτικά, ο Hitler έκανε μία τελευταία προσπάθεια για να νικήσει τον πόλεμο. Ο Goebbels έλαβε τον Αύγουστο του 1944 την πλήρη εξουσία για τη διεξαγωγή ολοκληρωτικού πολέμου και αμέσως διέταξε την πλήρη κινητοποίηση της γερμανικής κοινωνίας και του εργατικού δυναμικού το οποίο βρισκόταν σε φθίνουσα πορεία. Επίσης, ο Γερμανός δικτάτορας εκμεταλλευόμενος την παύση των στρατιωτικών επιχειρήσεων στα τέλη του φθινοπώρου του 1944, άρχισε να σχεδιάζει τη δημιουργία ενός καινούργιου μαζικού στρατού για να γυρίσει πίσω τους εισβολείς. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι, αντί να ενδυναμωθούν οι αποδυναμωμένες στρατιωτικές δυνάμεις θα δημιουργούνταν καινούργιες μεραρχίες οι οποίες θα εντάσσονταν στις ενεργές στρατιωτικές μονάδες χωρίς τη συνολική αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού. Ο Hitler ως τελική λύση διέταξε τη στρατολόγηση όλων των ανδρών ηλικίας 16 έως 60 ετών που ήταν ικανοί να παρέχουν την υπηρεσία τους στο *Volkssturm* (Λαϊκή Θύελλα), μία ένοπλη δύναμη που οργανώθηκε όχι από τον στρατό αλλά από το κόμμα και η οποία λειτούργησε υπό τη διοίκηση του Himmler. Παράλληλα, ο Υπουργός Προπαγάνδας της Γερμανίας προσπάθησε να αναπτρώσει το φθινό ηθικό του στρατού αναφερόμενος στα τεράστια αποθέματα και στα καινούργια όπλα, τους πυραύλους V οι οποίοι μόλις γίνονταν λειτουργικοί θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε νίκη του γερμανικού στρατού [Carr, 1987, σελ. 338-339].

Ωστόσο, οποιαδήποτε προσπάθεια του Hitler για επίτευξη νίκης στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ανεπιτυχής. Στις αρχές του 1945, η οικονομία του κράτους κατέρρεε με γοργούς ρυθμούς, οι πρώτες ύλες που εκμεταλλεύονταν οι Ναζί από τα κατεχόμενα εδάφη δεν μπορούσαν να αντικατασταθούν, επειδή οι Σύμμαχοι απελευθέρωναν τα εδάφη αυτά και τα καύσιμα ήταν σε έλλειψη κυρίως εξαιτίας του βομβαρδισμού από τους Συμμάχους του εργοστασίου συνθετικού πετρελαίου. Ακόμη, τον Φεβρουάριο του 1945 ο Alfred Jodl, ο επικεφαλής των επιχειρήσεων στην OKW, ήταν υποχρεωμένος να απαγορεύσει την χρήση της *Luftwaffe*⁶⁴ σε όλες τις στρατιωτικές επιχειρήσεις εκτός από τις πιο σημαντικές. Παράλληλα, ο εντατικός βομβαρδισμός από τα συμμαχικά στρατεύματα είχε οδηγήσει σε σοβαρή βλάβη των τηλεπικοινωνιών, με συνέπεια την πρόκληση προβλημάτων στον εφοδιασμό ή την ύπαρξη ελλείψεων και το γεγονός ότι όλοι οι άνδρες βρίσκονταν στο *Volkssturm* οδήγησε σε τεράστια έλλειψη σε εργατικό δυναμικό. Ο Hitler ένιωθε πλέον ότι η Γερμανία θα ηττηθεί, αν και είχε τη μάταιη ελπίδα ότι, όταν οι Σοβιετικοί με τους υπόλοιπους Συμμάχους διαφωνήσουν, οι Σύμμαχοι θα συνάψουν ειρήνη με τη Γερμανία και θα στραφούν εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Το τέλος του πολέμου όμως, επήλθε την άνοιξη του 1945. Όταν οι Σύμμαχοι έφτασαν στον ποταμό Ρήνο τον Μάρτιο, βρήκαν μικρή αντίσταση και παράλληλα οι Σοβιετικοί πλησίαζαν στο Βερολίνο. Το Τρίτο Ράιχ κατάρρευσε τις τελευταίες μέρες του Απριλίου σε μία

---

⁶⁴ Επρόκειτο για το όνομα της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας [Ray, 2019].

κατάσταση σύγχυσης και αναταραχής και οι Σύμμαχοι ανέλαβαν την ευθύνη για τη διοίκηση της Γερμανίας [Carr, 1987, σελ. 339].

2.5. Βιβλιογραφία

Ελληνική

Θερμός, Η. (2013) *Η Γερμανική Ηγεμονία: Ψευδαισθήσεις και Πραγματικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Ξένη

Baumel, J. και Laqueur, W. (2001) *The Holocaust Encyclopedia*. New Haven and London: Yale University Press.

Carr, W. (1987) *A History of Germany 1815-1985*. Baltimore: Edward Arnold.

Dawidowicz, L. (1975) *The War Against the Jews 1933-1945*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Evans, R. (2005) *The Third Reich in Power 1933-1939*. New York: The Penguin Press.

Evans, R. (2004) *The Coming of the Third Reich*. New York: The Penguin Press.

Hildebrand, K. (2003) *The Third Reich*. New York: Routledge.

Hirschfeld, G. (2010) 'Hitler's War Aims', *The Strategy of the Axis Powers in the Pacific War*. The National Institute for Defense Studies, 29 Σεπτεμβρίου. Tokyo: The National Institute for Defense Studies, σ. 1-193.

Kershaw, I. (2008) *Hitler, the Germans, and the Final Solution*. New Haven and London: Yale University Press.

Shirer, W. (1960) *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon and Schuster.

Traverso, E. (2003) *The Origins of Nazi Violence*. New York: The New Press.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Chen, J. (2020) 'Deficit Spending'. *Investopedia* 5 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.investopedia.com/terms/d/deficit-spending.asp> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Dorpalen, A. (2020) 'Paul von Hindenburg'. *Encyclopædia Britannica* 29 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Paul-von-Hindenburg> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Baldur von Schirach* 4 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Baldur-von-Schirach> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Beer Hall Putsch* 13 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Beer-Hall-Putsch> [Πρόσβαση στις 5 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Ernst Röhm* 27 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Ernst-Rohm> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Franz von Papen* 28 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Franz-von-Papen> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Gestapo* 7 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Gestapo> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Gregor Strasser* 26 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Gregor-Strasser> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Heinrich Brüning* 26 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Heinrich-Bruning> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Heinrich Himmler* 19 Μαΐου Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Heinrich-Himmler> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Houston Stewart Chamberlain* 5 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Houston-Stewart-Chamberlain> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Kurt von Schleicher* 26 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Kurt-von-Schleicher> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Mein Kampf* 6 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Mein-Kampf> [Πρόσβαση στις 5 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Reinhard Heydrich* 31 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Reinhard-Heydrich> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Rudolf Hess* 13 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Hess> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *SA* 13 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/SA-Nazi-organization> [Πρόσβαση στις 5 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Walther Funk* 14 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Walther-Funk> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Walther von Reichenau* 13 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Walther-von-Reichenau> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Werner von Blomberg* 29 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Werner-von-Blomberg> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Wilhelm Frick* 8 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Wilhelm-Frick> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2019) *Social Darwinism* 2 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/social-Darwinism> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2017) *Freikorps* 21 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Freikorps> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Fraenkel, H. και Manvell, R. (2020) ‘Hermann Göring’. *Encyclopædia Britannica* 16 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Hermann-Goring> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Heiber, H. (2020) ‘Joseph Goebbels’. *Encyclopædia Britannica* 27 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Goebbels> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Hanns Kerrl (1887-1941)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/hanns-kerrl> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Kurt von Hammerstein-Equord* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kurt-von-hammerstein-equord> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Roland Freisler (1893-1945)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/roland-freisler> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *The SS (Schutzstaffel): SS –Verfügungstruppe* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ss-verf-uuml-gungstruppe> [Πρόσβαση στις 25 Οκτωβρίου 2019].

Jewish Virtual Library (n.d.) *The SS (Schutzstaffel): Totenkopfverbände (Death's Head Formations)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/totenkopfverb-auml-nde-death-s-head-formations> [Πρόσβαση στις 23 Οκτωβρίου 2019].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Viktor Lutze* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/viktor-lutze> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Werner von Fritsch (1880-1939)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/werner-von-fritsch> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Ray, M. (2019) 'Luftwaffe'. *Encyclopædia Britannica* 22 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Luftwaffe> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Ray, M. (2019) 'Wehrmacht'. *Encyclopædia Britannica* 5 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Wehrmacht> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Soucy, R. (2020) 'Fascism' *Encyclopædia Britannica* 2 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/fascism/Volksgemeinschaft#ref742146> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Hjalmar Schacht* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/hjalmar-schacht> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Julius Streicher* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/julius-streicher> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Law and Justice in the Third Reich* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/law-and-justice-in-the-third-reich> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Waffen-SS* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/waffen-ss> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Franz Pfeffer von Salomon* Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Pfeffer_von_Salomon [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Gauleiter* 28 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Gauleiter> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Landtag* 8 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Landtag> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Reichskommissar* 21 Ιουνίου Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Reichskommissar> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Stahlhelm* 2 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Stahlhelm> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *States of the Weimar Republic* 14 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/States_of_the_Weimar_Republic [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Επιστημονικά Άρθρα

Varshizky, A. (2012) 'Alfred Rosenberg: The Nazi Weltanschauung as Modern Gnosis'. *Politics, Religion and Ideology* 13 (3), pp. 311-331.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η Τελική Λύση: πολιτικές, θεσμικές και πολιτισμικές διαστάσεις

3.1. Μοναδικότητα του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος

Στην αρχή του πρώτου μέρους του κεφαλαίου τονίζεται η σημασία του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος το οποίο αποτελεί το τελικό στάδιο επίλυσης του εβραϊκού προβλήματος και η απόλυτη έκφραση του ναζιστικού αντισημιτισμού με στόχο να κατανοηθεί στη συνέχεια ο ρόλος που διαδραμάτισε το συγκεκριμένο γεγονός σε πολιτικό, θεσμικό και πολιτισμικό επίπεδο εντός του Τρίτου Ράιχ.

Η μελέτη της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος έχει μεγάλη αξία για τον ιστορικό της σύγχρονης εποχής, διότι πέρα από την ιστορική σημασία του γεγονότος, το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα ή *Shoah*⁶⁵ έχει γίνει το μέτρο σύγκρισης για το κακό που μπορεί να προκαλέσει ο άνθρωπος στον συνάνθρωπό του, καθώς αυτό το γεγονός αποτέλεσε το αποκορύφωμα της ανθρώπινης κακίας [Friedländer, 2013, σελ. 17]. Εκείνο το στοιχείο που κάνει το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα μοναδικό είναι το ότι συνδυάζει το συνηθισμένο με το σπάνιο, δηλαδή συνηθισμένοι άνθρωποι μίας συνηθισμένης κοινωνίας διέπραξαν εγκλήματα έχοντας ασυνήθιστους στόχους. Η μοναδικότητα του γεγονότος έγκειται και στον συγκερασμό δύο ακόμη στοιχείων:

---

⁶⁵ Ο όρος «Ολοκαύτωμα» σημαίνει θυσία σε φωτιά και η λέξη *Shoah* είναι εβραϊκής προέλευσης και σημαίνει «καταστροφή» [Memorial de la Shoah, n.d.].

του δολοφονικού ενστίκτου που εντοπίζεται σε κάθε άνθρωπο και της ιδιαιτερότητας της ναζιστικής εμμονής απέναντι στους Εβραίους οι οποίοι θεωρούνταν άσπονδοι εχθροί του ναζιστικού καθεστώτος και κατά συνέπεια, έπρεπε να εξοντωθούν [Friedländer, 2013, σελ. 23]. Επίσης, σύμφωνα με τον Ian Kershaw [2008, σελ. 23] η μοναδικότητα της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος οφείλεται στο γεγονός ότι αποτέλεσε την πιο ακραία εκδήλωση απολυταρχικής ιδεολογίας η οποία διείσδυσε σε βάθος στον πιο εξελιγμένο κρατικό μηχανισμό και εκμεταλλεύτηκε την πιο ανεπτυγμένη τεχνολογία της εποχής εκείνης στην Ευρώπη. Το Ολοκαύτωμα των Εβραίων αποτέλεσε καθοριστικό επεισόδιο της ιστορίας του 20^{ου} αιώνα [Kershaw, 2008, σελ. 16].

Το πιο τρομακτικό κεφάλαιο της ιστορίας της Γερμανίας στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αποτελεί λοιπόν η εξόντωση των Εβραίων. Εκατομμύρια Εβραίοι άνδρες, γυναίκες και παιδιά από όλες τις κατεχόμενες περιοχές της Ευρώπης δολοφονήθηκαν μέσα στο σύντομο χρονικό διάστημα των τριών ετών από ειδικά διαμορφωμένα εκτελεστικά αποσπάσματα. Αν και κατά μία έννοια η δολοφονία των Εβραίων θεωρούνταν λογικό επακόλουθο της καταστροφικής αντισημιτικής προπαγάνδας όλων των προηγούμενων ετών, θα ήταν λάθος να διατυπωθεί η υπόθεση ότι το Ολοκαύτωμα είχε σχεδιαστεί λεπτομερώς πολύ καιρό πριν. Αντιθέτως, υπήρχε το στοιχείο του αυτοσχεδιασμού στη ναζιστική αντισημιτική πολιτική, καθώς και γενικότερα στη ναζιστική πολιτική [Carr, 1987, σελ. 333].

3.2. Πολιτικές Διαστάσεις της «Τελικής Λύσης»

Στο ακόλουθο υποκεφάλαιο αναλύεται η πολιτική διαχείριση του Εβραϊκού Ζητήματος από το ναζιστικό κράτος η οποία σταδιακά κορυφώθηκε, καταλήγοντας στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, με έμφαση στις αποφάσεις, στις πράξεις και στους νόμους των Ναζί.

3.2.1. Πολιτικές Αποφάσεις

Η «Τελική Λύση» αποτελούσε το αποκορύφωμα της εξελισσόμενης για πολλά έτη ναζιστικής αντισημιτικής πολιτικής η οποία είχε ξεκινήσει με τα παλαιότερα γραπτά του Hitler για την ανάγκη επίλυσης του Εβραϊκού Ζητήματος στην Ευρώπη. Έπειτα, συνεχίστηκε με τις προσπάθειες των Ναζί για την πρόκληση μίας μαζικής μετανάστευσης στη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 στη συνέχεια, με το σχέδιο για μία συλλογική εξορία σε έναν συγκεκριμένο προορισμό και τέλος, από το 1941 και έπειτα, ολοκληρώθηκε με τη μαζική εξόντωση της εβραϊκής φυλής [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 1].

Τον Σεπτέμβριο του 1919, ο Γερμανός δικτάτορας δημιούργησε το πρώτο του πολιτικό έγγραφο. Μέσα από αυτό δήλωνε ότι το Εβραϊκό Ζήτημα θα λυνόταν με την απομάκρυνση όλων των Εβραίων της Ευρώπης. Αυτή η διαδικασία θα πραγματοποιούνταν με τη μέγιστη γερμανική επιμέλεια και τον απόλυτα αποδοτικό σχεδιασμό. Για τον *Führer* ο οποίος είχε εμμονή με τους Εβραίους και επιθυμούσε διακαώς την απομάκρυνσή τους το Εβραϊκό Ζήτημα αποτελούσε καίριο πρόβλημα

για τη ναζιστική Γερμανία. Ωστόσο, τα πρώτα του γραπτά και οι πρώτες του δηλώσεις δεν αποτελούν προσχέδιο της μετέπειτα εξόντωσης των Εβραίων [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 1].

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 ο Γερμανός δικτάτορας πίστευε ότι η λύση στο εβραϊκό πρόβλημα ήταν η μαζική μετανάστευση των Εβραίων πολιτών. Η ναζιστική αντισημιτική νομοθεσία των ετών 1933-1939 αποσκοπούσε στο να πείσει και να εξαναγκάσει τους Εβραίους να εγκαταλείψουν την χώρα. Τον Ιανουάριο του 1939 ο *Führer* έδωσε μία σημαντική ομιλία στο *Reichstag* στην οποία άσκησε κριτική στα υπόλοιπα κράτη για το γεγονός ότι δεν δέχονταν τους μετανάστες Εβραίους και απείλησε ότι στις συνέπειες του πολέμου θα συμπεριλαμβανόταν ο αφανισμός των Εβραίων της Ευρώπης [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 1].

Το 1939 ύστερα από τη γερμανική εισβολή στην Πολωνία, επιπλέον 1.8 εκατομμύρια Εβραίοι περιήλθαν στον γερμανικό έλεγχο. Ωστόσο, ο Γερμανός δικτάτορας δεν αποφάσισε αμέσως την εξόντωσή τους. Αντίθετα, διαμορφώθηκε ένα σχέδιο με το οποίο όλοι οι Εβραίοι του γερμανικού Ράιχ θα εξορίζονταν σε έναν χώρο, στο Lublin το οποίο ανήκε στην *Generalgouvernement*⁶⁶. Οι Ναζί προσπάθησαν να εφαρμόσουν το λεγόμενο «Σχέδιο Nisko και Lublin», αλλά τελικά δεν τα κατάφεραν. Από την άνοιξη του 1940 και έπειτα είχε αρχίσει να γίνεται αντιληπτό ότι το σχέδιο αυτό δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί, διότι δεν υπήρχε αρκετός χώρος στην Πολωνία για τους Εβραίους [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 1-2].

Η επόμενη φάση στην αντιεβραϊκή πολιτική ξεκίνησε τον Μάιο του 1940 με το «Σχέδιο Μαδαγασκάρη». Αυτό ήταν ένα σχέδιο απέλασης όλων των Εβραίων της Ευρώπης στο νησί της Μαδαγασκάρης το οποίο αποτελούσε γαλλική αποικία. Όμως, οι Γερμανοί, έχοντας ηττηθεί λίγους μήνες αργότερα στη μάχη της Μεγάλης Βρετανίας, δεν μπορούσαν να θέσουν σε εφαρμογή το σχέδιο αυτό [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 2].

Η πολιτική της Γερμανίας για την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος άρχισε να γίνεται διαφορετική, όταν η Γερμανία επιτέθηκε στη Σοβιετική Ένωση τον Ιούνιο του 1941. Τα *Einsatzgruppen* μαζί με τον τακτικό στρατό, τις δυνάμεις της αστυνομίας

---

⁶⁶ Ήταν περιοχή στην Πολωνία η οποία είχε τη δική της διοίκηση και η οποία είχε δημιουργηθεί από το ναζιστικό κράτος στις 26 Οκτωβρίου του 1939. Όταν οι Γερμανοί είχαν εισβάλει στην Πολωνία τον Σεπτέμβριο του 1939, είχαν χωρίσει το κράτος σε τρία μέρη: στο δυτικό το οποίο είχε προσαρτηθεί από το Τρίτο Ράιχ, το ανατολικό το οποίο είχε καταληφθεί από τη Σοβιετική Ένωση και το κεντρικό το οποίο αποτελούσε την *Generalgouvernement*, μία ημι-αυτόνομη περιοχή την οποία οι Ναζί θα χρησιμοποιούσαν ως χώρο για την εγκατάσταση των φυλετικά «ανεπιθύμητων» πολιτών, την εκμετάλλευσή τους ως εργατικό δυναμικό, καθώς και για την εξόντωσή τους. Η *Generalgouvernement* ήταν χωρισμένη σε τέσσερις επαρχίες: την Κρακοβία, τη Βαρσοβία, το Radom και το Lublin και η Κρακοβία αποτελούσε το διοικητικό κέντρο. Σε αυτές τις επαρχίες ζούσαν 12 εκατομμύρια πολίτες εκ των οποίων το 1,5 εκατομμύριο ήταν Εβραίοι. Η *Generalgouvernement* απελευθερώθηκε τελικά από τον σοβιετικό στρατό τον Ιανουάριο του 1945 [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d.].

και τοπικούς συνεργάτες ξεκίνησαν αμέσως τη συστηματική εξόντωση των Εβραίων της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που εφαρμόστηκε η μαζική και συστηματική δολοφονία Εβραίων πολιτών ως μία μέθοδος επίλυσης του εβραϊκού προβλήματος [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 2].

Τον Ιούλιο του 1941 ο Göring εξουσιοδότησε την προετοιμασία για την πραγματοποίηση της Τελικής Λύσης. Στα τέλη του 1941 και στις αρχές του 1942 οι Ναζί δημιούργησαν στρατόπεδα εξόντωσης, ξεκίνησαν τις εκτοπίσεις Εβραίων σε αυτά και άρχισαν να εφαρμόζουν τρόπους θανάτωσης. Το πρώτο πείραμα εξόντωσης με την χρήση αερίων έγινε στο Auschwitz τον Σεπτέμβριο του 1941 και λίγο αργότερα στα τέλη του φθινοπώρου κατασκευάστηκαν και τα στρατόπεδα εξόντωσης στο Belzec και το Chelmno. Την άνοιξη του 1942 μετατράπηκαν και τα στρατόπεδα στο Sobibor, την Treblinka, το Majdanek και το Auschwitz σε κέντρα εξόντωσης. Παράλληλα, στις 12 Δεκεμβρίου του 1941 ο Hitler ενημέρωσε τον στενό του κύκλο ότι η διαδικασία της εξόντωσης θα περιελάμβανε και τους Γερμανοεβραίους και κατά συνέπεια, θα εφαρμοζόταν σε όλους τους Εβραίους της Ευρώπης [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 2].

Το τελικό στάδιο της Τελικής Λύσης του Εβραϊκού Ζητήματος αποτέλεσε η Διάσκεψη στο Wannsee τον Ιανουάριο του 1942. Εκεί η γερμανική κυβέρνηση και οι ηγέτες των SS συναντήθηκαν για να συντονίσουν τις δυνάμεις τους για την εξόντωση όλων των Εβραίων της Ευρώπης. Από εκείνη την ημέρα έως το 1945 και το τέλος του πολέμου, η «Τελική Λύση» έγινε επίσημη πολιτική του γερμανικού κράτους και αφορούσε την ολοκληρωτική εξολόθρευση της εβραϊκής φυλής της ευρωπαϊκής ηπείρου [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d., σελ. 2].

Από τις αρχές του πολέμου το 1939 έως το καλοκαίρι του 1941, δεκάδες χιλιάδες Εβραίοι εξοντώνονταν εξαιτίας των αποτελεσμάτων της γερμανικής κατακτητικής πολιτικής. Με τη γερμανική εισβολή στη Σοβιετική Ένωση οι Ναζί εισήγαγαν το σχέδιο για τη συστηματική εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης το οποίο ονομάστηκε *Endlösung*, δηλαδή «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος. Η διαδικασία ξεκίνησε στις 22 Ιουνίου του 1941, όταν τα *Einsatzgruppen*, δηλαδή οι ομάδες θανάτου, που απαρτιζόνταν από τα SS και τη γερμανική αστυνομία σε συνδυασμό με τις γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις, άρχισαν τη συστηματική εξόντωση των Εβραίων της Ανατολικής Πολωνίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Αρχικά, θανατώνονταν κυρίως άνδρες και στη συνέχεια, γυναίκες και παιδιά. Παράλληλα με τα *Einsatzgruppen* υπήρχαν και περιπτώσεις ντόπιων ανθρώπων από τα κατεχόμενα γερμανικά εδάφη, που συμμετείχαν και εκείνοι στην εξόντωση των Εβραίων. Το πρώτο στρατόπεδο συγκέντρωσης έγινε στο Chelmno του οποίου η λειτουργία ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 1941 και όπου εκατοντάδες χιλιάδες Εβραίοι από τη Δυτική Πολωνία και συγκεκριμένα, το Reichsgau Wartheland, θανατώνονταν [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d.].

3.2.2. Η εξέλιξη και η κορύφωση της αντισημιτικής πολιτικής

Μόλις ο Hitler ανήλθε στην εξουσία τον Ιανουάριο του 1933 και συγκεκριμένα, ύστερα από το αποτέλεσμα της εκλογικής αναμέτρησης τον Μάρτιο και πριν τη λήψη των πρώτων αντιεβραϊκών μέτρων, το ναζιστικό καθεστώς προέβη σε μία συμβολική κίνηση. Τέθηκε σε εφαρμογή η εκκαθάριση των Εβραίων, καθώς επίσης και όσων ασπάζονταν την Αριστερά από τις πολιτιστικές τους θέσεις. Αυτή η πολιτική κίνηση συμβόλιζε αφενός την κυριαρχία της ναζιστικής ιδεολογίας και αφετέρου αποσκοπούσε στην καθοδήγηση της κοινής γνώμης η οποία, αν και διαφωνούσε με τον τρόπο εφαρμογής των εκκαθαρίσεων συμφωνούσε με τον σκοπό τους [Friedländer, 2013, σελ. 30-31].

Ύστερα από την ψήφιση του «Νόμου περί Εξουσιοδοτήσεως» τον Μάρτιο του 1933, ο Hitler αποφάσισε να ασχοληθεί ακόμη πιο ενεργά με το Εβραϊκό Ζήτημα. Συγκεκριμένα, άρχισε να οργανώνει ένα αντιεβραϊκό μποϊκοτάζ [Dawidowicz, 1975, σελ. 52]. Ωστόσο, ορισμένες εβδομάδες πριν από αυτό είχε σημειωθεί ένας συνδυασμός βίας και διοικητικής δράσης εναντίον των Εβραίων [Dawidowicz, 1975, σελ. 54]. Σε διάφορες γερμανικές πόλεις έγιναν καταστροφές εβραϊκών καταστημάτων και συναγωγών, συλλήψεις και δολοφονίες και τα πρώτα θύματα ήταν οι *Ostjuden*, δηλαδή οι Εβραίοι από την Ανατολική Ευρώπη οι οποίοι μεταφέρθηκαν πρώτοι στα διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης [Friedländer, 2013, σελ. 37]. Επίσης, επιτεύχθηκε η απομάκρυνση χιλιάδων Εβραίων από τα επαγγέλματά τους, όπως από τη θέση του δικαστή και του δικηγόρου, τη θέση του δημοσιογράφου, του μουσικού, καθώς και του καθηγητή. Παράλληλα, οι απολύσεις από κυβερνητικές θέσεις και από διάφορα επαγγέλματα αυξάνονταν μέσα στον Μάρτιο [Dawidowicz, 1975, σελ. 54].

α. Μποϊκοτάζ εναντίον εβραϊκών επιχειρήσεων

Στις 28 Μαρτίου ανακοινώθηκε ότι θα πραγματοποιούνταν ένα μποϊκοτάζ κατά των εβραϊκών επιχειρήσεων. Αυτό θα γινόταν την 1^η Απριλίου από τους ηγέτες του ναζιστικού κόμματος οι οποίοι είχαν οργανώσει μία κεντρική επιτροπή για την άμυνα κατά των Εβραίων. Το *NSDAP* εξέδωσε οδηγίες για τη διεξαγωγή του μποϊκοτάζ του οποίου η εφαρμογή αποτελούσε ευθύνη των *SA* και βρισκόταν υπό την εποπτεία των *SS*. Επίσης, όλες οι μονάδες του *NSDAP* ήταν υποχρεωμένες να σχηματίσουν τοπικές επιτροπές μποϊκοτάζ κάτι το οποίο είχαν ήδη ξεκινήσει να κάνουν ορισμένες εβδομάδες νωρίτερα [Dawidowicz, 1975, σελ. 54].

Ουσιαστικά ο εμπορικός αποκλεισμός εναντίον των εβραϊκών επιχειρήσεων προήλθε από την αυθόρμητη βία των *SA* και των φανατικών Ναζί. Κύριος στόχος ήταν τα μεγάλα καταστήματα τα οποία ορίζονταν από τους Ναζί ως «εβραϊκά». Ήδη από το 1920 το ναζιστικό κόμμα διακήρυττε ότι τα μεγάλα καταστήματα θα έπρεπε να κρατικοποιηθούν άμεσα και να δοθούν με χαμηλό ενοίκιο στους μικρούς εμπόρους [Dawidowicz, 1975, σελ. 52]. Επίσης, το ναζιστικό αντιεβραϊκό μένος αποτυπωνόταν και σε πολλά ακραία στελέχη τα οποία επιθυμούσαν να εκφράσουν

τον αντικαπιταλισμό τους μέσα από τη βία και τα οικονομικά μέτρα κατά της εβραϊκής φυλής [Friedländer, 2013, σελ. 38].

Στις 29 Μαρτίου ο Hitler συγκάλεσε το υπουργικό του συμβούλιο. Εκεί τους εξήγησε ότι ήταν απαραίτητη η επίτευξη ενός οργανωμένου εμπορικού αποκλεισμού για να ελέγχονται τα λαϊκά αντισημιτικά ξεσπάσματα. Όμως, τόνισε ότι αυτός θα διαρκούσε μόνο για μία ημέρα για να καθησυχαστούν τα μη ναζιστικά μέλη της κυβέρνησης τα οποία φοβόντουσαν τις επιπτώσεις από το εξωτερικό. Τελικά, το γεγονός διήρκεσε τρεις ημέρες από το Σάββατο 1 Απριλίου έως τη Δευτέρα 3 Απριλίου. Αν και το ναζιστικό κόμμα συνίστουσε την αποφυγή της βίας και η αστυνομία είχε ειδοποιηθεί να μην επέμβει, η βία εναντίον των Εβραίων εξαπλώθηκε σε όλη τη Γερμανία. Στις 4 Απριλίου ο Υπουργός Προπαγάνδας ανακοίνωσε ότι το γεγονός είχε λάβει τέλος επισημαίνοντας την επιτυχία του, διότι είχε σταματήσει σε μεγάλο βαθμό η προκλητική προπαγάνδα από το εξωτερικό εναντίον της Γερμανίας [Dawidowicz, 1975, σελ. 54]. Ωστόσο, ο εμπορικός αποκλεισμός των Εβραίων δεν στέφθηκε από επιτυχία, καθώς οι πολίτες συνέχισαν να αγοράζουν προϊόντα από τα εβραϊκά καταστήματα και η αντίδρασή τους απέναντι σε αυτά ήταν σε γενικές γραμμές αδιάφορη και σε καμία περίπτωση εχθρική. Ορισμένοι πολίτες μάλιστα, απογοητεύτηκαν από την απόφαση του ναζιστικού καθεστώτος να προβεί σε αυτήν την ενέργεια [Friedländer, 2013, σελ. 41]. Επιπλέον, σύμφωνα με την *Jüdische Rundschau*⁶⁷, οι επιχειρήσεις που βίωσαν τις οικονομικές συνέπειες ήταν οι μικρές και όχι οι μεγάλες, δηλαδή οι φτωχοί και όχι οι πλούσιοι Εβραίοι. Αυτό εν μέρει συνέβη για να προστατευθεί γενικότερα η γερμανική οικονομία η οποία θα κατέρρεε, εάν καταστρέφονταν οικονομικά οι μεγάλες της επιχειρήσεις. Έτσι, έως περίπου το 1937 οι μεγάλες εβραϊκές επιχειρήσεις δεν πλήττονταν οικονομικά, αν και τα ανώτερα στελέχη τους που ήταν Εβραίοι, αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους [Friedländer, 2013, σελ. 43-45].

Μέσα από το αντιεβραϊκό μοϊκοτάζ μπορούν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα. Αν και δεν ήταν σαφές το τι οδήγησε τον Hitler σε αυτήν τη πράξη (το μίσος των ακραίων Ναζί για τους Εβραίους, η επιθυμία για καταστροφή των Γερμανοεβραίων ή η αντίδραση του ναζιστικού κράτους στην αρνητική στάση των χωρών του εξωτερικού απέναντί του όσον αφορά τον εβραϊκό πληθυσμό της Γερμανίας), το σχέδιό του ήταν πρόχειρο. Ωστόσο, αναδείχθηκαν ορισμένα ηγετικά στοιχεία που διέθετε και τα οποία ήταν αντιληπτά σε όλη τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ. Τα λεγόμενά του τα οποία αποτελούσαν μία ενδιάμεση λύση ανάμεσα στα λεγόμενα των ακραίων και των συντηρητικών Ναζί δημιουργούσαν στους πολίτες την εικόνα ενός συνετού ηγέτη. Βέβαια, στην πραγματικότητα, πίσω από αυτήν την εικόνα υφίστατο η τακτική του Γερμανού δικτάτορα η οποία στην περίπτωση του εμπορικού αποκλεισμού των εβραϊκών επιχειρήσεων είχε σχέση με τη γερμανική

---

⁶⁷ Σιωνιστική γερμανική εφημερίδα η οποία ιδρύθηκε το 1896 και της οποίας απαγορεύτηκε η κυκλοφορία το 1938 από τη ναζιστική κυβέρνηση, επειδή συνέβαλλε στην αναπέρωση του ηθικού των Εβραίων πολιτών [Jewish Virtual Library, n.d.].

οικονομία και τον αντίκτυπο των γεγονότων στο εξωτερικό της χώρας [Friedländer, 2013, σελ. 42].

β. Κάψιμο βιβλίων

Το αντισημιτικό περιστατικό το οποίο πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 1933 και αποτέλεσε έναν από τους σταθμούς της ναζιστικής αντισημιτικής πολιτικής προκαλώντας το ενδιαφέρον και στο εξωτερικό της χώρας ήταν το κάψιμο βιβλίων Εβραίων συγγραφέων, αλλά και γενικότερα ανεπιθύμητων για το ναζιστικό καθεστώς διανοούμενων [Carr, 1987, σελ. 324]. Αυτό το γεγονός αποτελεί ίσως το πιο γνωστό περιστατικό καύσης βιβλίων στην ανθρώπινη ιστορία. Στο πλαίσιο του συμβιβασμού των επαγγελματικών και πολιτιστικών οργανώσεων με τη ναζιστική ιδεολογία και πολιτική, ο Joseph Goebbels ξεκίνησε μία προσπάθεια εναρμόνισης των γερμανικών τεχνών και του γερμανικού πολιτισμού με τους ναζιστικούς στόχους. Συγκεκριμένα, υποκίνησε τους φοιτητές των γερμανικών πανεπιστημίων εντός του *Nationalsozialistische Deutsche Studentenbund* (NSDStB)⁶⁸, έτσι ώστε στις 6 Απριλίου του 1933 η ναζιστική φοιτητική ένωση να διακηρύξει μία πανεθνική δράση εναντίον του μη γερμανικού πνεύματος, δράση η οποία επρόκειτο να κορυφωθεί με μία λογοτεχνική «κάθαρση» μέσω της φωτιάς. Δημιουργήθηκαν λοιπόν μαύρες λίστες από ανθρώπους του πνεύματος και της πολιτικής, όπως ήταν ο Bertolt Brecht, ο Karl Marx, ο Ernest Hemingway, ο Thomas Mann κ.α. Δύο μέρες αργότερα, στις 8 Απριλίου η ναζιστική φοιτητική ένωση σχεδίασε τις 12 θέσεις της έχοντας ως πρότυπο τις 95 θέσεις του Λούθηρου. Αυτές οι θέσεις αποτελούσαν διακηρύξεις των βασικών αρχών μίας καθαρής γερμανικής γλώσσας και ενός καθαρού γερμανικού πολιτισμού εναντίον της εβραϊκής διάνοησης που στρεφόταν κατά της Γερμανίας, αποσκοπώντας στο να γίνουν τα γερμανικά πανεπιστήμια κέντρα του γερμανικού εθνικισμού. Στις 10 Μαΐου του 1933 οι Γερμανοί φοιτητές έκαψαν σε συμβολική κίνηση 25.000 τόμους αντιγερμανικών βιβλίων, σηματοδοτώντας την απαρχή της κρατικής λογοκρισίας και του ελέγχου του πολιτισμού. Επίσης, το απόγευμα της ίδιας ημέρας πραγματοποιήθηκαν και παρελάσεις από ακροδεξιούς φοιτητές [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.]. Οι αντιδράσεις από το εξωτερικό απέναντι στο κάψιμο των βιβλίων στη Γερμανία ήταν έντονες. Σχεδόν όλες οι αμερικανικές εφημερίδες καταδίκασαν το γεγονός και υπήρχαν ορισμένες που το παρομοίασαν με μεσαιωνικές πρακτικές, στις 10 Μαΐου οργανώθηκαν διαμαρτυρίες εναντίον του ναζιστικού καθεστώτος σε δεκάδες πόλεις των ΗΠΑ και παράλληλα υπήρξαν αντιδράσεις και από τον πνευματικό κόσμο εκτός Γερμανίας. Τέλος, όσοι είχαν μείνει στην χώρα προσπάθησαν να διαφύγουν [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

γ. Kristallnacht

---

⁶⁸ Αποτελούσε την φοιτητική οργάνωση του ναζιστικού κόμματος στα πανεπιστήμια των γερμανικών πόλεων η οποία ιδρύθηκε το 1926 και απαγορεύτηκε το 1945 στο πλαίσιο της κατάρρευσης του Τρίτου Ράιχ [Wikipedia, 2020].

Ο όρος *Kristallnacht*, δηλαδή «Νύχτα των Κρυστάλλων» ή διαφορετικά «Πογκρόμ του Νοεμβρίου» πήρε το όνομά του από το βράδυ της 9^{ης} με τη 10^η Νοεμβρίου του 1938, όταν οι Ναζί επιτέθηκαν σε Εβραίους πολίτες της Γερμανίας και σε εβραϊκές περιουσίες. Ο συγκεκριμένος όρος επινοήθηκε από τον Walter Funk, Ναζί αξιωματούχο ο οποίος είχε λάβει μέρος στη συνάντηση που είχαν τα ηγετικά στελέχη του ναζιστικού καθεστώτος μετά τη «Νύχτα των Κρυστάλλων» [Jewish Virtual Library, n.d.]. Υποδηλώνει τα υπολείμματα του σπασμένου γυαλιού που βρέθηκαν στους δρόμους, ύστερα από τις επιθέσεις των Ναζί οι οποίες σε ορισμένες περιοχές διήρκεσαν περισσότερες μέρες και είναι ένας όρος που συμβολίζει την τελευταία καταστροφή που υπέστησαν οι Εβραίοι στη Γερμανία πριν ξεκινήσει η διαδικασία του εκτοπισμού και της εξόντωσής τους [Berenbaum, 2020].

Η αφορμή για το πογκρόμ ήταν η δολοφονία στις 7 Νοεμβρίου στο Παρίσι του Γερμανού διπλωμάτη Ernst vom Rath από τον εβραϊκής καταγωγής Πολωνό Herschel Grynszpan [Berenbaum, 2020]. Ο δεκαεφτάχρονος Grynszpan και η οικογένειά του αποτελούσαν θύματα της αντισημιτικής γερμανικής πολιτικής. Όταν ο Grynszpan έμαθε ότι η οικογένειά του απελάθηκε και η περιουσία τους κατασχέθηκε από τις γερμανικές αρχές, πήγε στη γερμανική πρεσβεία στο Παρίσι και δολοφόνησε τον γερμανό διπλωμάτη [Jewish Virtual Library, n.d.].

Η δολοφονία αυτή έδωσε τη δυνατότητα στον Goebbels να βρει το κατάλληλο πρόσχημα για την προώθηση ενός πογκρόμ εναντίον των Εβραίων της Γερμανίας. Επίσης, ερμηνεύτηκε από εκείνον ως μία επίθεση συνωμοσίας από τον διεθνή εβραϊσμό εναντίον του ναζιστικού κράτους αλλά και εναντίον του ίδιου του Hitler [Jewish Virtual Library, n.d.]. Μόλις ενημερώθηκε ο *Führer* και τα ηγετικά του στελέχη για το συμβάν, ο Goebbels συγκέντρωσε παλιούς στρατιωτικούς και τους ενθάρρυνε να προβούν σε αντίποινα τα οποία θα πραγματοποιούνταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μοιάζουν με αυθόρμητες διαδηλώσεις των Γερμανών πολιτών. Τα πογκρόμ δεν περιορίστηκαν μόνο στο γερμανικό έδαφος αλλά εξαπλώθηκαν και στην Αυστρία. Πριν τα μεσάνυχτα στις 9 Νοεμβρίου ο επικεφαλής της *Gestapo*, Heinrich Müller⁶⁹ έστειλε ένα τηλεγράφημα σε όλες τις αστυνομικές μονάδες ενημερώνοντάς τους ότι θα πραγματοποιούνταν βίαιες πράξεις εναντίον των Εβραίων και ιδίως εναντίον των συναγωγών τους σε ολόκληρη τη Γερμανία και ότι η αστυνομία δεν θα έπρεπε να επέμβει, παρά μόνον για να συλλάβει τα θύματα και για να σβήσει την φωτιά από περιουσίες που ανήκαν σε Αρίους. Μέσα σε δύο νύχτες και ημέρες περισσότερες από 1.000 συναγωγές κάηκαν ή καταστράφηκαν, οι ταραχοποιοί λεηλάτησαν και έκαναν πλιάτσικο σε περίπου 7.500 εβραϊκές επιχειρήσεις, σκότωσαν τουλάχιστον 91 Εβραίους και βανδάλισαν εβραϊκά νοσοκομεία, σπίτια, σχολεία και κοιμητήρια. Οι θύτες στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν γείτονες των θυμάτων τους. Επίσης, αυτοί που συνελήφθησαν ήταν περίπου 30.000 Εβραίοι άνδρες ηλικίας 16 έως 60 ετών οι οποίοι οδηγήθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης στο Dachau,

---

⁶⁹ Υψηλόβαθμος Ναζί ο οποίος έγινε επικεφαλής της *Gestapo* το 1939 και αποκαλούνταν «Gestapo Müller». Αξίζει να τονιστεί ότι το 1942 ο Müller έλαβε μέρος στη Διάσκεψη στο Wannsee όπου ελήφθη η απόφαση για την «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος [Wikipedia, 2020].

στο Buchenwald και στο Sachsenhausen τα οποία επεκτάθηκαν για να τους στεγάσουν [Berenbaum, 2020].

Στις 12 Νοεμβρίου ο Göring κάλεσε σε συνάντηση τους Ναζί επικεφαλής για τον υπολογισμό της καταστροφής που είχε συμβεί. Ο στόχος της συνάντησης ήταν διττός: να καθιστούν υπεύθυνοι για τη «Νύχτα των Κρυστάλλων» οι Εβραίοι και να χρησιμοποιηθούν τα γεγονότα ως δικαιολογία για την προώθηση μίας σειράς αντισημιτικών νόμων οι οποίοι θα οδηγούσαν τους Εβραίους σε αποκλεισμό από τη γερμανική οικονομία [Jewish Virtual Library, n.d.]. Το κράτος βρήκε λοιπόν τρόπο για να λύσει το πρόβλημα, κάνοντας κατάσχεση τις αποζημιώσεις που θα λάμβαναν οι Εβραίοι από τις ασφαλιστικές τους εταιρίες. Επιπλέον, τις καταστροφές των συναγωγών θα αναλάμβαναν να τις αποκαταστήσουν τα ίδια τα θύματα και τέλος, το ναζιστικό κράτος επέβαλε το πρόστιμο του ενός δισεκατομμυρίου μάρκων στην εβραϊκή κοινότητα [Berenbaum, 2020].

Η «Νύχτα των Κρυστάλλων» αποτελεί συνεπώς κομβικό σημείο για την ιστορία του Τρίτου Ράιχ [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.]. Ύστερα από αυτό το γεγονός ξεκίνησε ο αριανισμός της γερμανικής οικονομίας [Jewish Virtual Library, n.d.]. Συγχρόνως, άρχισε η μετάβαση από την αντισημιτική ρητορική και την αντισημιτική νομοθεσία στα βίαια μέτρα κατά των Εβραίων τα οποία θα οδηγούσαν τελικά στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

δ. Σχέδιο «Nisko και Lublin»

Ήταν ένα σχέδιο το οποίο πραγματοποιήθηκε από τη ναζιστική Γερμανία στις αρχές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου για την απέλαση των Εβραίων, που ζούσαν στα κατεχόμενα από τους Γερμανούς εδάφη στην περιοχή του Lublin στην Πολωνία. Αυτοί που ξεκίνησαν την εφαρμογή του σχεδίου ήταν οι Adolf Eichmann⁷⁰ και ο Franz Stahlecker⁷¹. Επέλεξαν την περιοχή Nisko ως ένα μεταβατικό στρατόπεδο για τους Εβραίους. Προς τα τέλη του 1939 αυτό το σχέδιο έγινε αποδεκτό από τους ηγέτες των SS. Στις 18 Οκτωβρίου ξεκίνησαν οι πρώτες μεταφορές Εβραίων ωστόσο, διακόπηκαν σύντομα και το στρατόπεδο σταμάτησε να λειτουργεί τον Απρίλιο του 1940 εξαιτίας τεχνικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο Himmler όσον αφορά τη διαδικασία της εγκατάστασης. Συγχρόνως, εκείνο το χρονικό διάστημα ο Hitler είχε αρχίσει να σκέφτεται τη λήψη πιο επιθετικών μέτρων εναντίον της εβραϊκής φυλής [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d.].

---

⁷⁰ Ο Eichmann ήταν αξιωματικός των SS ο οποίος διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή της «Τελικής Λύσης» του εβραϊκού προβλήματος. Από το 1933 ανήκε στα SS και το 1939 έγινε επικεφαλής της *Gestapo* για το Εβραϊκό Ζήτημα. Τα έτη 1939-1940 ανέπτυξε τη μέθοδο με την οποία πραγματοποιούνταν οι εκτοπίσεις των Εβραίων από τη Γερμανία και από τα κατεχόμενα εδάφη της Γερμανίας. Επίσης, οργάνωσε και έγραψε τα πρωτόκολλα της Διάσκεψης στο Wannsee και τέλος, έδινε εντολές για την εκτόπιση των Εβραίων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης. Στο τέλος του πολέμου διέφυγε στη Νότια Αμερική, αλλά τελικά συνελήφθη και δικάστηκε το 1962 σε θάνατο [Baumel και Laqueur, 2001, σελ. 161].

⁷¹ Υπήρξε διοικητής στις υπηρεσίες ασφαλείας των SS καθώς και στο *Einsatzgruppe A*, το πιο φονικό από τα τέσσερα τάγματα θανάτου που δρούσαν στη διάρκεια του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος στην Ανατολική Ευρώπη [Wikipedia, 2020].

ε. Σχέδιο «Μαδαγασκάρη»

Αποτελούσε το σχέδιο εκτόπισης των Εβραίων από την Ευρώπη στο νησί της Μαδαγασκάρης. Αυτό το σχέδιο επινοήθηκε το καλοκαίρι του 1940 ως μία λύση για το Εβραϊκό Ζήτημα. Η ιδέα της εκτόπισης σε αυτήν τη γαλλική αποικία της Αφρικής δεν ήταν καινούργια. Από την περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου Βρετανοί, Ολλανδοί και Πολωνοί αντισημίτες πρότειναν ένα παρόμοιο σχέδιο. Το 1937 η πολωνική κυβέρνηση είχε στείλει μία αποστολή τριών ανδρών στο νησί για τη διερεύνηση των πιθανοτήτων εγκατάστασης Εβραίων. Τον επόμενο χρόνο στις αρχές του 1938 ο Eichmann άρχισε να προετοιμάζει το σχέδιο της εκτόπισης των Εβραίων στη Μαδαγασκάρη και το 1940 η ιδέα αυτή άρχισε να κυριαρχεί στα υψηλά κλιμάκια του ναζιστικού καθεστώτος. Ο Hitler είχε αποδεχτεί αυτό το σχέδιο εξαιτίας διαφόρων παραγόντων. Αρχικά, το σχέδιο «Nisko και Lublin» είχε αποτύχει, έπειτα οι Γερμανοί επρόκειτο να εισβάλουν στη Δυτική Ευρώπη γεγονός το οποίο πιθανόν να οδηγούσε τη Γερμανία στον έλεγχο περισσότερων Εβραίων και τέλος, στα τέλη Μαΐου, η Γαλλία στην οποία ανήκε η Μαδαγασκάρη κατακτήθηκε από τα ναζιστικά στρατεύματα. Ωστόσο, και το σχέδιο της εκτόπισης των Εβραίων στο νησί της Αφρικής αποδείχθηκε ανέφικτο, όταν οι Γερμανοί ηττήθηκαν στη Μάχη της Μεγάλης Βρετανίας το 1940 [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d.].

ζ. Warthegau και Shoah

Πρέπει να γίνει αναφορά στο Warthegau και στη σημασία του για τη λήψη της απόφασης για την «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος. Το Warthegau το οποίο επισήμως ονομαζόταν «Reichsgau Wartheland» και είχε πρωτεύουσα το Posen αποτελούσε τη μεγαλύτερη από τις τρεις περιοχές της Δυτικής Πολωνίας οι οποίες είχαν προσαρτηθεί στο γερμανικό Ράιχ, ύστερα από την ήττα της Πολωνίας το 1939. Οι αποφάσεις που ελήφθησαν στη συγκεκριμένη περιοχή επηρέασαν σημαντικά τη διαδικασία της γέννησης της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος, διότι από εκεί πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες κύριες εκτοπίσεις Εβραίων και το πρώτο μεγάλο στρατόπεδο συγκέντρωσης ιδρύθηκε στο Lodz το οποίο βρισκόταν σε έδαφος του Warthegau και το οποίο οι Ναζί μετονόμασαν σε Litzmannstadt. Το φθινόπωρο του 1941 οι πρώτοι Γερμανοεβραίοι οι οποίοι επρόκειτο να εκτοπιστούν στο πλαίσιο της διαδικασίας εκκαθάρισης της Ευρώπης από την εβραϊκή φυλή στάλθηκαν στο Warthegau. Από τότε και συγκεκριμένα από το καλοκαίρι του 1941, εκφράστηκε για πρώτη φορά από τους Ναζί ηγέτες στη συγκεκριμένη περιοχή η πιθανότητα εκκαθάρισης των απομονωμένων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης Εβραίων. Επίσης, στα τέλη του 1941 στη συγκεκριμένη περιοχή του Ράιχ λειτούργησαν και οι πρώτες κινητές μονάδες αερίου οι οποίες επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν εναντίον των Εβραίων. Ακόμη και η συστηματική δολοφονία των Εβραίων η οποία ξεκίνησε στις αρχές του Δεκεμβρίου του ίδιου έτους άρχισε από το Chelmno στο οποίο βρισκόταν το πρώτο στρατόπεδο εξόντωσης και το οποίο είχε δημιουργηθεί στο Warthegau [Kershaw, 1992, σελ. 51]. Το Reichsgau Wartheland αποτελούσε όμως και από

στρατηγικής άποψης σημαντική περιοχή για το ναζιστικό καθεστώς και την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος, επειδή εκεί βρίσκονταν 350.000 Εβραίοι οι οποίοι αντιστοιχούσαν σε ένα σημαντικό ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού της περιοχής και οι οποίοι επρόκειτο να εκγερμανιστούν [Kershaw, 1992, σελ. 52-53].

Έτσι λοιπόν, στο Warthegau ελήφθη μία πολύ σημαντική απόφαση. Από αυτήν την περιοχή του γερμανικού Ράιχ θα απομακρύνονταν οι Εβραίοι, οι Πολωνοί και όλοι όσοι θεωρούνταν «ανεπιθύμητοι» και στο υπόλοιπο μέρος της πρότερης Πολωνίας, δηλαδή στην *Generalgouvernement* θα δημιουργούνταν ένας χώρος για αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες. Ο Hitler είχε εμπλακεί στο αρχικό στάδιο των σχεδίων για την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος στην Πολωνία, αν και οι ιδέες είχαν προέλθει από τον Himmler ο οποίος πιθανόν βρισκόταν σε στενή συνεργασία με τον επικεφαλής της Υπηρεσίας Ασφαλείας, Reinhard Heydrich [Kershaw, 1992, σελ. 54]. Ωστόσο, κρίνοντας από τα μέτρα που ελήφθησαν για την κατεχόμενη Πολωνία από την κεντρική ναζιστική ηγεσία τον Σεπτέμβριο του 1939 γίνεται αντιληπτό ότι ο Hitler ήταν εκείνος ο οποίος έδινε το έναυσμα και παρείχε την απόλυτη εξουσία για τη βαρβαρότητα της φυλετικής πολιτικής. Όμως, εξαιτίας της ασάφειας των στόχων του Γερμανού δικτάτορα και της στυγνότητας των εντολών για δράση, δόθηκε η δυνατότητα σε υπηρεσίες του κόμματος και του κράτους και ιδίως στα SS να λάβουν τις πιο βίαιες πρωτοβουλίες όσον αφορά την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος. Παράλληλα, οι επιτόπιες αρχές στη συγκεκριμένη περιοχή του Ράιχ εκτιμούσαν ότι δεν θα αντιμετώπιζαν μεγάλη δυσκολία σε ότι αφορά την αντιμετώπιση του ζητήματος των Εβραίων και έτσι υποτιμούσαν σε μεγάλο βαθμό τα υλικότεχνικά προβλήματα που προέκυπταν. Τέλος, η άποψη που κυριαρχούσε ήταν ότι το κυριότερο πρόβλημα ήταν οι Πολωνοί και όχι οι Εβραίοι [Kershaw, 1992, σελ. 55-56].

Στις 31 Ιουλίου του 1941 πραγματοποιήθηκε μία σημαντική συνάντηση όσον αφορά την επίλυση του εβραϊκού προβλήματος στην Κρακοβία. Σε αυτήν τη συνάντηση ο Greiser⁷² έδωσε έμφαση στις αυξανόμενες δυσκολίες που προέκυπταν στο Warthegau. Αναφέρθηκε στον συνωστισμό των Εβραίων, διότι το στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Lodz είχε συγκεντρώσει περίπου 250.000 Εβραίους και κατά συνέπεια, αποτελούσε μία προσωρινή λύση για το Εβραϊκό Ζήτημα. Όλοι αυτοί οι Εβραίοι θα έπρεπε να εγκαταλείψουν το Warthegau και να εκτοπιστούν στην περιοχή *Generalgouvernement*. Κατά την άποψή του, οι δυσκολίες τροφοδοσίας των Εβραίων, καθώς και οι αρρώστιες ήταν αποτρεπτικοί παράγοντες για την παραμονή των Εβραίων στο στρατόπεδο του Lodz τον χειμώνα. Γι' αυτό θεωρούσε επιτακτική την εύρεση μίας προσωρινής λύσης η οποία θα συνέβαλλε στην εκτόπιση των ανθρώπων αυτών σε διαφορετικό έδαφος. Ο Hans Frank⁷³, ο Γενικός Κυβερνήτης

---

⁷² Ο Arthur Greiser ήταν ο διοικητής του Warthegau και συγχρόνως ο *Gauleiter* του ναζιστικού κόμματος ο οποίος τον Ιανουάριο του 1942 έλαβε από τον Himmler τον επίτιμο τίτλο του *Obergruppenführer* των SS [Kershaw, 1992, σελ. 53].

⁷³ Γερμανός δικηγόρος και πολιτικός ο οποίος υπηρέτησε ως κυβερνήτης-διοικητής της Πολωνίας στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ο οποίος καταδικάστηκε σε θάνατο το 1946 για εγκλήματα πολέμου και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

των κατεχόμενων πολωνικών εδαφών υπενθύμισε όμως στον Greiser ότι ο Himmler είχε δώσει τη διαβεβαίωση ότι δεν επρόκειτο να σταλούν άλλοι Εβραίοι στην *Generalgouvernement* κατ' εντολή του *Führer*. Ο Korpe⁷⁴ επέμενε ότι η κατάσταση στην περιοχή ήταν κρίσιμη και ότι το γκέτο του Lodz αποτελούσε μία προσωρινή λύση. Τελικά, στις 6 Νοεμβρίου του 1940 ο Frank ενημέρωσε τον Greiser ότι δεν θα πραγματοποιούνταν περαιτέρω εκτοπίσεις Πολωνών και Εβραίων από το Warthegau στην περιοχή *Generalgouvernement* πριν να λήξει ο πόλεμος. Παράλληλα, ενημερώθηκε και ο Himmler για την απόφαση αυτή [Kershaw, 1992, σελ. 57-58].

Συγχρόνως, οι συνθήκες διαβίωσης των Εβραίων στα πρόχειρα στρατόπεδα στο Reichsgau Wartheland γίνονταν καθημερινά χειρότερες, με αποτέλεσμα να ασκείται πίεση από τα κατώτερα προς τα ανώτερα στελέχη των Ναζί για τη λήψη απόφασης όσον αφορά την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος [Kershaw, 1992, σελ. 59]. Έτσι στις 16 Ιουλίου του 1941, ο *SS-Sturmbannführer* Rolf-Heinz Höppner ο οποίος ήταν επικεφαλής της *Sicherheitsdienst (SD)*⁷⁵ στο Posen και ο οποίος είχε στενή επικοινωνία με τους Greiser και Korpe έστειλε στον Eichmann στο Βερολίνο μία σύνοψη από αποφάσεις υπό τον τίτλο «Επίλυση του Εβραϊκού Προβλήματος». Σε αυτήν τη σύνοψη γινόταν λόγος για μία πιθανή επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος στο Warthegau σύμφωνα με την οποία θα συγκεντρώνονταν όλοι οι Εβραίοι της περιοχής αυτής σε ένα μεγάλο στρατόπεδο για 300.000 άτομα το οποίο θα βρισκόταν κοντά στο κέντρο παραγωγής άνθρακα. Εκεί οι Εβραίοι που θα ήταν ικανοί να εργαστούν θα μπορούσαν να γίνουν εύκολα εκμεταλλεύσιμοι από τους Ναζί χωρίς να υπάρχει ο επιδημικός κίνδυνος για τον μη εβραϊκό πληθυσμό. Όμως, σε ότι αφορά τους Εβραίους οι οποίοι θα ήταν ανίκανοι για εργασία η απόφαση που προτεινόταν αποτελούσε μία κυνική ορθολογικοποίηση της γενοκτονίας αυτών των ανθρώπων, δηλαδή οι Εβραίοι οι οποίοι δεν θα είχαν τροφή θα πέθαιναν από την πείνα. Επιπλέον, προτάθηκε όλες οι Εβραίες που μπορούσαν να κυοφορήσουν παιδιά να στερώνονται, έτσι ώστε το Εβραϊκό Ζήτημα να λυθεί εξολοκλήρου στη διάρκεια της επόμενης γενιάς [Kershaw, 1992, σελ. 59-60].

Μέσα από το υπόμνημα του Höppner στον Eichmann εξάγονται δύο σημαντικά συμπεράσματα. Το πρώτο είναι ότι έως και τον Ιούλιο του 1941, επικρατούσε διχογνωμία ως προς την διαχείριση του ζητήματος των Εβραίων στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Lodz, ακόμη και μεταξύ των αρχών στην περιοχή εκείνη. Το δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι η ιδέα της γενοκτονίας της εβραϊκής φυλής βρισκόταν σε ένα εμβρυακό στάδιο [Kershaw, 1992, σελ. 60].

---

⁷⁴ Ο Wilhelm Korpe ήταν ο επικεφαλής των *SS* και της αστυνομίας στο Warthegau και, αν και ήταν τυπικά κατώτερος από τον Greiser, πρακτικά κατείχε υψηλό βαθμό ανεξαρτησίας, επειδή ως επικεφαλής των *SS* στη συγκεκριμένη περιοχή, ήλεγχε την πολιτική της εκτόπισης των Εβραίων. Την ίδια ημέρα προαγωγής του Greiser και μάλιστα την περίοδο έναρξης της δολοφονίας των Εβραίων του Warthegau προήχθη και ο Korpe από τον Himmler λαμβάνοντας τον τίτλο του *SS-Obergruppenführer* και τον τίτλο του *General der Polizei* [Kershaw, 1992, σελ. 53-54].

⁷⁵ Επρόκειτο για την υπηρεσία πληροφοριών των *SS* και του ναζιστικού κόμματος η οποία ιδρύθηκε το 1931 και μεταξύ των ετών 1933-1939 υπάχθηκε στην εξουσία του RSHA [Wikipedia, 2020].

Παράλληλα, από τον Ιούλιο του 1941 και έπειτα, διάφορα γεγονότα στην εξωτερική πολιτική ωθούσαν τη γερμανική αντισημιτική πολιτική στην κατεύθυνση της γενοκτονίας. Οι προετοιμασίες του ναζιστικού κράτους για τον πόλεμο της εξόντωσης εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης ώθησαν ακόμη περισσότερο τη ναζιστική αντιεβραϊκή πολιτική προς τη γενοκτονία των Εβραίων. Ωστόσο, αν και είχε αρχίσει να διαμορφώνεται το κλίμα για τη συγκεκριμένη απόφαση, η εντολή για την εκτέλεσή της δεν είχε δοθεί προφορικά από τον Heydrich στους επικεφαλής των *Einsatzgruppen* πριν την εισβολή στη Σοβιετική Ένωση. Στην πραγματικότητα τα *Einsatzgruppen* δεν λειτούργησαν στην αρχή με έναν ενιαίο τρόπο και οι δολοφονίες των εβραϊκών πληθυσμών κλιμακώνονταν σταδιακά στη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων της διαδικασίας της γενοκτονίας. Ωστόσο, μόνο ύστερα από τη διευκρίνιση των καθηκόντων των *Einsatzgruppen* από τον Himmler τον Αύγουστο του 1941 υπήρξε μία εντατικοποίηση των δολοφονιών όλων των Εβραίων πολιτών ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου. Επιπλέον, τα φανερά αδιέξοδα της ναζιστικής αντιεβραϊκής πολιτικής οδηγούσαν ταχύτατα προς τη σαφή και ολοκληρωτική γενοκτονία της εβραϊκής φυλής [Kershaw, 1992, σελ. 60-61].

Στις 31 Ιουλίου του 1941 ο Göring ο οποίος ήταν τυπικά ο υπεύθυνος για τον συντονισμό της αναγκαστικής μετανάστευσης των Γερμανοεβραίων, ύστερα από το πογκρόμ του Νοεμβρίου του 1938, εξουσιοδότησε τον Heydrich να αναλάβει τις προετοιμασίες για την «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος στη γερμανική σφαίρα επιρροής στην Ευρώπη. Στην πραγματικότητα, ο Göring υπέγραψε ένα έγγραφο το οποίο είχε συνταχθεί στο γραφείο του Heydrich και συγκεκριμένα, είχε συνταχθεί από τον Eichmann. Συνεπώς, η πρωτοβουλία προερχόταν από το Κεντρικό Γραφείο Ασφαλείας του Ράιχ. Η εντολή του Göring έχει ερμηνευτεί ως άμεση αντανάκλαση της εντολής του Hitler για τη δολοφονία των Εβραίων της Ευρώπης. Ωστόσο, η εντολή αυτή ήταν μία εδαφική επίλυση του εβραϊκού προβλήματος που προέβλεπε τη μετακίνηση των Εβραίων της Γερμανίας και των υπόλοιπων Εβραίων της Ευρώπης σε έναν μαζικό χώρο στα ανατολικά πέρα από τα Ουράλια Όρη. Η εδαφική επίλυση του προβλήματος για την οποία πάσχιζαν οι Ναζί μέχρι και το καλοκαίρι του 1941 βασιζόταν στη γρήγορη γερμανική νίκη στον πόλεμο. Όμως, αυτή η προσδοκία είχε αρχίσει να φθίνει. Έτσι, στα μέσα Σεπτεμβρίου του 1941 ο *Führer* πείσθηκε να αλλάξει γνώμη όσον αφορά την εκτόπιση των Εβραίων. Τους επόμενους μήνες και συγκεκριμένα από τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1941, άρχισαν να πραγματοποιούνται σημαντικά βήματα τα οποία οδήγησαν στην «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος [Kershaw, 1992, σελ. 61-62].

Στο πλαίσιο αυτό τα γεγονότα στο Warthegau έπαιξαν σημαντικό ρόλο. Επρόκειτο να εκτοπιστούν 20.000 Εβραίοι και επιπλέον 5.000 τσιγγάνοι οι οποίοι πιθανόν να αποτελούσαν τις πρώτες ομάδες εκτοπισθέντων. Όμως, αυτός ο αριθμός ήταν πολύ μεγάλος για τις αρχές στο Lodz. Η διοίκηση του στρατοπέδου ήταν εναντίον αυτού του τεράστιου αριθμού εξαιτίας του υφιστάμενου συνωστισμού, των προβλημάτων τροφοδοσίας, της οικονομικής απορρύθμισης και του επιδημιολογικού κινδύνου. Τη

δυσaréσκεια αυτή εξέφρασε ο Friedrich Uebelhoe⁷⁶ προς το Βερολίνο, ωστόσο, η απόφαση από το Βερολίνο ήταν μη αναστρέψιμη [Kershaw, 1992, σελ. 62-63].

Έως τα τέλη του Σεπτεμβρη και τις αρχές του Οκτώβρη του 1941 γινόταν αντιληπτό ότι η απόφαση για την φυσική εξόντωση των Εβραίων, τουλάχιστον εκείνων οι οποίοι δεν ήταν ικανοί για εργασία είχε ουσιαστικά ληφθεί, αν και εξακολουθούσε να θεωρείται ότι η Σοβιετική Ένωση θα αποτελούσε τον χώρο της εφαρμογής της απόφασης και όχι η Πολωνία. Ωστόσο, τις επόμενες εβδομάδες και λόγω των δυσκολιών στη μετακίνηση, της καθυστέρησης της γερμανικής προέλασης και της εξασθενημένης στρατιωτικής θέσης της Γερμανίας στη Σοβιετική Ένωση, σταδιακά άρχισε να καταρρέει το σχέδιο της εκτόπισης των Εβραίων ακόμη πιο ανατολικά προς τη Σοβιετική Ένωση. Βέβαια προς τα τέλη του Οκτώβρη, ο Eichmann είχε ξεκαθαρίσει ότι η αμφιλεγόμενη εκτόπιση των Εβραίων από την Γερμανία προς τα ανατολικά στο Lodz αφορούσε μόνο εκείνους τους Εβραίους οι οποίοι μπορούσαν να εργαστούν. Συνεπώς, εκείνοι οι Εβραίοι που ήταν ανίκανοι για εργασία θα εξοντώνονταν [Kershaw, 1992, σελ. 63-64].

Παράλληλα, άρχισαν να εμφανίζονται καινούργιες προτάσεις για την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος. Συγκεκριμένα, γινόταν λόγος για ειδικά μέτρα εξόντωσης. Ο Viktor Brack⁷⁷ ο οποίος ήταν ο εμπνευστής του προγράμματος ευθανασίας είχε προτείνει τη θανάτωση των Εβραίων με την χρήση δηλητηριώδους αερίου. Επιπλέον τον Οκτώβριο, τα SS επίταξαν τους Πολωνούς εργάτες στο Belzec στην Ανατολική Πολωνία για να κατασκευάσουν εκεί ένα στρατόπεδο εξόντωσης το οποίο θα ήταν ένα από τα τρία ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης με τα υπόλοιπα δύο να βρίσκονται στο Sobibor και στην Treblinka. Η κατασκευή αυτού του στρατοπέδου αποτελούσε μέρος της «Επιχείρησης Reinhard»⁷⁸ την οποία διηύθυνε ο επικεφαλής της αστυνομίας του Lublin, Odilo Globocnik⁷⁹. Με τον Globocnik συνεργάστηκε το προσωπικό του Brack το οποίο ήταν υπεύθυνο για το πρόγραμμα της ευθανασίας. Οι πρώτοι πειραματικοί θάνατοι με την χρήση αερίων στο Auschwitz και ειδικότερα, των Σοβιετικών αιχμαλώτων του πολέμου, πραγματοποιήθηκαν στα τέλη του καλοκαιριού και στη διάρκεια του φθινοπώρου του 1941, καθώς επίσης, η κατασκευή του στρατοπέδου εξόντωσης στο Auschwitz-Birkenau βρισκόταν σε εξέλιξη από τα τέλη του ίδιου έτους. Στις 16 Δεκεμβρίου του 1941 ο Hans Frank δήλωσε ότι ήταν

---

⁷⁶ Υπήρξε Γερμανός πολιτικός, που ανήκε στα SS και διετέλεσε κυβερνήτης στο Lodz [Wikipedia, 2020].

⁷⁷ Ήταν ο υπεύθυνος για το πρόγραμμα ευθανασίας 50.000 Γερμανών οι οποίοι ήταν ψυχικά άρρωστοι, χρόνια ασθενείς, άτομα με ειδικές ανάγκες, κρατούμενοι στρατοπέδων συγκέντρωσης οι οποίοι θεωρούνταν ανίκανοι για εργασία, «ανεπιθύμητοι» πολίτες, καθώς και Εβραίοι. Εξαιτίας του ρόλου του στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε το 1948 [Holocaust Historical Society, 2018].

⁷⁸ Έτσι ονομαζόταν το γερμανικό σχέδιο εξόντωσης περίπου 2 εκατομμυρίων Εβραίων που κατοικούσαν στην *Generalgouvernement* και το οποίο αν και ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1941, έλαβε το όνομά του αργότερα από τον Reinhard Heydrich, τον επικεφαλής της RSHA ο οποίος πέθανε τον Ιούνιο του 1942, ύστερα από επίθεση που είχε δεχθεί από Τσέχους παρτιζάνους [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

⁷⁹ Αυστριακός Ναζί ο οποίος το 1939 έγινε επικεφαλής της αστυνομίας και των SS στο Lublin [Jewish Virtual Library, n.d.].

επιτακτικό να εξοντωθούν οι Εβραίοι οπουδήποτε εντοπίζονταν, τονίζοντας ότι και οι διοικητές των ανατολικών εδαφών του γερμανικού Ράιχ δεν επιθυμούσαν ούτε εκείνοι τους Εβραίους. Ο Frank, αν και δεν μπορούσε να διευκρινίσει τον τρόπο με τον οποίο θα εξοντώνονταν οι Εβραίοι, η πρόθεση εκείνου και των διοικητών των ανατολικών εδαφών για την φυσική εξόντωση της εβραϊκής φυλής ήταν σαφής. Το ίδιο χρονικό διάστημα, πραγματοποιούνταν οι μεταφορές Εβραίων από το Βερολίνο, την Πράγα, τη Βιέννη, καθώς και από άλλες πόλεις στο Lodz. Οι πρώτοι Γερμανοεβραίοι έφτασαν στο στρατόπεδο του Lodz στις 16 Οκτωβρίου του 1941. Επίσης, μέχρι τις 4 Νοεμβρίου του ίδιου έτους είχαν ήδη γίνει είκοσι μεταφορές. Ωστόσο, με τον αριθμό των Εβραίων να αυξάνεται και τις προσδοκίες για μείωση του αριθμού τους μέσω των εκτοπίσεων στα ανατολικά να συρρικνώνονται, η δολοφονία των Εβραίων στο Warthegau πλέον αποτελούσε μία πρακτική επιλογή [Kershaw, 1992, σελ. 64-65].

Έτσι, ξεκίνησε η εφαρμογή της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος. Ήδη από το φθινόπωρο του 1941 και κάποιες εβδομάδες πριν να ξεκινήσουν οι μεταφορές Εβραίων από το γκέτο του Lodz στο στρατόπεδο εξόντωσης του Chelmno, πραγματοποιούνταν μαζικές δολοφονίες Εβραίων από την αστυνομία, την *Gestapo* και τα *SS* σε τοποθεσίες στο νότιο μέρος του Reichsgau Wartheland [Kershaw, 1992, σελ. 65]. Πιθανόν αυτές οι δολοφονίες να είχαν προβλεφθεί από την αστυνομία ασφαλείας και τις ομάδες εκκαθάρισης ως πειράματα στο πλαίσιο των τεχνικών εξόντωσης οι οποίες σύντομα θα εφαρμόζονταν για τους μεγάλους αριθμούς των Εβραίων στο στρατόπεδο του Lodz. Έτσι λοιπόν, στις αρχές του Δεκεμβρίου του 1941, ξεκίνησε η τακτική και συστηματική εξόντωση στο Chelmno, στο μέρος το οποίο είχε επιλεγθεί αποκλειστικά για τον συγκεκριμένο σκοπό. Η εξόντωση θα πραγματοποιούνταν από μία ειδική ομάδα ανθρώπων που είχε ήδη αποκτήσει αρκετή εμπειρία στην εξόντωση με την χρήση αερίων. Επιπλέον, για το πρόγραμμα της ευθανασίας το οποίο είχε τεθεί σε εφαρμογή το χρονικό διάστημα ανάμεσα στο φθινόπωρο του 1939 και στο καλοκαίρι του 1941 είχε λειτουργήσει μία ειδική μονάδα υπό τον Herbert Lange⁸⁰ στα κατεχόμενα εδάφη στα ανατολικά από μία βάση στο Posen. Η τεχνική που χρησιμοποιούσε αυτή η ειδική μονάδα ήταν η θανάτωση των θυμάτων με την χρήση μονοξειδίου του άνθρακα μέσα σε ένα βαγόνι-θάλαμο. Στο πέρασμα των μηνών χρησιμοποιούνταν και περισσότεροι του ενός θαλάμου αερίων. Με αυτόν τον τρόπο ξεκίνησε η διαδικασία εξόντωσης στο πρώτο από τα στρατόπεδα εξόντωσης του γερμανικού Ράιχ [Kershaw, 1992, σελ. 66-67].

Όσον αφορά την πρωτοβουλία για την εφαρμογή της «Τελικής Λύσης» στο Warthegau, αυτό που μπορεί να λεχθεί αρχικά είναι ότι αυτή η πρωτοβουλία πήγαζε από την ίδια τη διοικητική περιοχή και όχι άμεσα από το Βερολίνο. Η μοναδική λύση ήταν η εξόντωση της εβραϊκής φυλής η οποία είχε αρχίσει να συζητείται μεταξύ της κυρίαρχης ελίτ της περιοχής ήδη από τον Ιούλιο του 1941. Επιπλέον, τα μέσα για την εφαρμογή της απόφασης με την ειδική μονάδα του Lange ήταν από το φθινόπωρο του 1941 έτοιμα για χρήση. Σε αυτήν τη διαδικασία οποιονδήποτε ρόλο και να είχαν οι

---

⁸⁰ Υπήρξε *Sturmbannführer* των *SS* [Jewish Virtual Library, n.d.].

αστυνομικές αρχές ασφαλείας του Lodz και του Posen ο ρόλος-κλειδί ανήκε στον Korpe [Kershaw, 1992, σελ. 67-68]. Ωστόσο, η πρωτοβουλία για τη θανάτωση 100.000 Εβραίων και στη συνέχεια, η πρόταση για την εξόντωση 35.000 Πολωνών που έφεραν φυματίωση προήλθαν απευθείας από τον Greiser. Η έγκριση και στις δύο περιπτώσεις δόθηκε από τον Himmler ο οποίος στη δεύτερη περίπτωση ζήτησε τη συμβουλή από το *RSHA*⁸¹. Ο Korpe παράλληλα, προετοίμασε το έδαφος για την έγκριση σε σχέση με την εξόντωση των φορέων της φυματίωσης και ενδεχομένως χωρίς να υπάρχει κάποια απόδειξη αλλά βάσει ενδείξεων να έλαβε πρωτοβουλία, όσον αφορά τη θανάτωση των 100.000 Εβραίων. Και στις δύο περιπτώσεις η εξουσιοδότηση από τον Hitler ήταν απαραίτητη για την εφαρμογή της «Τελικής Λύσης», ωστόσο, η εξουσιοδότηση από τον Hitler αφορούσε την εφαρμογή πρωτοβουλιών από άλλα πρόσωπα και όχι από τον ίδιο τον Γερμανό δικτάτορα. Ο Hitler το μόνο που έκανε ήταν να παραχωρεί άδεια, έτσι ώστε ο κάθε Ναζί να δρα με βάση τη δική του κρίση. Συνεπώς, ο ρόλος του ήταν να δίνει το στίγμα του και έπειτα, να παρέχει ευρεία κύρωση για πράξεις εμπνευσμένες και δρομολογούμενες από άλλους [Kershaw, 1992, σελ. 73]. Μέσα από την εξουσιοδότηση που παρείχε στον Greiser για την επίλυση του εβραϊκού προβλήματος στο Warthegau διαμορφώνεται η εικόνα ενός δικτάτορα του οποίου η ηθική ευθύνη δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση, αλλά αντίθετα, παρέχει ο ίδιος «λευκή επιταγή» στα στελέχη του, ούτως ώστε να μετατρέψουν τα ιδεολογικά κίνητρα σε συγκεκριμένες πολιτικές [Kershaw, 1992, σελ. 76].

Έτσι, από τα τέλη του καλοκαιριού και τις αρχές του φθινοπώρου του 1941, η απόφαση για την φυσική εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης πιθανόν να είχε ληφθεί από τη ναζιστική ηγεσία. Βέβαια, ανεξάρτητα από την φύση οποιασδήποτε κεντρικής απόφασης οι μοιραίες εξελίξεις του φθινοπώρου του 1941, εντός του πλαισίου του γενικότερου στόχου της εξόντωσης των Εβραίων, χαρακτηρίζονταν από αυτοσχεδιασμό, πειραματισμό και γρήγορη προσαρμογή σε νέους πολιτικούς στόχους και ευκαιρίες. Η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος αποτελούσε μία ενότητα από έναν αριθμό οργανωτικά ξεχωριστών σχεδίων ένα από τα οποία ήταν το σχέδιο της εξόντωσης των Εβραίων στο Chelmno και το οποίο προέκυψε από τις συνθήκες στο Reichsgau Wartheland οι οποίες ελέγχονταν από τις τοπικές αρχές του *Gau* και όχι από το *RSHA* [Kershaw, 1992, σελ. 75-76].

Από τότε που πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη στο Wannsee στις 20 Ιανουαρίου του 1942 οι εξοντώσεις Εβραίων στο Reichsgau Wartheland γίνονταν για έξι εβδομάδες. Από τον Μάρτιο του 1942 η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη. Οι θανατώσεις στο Chelmno ξεκίνησαν με τους Εβραίους από γειτονικά μικρά γκέτο και στρατόπεδα και οι μεταφορές από το στρατόπεδο του Lodz ξεκίνησαν στις 16 Ιανουαρίου του 1942. Περίπου 55.000 Εβραίοι από το στρατόπεδο του Lodz εξοντώθηκαν μέχρι τα τέλη Μαΐου του 1942

---

⁸¹ Το *RSHA* (*Reichssicherheitshauptamt*) ήταν το Κεντρικό Γραφείο Ασφάλειας του Ράιχ το οποίο ιδρύθηκε από τον Himmler το 1939 συγχωνεύοντας την *Sipo* (*Sicherheitspolizei*) και την *SD* με τον Heydrich να είναι ο επικεφαλής της οργάνωσης [Holocaust Education and Archive Research Team, 2007].

και από τα τέλη του ίδιου έτους ο αριθμός των μεταφορών άρχισε να μειώνεται. Έτσι, στα τέλη Μαρτίου του 1943 οι εξοντώσεις στο Chelmno ολοκληρώθηκαν και το στρατόπεδο διαλύθηκε. Οι δολοφονίες ξεκίνησαν ξανά τον Απρίλιο του 1944, όταν ο Hans Bothmann⁸² και οι *Sonderkommando*⁸³ επέστρεψαν στο Chelmno για μία δεύτερη επιχείρηση εξόντωσης Εβραίων η οποία έλαβε τέλος στις 17-18 Ιανουαρίου του 1945 [Kershaw, 1992, σελ. 76-77]. Με βάση εκτιμήσεις που έχουν γίνει, τουλάχιστον 150.000 Εβραίοι και περίπου 5.000 τσιγγάνοι δολοφονήθηκαν στο Chelmno μεταξύ των ετών 1941 και 1945 και μόνο τέσσερις Εβραίοι κατάφεραν να σωθούν [Kershaw, 1992, σελ. 78].

η. Διάσκεψη στο Wannsee

Η διάσκεψη στο Wannsee πραγματοποιήθηκε από τον Heydrich, τον επικεφαλής της ναζιστικής αστυνομίας ασφαλείας ο οποίος είχε αναλάβει την εφαρμογή της αντιεβραϊκής ναζιστικής πολιτικής. Στις 29 Νοεμβρίου του 1941 ο Heydrich έστειλε προσκλήσεις σε ανώτερα στελέχη των Ναζί και σε υπουργούς σε καίρια υπουργεία, ζητώντας την παρουσία τους σε μία συνάντηση για την επίτευξη συνεργασίας μεταξύ των υπηρεσιών που κρίνονταν απαραίτητες για την εκτέλεση της «Τελικής Λύσης». Αν και η συνάντηση ήταν προγραμματισμένη αρχικά για τις 9 Δεκεμβρίου του 1941, καθυστέρησε και πραγματοποιήθηκε στις 20 Ιανουαρίου του 1942. Σε αυτήν έλαβαν μέρος οι αντιπρόσωποι από επτά υπουργεία και υπηρεσίες του ναζιστικού κόμματος, συμπεριλαμβανομένου του Υπουργείου για τα Κατεχόμενα Ανατολικά Εδάφη, του Υπουργείου Εσωτερικών, της Υπηρεσίας για το Τετραετές Σχέδιο, του Υπουργείου Δικαιοσύνης, του *Generalgouvernement*, του Υπουργείου Εξωτερικών, της Καγκελαρίας του Κόμματος, της Καγκελαρίας του Ράιχ και πέντε υψηλόβαθμων SS από το κεντρικό σύστημα των SS και τις επιχειρήσεις του στα υπό κατοχή ανατολικά εδάφη, συμπεριλαμβανομένου του *Generalgouvernement* και της Λευκορωσίας [Cesarani, 2002, σελ. 1-2]. Ο Heydrich ξεκίνησε τη διαδικασία με μία ομιλία στην οποία καθιέρωσε την εξουσία των SS επί της εβραϊκής πολιτικής και στο πλαίσιο αυτής την προσωπική του κυριαρχία όσον αφορά το εβραϊκό ζήτημα. Στη συνέχεια, ανακοίνωσε ότι η μετανάστευση δεν είχε καταφέρει να λύσει το εβραϊκό πρόβλημα και έτσι, ήταν απαραίτητο να τεθεί σε εφαρμογή μία καινούργια λύση και συγκεκριμένα να μετακινηθούν οι Εβραίοι στην Ανατολική Ευρώπη. Για να επιτευχθεί αυτό θα έπρεπε όλες οι κυβερνητικές υπηρεσίες να συνεργαστούν. Επίσης, ο Heydrich υπολόγισε τον αριθμό των Εβραίων που θα στέλνονταν, συμπεριλαμβανομένων των εβραϊκών πληθυσμών στη Μεγάλη Βρετανία και εκείνων που βρίσκονταν σε ουδέτερες χώρες και εξήγησε ότι από τη στιγμή που θα εκτοπίζονταν ανατολικά, θα εργάζονταν γεγονός που αποτελούσε δοκιμασία μέσα από την οποία λίγοι θα επιβίωναν. Όσοι επιβίωναν θα αντιμετωπίζονταν με τον

---

⁸² Ήταν ο τελευταίος διοικητής του στρατοπέδου εξόντωσης στο Chelmno από το 1942 έως την αυτοκτονία του το 1946 [Wikipedia, 2020].

⁸³ Αποτελούσαν μικρότερες μονάδες των Einsatzgruppen, δηλαδή των ταγμάτων θανάτου οι οποίες δολοφονούσαν Εβραίους σε μαζικές εκτελέσεις που πραγματοποιούνταν στα κατεχόμενα από τη Γερμανία εδάφη της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και σε άλλες περιοχές [United States Holocaust Memorial Museum, 2018].

ανάλογο τρόπο, έτσι ώστε να αποφευχθεί η ανασυγκρότηση του εβραϊκού λαού. Ύστερα από μία συζήτηση που πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια της διάσκεψης σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος στα κατεκτημένα κράτη, ούτως ώστε ολόκληρη η ευρωπαϊκή ήπειρος να εκκαθαριστεί από τους Εβραίους, προέκυψε μία αντιπαράθεση σε σχέση με το καθεστώς και τη μεταχείριση των *Mischlinge*⁸⁴, που είχαν προκύψει από τους γάμους Εβραίων και μη Εβραίων [Cesarani, 2002, σελ. 2].

Όσον αφορά τη διάσκεψη υπάρχουν προφορικές μαρτυρίες για το τι συνέβη εκεί, ωστόσο, το πρωτόκολλο που υπάρχει περιέχει μία λογοκριμένη απόδοση των όσων ειπώθηκαν. Λίγα από αυτά που λέχθηκαν εφαρμόστηκαν με κάθε λεπτομέρεια. Στην πραγματικότητα, δεν πραγματοποιήθηκε η εκκαθάριση των Εβραίων από τη Δυτική έως την Ανατολική Ευρώπη, όπως είχε αναφέρει ο Heydrich, αλλά οι Εβραίοι άρχισαν να εκτελούνται στην Πολωνία από τα τέλη του 1941 και έπειτα και το καλοκαίρι του 1942 ξεκίνησαν οι μεταφορές των Εβραίων από τη Δυτική Ευρώπη στα στρατόπεδα εξόντωσης. Παράλληλα, στα κατεχόμενα εδάφη της Σοβιετικής Ένωσης γίνονταν εκτελέσεις Εβραίων με πυροβολισμούς. Επίσης, οι περισσότεροι Εβραίοι δεν εργαζόνταν μέχρι θανάτου σε κατασκευές δρόμων, όπως είχε υποσχεθεί ο Heydrich, αλλά θανατώνονταν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Όσον αφορά το ζήτημα των *Mischlinge* το οποίο προβλημάτιζε για μεγάλο χρονικό διάστημα τους Ναζί ήταν ουσιαστικά μάταιο να συζητείται, διότι χωρίς την απόφαση του Hitler δεν θα μπορούσε να εξευρεθεί λύση στο πρόβλημα. Ο στόχος των όσων συζητήθηκαν στη διάσκεψη ήταν να γίνει κατανοητό στους παρευρισκόμενους ότι ο *Führer* είχε εξουσιοδοτήσει τα *SS* να αναλάβουν την πραγματοποίηση της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος, ο Heydrich να είναι το αρμόδιο στέλεχος για το συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς και να επιβεβαιωθεί ότι όλα τα στελέχη θα συνεργάζονταν, όταν θα τους δινόταν η εντολή. Τα άτομα που θα μετέφεραν τους Εβραίους, καθώς και ο στρατός δεν είχαν παραβρεθεί στη διάσκεψη. Οι πρώτοι ήταν σίγουρο ότι θα εκτελούσαν τα καθήκοντά τους και ο στρατός θα έπρεπε στο όνομα του Hitler να ευθυγραμμιστεί με τις πολιτικές αποφάσεις ξεχωριστά από τα πολιτικά πρόσωπα. Όλοι οι υπόλοιποι που είχαν σχέση με τις αποφάσεις που ελήφθησαν στο Wannsee ήταν φιλικοί και συγκαταβατικοί, ως προς την εφαρμογή αυτών [Bauer, 2002, σελ. 302].

Η σημασία της διάσκεψης στο Wannsee ήταν καθοριστική. Οι αποφάσεις που ελήφθησαν εκεί συνέβαλαν στην κατανόηση των διαδικασιών, που περιλαμβάνονταν στον σχεδιασμό της μαζικής δολοφονίας της εβραϊκής φυλής και επιπλέον συνέβαλαν στην εφαρμογή αυτών των διαδικασιών [Bauer, 2002, σελ. 302]. Το Wannsee αποτελούσε ένα στάδιο της εξέλιξης της διαδικασίας της μαζικής δολοφονίας της εβραϊκής φυλής. Δεδομένης της ύπαρξης μίας δολοφονικής άρχουσας ελίτ και της ταύτισης μεγάλων τμημάτων της μεσαίας τάξης και των διανοούμενων με το ναζιστικό καθεστώς, χωρίς απαραίτητα να υφίστανται τα ιδεολογικά ερείσματα ενός

---

⁸⁴ Ήταν εκείνοι οι πολίτες που ήταν κατά το ήμισυ Εβραίοι και οι οποίοι χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες: τους *Mischlinge* πρώτου βαθμού οι οποίοι είχαν δύο Εβραίους παππούδες/γιαγιάδες αλλά δεν ασπάζονταν τον Ιουδαϊσμό και δεν είχαν Εβραίο/Εβραία σύζυγο και τους *Mischlinge* δεύτερου βαθμού οι οποίοι είχαν μόνο έναν παππού ή γιαγιά Εβραίο/Εβραία [Berenbaum, 2020].

δολοφόνου, η κρατική μηχανή και το κυβερνών κόμμα ενώθηκαν για να πραγματοποιήσουν τη μαζική δολοφονία των Εβραίων [Bauer, 2002, σελ. 308-309].

3.2.3. Αντιεβραϊκή νομοθεσία

Στο σημείο αυτό αναλύεται η νομοθετική αντισημιτική πολιτική του Τρίτου Ράιχ η οποία σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες αποφάσεις οδήγησε στην «Τελική Λύση» του εβραϊκού προβλήματος.

Η ναζιστική αντισημιτική νομοθεσία που θέσπισε ο Hitler υποστήριζε αυτό που η βία είχε ήδη πετύχει σε σημαντικό βαθμό, δηλαδή τον αποκλεισμό των Εβραίων από τις κυβερνητικές θέσεις και από τον δημόσιο βίο [Dawidowicz, 1975, σελ. 58]. Αυτή η νομοθεσία είχε δύο όψεις. Αποσκοπούσε αφενός στην τρομοκράτηση των Εβραίων αλλά και γενικότερα της κοινωνίας και αφετέρου στην έκφραση ενός συμβολισμού που είχε σχέση με την ιδεολογία του ναζιστικού καθεστώτος. Το αποτέλεσμα ήταν ο γερμανικός πληθυσμός να μην μπορεί να σχηματίσει μία σαφή άποψη για τους Εβραίους και για τη θέση τους στο γερμανικό κράτος και στη γερμανική κοινωνία [Friedländer, 2013, σελ. 31].

Από τις πρώτες ημέρες της κοινοβουλευτικής τους δραστηριότητας οι Ναζί είχαν εισαγάγει αντιεβραϊκά νομοσχέδια στο *Reichstag*, καθώς και στα κοινοβούλια των γερμανικών κρατιδίων. Τον Μάιο του 1924 εισήγαγαν μία πρόταση για την ένταξη όλων των μελών της εβραϊκής φυλής σε ειδική νομοθεσία (*Sonderrecht*). Λίγους μήνες αργότερα πρότειναν και ένα νομοσχέδιο για τον αποκλεισμό και την άμεση απομάκρυνση των Εβραίων από όλα τα δημόσια αξιώματα του *Reich*. Τον Οκτώβριο του 1930, όταν το *NSDAP* κατείχε 107 θέσεις στο γερμανικό Κοινοβούλιο, εισήχθη μία πληθώρα αντιεβραϊκής νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένου του σοσιαλιστικού μέτρου απαλλοτρίωσης χωρίς αποζημίωση της ιδιοκτησίας των πριγκίπων, καθώς και της ιδιοκτησίας όλων των Εβραίων της Γερμανίας που προέρχονταν από την Ανατολική Ευρώπη και γενικά των ατόμων που προέρχονταν από ξένη φυλή. Επίσης, ορισμένες αντισημιτικές νομοθετικές προτάσεις των Ναζί εντάχθηκαν στο μετέπειτα επίσημο πρόγραμμα των «25 σημείων» το οποίο εισήγαγε ο Hitler στη συνάντηση του *Deutsche Arbeiterpartei (DAP)*⁸⁵ στις 24 Φεβρουαρίου του 1920. Σύμφωνα με αυτό οι Εβραίοι δεν θα μπορούσαν να είναι πολίτες της Γερμανίας και συνεπώς να κατέχουν δημόσια αξιώματα [Dawidowicz, 1975, σελ. 56].

α. Τα πρώτα αντισημιτικά μέτρα

Λίγες ημέρες μετά τις εκλογές του Μαρτίου του 1933 το ναζιστικό κράτος άρχισε να λαμβάνει τα πρώτα αντιεβραϊκά μέτρα στον τομέα της δικαιοσύνης. Ειδικότερα, το Βαυαρικό Υπουργείο Δικαιοσύνης διέταξε στις 25 Μαρτίου την αντικατάσταση των Εβραίων δικαστών στις ποινικές και πειθαρχικές υποθέσεις και την εμπόδιση των Εβραίων από τη θέση του εισαγγελέα. Αξίζει να σημειωθεί ότι λίγες ημέρες αργότερα και συγκεκριμένα μία ημέρα πριν το αντιεβραϊκό μπιρκοτάζ ο Hans Kerrl, ο Πρώσος

⁸⁵ Επρόκειτο για το Γερμανικό Κόμμα Εργατών το οποίο είχε ιδρυθεί το 1919 στο Μόναχο από τον Anton Drexler και το οποίο το 1920 μετονομάστηκε στο *NSDAP* [Ray, n.d.].

εθνικοσοσιαλιστής Υπουργός Δικαιοσύνης, εξέδωσε την απόφαση για τη συνταξιοδότηση όλων των Εβραίων δικαστών την ημέρα που θα πραγματοποιούνταν το μπιούκτatz. Σε περίπτωση που οι Εβραίοι δεν συμμορφώνονταν με την εντολή του Kerrl η είσοδός τους στα δικαστήρια θα εμποδιζόταν με άλλους τρόπους. Ομοίως, οι Εβραίοι εισαγγελείς των γερμανικών κρατιδίων όφειλαν να βγουν στη σύνταξη, καθώς επίσης ο αριθμός των Εβραίων δικηγόρων στα δικαστήρια θα περιοριζόταν στο ποσοστό των Εβραίων στο σύνολο του πληθυσμού. Τέλος, δεν θα δικαιούνταν να υπηρετούν πλέον ως ένορκοι [Dawidowicz, 1975, σελ. 54].

Τον επόμενο μήνα στις 7 Απριλίου, δύο ημέρες αφού ο Hitler έστειλε επιστολή στον Hindenburg, έχοντας υποσχεθεί μία νομική λύση στο εβραϊκό πρόβλημα, εκδόθηκε ο πρώτος αντιεβραϊκός νόμος του Τρίτου Ράιχ. Ο νόμος αυτός που έφερε τον τίτλο: «Νόμος για την Αποκατάσταση του Επαγγελματικού Δημοσίου Τομέα» έδινε την εξουσιοδότηση για τον αποκλεισμό των Εβραίων και των πολιτικών αντιπάλων των Ναζί από τον δημόσιο τομέα. Συγκεκριμένα, οι δημόσιοι υπάλληλοι μη αρίας καταγωγής έπρεπε να συνταξιοδοτηθούν και οι επίτιμοι υπάλληλοι να απολυθούν. Εξαιρούνταν του νόμου, ύστερα από παρέμβαση του Hindenburg, οι αξιωματούχοι οι οποίοι ήδη εργάζονταν ως δημόσιοι υπάλληλοι πριν ή από την 1^η Αυγούστου του 1914 και έπειτα είτε οι αξιωματούχοι οι οποίοι στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου πολέμησαν στο γερμανικό μέτωπο ή με τους συμμάχους της Γερμανίας είτε εκείνοι οι αξιωματούχοι των οποίων οι πατεράδες ή οι γιοι σκοτώθηκαν στο πεδίο της μάχης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου [Dawidowicz, 1975, σελ. 58]. Ο συγκεκριμένος νόμος αποσκοπούσε στη συμμόρφωση των δημοσίων υπαλλήλων με το ναζιστικό καθεστώς και στην παρεμπόδιση όσων ήταν πολιτικά αντίθετοι με το νέο καθεστώς και κυρίως στην παρεμπόδιση των Εβραίων. Εμπνευστής του νόμου ήταν ο Wilhelm Frick [Friedländer, 2013, σελ. 47].

Αργότερα στις 11 Απριλίου, ακολούθησε διάταγμα το οποίο όριζε τον μη αρίας καταγωγής πολίτη. Μη Άριος θεωρούνταν οποιοσδήποτε προερχόταν από γονείς ή παππούδες μη αρίας καταγωγής και ιδίως Εβραίους. Ακόμη και εάν ένας από τους γονείς του ή του παππούδες του ήταν μη Άριος και ειδικότερα, εάν ένας από τους γονείς του ή από τους παππούδες του πίστευε στην εβραϊκή θρησκεία, θεωρούνταν και ο ίδιος μη αρίας καταγωγής. Έτσι, σε περιπτώσεις που υπήρχε ασάφεια ως προς τον προσδιορισμό της φυλετικής καταγωγής ενός ατόμου αυτό που την καθόριζε ήταν η θρησκευτική ταυτότητα. Κατά συνέπεια, κάθε δημόσιος υπάλληλος έπρεπε να αποδείξει την αρία καταγωγή του μέσα από την υποβολή των κατάλληλων εγγράφων, όπως για παράδειγμα πιστοποιητικών γεννήσεως και πιστοποιητικών γάμου των γονέων του. Επίσης, έπρεπε να συμπληρωθούν και ερωτηματολόγια γενεαλογικής φύσεως. Τέλος, για την αντιμετώπιση διαφορούμενων ή ειδικών περιπτώσεων προβλεπόταν ότι θα εξέφραζε την άποψή του ο ειδικός στην φυλετική έρευνα, που θα προερχόταν από το Υπουργείο Εσωτερικών. Έτσι, ο ορισμός των Ναζί για τους Εβραίους ήταν απλός, διότι Εβραίος θεωρούνταν κάποιος για τρεις γενιές [Dawidowicz, 1975, σελ. 59]. Πίσω από τον ορισμό των Εβραίων βρισκόταν ο Achim

Gercke ο οποίος εργαζόταν στο Υπουργείο Εσωτερικών ως υπεύθυνος για τα φυλετικά ζητήματα [Friedländer, 2013, σελ. 48].

Τον Απρίλιο εκδόθηκαν και άλλοι νόμοι. Στις 7 Απριλίου εκδόθηκε ένας συνοδευτικός νόμος με εκείνον για τον δημόσιο τομέα ο οποίος ακύρωνε την ένταξη στο επάγγελμα της δικηγορίας για όσους ήταν μη αρίας καταγωγής, καθώς επίσης αρνούσαν την παροχή άδειας σε όσους ασκούσαν ήδη τη δικηγορία και οι εξαιρέσεις που είχε υποβάλλει ο Hindenburg για τον νόμο για τον δημόσιο τομέα ίσχυαν και για τον συγκεκριμένο [Dawidowicz, 1975, σελ. 58]. Το αποτέλεσμα του νόμου για τους δικηγόρους δεν ήταν μόνο το γεγονός ότι οι Εβραίοι έπαυαν να είναι μέλη στον Δικηγορικό Σύλλογο, αλλά συγχρόνως το ότι υφίσταντο τρομοκρατία [Friedländer, 2013, σελ. 49]. Ακολούθησαν και άλλοι παρόμοιοι νόμοι οι οποίοι απέκλειαν τους Εβραίους από δημόσιες θέσεις, όπως για παράδειγμα από τη θέση του δικαστή (7 Απριλίου), του οδοντιάτρου και οδοντοτεχνίτη σε κρατικούς οργανισμούς (2 Ιουνίου), αλλά και από διάφορες άλλες θέσεις [Dawidowicz, 1975, σελ. 58-59]. Λίγο αργότερα στις 21 Απριλίου, το ναζιστικό κράτος έλαβε έναν ακόμη νόμο ο οποίος απαγόρευε την *shehita*, το εβραϊκό τελετουργικό της σφαγής ζώων για τροφή. Όμως, η κατακραυγή γι' αυτό το τελετουργικό προϋπήρχε των Ναζί και αποτελούσε βασικό στοιχείο της αντισημιτικής προπαγάνδας η οποία παρουσίαζε την *shehita* ως μία βάρβαρη και απάνθρωπη διαδικασία [Dawidowicz, 1975, σελ. 60].

Στις 25 Απριλίου εκδόθηκε ο «Νόμος κατά της Υπερπλήρωσης των Γερμανικών Σχολείων και Πανεπιστημίων» σύμφωνα με τον οποίο περιοριζόταν ο αριθμός των μη αρίων φοιτούντων σε ένα συγκεκριμένο ποσοστό [Dawidowicz, 1975, σελ. 59]. Το ποσοστό των Εβραίων μαθητών και φοιτητών που φοιτούσαν για πρώτη φορά θα έπρεπε να είναι στο 1,5% του συνολικού αριθμού αυτών των μαθητών και φοιτητών, καθώς επίσης το ποσοστό των εβραϊκής καταγωγής μαθητών και φοιτητών για κάθε σχολείο και πανεπιστήμιο θα έπρεπε να μην υπερβαίνει το 5%. Εξαιρέση αποτελούσαν τα παιδιά των οποίων ο πατέρας είχε πολεμήσει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τα παιδιά που προέρχονταν από γάμους Αρίων και μη Αρίων οι οποίοι είχαν τελεστεί πριν την έκδοση του συγκεκριμένου νόμου [Friedländer, 2013, σελ. 50].

Στις 6 Μαΐου ο «Νόμος για την Αποκατάσταση του Επαγγελματικού Δημοσίου Τομέα» επεκτάθηκε για να επηρεάσει επίτιμους καθηγητές, λέκτορες πανεπιστημίων και συμβολαιογράφους [Dawidowicz, 1975, σελ. 59]. Την 1^η Ιουνίου ακολούθησε ο «Νόμος για τη Μείωση της Ανεργίας» του οποίου το άρθρο 5, υπό τον τίτλο: «Ενθάρρυνση Γάμων», προέβλεπε την προσφορά οικονομικής βοήθειας με τη μορφή εμβασμάτων δανείου σε άπορα νέα ζευγάρια που επιθυμούσαν να παντρευτούν για κάθε παιδί που θα γεννούσαν. Οι υποψήφιοι γι' αυτήν την κρατική βοήθεια όφειλαν να υποβάλουν έγγραφα τα οποία πιστοποιούσαν την προσωπική και «φυλετική» υγεία γεγονός που σήμαινε την αφοσίωσή τους στο ναζιστικό καθεστώς [Dawidowicz, 1975, σελ. 65].

Η έκδοση νόμων συνεχίστηκε και τους επόμενους μήνες. Στις 14 Ιουλίου εκδόθηκε ο «Νόμος για την Ανάκληση της Πολιτογράφησης και την Ακύρωση της Γερμανικής Υπηκοότητας» ο οποίος ακύρωνε την πολιτογράφηση των μη «επιθυμητών» πολιτών που είχε παραχωρηθεί στη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης [Dawidowicz, 1975, σελ. 60]. Επίσης, την ίδια ημέρα εκδόθηκε και ένας νόμος ο οποίος νομιμοποιούσε τη στέρωση για εννέα κατηγορίες ανθρώπων που υπέφεραν από κάποια κληρονομική ασθένεια. Ο νόμος αυτός εξουσιοδοτούσε τα Δικαστήρια Κληρονομικής Υγείας να εφαρμόσουν τη στέρωση ακόμη και σε ανθρώπους που δεν το επιθυμούσαν [Dawidowicz, 1975, σελ. 65]. Στη συνέχεια στις 26 Ιουλίου, εκδόθηκε το εκτελεστικό διάταγμα του νόμου αυτού το οποίο όριζε ως πολιτικά «ανεπιθύμητους» τους Εβραίους της Ανατολικής Ευρώπης, ακόμη και εάν δεν είχαν διαπράξει κανένα έγκλημα [Dawidowicz, 1975, σελ. 60]. Στις 28 Σεπτεμβρίου ακολούθησε άλλος νόμος σύμφωνα με τον οποίο απαγορευόταν από τις κυβερνητικές αρχές η εργασία των μη Αρίων ή των ατόμων που είχαν παντρευτεί μη Αρίους. Την επόμενη μέρα ακολούθησαν άλλοι δύο νόμοι. Σύμφωνα με τον πρώτο ο οποίος είχε θεσπιστεί από το Πολιτιστικό Επιμελητήριο του Ράιχ οι Εβραίοι αποκλείονταν από πολιτιστικές και ψυχαγωγικές επιχειρήσεις (τέχνη, λογοτεχνία, θέατρο, ταινίες) [Dawidowicz, 1975, σελ. 59]. Ο άλλος ο οποίος αποκαλούνταν «Κληρονομικός Αγροτικός Νόμος» καθόριζε ότι μόνο εκείνοι οι αγρότες οι οποίοι μπορούσαν να αποδείξουν ότι οι πρόγονοί τους δεν είχαν εβραϊκή καταγωγή πηγαίνοντας πίσω έως το 1800 είχαν τη δυνατότητα να κληρονομήσουν αγροτική περιουσία. Αυτός ο νόμος εξέφραζε το «Αντιεβραϊκό Υπόμνημα» του 1880 το οποίο κατήγγειλε ότι η αγροτική γη, που αποτελεί την πιο σημαντική βάση για τη συντήρηση της πολιτικής δομής, βρισκόταν στα χέρια των Εβραίων [Dawidowicz, 1975, σελ. 60-61]. Στις αρχές του επόμενου μήνα στις 4 Οκτωβρίου, εκδόθηκε ο «Νόμος Εθνικού Τύπου» ο οποίος τοποθετούσε τις πολιτικές εφημερίδες υπό κρατική εποπτεία και εφάρμοξε τη λεγόμενη «αρία παράγραφο» της 11^{ης} Απριλίου στους δημοσιογράφους εφημερίδων. Συνεπώς, το ναζιστικό καθεστώς πέτυχε έναν βασικό στόχο για τον οποίο προσπαθούσαν από το 1847 οι Γερμανοί επαγγελματίες και επιστήμονες και αυτός ήταν ο αποκλεισμός των Εβραίων από τη δημόσια ζωή, την κυβέρνηση, τον πολιτισμό και τα επαγγέλματα [Dawidowicz, 1975, σελ. 59].

β. Νόμοι της Νυρεμβέργης

Οι Νόμοι της Νυρεμβέργης επισημοποίησαν την αντισημιτική νομοθετική πολιτική του ναζιστικού καθεστώτος και αποτέλεσαν τον ακρογωνιαίο λίθο της νομικής δίωξης των Εβραίων της Γερμανίας [Bradsher, 2010]. Παράλληλα, συνέβαλλαν στην καλύτερη διαχείριση του αντισημιτικού εξτρεμισμού, επισημαίνοντας τον ρόλο της κυβερνητικής πολιτικής [Friedländer, 2013, σελ. 174]. Οι νόμοι αυτοί ανακοινώθηκαν στο συνέδριο του ναζιστικού κόμματος το 1935 και ήταν τρεις [Carr, 1987, σελ. 324]. Ο πρώτος νόμος όριζε τα εθνικά χρώματα της Γερμανίας και καθιέρωνε τη σβάστικα ως εθνική σημαία της χώρας, απαγορεύοντας στους Εβραίους την ανύψωσή της [Wikipedia, 2020]. Σύμφωνα με τον δεύτερο νόμο οι Εβραίοι θα στερούνταν την πλήρη υπηκοότητά τους και σύμφωνα με τον τρίτο θα τους

απαγορευόταν να παντρεύονται με Αρίους, καθώς επίσης οι εξωσυζυγικές σχέσεις μεταξύ Εβραίων και *Gentiles*⁸⁶ πλέον θα αποτελούσαν κολάσιμο αδίκημα [Carr, 1987, σελ. 324]. Ο τρίτος νόμος αφορούσε όμως και άλλους ανθρώπους εκτός από τους Εβραίους οι οποίοι δεν είχαν φυλετική συγγένεια με τους Γερμανούς [Friedländer, 2013, σελ. 183]. Συνεπώς, σύμφωνα με τους νόμους της Νυρεμβέργης, τα δύο προσόντα της φυλετικής καθαρότητας και της πολιτικής πίστης αποτελούσαν τα προσόντα που όφειλε να έχει ο πολίτης του Τρίτου Ράιχ [Dawidowicz, 1975, σελ. 65].

γ. Αντιεβραϊκή νομοθεσία: 1936-1939

Το 1936 έναν χρόνο ύστερα από την έκδοση των νόμων αυτών ο Hitler μετρίασε την αντισημιτική του πολιτική. Ο λόγος ήταν η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στο Βερολίνο και ο φόβος των αρνητικών αντιδράσεων απέναντι στη χιτλερική αντιεβραϊκή πολιτική από το εξωτερικό [Wikipedia, 2020].

Όμως, η πολιτική του Γερμανού δικτάτορα άλλαξε από το 1938 και συγκεκριμένα από το πογκρόμ του Νοεμβρίου του 1938 και έπειτα. Οι νόμοι που έλαβε ο Hitler τα έτη 1938-1939 λίγο πριν να ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος εξώθησαν ακόμη περισσότερο τους Εβραίους στο περιθώριο της γερμανικής κοινωνίας. Ειδικότερα, οι Εβραίοι πλέον βρέθηκαν εκτός εμπορίου, τα βιομηχανικά τους κέρδη κατασχέθηκαν και μετατράπηκαν σε μία απαγορευμένη φυλή εντός της ίδιας τους της χώρας. Ακόμη, τους απαγορεύτηκε η είσοδος στους κινηματογράφους, τα θέατρα και τις πισίνες, δεν μπορούσαν να κατέχουν αυτοκίνητα, τα παιδιά τους αποβλήθηκαν από τα σχολεία και τα πανεπιστήμια και γενικότερα στερήθηκαν τα προς το ζην. Επίσης, υποχρεώθηκαν δια νόμου να φορούν σε δημόσιους χώρους το κίτρινο αστέρι του Δαβίδ σε ένδειξη υποβιβασμού και ο φόβος για τη ζωή τους επισφραγίστηκε με την ομιλία του Hitler τον Ιανουάριο του 1939 στο *Reichstag* σύμφωνα με την οποία, εάν γινόταν πόλεμος, αυτός θα οδηγούσε στην εξόντωση της εβραϊκής φυλής από την Ευρώπη [Carr, 1987, σελ. 324].

3.3. Θεσμικές Διαστάσεις της «Τελικής Λύσης»

Μέσα από τις πολιτικές αποφάσεις και την αντισημιτική νομοθεσία, που είχαν λάβει οι Ναζί, καθορίστηκαν και οι σχέσεις των Εβραίων με τους διάφορους θεσμούς του ναζιστικού κράτους για ορισμένους από τους οποίους γίνεται λόγος στο ακόλουθο υποκεφάλαιο.

3.3.1. Εβραίοι και Εκπαίδευση

Το γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα του ναζιστικού καθεστώτος χρησιμοποιούνταν ως «εργαλείο» για τη μετάδοση της ναζιστικής ιδεολογίας και κυρίως για τη μετάδοση του αντισημιτισμού στη νέα γενιά [Yad Vashem-The World

---

⁸⁶ Είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για οποιονδήποτε μη Εβραίο [Encyclopædia Britannica, 2018].

Holocaust Remembrance Center, n.d.]. Εκτός από τον αποκλεισμό των Εβραίων από το 1938 και έπειτα από όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, στόχος του ναζιστικού εκπαιδευτικού συστήματος ήταν οι νέοι να μην έχουν κριτική σκέψη [The Holocaust Explained, n.d.]. Μέσα από τα βιβλία οι μαθητές και οι φοιτητές μάθαιναν να υπακούουν τυφλά στο κόμμα, να λατρεύουν τον *Führer*, να είναι μισαλλόδοξοι και να μισούν την εβραϊκή φυλή [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

3.3.2. Εβραίοι και MME

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς της γερμανικής κοινωνίας απέναντι στους Εβραίους διαδραμάτισαν τα MME τα οποία προωθούσαν συστηματικά και οργανωμένα τον αντισημιτισμό [Friedländer, 2013, σελ. 20-21]. Οι Ναζί είχαν αποκτήσει τον πλήρη έλεγχο των MME και τα χρησιμοποιούσαν για να διαδίδουν την προπαγάνδα τους μέσα από το Υπουργείο Προπαγάνδας στο οποίο Υπουργός ήταν ο Goebbels [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d.]. Αυτό το πέτυχαν μέσα από την επιστράτευση του ραδιοφώνου και του Τύπου και γενικότερα των ειδήσεων με στόχο τον εκφοβισμό των πολιτών και τη διάδοση του αντισημιτισμού. Παράλληλα, έθεσαν υπό τον έλεγχό τους και εβραϊκές εκδοτικές εταιρίες στο πλαίσιο του αριανισμού των εβραϊκών επιχειρήσεων [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

3.3.3. Εβραίοι και Πολιτισμός

Ο εβραϊκός πληθυσμός της Γερμανίας είχε αποκλειστεί από διάφορους τομείς του πολιτισμού. Την εξουσία για τον αποκλεισμό των Εβραίων την είχαν τα πολιτιστικά επιμελητήρια τα οποία διακρίνονταν σε πολλούς τομείς (κινηματογράφος, θέατρο, μουσική κ.α.) και υπάγονταν όλα στο Υπουργείο Προπαγάνδας [Schleunes, 1970, σελ. 113]. Μέσα από το Υπουργείο Προπαγάνδας οι Ναζί ρύθμιζαν, καθοδηγούσαν και ασκούσαν λογοκρισία στις γερμανικές τέχνες και στον γερμανικό πολιτισμό με στόχο την άσκηση επιρροής στην κοινή γνώμη και κατά συνέπεια τη διαμόρφωση αυτής [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.]. Η αιτία της αντισημιτικής πολιτικής και στον πολιτιστικό τομέα έγκειτο στον ρόλο που διαδραμάτιζαν οι Εβραίοι στις τέχνες και στον πολιτισμό της Γερμανίας, ένας ρόλος που είχε σχέση με την πρόοδο, την Αριστερά και τον πασιφισμό [Friedländer, 2013, σελ. 134].

3.3.4. Κοινή γνώμη και Εβραίοι

Η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος είχε μικρή επίδραση στην καθημερινότητα της πλειοψηφίας του γερμανικού πληθυσμού και γενικότερα στην κοινή γνώμη. Σίγουρα υπήρξαν καθοριστικά γεγονότα, όπως το μπιόκοτς του 1933, η έκδοση των νόμων της Νυρεμβέργης το 1935 και ιδίως τα πογκρόμ του Νοεμβρίου του 1938, όταν ο διωγμός των Εβραίων κυριάρχησε στην κοινή γνώμη. Ωστόσο, ακόμη και κατά τη διάρκεια αυτών των γεγονότων η κοινή γνώμη έδειχνε να επηρεάζεται κυρίως από άλλους παράγοντες. Ουσιαστικά, το Εβραϊκό Ζήτημα είχε μικρή συνάφεια με την καθημερινή ζωή της πλειονότητας των πολιτών της Γερμανίας και η συνέπεια του ζητήματος αυτού στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης ήταν

λιγότερο η εκδήλωση ενός δυναμικού μίσους και περισσότερο η μοιραία αδιαφορία από μέρους των πολιτών, δηλαδή μία έλλειψη ενδιαφέροντος η οποία σε τελική ανάλυση είχε θανατηφόρες συνέπειες [Kershaw, 2008, σελ. 4]. Αυτή η αδιαφορία των Γερμανών δεν σήμαινε ουδετερότητα, αλλά είχε αρνητική χροιά και μπορούσε να περιγραφεί με το να σηκώνει κάποιος αδιάφορα τους ώμους του ή να γυρίζει την πλάτη του, πιστεύοντας ότι δεν μπορεί να κάνει κάτι για το συγκεκριμένο θέμα και έχοντας την άποψη ότι υπάρχουν άλλα προβλήματα πιο επείγοντα ή πιο σημαντικά από το συγκεκριμένο πρόβλημα. Αυτή η στάση του γερμανικού πληθυσμού δεν ήταν ούτε ηρωική ούτε ηθικά αξιέπαινη, αλλά αποτελούσε μία κοινή συμπεριφορά η οποία παρατηρούνταν όχι μόνο σε δικτατορίες, αλλά και σε δημοκρατικά πολιτεύματα. Επίσης, ισοδυναμούσε με μία «ηθική αδιαφορία» η οποία ήταν απόλυτα συμβατή με την αυξανόμενη αποπροσωποποίηση των Εβραίων στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τη σκληρότητα της συμπεριφοράς του γερμανικού πληθυσμού απέναντι στο Εβραϊκό Ζήτημα. Συνεπώς, όταν εκατομμύρια Εβραίοι θανατώνονταν, η συντριπτική πλειοψηφία των Γερμανών ασχολούνταν με πολλά διαφορετικά ζητήματα και το Εβραϊκό Ζήτημα ήταν σχετικά ασήμαντο στην καθημερινότητά της [Kershaw, 2008, σελ. 7]. Ο λανθάνων αντισημιτισμός της γερμανικής κοινωνίας και η απάθεια επαρκούσαν στο να επιτρέψουν στο ολοένα αυξανόμενο μίσος του ναζιστικού καθεστώτος να επικρατήσει και οι Ναζί να αποκτήσουν την απαραίτητη αυτονομία για να θέσουν σε εφαρμογή το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα [Kershaw, 2008, σελ. 5]. Η έλλειψη ενδιαφέροντος για τις διακρίσεις εις βάρος μίας γενικά «μη επιθυμητής» μειονότητας, σε συνδυασμό με τον λανθάνοντα ανταγωνισμό που προϋπήρχε σε δημοκρατικές συνθήκες, πριν την εμφάνιση της δικτατορίας των Ναζί, αποτέλεσαν προϋπόθεση για τη διαδικασία της γενοκτονίας των Εβραίων, διότι δόθηκε η δυνατότητα σε ένα μέρος του πληθυσμού το οποίο μισούσε φανατικά τους Εβραίους να στραφεί ανεξέλεγκτα και απρόσκοπτα εναντίον τους [Kershaw, 2008, σελ. 8]. Πιο συγκεκριμένα, ο Ian Kershaw [2008, σελ. 10] θεωρεί ότι υπήρχε μία μεγάλη μειοψηφία η οποία αποτελούνταν από ακραίους αντισημίτες και υποστηριζόταν από όλα τα ισχυρά όργανα ενός καταπιεστικού καθεστώτος. Ακόμη, σύμφωνα με τον ίδιο [2008, σελ. 10], υπήρχε παράλληλα και μία πολύ μικρή μειοψηφία η οποία αποδοκίμαζε τις διώξεις των Εβραίων και προετοιμαζόταν με κάποιον τρόπο για να υποστηρίξει τον εβραϊκό πληθυσμό και τέλος, ένα μεγάλο μέρος της γερμανικής κοινωνίας το οποίο εξέφραζε έναν λανθάνοντα αντισημιτισμό και ήταν παθητικά ανεκτικό απέναντι στις ολοένα ριζικότερες διώξεις Εβραίων πολιτών.

3.4. Πολιτισμικές Διαστάσεις της «Τελικής Λύσης»

Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου παρουσιάζεται το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα στο πολιτισμικό πλαίσιο της κατωτερότητας της εβραϊκής φυλής απέναντι στην αρία φυλή με έμφαση στη διαδικασία και στους τρόπους εξόντωσης των Εβραίων.

3.4.1. Ναζιστική πολιτισμική επανάσταση μέσω της βιολογικοποίησης του αντισημιτισμού

Η ναζιστική πολιτική, όντας σε μεγάλο βαθμό φυλετική, επίταξε την επιστήμη στο πλαίσιο της επίτευξης της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος. Αυτή η φυλετική όψη της ναζιστικής πολιτικής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «βιοπολιτική», διότι ο στόχος της ήταν η διαχείριση των ανθρώπινων σωμάτων και συνεπώς η διαχείριση της ζωής και της φύσης. Όμως, ένα τέτοιο είδος φύσης θεωρείται ολοκληρωτικό με όρους πολιτικής επιστήμης, γιατί προϋποθέτει την κατάπνιξη της πολιτικής η οποία χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό και η οποία έχει απελευθερωθεί από τη βιολογική σφαίρα της ζωής [Traverso, 2003, σελ. 145]. Η βιολογικοποίηση του αντισημιτισμού αποτέλεσε λοιπόν το «κλειδί» για μία σύγχρονη επανάσταση εναντίον της νεωτερικότητας όπου κυριαρχούσε ο καπιταλισμός και η *Zivilisation*, έννοιες οι οποίες αντιπροσωπεύονταν από τους Εβραίους. Μέσα από την εξόντωση της εβραϊκής φυλής η τεχνολογία θα μπορούσε να αναγεννηθεί και να τεθεί στις υπηρεσίες της φύσης. Έτσι, η βιοπολιτική του εθνικοσοσιαλισμού αποτελούσε μία μορφή αντιδραστικού μοντερνισμού η οποία συνδύαζε πολλά και διαφορετικά στοιχεία, όπως ήταν ο αντιδιαφωτισμός και ο επιστημονισμός, ο σκοταδισμός και η τεχνολογία, η απαρχαιωμένη μυθολογία και η ολοκληρωτική εξουσία, οι μεσαιωνικές εκτελέσεις και η φυλετική βιολογία, τα πογκρόμ εναντίον των Εβραίων και ο απρόσωπος και μηχανικός τους αποκλεισμός από την κοινωνία ο οποίος επιτεύχθηκε μέσα από διάφορες μορφές της *Zivilisation*, δηλαδή μέσα από τη βιομηχανία, την οργάνωση της εργασίας και το σύστημα της παραγωγής, δηλαδή τα εργοστάσια τα οποία παρήγαγαν θάνατο [Traverso, 2003, σελ. 146-147].

3.4.2. Ανωτερότητα της αρίας φυλής

Ο ξενοφοβικός εθνικισμός του ναζιστικού κινήματος διατηρήθηκε από την φανατική πίστη στην υποτιθέμενη ανωτερότητα της αρίας φυλής. Οι Ναζί επανέφεραν τις απόψεις των ρατσιστών του 19^{ου} αιώνα, όπως ήταν ο Gobineau και ο Houston Chamberlain και υποστήριζαν ότι η ανθρώπινη ιστορία είναι ένας βιολογικός αγώνας για την επιβίωση μεταξύ των κατώτερων και των ανώτερων φυλών. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τους Ναζί, η μοναδική πολιτιστική επιρροή στην παγκόσμια ιστορία ήταν εκείνη της αρίας φυλής από την οποία οι Γερμανοί αντιπροσώπευαν το πιο αγνό είδος. Στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, η φυλετική αποστολή των Γερμανών ήταν να ενδυναμώσουν τη θέση των Γερμανικών πληθυσμών της Ευρώπης και να εξουσιάσουν τις κατώτερες φυλές στα ανατολικά. Αυτή η αποστολή αποτελούσε μία αντίληψη που είχε σημαντικές επιπτώσεις στη γερμανική εξωτερική πολιτική. Στενά συνδεδεμένο με αυτήν την φυλετική αποστολή ήταν το φαινόμενο του αντισημιτισμού. Το μίσος του Hitler για τους Εβραίους ήταν παθολογικό. Για εκείνον οι Εβραίοι δεν αποτελούσαν απλώς μέλη μίας κατώτερης φυλής που μισούσαν οι Άριοι, αλλά ήταν μία αντίπαλη φυλή της οποίας στόχος ήταν η υποδούλωση και η καταστροφή της αρίας φυλής και κατά συνέπεια συμβόλιζαν οτιδήποτε διαβολικό. Σύμφωνα με τον Hitler, οι Εβραίοι πρόδωσαν τη Γερμανία το 1918, βρίσκονταν πίσω από το μαρξισμό και τον μονοπωλιακό καπιταλισμό, διέδιδαν τα επιζήμια δόγματα του πασιφισμού, του διεθνισμού και της δημοκρατίας με σκοπό την υπονόμευση της επιθυμίας των ανθρώπων να αγωνιστούν για τον ζωτικό τους

χώρο. Έτσι, ο Γερμανός δικτάτορας ήταν πρόθυμος να αφαιρέσει αυτόν τον «καρκινικό όγκο» από το πολιτικό σώμα χωρίς να δείξει έλεος [Carr, 1987, σελ. 323].

Τα ζητήματα του αίματος και της γενετικής τα οποία κυριαρχούσαν στη ναζιστική πολιτική προέρχονταν από την αποικιακή εμπειρία της κωδικοποίησης μίας εννοιολογικής διαχωριστικής γραμμής με σκοπό την ιεραρχική ιμπεριαλιστική διακυβέρνηση. Ωστόσο, η γενοκτονία των Εβραίων από τους Ναζί βασίστηκε στη βιολογία η οποία απουσίαζε από την αποικιακή πολιτική της Γερμανίας την περίοδο πριν την εξέγερση των Χερέρο⁸⁷, μία περίοδο στη διάρκεια της οποίας οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ των κυρίαρχων πληθυσμών και των σκλάβων ήταν το πιο σημαντικό πρόβλημα [Fitzpatrick, 2008, σελ. 499].

Ωστόσο, η επιστροφή του ιμπεριαλισμού στη Γερμανία με τη μορφή της αποαποικιοποίησης η οποία πραγματοποιήθηκε νωρίς και ακούσια, εξαιτίας της επαχθούς για την χώρα Συνθήκης Ειρήνης των Βερσαλλιών, οδήγησε στη ριζοσπαστικοποίηση της γερμανικής επεκτατικής πολιτικής. Παράλληλα, ο γερμανικός επεκτατισμός ο οποίος στηριζόταν στις φυλετικές διαφορές άλλαξε ριζικά προσανατολισμό. Πλέον στρεφόταν εναντίον καινούργιων ομάδων ανθρώπων έχοντας ως βάση διαφορετικό βιολογικό κριτήριο. Πιο συγκεκριμένα, στρεφόταν εναντίον του βιολογικά κατώτερου «Ασιάτη» Σλάβου και ενός απεχθούς, μiasmμένου και φαύλου εαυτού των ίδιων των Γερμανών, του βιολογικά ανεπαρκούς αλλά αφομοιωμένου Γερμανοεβραίου στον οποίο επιτίθεντο ο Hitler μέσα από το έργο του *Mein Kampf*. Ειδικότερα, ο ένας από τους δύο εχθρούς του Hitler θα έπρεπε να κατακτηθεί και να εξουσιαστεί ακόμη και με τον κίνδυνο ενός πολέμου εξόντωσης και ο άλλος να απομακρυνθεί ανηλεώς μέσω της απέλασής του από το πολιτικό σώμα [Fitzpatrick, 2008, σελ. 500-501]. Στη ρεβανσιστική Γερμανία η βιολογική φυλετική θεωρία η οποία κυριάρχησε μετά την άνοδο του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος έγινε όχι μόνο πρόγραμμα για επέκταση προς τα ανατολικά της χώρας αλλά και ένας ριζοσπαστικά βίαιος γενοκτονικός ακρωτηριασμός ή μία εκκαθάριση των μiasmμένων γνωρισμάτων του σώματος πολιτών της Γερμανίας με κυριότερο στόχο τον εβραϊκό πληθυσμό αλλά στρεφόμενος και εναντίον των ψυχικά και σωματικά αναπήρων. Το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα μπορεί να θεωρηθεί ως ένα γενοκτονικό και ευγονικό πρόγραμμα ευθανασίας [Fitzpatrick, 2008, σελ. 501]. Η εφαρμογή του γενοκτονικού προγράμματος των Γερμανών αρχικά στους απογόνους των επιγαμιών και στη συνέχεια στους Εβραίους της Γερμανίας είχε ως αποτέλεσμα την πολιτική της βιολογικής απέχθειας και του φόβου όχι με τη μορφή της αντίδρασης στο διαφορετικό αλλά της αντίδρασης στο μολυσμένο στοιχείο του γερμανικού πληθυσμού. Αυτό το στοιχείο στα τέλη της αποικιακής περιόδου χαρακτηριζόταν ως *Mischlinge* και η ύπαρξή του ανταγωνιζόταν τη σκόπιμη διχοτομική κοινωνική ιεραρχία μεταξύ του εξουσιάζοντος και του εξουσιαζομένου. Αργότερα, ο φόβος και η απέχθεια για αυτό το μολυσμένο στοιχείο προβλήθηκε στους Εβραίους οι οποίοι μετατράπηκαν στον στόχο της ριζοσπαστικής γενοκτονικής βίας που δεν βασίστηκε στις διαφορές ως προς την κοινωνική θέση αλλά στις φυλετικές διαφορές που αντιμετώπιζονταν με βιολογικούς και ψευδοιατρικούς όρους για τη δικαιολόγηση της ολοκληρωτικής ευθανασίας προς όφελος του γερμανικού έθνους [Fitzpatrick, 2008,

---

⁸⁷ Ήταν η πρώτη γενοκτονία του 20^{ου} αιώνα η οποία πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 1904 και 1907 από τον γερμανικό στρατό στους κατοίκους μίας γερμανικής αποικίας στη ΝΔ Αφρική και συγκεκριμένα στη σημερινή Ναμίμπια. Η γενοκτονία αυτή θεωρείται προοίμιο του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος, ως προς την ιδεολογία της φυλετικής ιεραρχίας πάνω στην οποία βασίστηκαν οι Γερμανοί για να διαπράξουν τη γενοκτονία, καθώς και ως προς τις μεθόδους που εφάρμοσαν [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

σελ. 502]. Συνεπώς, το Ολοκαύτωμα των Εβραίων δεν αποτελούσε έναν αδυσώπητο γενοκτονικό πόλεμο εναντίον ολόκληρης της κοινωνικής βάσης ενός επαναστατικού διαφορετικού εχθρού αλλά την ανηλεή εξόντωση ευθανασίας εκατομμυρίων πολιτών οι οποίοι θεωρούνταν μολυσμένοι για πάντα εξαιτίας της βιολογικής τους υπόστασης [Fitzpatrick, 2008, σελ. 503].

3.4.3. Εξόντωση της εβραϊκής φυλής

Παρακάτω γίνεται αναφορά στη διαδικασία και στους τρόπους εξόντωσης που είχε οργανώσει το χιτλερικό καθεστώς για τους φυλετικά κατώτερους Εβραίους.

Η επίθεση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης επισφράγισε τη μοίρα των Εβραίων. Ο Hitler, βλέποντας ότι το καλοκαίρι του 1941 η γερμανική επίθεση πήγαινε καλά, διέταξε την εξόντωση των Εβραίων της Ευρώπης. Τέσσερα *Einsatzgruppen* δολοφόνησαν στη Σοβιετική Ένωση μπόλσεβίκους αξιωματούχους στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και χιλιάδες Εβραίοι. Αυτό αποτελούσε ένα σχέδιο του *RSHA* σε συνεργασία με την ανώτερη στρατιωτική ηγεσία. Οι στρατιωτικές μονάδες των *SS* έλαβαν βοήθεια από τους περισσότερους διοικητές ταγμάτων οι οποίοι είχαν ανακουφιστεί με το γεγονός ότι ο *Führer* δεν είχε αναθέσει στους στρατιώτες της πρώτης γραμμής την εξολόθρευση. Το φθινόπωρο του 1941 όλοι οι Γερμανοεβραίοι μεταφέρθηκαν στα ανατολικά για να εκτελεστούν από ειδικές μονάδες των *SS* εκ των οποίων ορισμένοι ήταν ήδη έμπειροι δολοφόνοι. Δύο χρόνια νωρίτερα τον Οκτώβριο του 1939, ο Hitler είχε διατάξει και την ευθανασία όσων ήταν αθεράπευτα ασθενείς και από το 1941 περίπου εβδομήντα χιλιάδες Εβραίοι δολοφονήθηκαν με την χρήση αερίου σε ειδικούς χώρους. Αν και το σχέδιο ευθανασίας σταμάτησε για ένα χρονικό διάστημα το 1941, ξεκίνησε ξανά το ίδιο έτος και συγκεκριμένα τον Ιούνιο, ύστερα από εντολή του Himmler. Ειδικότερα, δημιουργήθηκαν θάλαμοι αερίων σε ειδικά στρατόπεδα που κατασκευάστηκαν στις περιοχές: Chelmno, Belzec, Sobibor, Treblinka, Maidanek και Auschwitz-Birkenau. Ο διοικητής του στρατοπέδου του Auschwitz υπολόγισε ότι το 1945 δύομιση εκατομμύρια Εβραίοι δολοφονήθηκαν στο στρατόπεδο με την χρήση δηλητηριώδους αερίου και μισό εκατομμύριο πέθαναν από την πείνα και τις ασθένειες. Συνολικά τρία εκατομμύρια Εβραίοι δολοφονήθηκαν από το Zyklon B, ένα αέριο το οποίο παρεχόταν από μία θυγατρική εταιρεία της I.G. Farben. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι διοικητές των στρατοπέδων είχαν έναν πολύ οργανωμένο τρόπο διαχείρισης των προσωπικών ειδών των αποθανόντων. Πιο συγκεκριμένα, υπολόγιζαν τα ρούχα και τα παπούτσια αυτών που εκτελούνταν, τα χρυσά δόντια τα έστελναν στην *Reichsbank*, τα μαλλιά τους τα έκοβαν και τα χρησιμοποιούσαν για τις καρέκλες, τα οστά τους τα χρησιμοποιούσαν για λίπασμα και με το λίπος από το σώμα τους δημιουργούσαν σαπούνια. Οι περισσότεροι Γερμανοί γνώριζαν ελάχιστες πληροφορίες για το τι συνέβαινε ακριβώς εντός των στρατοπέδων εξόντωσης, επειδή οι Ναζί απέκρυπταν την όλη επιχείρηση και κατά συνέπεια ο μέσος Γερμανός πολίτης, όντας εκτεθειμένος στην πίεση που δεχόταν από ένα ολοκληρωτικό κράτος σε κατάσταση πολέμου, κατέπνιγε τις αμφιβολίες του και συγκρατούσε την περιέργειά του [Carr, 1987, σελ. 334].

Όσον αφορά τους τόπους εξόντωσης, στην περιοχή *Generalgouvernement* είχαν δημιουργηθεί τρία στρατόπεδα. Αυτά βρίσκονταν στο Belzec, στο Sobibor και στην Treblinka. Σε αυτά δολοφονήθηκε η πλειοψηφία των Πολωνοεβραίων, καθώς και Εβραίοι άλλων ευρωπαϊκών εθνικοτήτων στη διάρκεια του 1942 και τους πρώτους μήνες του 1943. Στα τέλη του 1943, όσοι Εβραίοι από αυτές τις περιοχές είχαν καταφέρει να επιβιώσουν από τις προηγούμενες εκτοπίσεις στέλνονταν για εξόντωση ως επί το πλείστον στο Majdanek. Όσον αφορά τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης στο Auschwitz και στο Birkenau, εκεί εκτοπίστηκαν Εβραίοι από ολόκληρη την Ευρώπη στις αρχές του 1942. Αυτό το σύμπλεγμα στρατοπέδων αποτέλεσε την κύρια τοποθεσία δολοφονίας των Εβραίων της ευρωπαϊκής ηπείρου, ύστερα από το κλείσιμο των υπολοίπων στρατοπέδων εξόντωσης του γερμανικού Ράιχ. Οι δολοφονίες στο Auschwitz έφτασαν στο αποκορύφωμά τους το καλοκαίρι του 1944, όταν εκατοντάδες χιλιάδες Εβραίοι από το στρατόπεδο του Lodz, τη Σλοβακία και ειδικά την Ουγγαρία εξοντώθηκαν σε αυτό το στρατόπεδο. Τα τελευταία θύματα του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος τα οποία ήταν περίπου το ¼ του ενός εκατομμυρίου Εβραίων κρατουμένων των στρατοπέδων σκοτώθηκαν στις «πορείες του θανάτου». Αυτές οι πορείες ήταν μαζικές μετακινήσεις φυλακισμένων από στρατόπεδα προς τη Γερμανία εξαιτίας της προέλασης του σοβιετικού στρατού [Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center, n.d.].

3.4.4. Ευθανασία

Ένας από τους τρόπους εξόντωσης της εβραϊκής φυλής ήταν η μέθοδος της ευθανασίας για την οποία πρέπει να γίνει αναφορά, διότι συμβόλιζε το αποκορύφωμα της συστηματοποίησης της θανάτωσης των Εβραίων στο Τρίτο Ράιχ.

Η εξόντωση των φυλετικά «ανεπιθύμητων» πολιτών είχε ξεκινήσει στη Γερμανία από το 1930 με τη μορφή της στείρωσης. Ειδικότερα, άνθρωποι οι οποίοι είχαν κληρονομήσει κάποια σωματική ή ψυχική ασθένεια ή θα μπορούσαν να τη μεταδώσουν ήταν επιτακτικό να στερώνονται [Friedländer, 2013, σελ. 234]. Η μέθοδος της ευθανασίας αυτών των πολιτών άρχισε μερικά χρόνια αργότερα το 1938 με την αντίδραση από την καθολική και προτεσταντική εκκλησία να μην είναι αρνητική και από τον Πάπα να είναι αδιάφορη [Friedländer, 2013, σελ. 240-241]. Το πρόγραμμα ευθανασίας του ναζιστικού κράτους το οποίο εμφανίστηκε λοιπόν δύο χρόνια περίπου πριν το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα και αποτελούσε ένα από τα πολλά μέτρα ευγονικής στόχευε στην αποκατάσταση της φυλετικής καθαρότητας του γερμανικού έθνους μέσω της εξάλειψης εκείνων των πληθυσμιακών ομάδων οι οποίες επιβάρυναν τη γερμανική κοινωνία και το γερμανικό κράτος γενετικά και οικονομικά. Αρχικά, το πρόγραμμα εφαρμόστηκε στα βρέφη και στα νήπια και σταδιακά επεκτάθηκε σε όλα τα παιδιά ηλικίας έως 17 ετών τα οποία ήταν είτε ειδικών αναγκών είτε είχαν νοητική στέρηση. Το αποτέλεσμα ήταν να εξοντωθούν τουλάχιστον 5.000 παιδιά στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου [United States Holocaust Memorial Museum, 2019].

Από το 1939 και έπειτα η μέθοδος της ευθανασίας άρχισε να εφαρμόζεται και σε ενήλικες ασθενείς που ζούσαν σε ιδρύματα. Το πρόγραμμα ονομάστηκε T4 από τον αριθμό της οδού όπου βρισκόταν το γραφείο συντονισμού του προγράμματος στο Βερολίνο. Υπεύθυνοι του T4 ήταν ο Philipp Bouhler⁸⁸ και ο Karl Brandt⁸⁹ οι οποίοι ίδρυσαν έξι εγκαταστάσεις αερίου για τη θανάτωση ενήλικων «ανεπιθύμητων» πολιτών στους οποίους περιλαμβάνονταν άτομα που έπασχαν από κάποια χρόνια ψυχική ή σωματική ασθένεια, άνθρωποι μη αρίας καταγωγής, οι παρανοϊκοί εγκληματίες και όλοι όσοι βρίσκονταν για περισσότερο από πέντε έτη σε ίδρυμα. Όλοι αυτοί οι πολίτες μεταφέρονταν από τα ιδρύματα όπου ζούσαν, σε θαλάμους αερίων και δολοφονούνταν με την χρήση καθαρού μονοξειδίου του άνθρακα. Στη συνέχεια, τα σώματά τους καίγονταν στα κρεματόρια, δηλαδή σε ειδικούς κλίβανους, που βρίσκονταν δίπλα στους θαλάμους αερίων και έπειτα εργάτες συγκέντρωναν την τέφρα και την τοποθετούσαν σε δοχεία τα οποία έστελναν στους συγγενείς των θυμάτων. Αν και το πρόγραμμα ήταν μυστικό και οι υπεύθυνοι αυτού έδιναν πλαστά έγγραφα που πιστοποιούσαν ότι τα θύματα πέθαιναν από φυσική αιτία, το πρόγραμμα αποκαλύφθηκε και εξαιτίας της κατακραυγής που προκάλεσε, ο Hitler αναγκάστηκε να το διακόψει στα τέλη Αυγούστου του 1941. Ωστόσο, το πρόγραμμα ευθανασίας για τα παιδιά συνέχιζε και μέχρι το τέλος του πολέμου άρχισε να εφαρμόζεται ξανά και σε ενήλικες. Μάλιστα τέθηκε σε εφαρμογή και στα κατεχόμενα από τη Γερμανία εδάφη της Ανατολικής Ευρώπης όχι όμως από γιατρούς και άλλους ειδικούς, αλλά από τα SS και την αστυνομία με στόχο τη μετατροπή των ιδρυμάτων όπου ζούσαν οι «ανεπιθύμητοι πολίτες» σε στρατόπεδα, νοσοκομεία για τον γερμανικό στρατό και σε αποθήκες πυρομαχικών [United States Holocaust Memorial Museum, 2019].

Η σημασία της ευθανασίας των «ανεπιθύμητων» πολιτών του Τρίτου Ράιχ έγκειτο στο ότι αποτελούσε μία πρόβα για τη μετέπειτα γενοκτονία του εβραϊκού πληθυσμού, των Ρομά, καθώς και άλλων πληθυσμιακών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, αυτοί που οργάνωσαν την «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος υιοθέτησαν τη μέθοδο θανάτωσης των «μη επιθυμητών» πολιτών που προέβλεπε το πρόγραμμα T4 με στόχο να εξοντώσουν τους Εβραίους στα κατεχόμενα από τη Γερμανία εδάφη. Επιπλέον, το προσωπικό που συμμετείχε στο πρόγραμμα ευθανασίας έλαβε μέρος αργότερα και στην «Επιχείρηση Reinhard» που τέθηκε σε εφαρμογή στα στρατόπεδα εξόντωσης [United States Holocaust Memorial Museum, 2019].

---

⁸⁸ Γερμανός υψηλόβαθμος αξιωματούχος ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την εφαρμογή του προγράμματος T4 και του προγράμματος 14f13 μέσα από το οποίο δολοφονήθηκαν χιλιάδες κρατούμενοι των στρατοπέδων συγκέντρωσης [Wikipedia, 2020].

⁸⁹ Ήταν ο προσωπικός γιατρός του Hitler ο οποίος αποτελούσε συγχρόνως μέλος των SS και ο οποίος έλαβε μέρος στο πρόγραμμα ευθανασίας που είχε ξεκινήσει το 1939 [Jewish Virtual Library, n.d.].

3.5. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Friedländer, S. (2013) *Η Ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι*. μτφρ. από Ιατρού, Η. Αθήνα: Πόλις.

Ξένη

Bauer, Y. (2002) 'Conclusion: The Significance of The Final Solution' in *The Final Solution: origins and implementation*. ed. By Cesarani, D. London and New York: Routledge, 300-309.

Baumel, J. και Laqueur, W. (2001) *The Holocaust Encyclopedia*. New Haven and London: Yale University Press.

Carr, W. (1987) *A History of Germany 1815-1985*. Baltimore: Edward Arnold.

Cesarani, D. (2002) 'Introduction' in *The Final Solution: origins and implementation*. ed. by Cesarani, D. London and New York: Routledge, 1-29.

Dawidowicz, L. (1975) *The War Against the Jews 1933-1945*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Kershaw, I. (2008) *Hitler, the Germans, and the Final Solution*. New Haven and London: Yale University Press.

Schleunes, K. (1970) *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy toward German Jews, 1933-1939*. Chicago: University of Illinois Press.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Berenbaum, M. (2020) 'Kristallnacht' *Encyclopædia Britannica* 13 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Kristallnacht> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

Berenbaum, M. (2020) 'Nürnberg Laws' *Encyclopædia Britannica* 13 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Nurnberg-Laws#ref710927> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2018) *Gentile* 6 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Gentile> [Πρόσβαση στις 14 Σεπτεμβρίου 2020].

Holocaust Education and Archive Research Team (2007) *The Evolution, Structure and Membership of the RSHA* Διαθέσιμο στο: <http://www.holocaustresearchproject.org/holoprelude/RSHA/rsha.html> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Holocaust Historical Society (2018) *Viktor Brack* Διαθέσιμο στο: <https://www.holocausthistoricalsociety.org.uk/contents/germanbiographies/viktorbrack.html> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Herbert Lange (1909-1945)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/herbert-lange> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Jüdische Rundschau* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/juedische-rundschau> [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Karl Brandt (1904-1948)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/karl-brandt> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Kristallnacht: Background and Overview (November 9-10, 1938)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/background-and-overview-of-kristallnacht> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Odilo Globocnik (1904-1945)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/odilo-globocnik> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *The Nazi Party: Reich Security Main Office* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/reich-security-main-office> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Memorial de la Shoah (n.d.) *What is the Shoah?* Διαθέσιμο στο: <http://www.memorialdelashoah.org/en/archives-and-documentation/what-is-the-shoah.html> [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Ray, M. (n.d.) ‘Were the Nazis Socialists?’ *Encyclopædia Britannica* Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/story/were-the-nazis-socialists> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

The Holocaust Explained (n.d.) *Life in Nazi-controlled Europe* Διαθέσιμο στο: <https://www.theholocaustexplained.org/life-in-nazi-occupied-europe/controlling-everyday-life/controlling-education/> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (2019) *Euthanasia Program* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/euthanasia-program> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (2018) *Sonderkommandos* 27 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/sonderkommandos> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Book Burning* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/book-burning> [Πρόσβαση στις 29 Ιουλίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Culture in the Third Reich: Disseminating the Nazi Worldview* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/culture-in-the-third-reich-disseminating-the-nazi-worldview> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Hans Frank* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/hans-frank> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Herero and Nama Genocide* Διαθέσιμο στο: <https://www.ushmm.org/collections/bibliography/herero-and-nama-genocide> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Immediate American Responses to the Nazi Book Burnings* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/immediate-american-responses-to-the-nazi-book-burnings> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Kristallnacht* Διαθέσιμο στο: <https://www.ushmm.org/collections/bibliography/kristallnacht> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Nazi Propaganda and Censorship* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-propaganda-and-censorship> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Operation Reinhard (Einsatz Reinhard)* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/operation-reinhard-einsatz-reinhard> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *The Press in the Third Reich* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-press-in-the-third-reich> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Anti-Jewish legislation in pre-war Nazi Germany* 20 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Jewish_legislation_in_pre-war_Nazi_Germany [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Franz Walter Stahlecker* 27 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Walter_Stahlecker [Πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Friedrich Uebelhoer* 6 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Uebelhoer [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Hans Bothmann* 20 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Bothmann [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Heinrich Müller (Gestapo)* 9 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: [https://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_M%C3%BCller_\(Gestapo\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_M%C3%BCller_(Gestapo)) [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *National Socialist German Students' League* 4 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Socialist_German_Students%27_League [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Philipp Bouhler* 12 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Philipp_Bouhler [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Sicherheitsdienst* 4 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sicherheitsdienst> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Final Solution* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205851.pdf [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Generalgouvernement* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206246.pdf [Πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Madagascar Plan* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206635.pdf [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Nisko and Lublin Plan* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205965.pdf [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *The Final Solution* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/resource_center/item.asp?gate=1-6 [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *The Holocaust* Διαθέσιμο στο:

https://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/resource_center/item.asp?gate=2-9

[Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Επιστημονικά Άρθρα

Bradsher, G. (2010) 'The Nuremberg Laws: Archives Receives Original Nazi Documents that "Legalized" Persecution of Jews'. *Prologue Magazine* [online] 42 (4). Διαθέσιμο στο:

<https://www.archives.gov/publications/prologue/2010/winter/nuremberg.html>

[Πρόσβαση στις 14 Σεπτεμβρίου 2020].

Fitzpatrick, M. (2008) 'The Pre-History of the Holocaust? The Sonderweg and Historikerstreit Debates and the Abject Colonial Past'. *Central European History* 41 (3), pp. 477-503.

Kershaw, I. (1992) 'Improvised Genocide? The Emergence of the 'Final Solution' in the 'Warthegau''. *Transactions of the Royal Historical Society* 2, pp. 51-78.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η επίδραση της «Τελικής Λύσης» στην εξωτερική πολιτική του ναζιστικού κράτους

4.1.Εξωτερική πολιτική του ναζιστικού κράτους

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου αρχικά παρουσιάζονται τα κυριότερα γνωρίσματα της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής και στη συνέχεια τα τέσσερα στάδια αυτής από το 1933 έως την κατάρρευση του ναζιστικού καθεστώτος το 1945.

4.1.1 Βασικά χαρακτηριστικά της εξωτερικής πολιτικής του Τρίτου Ράιχ

Αν και ο *Führer* δεν συνήθιζε να επεμβαίνει σε άλλους τομείς της πολιτικής του ναζιστικού κράτους, το ενδιαφέρον του για την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής και ειδικά για την απόκτηση ζωτικού χώρου στην Ανατολή, καθώς και για την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος ήταν μεγάλο. Ωστόσο, η νέα κυβέρνηση ακολουθούσε μία συγκεκριμένη πολιτική γραμμή μέχρι τα μέσα του 1930, έτσι ώστε να εδραιώσει την εξουσία της στο εσωτερικό της χώρας [Goeschel, 2017, σελ. 16]. Έτσι αρχικά, ενέμενε στην απαίτηση των προκατόχων της, δηλαδή στην αναθεώρηση της Συνθήκης Ειρήνης των Βερσαλλιών, όμως, οι μέθοδοι και οι στόχοι της ήταν διαφορετικοί. Η στρατηγική της ήταν επεκτατική, πολεμική και φυλετική [Hildebrand, 2003, σελ.15].

Σε γενικές γραμμές λοιπόν υπήρχε διαφορά ανάμεσα στη ναζιστική εξωτερική πολιτική και στην εξωτερική πολιτική των προηγούμενων κυβερνήσεων. Πιο συγκεκριμένα, η ναζιστική εξωτερική πολιτική διέφερε από την εθνικιστική, αλλά

σύμφωνη με την ευρωπαϊκή πολιτική και το διεθνές δίκαιο πολιτική του Gustav Stresemann⁹⁰ στόχος της οποίας αποτελούσε η αναθεώρηση της Συνθήκης Ειρήνης των Βερσαλλιών και μία ισχυρή Γερμανία μέσω της έμφασης στους οικονομικούς δεσμούς με τις ξένες χώρες. Επίσης, διέφερε από την εξωτερική πολιτική των κυβερνήσεων των Brüning, von Papen και von Schleicher οι οποίοι εν μέσω παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ακολούθησαν μία σκληρή στρατηγική, όσον αφορά τη διασφάλιση της αναθεώρησης της ειρηνευτικής συνθήκης σε εθνική βάση. Ωστόσο, η ύπαρξη του συντηρητικού Konstantin von Neurath στο Υπουργείο Εξωτερικών, ακόμη και μετά τη λήψη της εξουσίας από τον Hitler στις 30 Ιανουαρίου του 1933, έδινε στο εξωτερικό την εντύπωση της συνέχισης της ίδιας πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο η γερμανική διπλωματία, χωρίς να το έχει ως σκοπό κάλυπτε τη σαφή διαφορά της παλαιότερης αναθεωρητικής πολιτικής, καθώς και της πολιτικής της Γερμανίας ως Μεγάλης Δύναμης με τη ναζιστική πολιτική της επιθετικότητας και του ρατσισμού [Hildebrand, 2003, σελ.15].

Οι στόχοι της ναζιστικής κυβέρνησης ήταν δύσκολο για μερικό χρονικό διάστημα να γίνουν διακριτοί από την παραδοσιακή αναθεωρητική εξωτερική πολιτική της Γερμανίας. Μόνο μετά το ξέσπασμα του πολέμου έγινε εμφανής ο επεκτατικός τους χαρακτήρας ο οποίος στηριζόταν άμεσα στη συστηματική πολιτική του Hitler στα διεθνή ζητήματα και σε ότι είχε σχέση με τον φυλετισμό [Hildebrand, 2003, σελ. 47]. Συνεπώς, οι στόχοι του Hitler θα μπορούσαν να διακριθούν στους βραχυπρόθεσμους και στους μακροπρόθεσμους. Οι βραχυπρόθεσμοι αφορούσαν την αντιμετώπιση των συνεπειών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δηλαδή την κατάργηση του διεθνούς πολιτικού συστήματος που δημιουργήθηκε μέσα από τη Σύνοδο Ειρήνης του Παρισιού το 1919 και οι μακροπρόθεσμοι στόχοι αφορούσαν τις ριζοσπαστικές επιθυμίες του Hitler για τον έλεγχο και την εκμετάλλευση μεγάλων τμημάτων της Ευρώπης, κυρίως στην Ανατολή. Οι φιλοδοξίες του Γερμανού δικτάτορα για την απόκτηση ζωτικού χώρου στην Ανατολική Ευρώπη υπαγορεύονταν τόσο από μεγαλομανή και ιμπεριαλιστικά σχέδια όσο και από έναν πρωτόγονο και θηριώδη ρατσισμό [Hirschfeld, 2010, σελ. 61].

Σήμερα πλέον μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο αναθεωρητισμός του Τρίτου Ράιχ έδωσε την ώθηση για την επίτευξη της φυλετικής ουτοπίας της *Lebensraum* πολιτικής του Hitler. Στη διάρκεια των πρώτων χρόνων, ύστερα από την κατάληψη της εξουσίας από τους Ναζί, γίνονταν εμφανή τα σχέδια του καθεστώτος και λαμβάνονταν μέτρα για την πραγματοποίηση της φυλετικής πολιτικής του με απώτερο σκοπό την επίτευξη των παγκόσμιων στόχων που είχε θέσει. Τα σχέδια αυτά, αν και ήταν αλληλοσυγκρουόμενα, είχαν κοινό στόχο την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος, την καταστροφή των φυλετικά κατώτερων μορφών ζωής και τη δημιουργία μίας ναζιστικής ελίτ η οποία θα έπρεπε να ενσαρκώσει και να

---

⁹⁰ Καγκελάριος και Υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας στη διάρκεια της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ο οποίος συνέβαλλε στην αποκατάσταση του διεθνούς κύρους της χώρας, ύστερα από την ήττα της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μάλιστα, το 1926 έλαβε για τη συμφιλίωση και τη διαπραγμάτευση με τη Γαλλία το Νόμπελ για την ειρήνη μαζί με τον Γάλλο Υπουργό Εξωτερικών Aristide Briand [Morsey, 2020].

πραγματοποιήσει την τελική αξίωση του Τρίτου Ράιχ για παγκόσμια και απόλυτη κυριαρχία. Ωστόσο, ο επείγων χαρακτήρας των διεθνών γεγονότων, καθώς και τα άμεσα ζητήματα, που προέκυπταν, συχνά απέκρυπταν τα αληθινά κίνητρα της συστηματικής πολιτικής του Hitler [Hildebrand, 2003, σελ. 47].

Στην χάραξη της χιτλερικής εξωτερικής πολιτικής σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι εσωτερικές όψεις του καθεστώτος. Αυτό έγινε αντιληπτό στη διαδικασία *Gleichschaltung*, καθώς και στη σταθεροποίηση της ναζιστικής εξουσίας. Οι ιδεολογικοί και πολιτικοί στόχοι των Ναζί ήταν εμφανείς στις συγκρούσεις με την Καθολική και την Προτεσταντική Εκκλησία, όπως και στη διαχείριση του Εβραϊκού Ζητήματος. Επιπλέον, με την έναρξη του Τετραετούς Σχεδίου για την οικονομία τον Αύγουστο του 1936, η βιομηχανία τέθηκε σε πιο αυστηρό έλεγχο από το κράτος και το κόμμα. Ακόμη, σημαντικοί παράγοντες για την ισχυροποίηση της ναζιστικής εξουσίας αποτελούσαν και η αναγνώριση της ανώτατης στρατιωτικής διοίκησης στις αρχές του 1938, όπως και ο διορισμός στο Υπουργείο Εξωτερικών του von Ribbentrop τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους. Όλες αυτές οι εξελίξεις, καθώς και η εντατικοποίηση της βιομηχανίας όπλων την οποία δρομολογούσε ο Hitler και η οποία γινόταν όλο και περισσότερο μία ανεξέλεγκτη δύναμη αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση των φιλόδοξων και ουτοπικών σχεδίων του *Führer* στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, του πολέμου και του φυλετισμού [Hildebrand, 2003, σελ. 47].

Ο νέος άξονας της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής άρχισε να γίνεται αντιληπτός από τον Φεβρουάριο του 1933. Τότε, ο Hitler ανακοίνωσε σε ομιλία του σε ανώτερους αξιωματικούς του στρατού ότι ο στόχος της Γερμανίας έπρεπε να είναι η κατάκτηση νέου *Lebensraum* στην Ανατολή και ότι αυτή η περιοχή θα έπρεπε να εκγερμανιστεί με αδίστακτο τρόπο. Παράλληλα με αυτόν τον στόχο, ο Hitler θεωρούσε ότι το πρόβλημα χώρου που αντιμετώπιζε η Γερμανία θα μπορούσε να λυθεί με την εκμετάλλευση νέων ευκαιριών στον εξωτερικό τομέα. Αυτή η ιδέα εναρμονιζόταν με τις προσπάθειες του Schacht για την επίλυση των εσωτερικών, εξωτερικών, κοινωνικών και εθνικών προβλημάτων μέσω του εξωτερικού εμπορίου [Hildebrand, 2003, σελ.15]. Ο Hitler θα υποστήριζε τις προσπάθειες του Schacht, εφόσον εκείνος συνέδραμε τον *Führer* στα πολιτικά του σχέδια, ιδιαίτερα όσον αφορά τον επανεξοπλισμό και την επακόλουθη ανάγκη για ξένη ρευστότητα. Επιπλέον, η υποτιθέμενη εναλλακτική λύση βασιζόμενη στην οικονομική επέκταση έδινε τη δυνατότητα στον Hitler ενώ διακήρυττε τους πολεμικούς του στόχους συγχρόνως να καθησυχάζει τους πολίτες, δηλώνοντας την αγάπη του για ειρήνη [Hildebrand, 2003, σελ.15-16].

Παράλληλα, ο *Führer* ο οποίος θεωρούσε ότι η εξωτερική πολιτική ήταν δική του αρμοδιότητα αποφάσισε να θέσει σε εφαρμογή τους στόχους του, όπως αυτοί περιγράφονταν στα βιβλία του: «Mein Kampf» και «Zweites Buch⁹¹». Σύμφωνα με

---

⁹¹ Ήταν το ανέκδοτο βιβλίο του Hitler το οποίο αφορούσε την εξωτερική πολιτική και το οποίο είχε συγγράψει το 1928, ύστερα από την έκδοση του βιβλίου του «Mein Kampf» [Wikipedia, 2020].

αυτά τα βιβλία, ο τελικός στόχος ήταν η ίδρυση μίας παγκόσμιας *Pax Germanica*⁹² από την ανώτερη φυλή και συγκεκριμένα την αρία φυλή μέσω της κατάκτησης ολόκληρου του κόσμου και της υποταγής του σε έναν ανώτερο πολιτισμό. Δεδομένου ότι ο Ναζισμός στηριζόταν στον αντισημιτισμό, τον αντιμπολσεβικισμό και τον αγώνα για την απόκτηση *Lebensraum*, η Σοβιετική Ένωση θεωρούνταν ο πιο σημαντικός εχθρός για τη Γερμανία στους τομείς της πολιτικής ισχύος και της ιδεολογίας. Επιπλέον, ο Hitler επιθυμούσε να προχωρήσει σταδιακά πέρα από την αναθεώρηση της Συνθήκης Ειρήνης των Βερσαλλιών στην κυριαρχία της Γερμανίας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και ύστερα από την κατάκτηση της Σοβιετικής Ένωσης, να ιδρύσει μία ευρωπαϊκή αυτοκρατορία όπου η Γαλλία η οποία μέχρι τότε ήταν η ισχυρότερη ευρωπαϊκή δύναμη είτε να υποτάσσονταν στη Γερμανία είτε να γινόταν κατώτερος συνεργάτης της. Ήδη από το 1920 ο επικεφαλής του ναζιστικού κινήματος είχε γνωστοποιήσει το μακροπρόθεσμο πολιτικό του όνειρο σύμφωνα με το οποίο μελλοντικές γενιές των Γερμανών, ηγέτες μίας φυλετικά καθαρής Ευρώπης θα ήταν ικανοί να αντιμετωπίσουν ακόμη και τις ΗΠΑ, μία χώρα την οποία εκείνη την εποχή σεβόταν ο *Führer*, καθώς επίσης και να ασκήσουν επιρροή στο εξωτερικό της χώρας ως παγκόσμια δύναμη με ισχυρό ναυτικό. Έτσι, θεωρούσε επιθυμητή την επίτευξη μίας συμμαχίας με τη Μεγάλη Βρετανία σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και πολεμικών επιχειρήσεων. Μέσω αυτής της συμμαχίας θα πετύχαινε την κατάκτηση της Σοβιετικής Ένωσης η οποία μαζί με τις ΗΠΑ ήταν οι δύο περιφερειακές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος που αποτελούσαν οικονομική, στρατιωτική και ιδεολογική απειλή για τα αυτοκρατορικά συμφέροντα της Μεγάλης Βρετανίας. Υπολογίζοντας την απειλή αυτή για τη Μεγάλη Βρετανία, ήταν πεπεισμένος ότι εκείνη θα εγκατέλειπε την παραδοσιακή πολιτική της διατήρησης της ισορροπίας της ισχύος στην Ευρώπη και θα συναινέσει σε μία συμμαχία με τη ναζιστική Γερμανία στη βάση της σφαίρας των συμφερόντων της. Έτσι, η Γερμανία θα μπορούσε να δράσει ελεύθερα στην Ανατολική Ευρώπη και η Μεγάλη Βρετανία θα ασχολούνταν με τις ναυτικές και αποικιακές απαιτήσεις της αυτοκρατορίας της. Επιπλέον, η ιδέα της συνεργασίας με τη Μεγάλη Βρετανία φαινόταν πάντοτε πιο αρεστή στον Hitler από την ιδέα της συνεργασίας με την φασιστική Ιταλία του Mussolini [Hildebrand, 2003, σελ. 16]. Αυτό που έδινε ελπίδες στον *Führer* για την επίτευξη συνεργασίας ήταν η έκφραση συμπάθειας από μέρους της Μεγάλης Βρετανίας για τις γερμανικές αναθεωρητικές της αξιώσεις. Ωστόσο, αν και ήλπιζε ότι θα πετύχαινε διμερή συμφωνία με τη Μεγάλη Βρετανία, αποσκοπώντας στην επίθεση στη Σοβιετική Ένωση, ο στόχος της Μεγάλης Βρετανίας μέσα από την έκφραση συμπάθειας στη Γερμανία για τις αναθεωρητικές της απαιτήσεις ήταν να αναγκάσει τη Γερμανία να συμπεριλάβει πολυμερείς συμφωνίες οι οποίες θα συνδέονταν με το διεθνές δίκαιο και έτσι θα διασφαλιζόταν η ειρήνη στην Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 17].

4.1.2. Πρώτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1933-1935

---

⁹² Επρόκειτο για το όραμα του Hitler για μία Ευρώπη και Μεγάλη Βρετανία υπό τη γερμανική κυριαρχία [Tighe, 2000, σελ. 299].

Μόλις οι Ναζί ανήλθαν στην εξουσία προέβησαν σε ορισμένες καίριες ενέργειες στην εξωτερική πολιτική. Συγκεκριμένα, εξακολουθώντας να ελπίζουν στη συνεργασία με τη Μεγάλη Βρετανία, αποφάσισαν να προχωρήσουν στον επανεξοπλισμό της χώρας. Έτσι στις 14 Οκτωβρίου του 1933, έθεσαν τέλος στη συμμετοχή της χώρας στη διάσκεψη για τον αφοπλισμό και ανακοίνωσαν την αποχώρησή της από την Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ), απελευθερώνοντάς την από τους περιορισμούς που επιβάλλονταν στον εξοπλισμό της. Δύο χρόνια αργότερα στις 16 Μαρτίου του 1935, κατήγγειλαν τις στρατιωτικές ρήτρες της Συνθήκης των Βερσαλλιών και επανεισήγαγαν την επιστράτευση [Hildebrand, 2003, σελ. 17].

Στην πρώτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής ο Hitler προσπάθησε με την αρχική στήριξη των συντηρητικών μελών της κυβέρνησής του να πετύχει δύο κύριους στόχους. Από τη μία πλευρά επιθυμούσε να αποτρέψει την απειλή της γερμανικής απομόνωσης και να βρει συμμάχους σύμφωνα με τις ιδέες που είχε διαμορφώσει τη δεκαετία του 1920. Από την άλλη πλευρά επιχειρούσε να επιταχύνει και να στρέψει προς το δικό του όφελος την αναστάτωση που επικρατούσε στο διεθνές σύστημα η οποία είχε ξεκινήσει με την ιαπωνική επίθεση στην κινεζική ενδοχώρα το 1931. Όπως προδιέγραψε στο *Mein Kampf*, προσπάθησε να προσεγγίσει την Ιταλία χωρίς ωστόσο επιτυχία. Ο λόγος ήταν ότι ο Mussolini έκλινε περισσότερο στη συμφωνία με τις δυτικές δυνάμεις και στο να λειτουργήσει καιροσκοπικά στην ευρωπαϊκή ισορροπία ανάμεσα στο Τρίτο Ράιχ και στις δυνάμεις που υπερασπιζόνταν την ισχύουσα πολιτική κατάσταση. Επίσης, ο Hitler, αν και μέσα από το έργο του *Mein Kampf* γινόταν αντιληπτό ότι θεωρούσε την ήττα της Γαλλίας προϋπόθεση για την απόκτηση *Lebensraum* στην Ανατολή, πλέον είχε αρχίσει όχι μόνο να φλερτάρει με την προσέγγιση της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και να αναζητά μία συμφωνία με τη Γαλλία. Οι λόγοι που η ναζιστική κυβέρνηση επιθυμούσε να πετύχει συμφωνία με τη Γαλλία ήταν τρεις. Πρώτον, χάρη στη συμφωνία θα μειωνόταν ο κίνδυνος για τον οποίο είχε κάνει λόγο ο Hitler στις 3 Φεβρουαρίου του 1933 και ο οποίος είχε σχέση με την περίοδο της έναρξης του επανεξοπλισμού της χώρας που θεωρούνταν επικίνδυνη όσο η Γαλλία ήταν σε θέση να επιτεθεί στη Γερμανία μαζί με τους συμμάχους της στην Ανατολική Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 17]. Δεύτερον, οι εκκλήσεις του για ειρηνική συνεργασία αποσκοπούσαν στην αποδυνάμωση του ηθικού και της αντίστασης του γαλλικού στρατού στα σχέδιά του. Τέλος, τρίτον, από τις αρχές του 1930 είχε πάψει να θεωρεί τη Γαλλία χώρα με μεγάλη ισχύ, όπως ισχυριζόταν για εκείνη τη δεκαετία του 1920. Τότε, πίστευε ότι ήταν απαραίτητη η νίκη της Γερμανίας εναντίον της Γαλλίας και κατά συνέπεια, η διασφάλιση της οπισθοφυλακής του γερμανικού στρατού πριν την επίθεση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Ο *Führer* έχοντας πλέον υπόψη του τις εσωτερικές κρίσεις που αντιμετώπιζε η Γαλλία εκτιμούσε ότι, εφόσον η Μεγάλη Βρετανία συμφωνούσε με την επίθεση της χώρας του εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, δεν θα χρειαζόταν να στραφεί ο ίδιος και εναντίον της Γαλλίας, προτού νικήσει τον πόλεμο με τη Σοβιετική Ένωση, αλλά θα διασφάλιζε τη συναίνεση της Γαλλίας στα σχέδιά του μέσα από μία συμφωνία. Έτσι, έχοντας κατακτήσει τη Σοβιετική Ένωση θα ήταν τόσο ισχυρός ως κυρίαρχη δύναμη της Ανατολικής Ευρώπης, ώστε οι υπόλοιπες χώρες της

ευρωπαϊκής ηπείρου θα αναγκάζονταν να αναγνωρίσουν τη γερμανική ηγεμονία [Hildebrand, 2003, σελ. 17-18].

Τα μακροπρόθεσμα σχέδια του Hitler στηρίζονταν σταθερά σε έναν πόλεμο για την απόκτηση *Lebensraum* στην Ανατολή, καθώς και σε ένα φυλετικό δόγμα. Όμως, για την επίτευξη της ιδέας για μία ηπειρωτική αυτοκρατορία και τελικά για την παγκόσμια κυριαρχία της Γερμανίας ο Hitler όφειλε να επιδείξει ευελιξία στην επιλογή των μεθόδων του. Έτσι, στις 5 Μαΐου του 1933 επικύρωσε τη γερμανοσοβιετική συμφωνία η οποία είχε υπογραφεί στο Βερολίνο στις 24 Απριλίου του 1926 και είχε παραταθεί από την κυβέρνηση Brüning μέχρι τις 24 Ιουνίου του 1931. Στη συνέχεια, στις 20 Ιουλίου του 1933 συνήψε ένα Κογκορδάτο με το Βατικανό. Με αυτόν τον τρόπο το Τρίτο Ράιχ αναγνώρισε στην πολιτική σφαίρα δύο δυνάμεις των οποίων η ιδεολογία ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και με τη ναζιστική ιδεολογία [Hildebrand, 2003, σελ. 18].

Βέβαια πρέπει να τονιστεί ότι οι στόχοι του Hitler στην εξωτερική πολιτική έγιναν ορατοί στις αρχές του 1934, διότι τότε σημείωσε μία διπλωματική επιτυχία. Συγκεκριμένα, στις 26 Ιανουαρίου του 1934 συνήψε το σύμφωνο μη επίθεσης με τον Πολωνό δικτάτορα Marshal Pilsudski. Η κίνηση του Hitler οδήγησε σε μία αλλαγή των συμμαχιών, καθώς και σε μία ριζική στροφή της γερμανικής πολιτικής στην Ανατολή. Το σύμφωνο με τον Πολωνό δικτάτορα συνέβαλλε, ώστε η Γερμανία να εμποδίσει τη Γαλλία από τη συνεργασία με την Πολωνία για επίθεση εναντίον της. Με την κίνησή του αυτή έδειχνε ότι είχε ξεκινήσει την ιδεολογική εκστρατεία επέκτασης εις βάρος της Σοβιετικής Ένωσης [Hildebrand, 2003, σελ. 18].

Παράλληλα, ο Hitler προσπάθησε παρά τις προηγούμενες αποτυχίες του να πετύχει μία συμφωνία με τη Μεγάλη Βρετανία. Τον Νοέμβριο του 1934 έδειξε στον Sir Eric Phipps, τον Βρετανό πρέσβη στο Βερολίνο ότι η Γερμανία ήταν έτοιμη να συνάψει μία συμφωνία στη βάση του εκούσιου περιορισμού των ναυτικών της δυνάμεων. Η Μεγάλη Βρετανία αποδέχθηκε την προσφορά, καθώς εκτίμησε ότι αποτελούσε μία ευκαιρία για την αποφυγή της ναυτικής εξοπλιστικής κούρσας η οποία είχε αποτελέσει ολέθριο παράγοντα στα διεθνή τεκταινόμενα πριν το 1914. Με αυτήν την ευκαιρία ο Hitler κατάφερε να απομακρύνει τη Μεγάλη Βρετανία από την αρχή των πολυμερών συμφωνιών και να συνάψει μία διμερή συνθήκη μαζί της. Ωστόσο, η συμφωνία ήταν σαφώς συμφέρουσα για τη Μεγάλη Βρετανία [Hildebrand, 2003, σελ. 18-19]. Στόχος του Γερμανού δικτάτορα ήταν η επίτευξη μίας δίκαιης συμφωνίας, δηλαδή η Γερμανία να σεβαστεί τη βρετανική ναυτική ηγεμονία και η Μεγάλη Βρετανία να αποδεχθεί τη γερμανική κυριαρχία στην ηπειρωτική Ευρώπη. Αυτός ο στόχος πήγαζε από τον θαυμασμό του Hitler για τη Μεγάλη Βρετανία και τον Winston Churchill, τον Βρετανό Πρωθυπουργό, όσον αφορά την αποικιοκρατική τους πολιτική [Traverso, 2003, σελ. 70]. Συγκεκριμένα, ο Hitler ήταν θαυμαστής της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στην Ινδία και του τρόπου διοίκησής της ο οποίος αποτελούσε για εκείνον πρότυπο προς μίμηση, όσον αφορά το σχέδιό του για την κατάκτηση της Σοβιετικής Ένωσης και γενικά της Ανατολικής Ευρώπης [Hirschfeld, 2010, σελ. 53]. Επιθυμούσε, όπως η Μεγάλη Βρετανία η οποία, παρά το γεγονός ότι

ήταν μία μικρή χώρα κατάφερε και εξουσίασε την Ινδία, που ήταν μία τεράστια χώρα, να θέσει υπό τον έλεγχό του τη Σοβιετική Ένωση αποσκοπώντας στην απόκτηση διεθνούς εξουσίας και ευημερίας [Clairmont, 2003, σελ. 2.819].

Παρά το γεγονός ότι αυτά τα μακροπρόθεσμα σχέδια του Hitler δεν γίνονταν αντιληπτά ούτε στο εσωτερικό ούτε στο εξωτερικό της χώρας, η βίβανυση πολιτική του εντός του Τρίτου Ράιχ όχι μόνο γινόταν ορατή, αλλά είχε αρχίσει να προκαλεί πλέον και απέχθεια στη Δύση. Έτσι, όταν η Γερμανία επανεισήγαγε την επιστράτευση στις 16 Μαρτίου του 1935 οι δυτικές δυνάμεις αντέδρασαν συμμετέχοντας στη Συνδιάσκεψη της Στρέζα στην Ιταλία στις 11 με 14 Απριλίου όπου παρευρέθησαν οι αρχηγοί των κυβερνήσεων της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας. Οι χώρες αυτές καταδίκασαν τον τρόπο με τον οποίο ενεργούσε η Γερμανία και τη μονομερή ακύρωση των συνθηκών, όμως η διαμαρτυρία τους παρέμεινε αναποτελεσματική. Ο λόγος ήταν ότι συχνά καθησυχάζονταν από τον Hitler ο οποίος με κάθε νέα του κίνηση εξέφραζε τη διαμαρτυρία του για τη διασφάλιση της ειρήνης. Επιπλέον, αν και οι φυλετικές υπερβολές της ναζιστικής πολιτικής στο εσωτερικό της Γερμανίας αποτελούσαν ένδειξη της ιδεολογικής όψης της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς επίσης και μία δραματική αποκάλυψη της ουσίας της χιτλερικής δικτατορίας, το γεγονός αυτό δεν ήταν ορατό στους παρατηρητές της ναζιστικής πολιτικής, διότι η ναζιστική πολιτική ήταν ασαφής όσον αφορά τις υποθέσεις στον εξωτερικό τομέα. Ειδικότερα, προέκυπτε χάος, ως αποτέλεσμα των διαφορετικών στρατηγικών στο εξωτερικό της χώρας, καθώς και ως αποτέλεσμα των αλληλοσυγκρουόμενων αρχών εντός του κράτους. Ωστόσο, αν και η κατάσταση αυτή πίεζε κατά καιρούς τον *Führer*, εκείνος επί της αρχής ήταν πάντοτε σε συμφωνία με τις γραμμές της υψηλής πολιτικής τις οποίες καθόριζε ο ίδιος [Hildebrand, 2003, σελ. 19]. Ο λόγος ήταν ότι ασπαζόταν τον κοινωνικό δαρβινισμό σύμφωνα με τον οποίο οι πιο ισχυρές αντιλήψεις και οι πιο ισχυροί θεσμοί επικρατούσαν έναντι των ασθενέστερων και ήταν υπέρ της εφαρμογής του και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του Τρίτου Ράιχ [Goeschel, 2017, σελ. 16].

4.1.3. Δεύτερη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1936-1939

Ενώ τα πρώτα χρόνια της ναζιστικής δικτατορίας κυριαρχούνταν από εκτεταμένες εσωτερικές αλλαγές, στη διάρκεια των ετών 1936-1939 το κράτος άρχισε να δίνει περισσότερη έμφαση στην εξωτερική πολιτική. Η χιτλερική Γερμανία είχε αρχίσει να αποτελεί στο ευρωπαϊκό πολιτικό γίγνεσθαι δύναμη που σε μεγάλο βαθμό καθόριζε και ενίσχυε την εξέλιξη των διεθνών γεγονότων [Hildebrand, 2003, σελ. 47]. Η εξωτερική της πολιτική η οποία επηρεάστηκε από τέσσερις παράγοντες, στόχευε το χρονικό διάστημα 1936-1939 στην επίτευξη των επεκτατικών σχεδίων του Hitler υπό τον μανδύα του αναθεωρητισμού. Αυτοί οι παράγοντες οι οποίοι είχαν σχέση με τα διεθνή τεκταινόμενα της δεκαετίας του 1930 συνέβαλλαν στην αδιαμφισβήτητη επιτυχία της χιτλερικής εξωτερικής πολιτικής και στην ελάχιστη παρέμβαση από τις ξένες δυνάμεις σε αυτήν. Συγκεκριμένα, η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ είχαν επικεντρωθεί στη συνεχόμενη κρίση που προκαλούνταν από την ένοπλη σύγκρουση Κίνας και Ιαπωνίας στην Άπω Ανατολή, ενώ στη Μεσόγειο τα καιρία ζητήματα ήταν

ο πόλεμος της Ιταλίας εναντίον της Αβησσυνίας (1935-1936), καθώς και ο Ισπανικός Εμφύλιος Πόλεμος (1936-1939). Επιπλέον, η επεκτατική πολιτική του Hitler ενθαρρύνθηκε και από δύο ακόμη παράγοντες. Ένας από αυτούς ήταν το γεγονός ότι η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1919-1920) είτε είχε αφήσει άλυτες ορισμένες συγκρούσεις είτε είχε προκαλέσει συγκρούσεις μεταξύ εκείνων που επωφελήθηκαν της νίκης τους, εκείνων που δεν επωφελήθηκαν και των ηττημένων, ευνοώντας τον αναθεωρητισμό. Ο άλλος παράγοντας, τέλος, ήταν το κλίμα διεθνούς ανταγωνισμού που είχε διαμορφωθεί από τη σύγκρουση Μεγάλης Βρετανίας και Σοβιετικής Ένωσης στην Άπω Ανατολή, τη Μεσόγειο και την ηπειρωτική Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 23].

Οι πρώτες προσπάθειες του Hitler την περίοδο 1936-1939 αφορούσαν την απόκτηση της βρετανικής υποστήριξης για την αντισοβιετική στρατηγική της χώρας του. Βλέποντας ότι δεν κατάφερε την περίοδο 1933-1935 να δελεάσει τη Μεγάλη Βρετανία, τα έτη 1936-1937 χρησιμοποίησε τη μέθοδο των απειλών για να πετύχει τον στόχο του. Συγκεκριμένα τον Μάρτιο του 1936, εξέφρασε για πρώτη φορά την απαίτηση για επιστροφή των αποικιών στο γερμανικό κράτος, ένας στόχος μακροπρόθεσμος σύμφωνα με το χιτλερικό επεκτατικό όραμα, αλλά ικανός να εξωθήσει τη Μεγάλη Βρετανία σε συμφωνία με τη Γερμανία. Στη συνέχεια από τα τέλη του 1937 και έπειτα, καθώς και κατά μία έννοια αργότερα μετά τις 3 Σεπτεμβρίου του 1939, ο Hitler ακολούθησε μία αμφίρροπη στρατηγική. Αν και ο κύριος στόχος της στρατηγικής του ήταν η φιλία, δεν σκόπευε να επιδιώξει αυτήν την φιλία με τίμημα να εγκαταλείψει τα σχέδιά του στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Αντιθέτως, αξιολογούσε το κάθε βήμα στην εφαρμογή της εξωτερικής του πολιτικής σαν μία δοκιμασία για τη στάση της Μεγάλης Βρετανίας στα σχέδιά του των οποίων η τελική μορφή ήταν για μεγάλο χρονικό διάστημα ασαφής για τους Βρετανούς. Ωστόσο, βλέποντας ότι η Μεγάλη Βρετανία δίσταζε, άρχισε να στρέφει το ενδιαφέρον του στην Ιταλία και την Ιαπωνία [Hildebrand, 2003, σελ. 24].

Όσον αφορά την Ιταλία και τον πόλεμο με την Αβησσυνία ο Hitler ακολούθησε μία διπρόσωπη στρατηγική. Από τη μία πλευρά υποστήριζε την εκεί ιταλική εξουσία και από την άλλη πλευρά έστελνε κρυφά όπλα στους Αιθίοπες. Με αυτόν τον τρόπο επέτεινε τη σύγκρουση, αποσπούσε την προσοχή της Σοβιετικής Ένωσης και της Μεγάλης Βρετανίας στη Μεσόγειο και την Αφρική και συγχρόνως ενίσχυε την εξάρτηση της Ιταλίας από τη Γερμανία, οδηγώντας την Ιταλία σε μία προσέγγιση με το κράτος του [Hildebrand, 2003, σελ. 24]. Έτσι στις 7 Μαρτίου του 1936, εκμεταλλευόμενος τον πόλεμο της Ιταλίας εναντίον της Αβησσυνίας, ανακατέλαβε την αποστρατικοποιημένη ζώνη της Ρηνανίας. Η Γαλλία δεν αντέδρασε σε αυτή την κίνηση εξαιτίας στρατιωτικών και εσωτερικών λόγων και η Μεγάλη Βρετανία διατήρησε μία αδιάφορη στάση [Hildebrand, 2003, σελ. 25].

Δεδομένου ότι η συμφωνία με τη Μεγάλη Βρετανία δεν είχε πραγματοποιηθεί, ο Hitler προέβη σε μία σημαντική κίνηση. Ανακοίνωσε σε ομιλία του στο Μιλάνο την 1^η Νοεμβρίου του 1936 τη συμμαχία του με την Ιταλία και στις 25 Νοεμβρίου συμπεριέλαβε στη συμμαχία και την Ιαπωνία σχηματίζοντας το λεγόμενο

Αντικομιντέρν Σύμφωνο. Πρέπει να αναφερθεί ότι η Γερμανία είχε ήδη έρθει σε επαφή με την Ιαπωνία στις 22 Ιουλίου του 1936 για τη συνεργασία των δύο χωρών με στόχο τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτές οι συμμαχίες στις οποίες προέβη το ναζιστικό κράτος ήταν προσωρινές λύσεις για τον Hitler. Πρώτον, οι μυστικές διατάξεις της συμφωνίας με την Ιαπωνία διασφάλιζαν την καλοπροαίρετη ουδετερότητα, σε περίπτωση που είτε η Ιαπωνία είτε η Γερμανία βρισκόταν σε πόλεμο με τη Σοβιετική Ένωση. Δεύτερον, η προσέγγιση με την Ιαπωνία και την Ιταλία θα λειτουργούσε ως υποκατάστατο για τον Hitler, σε περίπτωση που η Μεγάλη Βρετανία αρνούνταν τελικά να ενταχθεί στη συμμαχία [Hildebrand, 2003, σελ. 25].

Η αντικομμουνιστική και αντισοβιετική κατεύθυνση που άρχισε να λαμβάνει η χιτλερική πολιτική γινόταν σταδιακά αντιληπτή. Συγκεκριμένα, έγινε ορατή, όταν στις 25 Ιουλίου του 1936, ο Hitler ανταποκρίθηκε στο αίτημα του Στρατηγού Franco για την παρέμβαση στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο στο πλευρό εκείνου γεγονός το οποίο συνέβαλλε στη νίκη του Franco. Η παρέμβαση της Γερμανίας σε αυτόν τον πόλεμο αποτελούσε από ιδεολογική και στρατηγική άποψη μέρος της αντισοβιετικής πολιτικής του Hitler στο πλαίσιο του σχεδίου του για μία σειρά από «κεραυνοβόλες» εκστρατείες στην ευρωπαϊκή ήπειρο [Hildebrand, 2003, σελ. 26].

Το επόμενο έτος, το 1937, αποτελούσε ένα μεταβατικό αλλά συγχρόνως κομβικό έτος για τον Hitler. Αν και επέμενε στο αρχικό σχέδιο για έναν πόλεμο για την απόκτηση *Lebensraum*, όφειλε εξαιτίας της έλλειψης χρόνου, να εξετάσει τις δυνατότητες που είχε σε σχέση με τις συμμαχίες του και τελικά να αναγκαστεί να τις αλλάξει [Hildebrand, 2003, σελ. 27]. Όσον αφορά τη Μεγάλη Βρετανία, βλέποντας ότι του προκαλούσε περισσότερα προβλήματα, καθώς και ότι η Γαλλία εξαρτιόταν όλο και περισσότερο από τη βρετανική πολιτική, έπαψε από τα τέλη του 1937 να αποκλείει την πιθανότητα να λειτουργήσει είτε χωρίς τη Μεγάλη Βρετανία είτε εναντίον της και ίσως σαν έσχατη λύση να υιοθετήσει μία αντιβρετανική πολιτική βασισμένη στο σχέδιο του von Ribbentrop για τη συμμαχία Γερμανίας, Ιταλίας και Ιαπωνίας. Ωστόσο, συνέχισε τις προσπάθειές του για την εξασφάλιση της βρετανικής συμμαχίας μέσα από συνομιλίες και γενικά διάφορες επαφές [Hildebrand, 2003, σελ. 26-27]. Όσον αφορά την Άπω Ανατολή και την εκεί σύγκρουση μεταξύ Κίνας και Ιαπωνίας, αποφάσισε να εγκαταλείψει την προσπάθεια διαμεσολάβησης μεταξύ των δύο πλευρών και να υποστηρίξει απερίφραστα την Ιαπωνία. Βέβαια, αυτό που κυριαρχούσε στη σκέψη και την πολιτική του, αποτελώντας τον ιδεολογικό και στρατηγικό στόχο του Τρίτου Ράιχ, ήταν η κατάκτηση *Lebensraum* και η καταστροφή της Σοβιετικής Ένωσης [Hildebrand, 2003, σελ. 27].

Το ζήτημα της απόκτησης *Lebensraum* κυριάρχησε στη μυστική συζήτηση του Γερμανού δικτάτορα στις 5 Νοεμβρίου του 1937 με τον τότε Υπουργό Εξωτερικών von Neurath και τους επικεφαλής των Ενόπλων Δυνάμεων. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας γενικούς όρους ο Hitler ανακοίνωσε ότι το πρόβλημα του χώρου για τη Γερμανία έπρεπε να λυθεί μέχρι το 1943-1945, διότι τότε η χώρα θα βρισκόταν στο απόγειο της στρατιωτικής της ισχύος. Επίσης, ένιωθε πιεσμένος, όχι μόνο λόγω

της ηλικίας του – τότε ήταν 48 ετών – αλλά και γιατί ήταν πιθανό ότι η διεθνής κατάσταση θα άλλαζε εις βάρος της Γερμανίας [Hildebrand, 2003, σελ. 28]. Ένας ακόμη παράγοντας ήταν και το γεγονός ότι υπέφερε από πολύποδα στον λαιμό [Goeschel, 2017, σελ. 16]. Εκτός από αυτούς τους λόγους υπήρχαν βέβαια και εσωτερικοί παράγοντες οι οποίοι συνετέλεσαν σε μία αποφασιστική εξωτερική πολιτική για την απόκτηση εδαφικών κερδών στην Ανατολική Ευρώπη. Ειδικότερα, η αποχώρηση του Schacht από τη θέση του Υπουργού Οικονομικών τον Νοέμβριο του 1937, η κρίση μεταξύ των von Blomberg και Fritsch τον Φεβρουάριο του 1938, προκαλώντας αλλαγές στην ανώτερη διοίκηση του στρατού, καθώς επίσης η αντικατάσταση του von Neurath από τον von Ribbentrop στη θέση του Υπουργού Εξωτερικών πίεσαν τον Hitler στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και συγκεκριμένα όσον αφορά την πολιτική *Lebensraum*. Παράλληλα, αυτές οι εξελίξεις είχαν ως αποτέλεσμα να ενισχύσουν την εξουσία του Γερμανού δικτάτορα και να καλύψουν τις επαναλαμβανόμενες εντάσεις και διαφωνίες μεταξύ της γερμανικής ηγεσίας, όσον αφορά την χάραξη της εσωτερικής, εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής του κράτους [Hildebrand, 2003, σελ. 29].

Συγχρόνως, οι Göring και von Ribbentrop πίεζαν τον Hitler για μία στρατιωτική επέμβαση στην Αυστρία [Hildebrand, 2003, σελ. 29]. Έτσι στις 12 Μαρτίου του 1938, οι γερμανικές στρατιωτικές μονάδες εισήλθαν στη γειτονική χώρα. Όταν ξεκίνησε η εισβολή, ο Hitler επιθυμούσε να ανακοινώσει απλά την ένωση μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο, ο ενθουσιασμός που έδειξαν οι Αυστριακοί τον οδήγησε να πραγματοποιήσει την πλήρη απορρόφηση της Αυστρίας στη Γερμανία με στόχο να την χρησιμοποιήσει για την περικύκλωση της Τσεχοσλοβακίας, καθώς και ως «δορυφόρο» για τις μετέπειτα συγκρούσεις. Πλέον η Γερμανία ήταν αδιαμφισβήτητη η κυρίαρχη ηπειρωτική δύναμη της Ευρώπης. Το *Anschluss* προκάλεσε την αντίδραση της Μεγάλης Βρετανίας η οποία καταδίκασε τον τρόπο με τον οποίο αυτό επιτεύχθηκε, ωστόσο, αναγνώρισε μέσα σε δεκαπέντε ημέρες το γεγονός ως τετελεσμένο [Hildebrand, 2003, σελ. 30].

Λίγες ημέρες αργότερα στις 28 Μαρτίου του 1938, ο *Führer* αποφάσισε να προχωρήσει στην επόμενη κίνησή του. Αυτή αφορούσε το πρόβλημα της Τσεχοσλοβακίας. Το εφιαλτήριό του ήταν οι διακρίσεις εις βάρος των Σουδητών Γερμανών της χώρας [Hildebrand, 2003, σελ. 30]. Αν και το κλίμα μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν τεταμένο και ο πόλεμος διαφαινόταν στον ορίζοντα, η ειρήνη διασφαλίστηκε την τελευταία στιγμή. Η Τσεχοσλοβακία κλήθηκε να παραδώσει τη Σουδητία στη Γερμανία και να εκχωρήσει περισσότερα εδάφη στην Πολωνία και την Ουγγαρία. Σε ανταπόδοση οι Μεγάλες Δυνάμεις θα εγγυούνταν τα εναπομείναντα εδάφη της Τσεχοσλοβακίας. Στις 30 Σεπτεμβρίου ο Chamberlain και ο Hitler υπέγραψαν μία συμφωνία για μη επίθεση και διαβούλευση η οποία έμεινε γνωστή στην ιστορία ως η Συμφωνία του Μονάχου [Hildebrand, 2003, σελ. 31-32]. Μέσα από αυτήν τη συμφωνία ο Βρετανός πρωθυπουργός θεώρησε βέβαιο ότι ο Hitler, ύστερα από όλα αυτά τα γεγονότα, θα συναινούσε σε μία γενικότερη

ευρωπαϊκή διευθέτηση και θα κατευναζόταν μέσα από προσφορές οικονομικού και αποικιοκρατικού χαρακτήρα [Hildebrand, 2003, σελ. 31-32].

Η Συμφωνία του Μονάχου είχε περίπλοκα αποτελέσματα στη γερμανική και ευρωπαϊκή πολιτική το χρονικό διάστημα πριν ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Η πορεία της κρίσης της Τσεχοσλοβακίας ανέδειξε τις πολεμοχαρείς προθέσεις του Hitler. Εκείνος, θεωρώντας ότι η Μεγάλη Βρετανία θα διατηρούσε στάση ουδετερότητας, ήταν αποφασισμένος ότι θα χρησιμοποιούσε στρατιωτικά μέσα για την επίτευξη των προκαταρκτικών σχεδίων της αντισοβιετικής του πολιτικής. Παράλληλα, η Μεγάλη Βρετανία θα αναλάμβανε έναν ναυτικό και υπερπόντιο ρόλο και όσον αφορά τη Γαλλία είτε θα την αγνοούσε είτε θα στρεφόταν εναντίον της προτού στραφεί ανατολικά. Επίσης, σε σχέση με τα αποικιακά ζητήματα, καθώς και με τη ναυτική και φυλετική του πολιτική, διέταξε την προετοιμασία και τη συζήτηση λύσεων με σκοπό την ετοιμότητα του κράτους για την πραγματοποίηση του προγράμματός του. Αν και τα σχέδια για να γίνει η Γερμανία μία παγκόσμια δύναμη είχαν μετατεθεί αόριστα για το μέλλον, οι Ναζί ηγέτες είχαν ξεκινήσει να προετοιμάζουν την επίτευξη αυτών των σχεδίων για τα τέλη του 1940, αφού κατακτούσαν την Ανατολική Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 32].

Συνεπώς, ο Hitler δεν είχε πρόθεση να εγκαταλείψει την αντισοβιετική πολιτική της επέκτασης στα ανατολικά με την χρήση των όπλων. Αυτό έγινε σύντομα εμφανές στις διαπραγματεύσεις μεταξύ του von Ribbentrop και του Γάλλου Υπουργού Εξωτερικών Bonnet, οδηγώντας στη δήλωση μη επίθεσης στις 6 Δεκεμβρίου του 1938. Μέσα από αυτές τις συζητήσεις ο von Ribbentrop εκτίμησε ότι η Γαλλία θα έδειχνε κατανόηση για μία γερμανική πολιτική με ελευθερία δράσης στην Ανατολική Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 32].

Παράλληλα, αμέσως μετά τη Συνδιάσκεψη του Μονάχου στα τέλη Ιανουαρίου του 1939, ο Γερμανός δικτάτορας αποφάσισε λοιπόν να εφαρμόσει το λεγόμενο «Σχέδιο Z». Έτσι, έδωσε εντολή για την κατασκευή ενός μεγάλου στόλου. Σε αντίθεση με το σχέδιο που είχε τη δεκαετία του 1920, πλέον στη διάρκεια της προετοιμασίας για το χερσαίο στάδιο του προγράμματός του σχεδίαζε παράλληλα και το μελλοντικό υπερπόντιο στάδιο αυτού του προγράμματος [Hildebrand, 2003, σελ. 33]. Αποφάσισε λοιπόν να αναβαθμίσει την ισχύ του γερμανικού ναυτικού μέχρι τα μέσα του 1940. Θεωρούσε επιτακτική μία τέτοια στρατηγική σε περίπτωση που έπρεπε να πολεμήσει τη Μεγάλη Βρετανία, εάν εκείνη στρεφόταν εναντίον των ηπειρωτικών του σχεδίων. Επίσης, η ύπαρξη ενός ισχυρού στόλου θα εμπόδιζε τη Μεγάλη Βρετανία να προβεί σε αντιγερμανικές πράξεις και παράλληλα θα καθιστούσε ικανή την χώρα του να αντιμετωπίσει μελλοντικά τις ΗΠΑ, ύστερα από τη δημιουργία μία ευρωπαϊκής αυτοκρατορίας υπό την εξουσία του [Hildebrand, 2003, σελ. 33-34]. Στο ίδιο πλαίσιο κινούνταν και οι εντατικές δραστηριότητες του Γραφείου Αποικιακής Πολιτικής, που επρόκειτο να αποτελέσει τον πυρήνα του μελλοντικού Υπουργείου Αποικιών του γερμανικού κράτους. Έτσι λοιπόν στις 9 Μαρτίου του 1939, ο Hitler έδωσε εντολή για την εφαρμογή του σχεδίου για την κατάληψη αποικιακών εδαφών στην Αφρική [Hildebrand, 2003, σελ. 34]. Η Μεγάλη Βρετανία αντιμετώπισε με καχυποψία τον

γερμανικό ναυτικό επανεξοπλισμό και τις προετοιμασίες στον τομέα της αποικιακής πολιτικής [Hildebrand, 2003, σελ. 35].

Συγχρόνως, τον Γερμανό δικτάτορα απασχολούσε και το πολωνικό ζήτημα. Συγκεκριμένα, από τις αρχές του 1939 έγινε ξεκάθαρο για τον Hitler ότι έπρεπε είτε να αναγκάσει την Πολωνία να συμμαχήσει μαζί του εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης είτε να διεξάγει πρώτα έναν πόλεμο εναντίον της και στη συνέχεια, να επιτεθεί στη Σοβιετική Ένωση. Καθώς οι Πολωνοί ηγέτες επιχειρούσαν να χαράξουν ξεχωριστή πορεία μεταξύ της Γερμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης, ο Hitler ξεκίνησε να θέτει σε εφαρμογή το επόμενο στάδιο του προγράμματός του το οποίο είχε σχέση με την απορρόφηση των εναπομεινάντων εδαφών της Τσεχοσλοβακίας [Hildebrand, 2003, σελ. 35].

Στις 15 Μαρτίου του 1939 τα γερμανικά στρατεύματα εισήλθαν στην Πράγα [Hildebrand, 2003, σελ. 35]. Αμέσως ιδρύθηκε το Προτεκτοράτο της Βοημίας και της Μοραβίας και η Σλοβακία έγινε λίγες ημέρες αργότερα υποτελής στη Γερμανία δημιουργώντας μία σχέση προστασίας μεταξύ του γερμανικού και του σλοβακικού κράτους [Hildebrand, 2003, σελ. 35-36]. Η Τσεχοσλοβακία διαμελίστηκε και καταστράφηκε γεγονός το οποίο αποτελούσε παραβίαση της συνθήκης με την χώρα αυτή, με αποτέλεσμα να υπάρξει παγκόσμια κατακραυγή, ειδικά από τις χώρες της Δύσης. Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν την αντίδραση και της Μεγάλης Βρετανίας η οποία ωστόσο, δεν είχε άλλη επιλογή από το να ακολουθήσει μία πολιτική κατευνασμού απέναντι στη Γερμανία τουλάχιστον έως το ξέσπασμα του πολέμου τον Σεπτέμβριο του 1939. Όμως, αν και ακολουθούσε τη συγκεκριμένη στρατηγική, ήταν αποφασισμένη να μην επιτρέψει περαιτέρω παραχωρήσεις στη Γερμανία [Hildebrand, 2003, σελ. 36].

Ένας σημαντικός παράγοντας στις σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων την περίοδο 1936-1939 ήταν ο ρόλος της Σοβιετικής Ένωσης η οποία δεν είχε λάβει μέρος στη Συνδιάσκεψη του Μονάχου το 1938. Ο Stalin, βλέποντας τον αποκλεισμό της χώρας του από αυτήν τη συμφωνία και φοβούμενος ότι οι καπιταλιστικές δυνάμεις θα συνωμοτούσαν εναντίον της, αποφάσισε να προσεγγίσει τη Γερμανία του Hitler, αποσκοπώντας στην παρεμπόδιση του σχηματισμού ενός συνασπισμένου καπιταλιστικού μετώπου εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης και, εάν ήταν εφικτό, στρέφοντας το ένα καπιταλιστικό κράτος εναντίον του άλλου. Συνεπώς, στις 23 Αυγούστου του 1939 υπεγράφη στο Μόναχο το Σύμφωνο μη Επίθεσης μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και της Γερμανίας το οποίο έμεινε γνωστό ως το Σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπεντροπ [Hildebrand, 2003, σελ. 32-33].

Ο *Führer* ήλπιζε ότι το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο θα απέτρεπε τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία από το να προχωρήσουν σε πόλεμο και θα του έδινε τη δυνατότητα να αποκτήσει από τη Σοβιετική Ένωση τις αναγκαίες για τη βιομηχανία όπλων και γενικά για τους πολεμικούς του σκοπούς πρώτες ύλες [Hildebrand, 2003, σελ. 37]. Παράλληλα, υπέγραψε στις 22 Μαΐου του 1939 το λεγόμενο «Χαλύβδινο

Σύμφωνο» με την Ιταλία η οποία ωστόσο είχε δηλώσει ότι δεν θα μπορούσε να είναι έτοιμη για πόλεμο μέχρι το 1942 [Hildebrand, 2003, σελ. 37].

Το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου πλησίαζε και ο Hitler προέβινε σε διάφορες στρατηγικές κινήσεις. Στις 23 Μαρτίου του 1939 τα γερμανικά στρατεύματα κατέλαβαν τη ζώνη *Memel* στη Λιθουανία. Την ίδια ημέρα η Γερμανία συνήψε μία οικονομική συμφωνία με τη Ρουμανία η οποία ήταν σημαντική για εκείνη, διότι θα συνεισέφερε στη γερμανική στρατιωτική οικονομία, όσον αφορά τις εκστρατείες «κεραυνοβόλου» πολέμου τις οποίες επρόκειτο να ξεκινήσει η χώρα. Ύστερα από λίγες ημέρες στις 27 Μαρτίου προσχώρησε και η Ισπανία στο *Αντικομιντέρν Σύμφωνο* [Hildebrand, 2003, σελ. 37].

Οι εξελίξεις πλέον ήταν καταγιγιστικές. Την 1^η Σεπτεμβρίου του 1939 η Γερμανία επιτέθηκε στην Πολωνία και την 3^η Σεπτεμβρίου η Μεγάλη Βρετανία και λίγες ώρες αργότερα η Γαλλία κήρυξαν τον πόλεμο στη Γερμανία ως απάντηση στην πολωνική επίθεση. Ο κερδισμένος, όμως, από αυτές τις εξελίξεις ήταν ο Stalin ο οποίος μπορούσε να εκμεταλλευτεί τη σύγκρουση μεταξύ των ιμπεριαλιστικών κρατών της Δύσης και να αποκτήσει μία θέση «κλειδί» στην Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 38].

4.1.4. Τρίτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1940-1942

Στις 10 Μαΐου του 1940 ο Hitler πραγματοποίησε την επίθεσή του εναντίον της Ολλανδίας, του Βελγίου και της Γαλλίας. Η επίθεση εναντίον των χωρών της Δυτικής Ευρώπης ήταν μία επιτυχία της χιτλερικής στρατηγικής, οδηγώντας την εξουσία του Γερμανού δικτάτορα στο εσωτερικό της χώρας στο απόγειό της παρά τα οικονομικά προβλήματα που υπήρχαν [Hildebrand, 2003, σελ. 50-51]. Συγχρόνως, ο Hitler άρχισε να πιστεύει ότι θα συγκρουστεί με τις ΗΠΑ γι' αυτό και ξεκίνησε την προετοιμασία του ναυτικού του για μία πιο επιθετική στρατηγική στον Ατλαντικό Ωκεανό [Hildebrand, 2003, σελ. 53].

Στις 31 Ιουλίου του 1940 ο Γερμανός δικτάτορας αποφάσισε να θέσει σε εφαρμογή και το σχέδιό του εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Θα πραγματοποιούσε μία «κεραυνοβόλο» επίθεση. Ο στρατηγικός του στόχος μέσα από αυτήν την επίθεση ήταν να αποκτήσει η Ιαπωνία τον έλεγχο στην Άπω Ανατολή και έτσι να εξοβελίσει τις ΗΠΑ. Παράλληλα, εάν νικούσε τους Σοβιετικούς, θα πετύχαινε τον κεντρικό στόχο του φυλετικού και πολιτικού του προγράμματος και θα ανάγκαζε τη Μεγάλη Βρετανία να διαπραγματευτεί μαζί του [Hildebrand, 2003, σελ. 54]. Έτσι στις 18 Δεκεμβρίου του 1940, έδωσε την εντολή για την εφαρμογή του «Σχεδίου *Barbarossa*», δηλαδή της επίθεσης εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Στη συνέχεια τον Απρίλιο του 1941, η Γερμανία επιτέθηκε εναντίον της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας, μία επίθεση η οποία είχε αυτοσχεδιαστεί και η οποία αποσκοπούσε στη διασφάλιση της γερμανικής οπισθοφυλακής από ενδεχόμενη σοβιετική επίθεση, καθώς και στην αποτροπή του σχηματισμού ενός συμμαχικού μετώπου στη ΝΑ Ευρώπη [Hildebrand, 2003, σελ. 56].

Λίγους μήνες αργότερα από τις 14 Ιουλίου και έπειτα, ο Hitler αποφάσισε να αλλάξει τη στρατηγική του. Συγκεκριμένα, έδωσε την εντολή το εξοπλιστικό πρόγραμμα να στραφεί από τις ανάγκες του στρατού στις ανάγκες του ναυτικού και της αεροπορίας. Την ίδια ημέρα πραγματοποίησε μία επιθετική συμφωνία με την Ιαπωνία εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης και κατ' επέκταση εναντίον των ΗΠΑ. Η αντίδραση των Συμμαχικών Δυνάμεων επήλθε στις 14 Αυγούστου, όταν οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία υπέγραψαν τον «Χάρτη του Ατλαντικού» μέσω του οποίου οι ΗΠΑ εξέφρασαν την επιθυμία τους για παγκόσμια κυριαρχία, ύστερα από το τέλος του πολέμου [Hildebrand, 2003, σελ. 57-58].

Από τον Νοέμβριο του 1941 και ύστερα η Γερμανία άρχισε να αντιμετωπίζει προβλήματα σε στρατιωτικό επίπεδο. Έτσι, η απόφαση του Hitler να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ στις 11 Δεκεμβρίου του 1941 αποτελούσε μία επιτακτική λύση. Ο λόγος ήταν ότι είχαν προηγηθεί ορισμένες σημαντικές εξελίξεις. Ειδικότερα, στις 7 Δεκεμβρίου η Ιαπωνία πέτυχε την αιφνιδιαστική επίθεση στο Pearl Harbor και την επόμενη ημέρα στις 8 Δεκεμβρίου ακολούθησε η κήρυξη του πολέμου από τις ΗΠΑ στην Ιαπωνία. Συγχρόνως, στις αρχές Δεκεμβρίου η Γερμανία είχε αποτύχει να καταλάβει τη Μόσχα. Όλα αυτά τα γεγονότα ανάγκασαν τον Hitler, όταν συγχρόνως προέκυψε κρίση στην ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων, να αναλάβει ο ίδιος στις 19 Δεκεμβρίου την ηγεσία του στρατού. Επίσης, συμφώνησε να βοηθήσει στρατιωτικά την Ιαπωνία σε περίπτωση που εκείνη δεχόταν επίθεση από τις ΗΠΑ με στόχο να αποτρέψει πιθανή προσέγγιση μεταξύ της Ιαπωνίας και των ΗΠΑ, για να απασχολήσει τις ΗΠΑ στην Άπω Ανατολή, για να προστατέψει συγχρόνως την περιοχή εκείνη από τις ΗΠΑ, καθώς και για να αναγκάσει τη Μεγάλη Βρετανία να συνάψει μαζί του ξεχωριστή συνθήκη ειρήνης, εφόσον κατόρθωνε ο γερμανικός στρατός μέσω του Καυκάσου να φτάσει στην Ινδία [Hildebrand, 2003, σελ. 59].

Ωστόσο, αυτό που διαφαινόταν ήταν ότι τα σχέδια του Hitler δεν θα πραγματοποιούνταν. Το φθινόπωρο του 1942 η γερμανική επίθεση στη Σοβιετική Ένωση σταμάτησε και στις 5 Νοεμβρίου οι Βρετανοί νίκησαν τις γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις στο El Alamein. Λίγες ημέρες αργότερα στις 19 Νοεμβρίου ακολούθησε και η αντεπίθεση της Σοβιετικής Ένωσης στο Stalingrad. Παράλληλα, οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί είχαν αρχίσει να καταλαμβάνουν βάσεις στα εδάφη του Άξονα, δηλαδή σε εδάφη των αντιπάλων τους [Hildebrand, 2003, σελ. 60].

4.1.5. Τέταρτη φάση της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής: 1943-1945

Στα τέλη του 1942 με αρχές του 1943 η στρατηγική του Hitler έγινε αμυντική. Πιο συγκεκριμένα, η Γερμανία άρχισε να προπαγανδίζει ότι ο γερμανικός αγώνας γινόταν με στόχο την προάσπιση του δυτικού πολιτισμού απέναντι στη δημοκρατία των πλουσίων και στον εβραϊομπολσεβικισμό, μία προπαγάνδα η οποία δεν είχε όμως αποτέλεσμα στις κατεχόμενες από τη Γερμανία χώρες. Παράλληλα, ο Γερμανός δικτάτορας αναγκάστηκε να λάβει ορισμένες σημαντικές αποφάσεις από το 1943 και έπειτα. Ειδικότερα, το υπερπόντιο στάδιο του προγράμματός του θα έπρεπε να ματαιωθεί δεδομένου ότι η χώρα του θα έπρεπε πλέον να προστατευθεί από τη

Σοβιετική Ένωση στην Ανατολή και από τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία στη Δυτική Ευρώπη, στην Αφρική και στον Ατλαντικό Ωκεανό. Επίσης, η προσπάθειά του να κυριαρχήσει στον Βόρειο Ατλαντικό μέσω των υποβρυχίων του είχε αποτύχει. Ακόμη, θεωρούσε ότι η συμμαχία μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των Δυτικών Συμμάχων θα κατέρρευε εξαιτίας των εδαφικών απαιτήσεων του Stalin. Ωστόσο, τους Συμμάχους τους ένωνε η απέχθεια απέναντι στις βιαιοπραγίες του ναζιστικού κράτους στις κατεχόμενες χώρες, καθώς και η απέχθεια προς τη ναζιστική φυλετική πολιτική. Όμως, αυτό που κυρίως τους ένωνε ήταν ο κίνδυνος που διαφαινόταν για τη δημιουργία μίας ναζιστικής ηγεμονίας. Τέλος, αν και πίστευε ότι η αντίπαλη συμμαχία θα κατέρρευε, είχε σκεφτεί ακόμη και λίγο πριν ηττηθεί την πιθανότητα συμμαχίας με όλους τους αντιπάλους του [Hildebrand, 2003, σελ. 76-78].

Από την άλλη πλευρά οι Σύμμαχοι πίεζαν ολοένα περισσότερο τον Hitler. Συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ και ο Βρετανός Πρωθυπουργός συναντήθηκαν στα τέλη Ιανουαρίου του 1943 στην Casablanca όπου αποφάσισαν να ζητήσουν την άνευ όρων παράδοση της Γερμανίας. Συνεπώς, η οποιαδήποτε προσδοκία του Hitler για συμμαχία με αυτές τις χώρες άρχισε να καταρρέει. Παράλληλα, οι συμμαχικοί βομβαρδισμοί εναντίον της Γερμανίας συνεχίζονταν με ταχείς ρυθμούς, τον Νοέμβριο του 1942 είχε προηγηθεί η απόβαση των Συμμάχων στη Βόρεια Αφρική και καθοριστική για τη Γερμανία ήταν η παράδοση του γερμανικού στρατού στο Stalingrad στα τέλη του 1942 με αρχές του 1943. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η ανακατάληψη της Ουκρανίας από τη Σοβιετική Ένωση ανάμεσα στον Αύγουστο του 1943 και στον Απρίλιο του 1944, διότι από τότε κι έπειτα ο Hitler και τα υπόλοιπα ανώτερα στελέχη του άρχισαν να σκέφτονται την πιθανότητα της σύναψης ειρήνης με τους αντιπάλους τους. Συγχρόνως, ο Γερμανός δικτάτορας άρχισε να πιστεύει ότι, δείχνοντας την ισχύ του στους Δυτικούς θα μπορούσε να κερδίσει τελικά τον πόλεμο. Η πεποίθησή του στηριζόταν στη δυνατότητα της αξιοποίησης των όπλων V1 και V2, η αξιοποίηση των οποίων δεν θα μπορούσε να του χαρίσει ωστόσο με βεβαιότητα τη νίκη [Hildebrand, 2003, σελ. 78-79].

Ωστόσο, η ήττα της Γερμανίας πλησίαζε. Από τα τέλη του 1943 και έπειτα, τα γερμανικά στρατεύματα άρχισαν να ηττώνται και οι συμμαχικές δυνάμεις να υπερτερούν. Τον Μάιο του 1943 ο γερμανικός στρατός παραδόθηκε στη Βόρεια Αφρική, λίγους μήνες αργότερα το φασιστικό καθεστώς στην Ιταλία κατέρρευσε και στη Δυτική Ευρώπη από το 1944 και έπειτα ξεκίνησε η επικράτηση των Συμμάχων. Έτσι, τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 1945 οι Σύμμαχοι κατάφεραν να κατακτήσουν ολόκληρη τη Γερμανία δυτικά του ποταμού Ρήνου. Συγχρόνως, από τον Ιανουάριο έως τον Μάιο ο σοβιετικός στρατός είχε ξεκινήσει να κατακτά την Ανατολική Γερμανία. Η ήττα της ναζιστικής Γερμανίας είχε επέλθει. Στις 30 Απριλίου του 1945 ο Hitler αυτοκτόνησε, στις 2 Μαΐου το Βερολίνο παραδόθηκε στους νικητές του πολέμου και ο πόλεμος έληξε επισήμως στις 9 ζ του 1945 [Hildebrand, 2003, σελ. 80-81].

4.2. Εξωτερική πολιτική του Hitler και «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος

Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου αρχικά παρουσιάζεται η στρατηγική του Γερμανού δικτάτορα στο πλαίσιο της εξωτερικής του πολιτικής όσον αφορά την επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος, στη συνέχεια γίνεται λόγος για τον εβραιομπολσεβικισμό ο οποίος αποτελούσε τον κορυφαίο ιδεολογικό και στρατηγικό εχθρό του Τρίτου Ράιχ και τέλος αναλύεται η σχέση μεταξύ των δύο κυριότερων στόχων της χιτλερικής πολιτικής, καθώς και η αλληλεπίδρασή τους.

4.2.1. Στρατηγική του Hitler και «Τελική Λύση»

Στην ιστοριογραφία υπάρχει μία σημαντική αντιπαράθεση σχετικά με το εάν η πολιτική του Hitler υπόκειντο στην υπεροχή της εξωτερικής πολιτικής του. Όσον αφορά αυτήν την αντιπαράθεση υπάρχουν δύο ερωτήματα. Το πρώτο αφορά το εάν ο Hitler ήταν ένας δυναμικός ή αδύναμος ηγέτης και το δεύτερο το εάν ακολουθούσε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα ή αντιθέτως βρισκόταν συνεχώς σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης. Αυτά τα δύο ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν μέσα από τη μελέτη της σχέσης μεταξύ των δύο βασικών στόχων της χιτλερικής πολιτικής: της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος και της «Τελικής Νίκης» στον πόλεμο [Jersak, 2003, σελ. 369].

Το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα εξαρτιόταν από τη διεξαγωγή του πολέμου από τον Hitler. Ο λόγος είναι ότι ο κύριος σκοπός της «Τελικής Λύσης» ήταν η οργανωμένη δολοφονία ξένων Εβραίων σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης οι οποίες όσο περισσότερο διαρκούσε ο πόλεμος τόσο κατακτιούνταν για τον συγκεκριμένο σκοπό. Πριν το ξέσπασμα του πολέμου οι Γερμανοεβραίοι είχαν ήδη απολέσει τα δικαιώματα, που είχαν ως άνθρωποι και ως πολίτες και είχαν υποστεί τόσους πολλούς βασανισμούς με αποτέλεσμα ένας σημαντικός αριθμός από εκείνους να έχει ήδη εγκαταλείψει την χώρα. Οι εναπομείναντες 220.000 ήταν στα πρόθυρα της επανεγκατάστασης σε άλλα μέρη του κόσμου υπό τους όρους ενός γερμανοβρετανικού σχεδίου εγκατάστασης το οποίο βρισκόταν υπό διαπραγμάτευση τον Ιούλιο του 1939⁹³. Συνεπώς, στον πόλεμο οφείλεται το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα και οποιαδήποτε λογική προσέγγιση στη βιομηχανική εξόντωση των Εβραίων έχει τις ρίζες της στα πολεμικά σχέδια του *Führer* [Jersak, 2003, σελ. 370].

Τα πολεμικά σχέδια του Hitler άλλαξαν, ύστερα από τη νίκη του εναντίον της Γαλλίας το καλοκαίρι του 1940. Στην πραγματικότητα, η νίκη του «κεραυνοβόλου» πολέμου που διεξήγαγαν οι Ναζί εναντίον του γαλλικού εχθρού παρείχε τη δυνατότητα κατανόησης της σημαντικής αλλαγής στη στρατηγική του Γερμανού δικτάτορα που είχε επηρεάσει γενικά τα σχέδιά του και ειδικά το σχέδιό του όσον αφορά το Εβραϊκό Ζήτημα. Επίσης, αυτή η νίκη έδωσε τη δυνατότητα της επίλυσης

---

⁹³ Από το 1938 έως το 1939 γίνονταν διαπραγματεύσεις μεταξύ της Γερμανίας και των χωρών της Δύσης, συγκεκριμένα τη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ, για την εγκατάσταση των Εβραίων της Γερμανίας σε διάφορα μέρη του πλανήτη με αντάλλαγμα για τη Γερμανία την απόκτηση της περιουσίας του εβραϊκού πληθυσμού [Bauer, 1994, σελ. 33-43].

της αντιπαράθεσης σχετικά με τους τελικούς στόχους του *Führer*, ένα ζήτημα που ήταν διφορούμενο για αρκετά χρόνια. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο πόλεμος εναντίον της Γαλλίας δεν είχε προγραμματιστεί ως ένας «κεραυνοβόλος» πόλεμος. Αντιθέτως, είχε σχεδιαστεί ως η επανάληψη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με στόχο να διαρκέσει για ορισμένα χρόνια. Η στρατηγική *Blitzkrieg* επινοήθηκε λοιπόν, ύστερα από την επίθεση της ναζιστικής Γερμανίας στις δυτικές χώρες, ως αποτέλεσμα της νίκης του γερμανικού στρατού και στο πλαίσιο της κατασκευής του μύθου ότι ο Hitler ήταν ο πιο σπουδαίος ηγέτης που έχει υπάρξει ποτέ στην ιστορία. Ωστόσο, ακόμη και μετά από αυτήν τη ναζιστική επινόηση, τον Νοέμβριο του 1941 ο von Ribbentrop τόνιζε στους Υπουργούς Εξωτερικών της Ιταλίας και της Ισπανίας ότι ο όρος *Blitzkrieg* ήταν εβραϊκής προέλευσης και ότι δεν είχε χρησιμοποιηθεί ποτέ στη Γερμανία. Ουσιαστικά, οι Ναζί αξιοποίησαν το *Blitzkrieg* ως βάση για το επεκτατικό τους σχέδιο, ένα σχέδιο το οποίο δεν είχε ποτέ οργανωθεί και προβλεφθεί πριν την επίθεση εναντίον της Γαλλίας [Jersak, 2003, σελ. 370-371]. Η νίκη εναντίον της Γαλλίας δεν αποτελούσε ένα υπολογισμένο στάδιο με στόχο την παγκόσμια κυριαρχία αλλά την προϋπόθεση για το πολυεπίπεδο σχέδιο του Hitler. Επίσης, η νίκη αυτή αναπτέρωσε το ηθικό των επικεφαλής του γερμανικού στρατού και δημιούργησε τα θεμέλια για ένα πρότυπο στρατηγικού σχεδιασμού, που στόχευε στην παγκόσμια κυριαρχία με πιο ορατό αποτέλεσμα το σχέδιο για την επίθεση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης [Jersak, 2003, σελ. 377].

Η αλλαγή της χιτλερικής στρατηγικής σε ένα παγκόσμιο σχέδιο επηρέασε και την «Τελική Λύση» για το Εβραϊκό Ζήτημα. Στις 3 Ιουνίου του 1940 ο Franz Rademacher⁹⁴ από το Υπουργείο Εξωτερικών εξέδωσε ένα μνημόνιο, όσον αφορά τους γερμανικούς πολεμικούς στόχους για το Εβραϊκό Ζήτημα. Σε αυτό περιέγραφε τις τρεις εναλλακτικές λύσεις. Η πρώτη λύση ήταν η απομάκρυνση όλων των Εβραίων από την Ευρώπη και η δεύτερη αναφερόταν στην ξεχωριστή μεταχείριση των Εβραίων της Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, με τους Εβραίους της Ανατολικής Ευρώπης να παραμείνουν με στόχο να χρησιμοποιηθούν από τους Ναζί για την άσκηση πίεσης στους Αμερικανούς Εβραίους και τους Εβραίους της Δυτικής Ευρώπης να μετακινηθούν σε περιοχές, όπως τη Μαδαγασκάρη. Τέλος, σύμφωνα με την τρίτη προτεινόμενη λύση, θα συγκροτούνταν ένα εβραϊκό κράτος στην Παλαιστίνη [Jersak, 2003, σελ. 377]. Έναν μήνα αργότερα στις 3 Ιουλίου, ο Himmler ο οποίος είχε αναλάβει το πρόγραμμα επανεγκατάστασης των Εβραίων αποφάσισε να εφαρμόσει τη δεύτερη λύση για το Εβραϊκό Ζήτημα, δηλαδή να μεταχειριστεί τους Εβραίους ως ομήρους. Λίγο αργότερα στις 31 Ιουλίου, ο Hitler αποφάσισε την επίθεση στη Σοβιετική Ένωση. Η απόφασή αυτή άλλαξε τη στάση αναμονής του von Ribbentrop απέναντι στο εβραϊκό πρόβλημα και έτσι στις 2 Αυγούστου πήρε και εκείνος θέση. Συγκεκριμένα, εξέφρασε την επιθυμία του για εφαρμογή της πρώτης πρότασης, δηλαδή της απομάκρυνσης όλων των Εβραίων από την Ευρώπη μετά το τέλος του πολέμου. Την επόμενη ημέρα, ο *Führer* συνάντησε τον Γερμανό πρέσβη στο Παρίσι, Otto Abetz και του ανακοίνωσε το σχέδιό του για την επίλυση του

⁹⁴ Αξιωματούχος της ναζιστικής κυβέρνησης ο οποίος εισήγαγε το «Σχέδιο Μαδαγασκάρη» [Wikipedia, 2020].

Εβραϊκού Ζητήματος για όλη την Ευρώπη μετά το τέλος του πολέμου χωρίς να αναφερθεί στη Μαδαγασκάρη ως τον τόπο εγκατάστασης των Εβραίων αλλά στις ΗΠΑ, μία χώρα η οποία κατά την άποψη του θα μπορούσε να δεχθεί εκατομμύρια Εβραίους. Αυτό ωστόσο, που δεν έχει διευκρινιστεί ακόμη είναι το εάν ο Hitler αναφερόμενος στο τέλος του πολέμου, εννοούσε τον πόλεμο με τους Αμερικανούς [Jersak, 2003, σελ. 377-378].

Το μνημόνιο του Rademacher αποσαφήνισε τη σημασία της «Τελικής Λύσης» στο πλαίσιο της εθνικοσοσιαλιστικής εξωτερικής πολιτικής του Τρίτου Ράιχ. Και οι τρεις προτάσεις του Γερμανού αξιωματούχου ήταν εξέχουσας σημασίας για την εξωτερική πολιτική του ναζιστικού καθεστώτος και αυτό αποδεικνύεται μέσα από την ανάλυσή τους. Για να επιτευχθεί η πρώτη προτεινόμενη λύση και να απομακρυνθούν όλοι οι Εβραίοι από την ευρωπαϊκή ήπειρο, θα έπρεπε να συνεργαστούν οι κυβερνήσεις μεταξύ τους ή οι χώρες να κατακτηθούν από τους Ναζί και έτσι να εφαρμοστεί το ναζιστικό σχέδιο. Όσον αφορά τη δεύτερη πρόταση η οποία αναδείκνυε την εκρηκτικότητα της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος, ο στόχος του Hitler ήταν να αποτραπεί η δράση των ΗΠΑ και παράλληλα πέρα από την επίτευξη της διάκρισης μεταξύ των Εβραίων της Ανατολικής και των Εβραίων της Δυτικής Ευρώπης να υπάρξει μία «Τελική Λύση» για την κάθε ομάδα ξεχωριστά. Τέλος, η τρίτη λύση που πρότεινε ο Rademacher η οποία αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους στην Παλαιστίνη, ήταν πολύ σημαντική από άποψη εξωτερικής πολιτικής, επειδή γινόταν φανερό ότι η Γερμανία στρεφόταν εναντίον της Μεγάλης Βρετανίας. Επίσης, όλες οι προτάσεις επίλυσης του Εβραϊκού Ζητήματος είχαν μία βασική ομοιότητα, εξαρτιόνταν άμεσα ή έμμεσα από τον πόλεμο. Συνεπώς, η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος είχε εμφανιστεί στην πολιτική ατζέντα, ύστερα από τη νίκη της Γερμανίας εναντίον της Γαλλίας, ωστόσο, είχε ξεκινήσει να τίθεται σε εφαρμογή μόνο μετά από την εντολή του *Führer* για εκτέλεση του σχεδίου μετά το τέλος του πολέμου. Όταν οι στρατηγοί έπεισαν τον Hitler ότι ο πόλεμος εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί τους τελευταίους μήνες του 1940, τότε ο *Führer* επιτάχυνε τα προσωρινά μέτρα επίλυσης του Εβραϊκού Ζητήματος, όπως για παράδειγμα το πρόγραμμα εγκατάστασης και εκτοπισμού στην *Generalgouvernement* [Jersak, 2003, σελ. 378].

Στην ιστοριογραφία υπάρχει και ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα το οποίο προκαλούσε αντιπαράθεση. Αυτό αφορούσε το μέχρι που μπορούσαν να φτάσουν οι μακροπρόθεσμοι στόχοι του Γερμανού δικτάτορα. Κάποιοι ιστορικοί αμφιβάλλουν για το εάν ο Hitler ακολουθούσε ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο στην εξωτερική του πολιτική και οι υπόλοιποι οι οποίοι διακρίνονται στους *continentalists* και τους *globalists*, διαφωνούν σχετικά με το εάν οι τελικοί στόχοι του *Führer* περιορίζονταν στην ευρωπαϊκή ηγεμονία ή επεκτείνονταν στην παγκόσμια κυριαρχία αντίστοιχα. Αυτή η αντιπαράθεση συνδεόταν και με το άλλο αμφιλεγόμενο ζήτημα μεταξύ των ιστορικών, σχετικά με το εάν ο Γερμανός δικτάτορας ήταν ένα αδύναμος ή δυναμικός ηγέτης [Jersak, 2003, σελ. 372]. Στην πραγματικότητα, ο Hitler ήταν ο κυρίαρχος στη λήψη των αποφάσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και αυτό αναδεικνυόταν

μέσα από τον τρόπο λήψης των αποφάσεων στις στρατιωτικές εκστρατείες πριν το 1940, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του επανεξοπλισμού της Ρηνανίας στις 7 Μαρτίου του 1936, απόφαση την οποία είχε λάβει κρυφά και σε αντίρρηση των συνεργατών του [Jersak, 2003, σελ. 373]. Οι μονόπλευρες αποφάσεις που λάμβανε ο Hitler μπορούν να γίνουν αντιληπτές και στην περίπτωση του ισπανικού εμφυλίου πολέμου στη διάρκεια του οποίου ο Γερμανός δικτάτορας, αφού παράκαμψε το Υπουργείο Εξωτερικών, αποφάσισε να συνδράμει τον Ισπανό δικτάτορα Franco [Jersak, 2003, σελ. 373-374]. Η κυριαρχία του στη λήψη των αποφάσεων έγινε ορατή και τον Αύγουστο του 1936 μέσα από ένα μνημόνιο στο οποίο διατυπωνόταν η επιθυμία του για έναρξη πολέμου, χωρίς ακόμη να γνωρίζει ποιος θα ήταν ο αντίπαλος, καθορίζοντας ωστόσο, το χρονοδιάγραμμα προετοιμασίας του γερμανικού στρατού και της γερμανικής οικονομίας στα τέσσερα χρόνια. Έτσι τον Νοέμβριο του 1937, αφού συγκέντρωσε σημαντικά στελέχη, τους έδωσε την εντολή της προετοιμασίας για έναν επιθετικό πόλεμο. Ο Hitler είχε συνδέσει τους ιδεολογικούς του στόχους, όπως αυτοί διατυπώνονταν μέσα από το βιβλίο του *Mein Kampf* με τις πολιτικές εξελίξεις, απαιτώντας άμεσες και βίαιες λύσεις. Ο στόχος της γερμανικής πολιτικής ήταν η ασφάλεια, η διατήρηση και η αύξηση του γερμανικού λαού και, εφόσον για τον Γερμανό ηγέτη αυτός ο στόχος αποτελούσε ζήτημα απόκτησης χώρου για το κράτος του, θεωρούσε επιτακτική την χρήση βίας για την επίλυση του ζητήματος [Jersak, 2003, σελ. 374]. Τίποτα και κανένας δεν μπορούσε να αποτρέψει τον Hitler από την επίτευξη του σχεδίου του για πόλεμο. Έτσι, η απόφαση για την προσάρτηση της Αυστρίας το 1938, καθώς και ο πόλεμος εναντίον της Τσεχοσλοβακίας ελήφθησαν από τον ίδιο και μάλιστα μέσα σε έναν μήνα. Στη συνέχεια, χωρίς να περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στην Πράγα στις 15 Μαρτίου του 1939, άρχισε αμέσως να προετοιμάζεται για την επίθεση εναντίον της Πολωνίας, πριν τη συνθηκολόγηση της οποίας στις 8 Σεπτεμβρίου, είχε αποκαλύψει το σχέδιό του για την επίθεση εναντίον της Γαλλίας [Jersak, 2003, σελ. 375-376]. Το ίδιο μοτίβο χαρακτήριζε και τις αποφάσεις του Hitler, όσον αφορά τον πόλεμο εναντίον της Μεγάλης Βρετανίας, της Σοβιετικής Ένωσης, των ΗΠΑ, καθώς και του πολέμου στη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια. Με εξαίρεση την απόφαση για τη μη εισβολή στη Μεγάλη Βρετανία, όλες οι αποφάσεις είχαν ληφθεί αποκλειστικά από τον Γερμανό δικτάτορα και εκείνος δεν τις άλλαζε ποτέ παρά τις αντιδράσεις που πάντα υπήρχαν. Συνεπώς, ο Hitler ήταν ένας δυναμικός ηγέτης με στρατηγική [Jersak, 2003, σελ. 377].

Ο αντισημιτισμός στη ναζιστική Γερμανία δεν αποτελούσε, όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη, ένα όργανο κοινωνικής και πολιτικής ολοκλήρωσης. Ούτε το κύριο κίνητρο και τον σκοπό της εξωτερικής πολιτικής του Hitler και του ναζιστικού καθεστώτος. Συγχρόνως, οι διαφορετικές αντιλήψεις και τα διαφορετικά σχέδια μεταξύ των συντηρητικών και της ναζιστικής ελίτ του διττού χιτλερικού κράτους ήταν υπό μελέτη. Έτσι, και για το Εβραϊκό Ζήτημα προτείνονταν λύσεις διαφορετικές μεταξύ τους μία από τις οποίες ήταν η μετανάστευση και η εξορία, λύση την οποία διαχειριζόταν ο Göring. Άλλη λύση που είχε προταθεί και για την οποία έφερε ευθύνη ο Heydrich, ο επικεφαλής της Υπηρεσίας Ασφαλείας και της *Gestapo*, ήταν οι

Εβραίοι να απελαθούν από το κράτος και να μετακινηθούν στην Παλαιστίνη με τη βοήθεια των σιωνιστικών οργανώσεων. Σήμερα και ύστερα από έρευνες, γίνεται αντιληπτό ότι αυτές οι λύσεις αποτελούσαν ενδιάμεσα στάδια της «Τελικής Λύσης» η οποία πάντοτε κυριαρχούσε το μυαλό του *Führer* και την οποία είχε περιγράψει στις 30 Ιανουαρίου του 1939 στο γερμανικό Κοινοβούλιο ως τον ριζοσπαστικό, φυλετικό και ιδεολογικό σκοπό του επικείμενου πολέμου. Επιπλέον, ο Γερμανός δικτάτορας είχε απειλήσει ότι ο επόμενος πόλεμος θα σήμαινε την καταστροφή της εβραϊκής φυλής στην Ευρώπη και είχε διακηρύξει ότι θα προσπαθούσε να λύσει το Εβραϊκό Ζήτημα ολοκληρωτικά. Συνεπώς, στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η ναζιστική Γερμανία εκμεταλλεύτηκε τις διάφορες περιστάσεις και γεγονότα για να δώσει τέλος στο πρόβλημα με ολοένα δραστικότερα μέτρα εξόντωσης των Εβραίων [Hildebrand, 2003, σελ. 35].

Έτσι, τον Μάιο του 1942 ολοκληρώθηκε το λεγόμενο *Generalplan Ost*. Επρόκειτο για το πιο διαβόητο σχέδιο επανεγκατάστασης για την Ανατολική Ευρώπη. Το *Generalplan Ost* προέβλεπε την εκδίωξη 45 εκατομμυρίων ανθρώπων από την Ανατολική Ευρώπη πέρα από τα Ουράλια Όρη και μέσα στη Δυτική Σιβηρία εκ των οποίων οι 31 εκατομμύρια άνθρωποι προσδιορίζονταν ως φυλετικά «ανεπιθύμητοι», δηλαδή περιττοί για το ναζιστικό κράτος. Αυτό το σχέδιο το είχε αναλάβει ο Himmler δύο ημέρες ύστερα από την προώθηση του Σχεδίου *Barbarossa*, σε συνεργασία με κρατικές και κομματικές οργανώσεις, καθώς και με μη κρατικούς φορείς. Η συνεργασία αυτή για την επίτευξη του συγκεκριμένου σχεδίου αποτελούσε ένδειξη της αυξημένης ριζοσπαστικοποίησης εντός του ναζιστικού καθεστώτος, ως αποτέλεσμα της δημιουργίας νέων ιδρυμάτων τα οποία συχνά κάλυπταν το υπάρχον κενό μεταξύ κράτους και κόμματος [Hirschfeld, 2010, σελ. 56].

4.2.2. Εβραιομπολσεβικισμός: ο κορυφαίος χιτλερικός στόχος

Ο Hitler καθοδηγούνταν από μία ισχυρή πεποίθηση ότι η σλαβική φυλή κατείχε μία πολιτισμικά κατώτερη και υπάνθρωπη θέση και κατά συνέπεια, δεν ήταν ικανή να δημιουργήσει τη δική της τάξη εξουσίας. Αυτήν την φυλή τη συνέδεε με την ύπαρξη της κομμουνιστικής εξουσίας. Για εκείνον ο σοβιετικός κομμουνισμός ή διαφορετικά, με τον όρο που είχε επινοήσει ο *Εβραιομπολσεβικισμός* δεν αποτελούσε ρωσικό σχέδιο αλλά ξένο σχέδιο. Σύμφωνα με τον Hitler, ο λαός της Σοβιετικής Ένωσης ήταν αδύναμος και κατώτερος φυλετικά από τους υπόλοιπους λαούς. Αυτή η ιδεολογικά επηρεασμένη άποψή του για τη Σοβιετική Ένωση οδήγησε στην αρχική υποτίμηση της στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος της, μία άποψη την οποία ο Hitler επρόκειτο να ρυθμίσει σταδιακά ακολουθώντας τις ρωσικές στρατιωτικές επιτυχίες πέρα από τις εμφανώς ανώτερες γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις [Hirschfeld, 2010, σελ. 54].

Ο *εβραιομπολσεβικισμός* και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αποτελούσαν λοιπόν τα βασικά ιδεολογικά χαρακτηριστικά του γερμανικού φασισμού, όπως αυτός διαμορφώθηκε στη μήτρα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης τη δεκαετία του 1920. Η καταστροφή του *εβραιομπολσεβικισμού* είχε κατοχυρωθεί μέσα από το έργο του

Hitler *Mein Kampf* και δεν αποτελούσε μόνο τον προσωπικό πόλεμο του *Führer* αλλά και την καλλιέργεια της αντεπανάστασης που ενσαρκώθηκε από τη ναζιστική Γερμανία, ύστερα από την ήττα της επανάστασης του Νοεμβρίου του 1918. Η αντεπανάσταση αποτελούσε την πλήρη έκφραση της εξουσίας της μπουρζουαζίας η οποία υποστηριζόταν ιδεολογικά και χρηματοδοτούνταν από ολόκληρη την μπουρζουαζία της Ευρώπης και θεωρούσε τη Σοβιετική Ένωση και την οργανωμένη διεθνή εργατική τάξη έναν θανάσιμο εχθρό του κεφαλαίου [Clairmont, 2003, σελ. 2819].

Έτσι, ο απώτερος στόχος της ναζιστικής καταστροφικής εκστρατείας, αυτού του πολέμου της απόλυτης καταστροφής και της απόλυτης εξόντωσης ήταν η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Μέσα από τις σημειώσεις του Martin Bormann⁹⁵ στις 16 Ιουλίου του 1941, έγινε ορατή η πρώτη ένδειξη για το σχέδιο της Γερμανίας εναντίον του σοβιετικού εχθρού. Σύμφωνα με αυτές τις σημειώσεις, οι Ναζί αποσκοπούσαν στο να χωρίσουν τη Σοβιετική Ένωση σε κομμάτια, έτσι ώστε να μπορέσουν στην αρχή να την εξουσιάσουν, στη συνέχεια να τη διοικήσουν και στο τέλος, να την εκμεταλλευτούν [Hirschfeld, 2010, σελ. 53]. Σύμφωνα με το ναζιστικό σχέδιο, η εκμετάλλευση της Σοβιετικής Ένωσης και των σχεδόν ανεξάντλητων πόρων της είχαν σχέση με την καταστροφή του ανθρώπινου δυναμικού της. Για πρώτη φορά στην πολεμική ιστορία είχε στοχοποιηθεί ένας ολόκληρος λαός. Η φυλετική γενοκτονία στην πιο τοξική της έκφραση αποτελούσε βασικό χαρακτηριστικό του ναζιστικού δόγματος. Γι' αυτό μόλις ύστερα από δύο μήνες από την επιχείρηση *Barbarossa*, περίπου 500 Σοβιετικοί αιχμάλωτοι πολέμου χρησιμοποιήθηκαν ως πειραματόζωα και εκτελέστηκαν με την χρήση του αερίου Xylem B που είχε δημιουργηθεί από την εταιρεία I. G. Farben στη διάρκεια του πρώτου επιτυχημένου πειράματος στα στρατόπεδα συγκέντρωσης Auschwitz και Birkenau. Στη συνέχεια, δολοφονήθηκαν αρκετοί χιλιάδες ακόμη Σοβιετικοί αιχμάλωτοι πολέμου, ιδιαιτέρως αντάρτες που είχαν συλληφθεί [Clairmont, 2003, σελ. 2819].

4.2.3. «Τελική Νίκη» και «Τελική Λύση»

Στη διαδικασία σχεδιασμού της «Τελικής Λύσης» του Εβραϊκού Ζητήματος έγινε φανερή η σχέση μεταξύ της «Τελικής Λύσης» και της «Τελικής Νίκης». Η «Τελική Λύση» του εβραϊκού προβλήματος θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από την «Τελική Νίκη» στον πόλεμο. Έτσι λοιπόν, ύστερα από την υποταγή της ευρωπαϊκής ηπείρου στους Ναζί, χωρίς να αποκλειστεί το ενδεχόμενο συμμαχιών με τα κράτη-δορυφόρους της Γερμανίας, θα μπορούσε το Εβραϊκό Ζήτημα να λυθεί μέσα από μία «Τελική Λύση» [Jersak, 2003, σελ. 378-379].

Από την αρχή ο Hitler σχεδίαζε να διεξαγάγει δύο είδη πολέμου. Το πρώτο ήταν ένας πόλεμος μεταξύ εθνών-κρατών για την απόκτηση εδάφους και το δεύτερο είδος αποτελούσε έναν πόλεμο μεταξύ φυλών με στόχο την κυριαρχία σε παγκόσμιο επίπεδο. Η στρατηγική του στόχευε πρώτα στη νίκη εναντίον των ευρωπαϊκών κρατών ή στη δημιουργία συμμαχιών που θα βασιζόνταν στην φυλετική συγγένεια

⁹⁵ Γερμανός αξιωματούχος και επικεφαλής της ναζιστικής Καγκελαρίας [Wikipedia, 2020].

μεταξύ των κρατών, όπως είχε προσπαθήσει να πετύχει με τη Μεγάλη Βρετανία. Έτσι, ο Γερμανός δικτάτορας ακολούθησε τον διπλό στόχο της απόκτησης ζωτικού χώρου που θα αποτελούσε τη λειτουργική βάση για τον πραγματικό πόλεμο ο οποίος θα ήταν φυλετικός και της αλλαγής της αρχής της κρατικής κυριαρχίας πρώτα στην Ευρώπη και έπειτα σε όλον τον κόσμο. Συνεπώς, ο διεθνής εβραϊσμός ο οποίος σύμφωνα με τον Hitler εξουσίαζε τον πλανήτη θα αναγκαζόταν να αποκαλυφθεί και να γίνει αντιληπτό ότι αποτελεί μία υπερεθνική οργάνωση. Ο *Führer* εφαρμόζοντας τη στρατηγική απόκτησης ζωτικού χώρου στην Ανατολή ως τη βάση λειτουργίας του σχεδίου του, επιθυμούσε να διεξαγάγει τον πραγματικό για εκείνον πόλεμο, δηλαδή τον πόλεμο μεταξύ της αρίας φυλής σε υπερεθνικό επίπεδο και της εβραϊκής φυλής σε υπερεθνικό επίπεδο με πρώτη μάχη την «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος στην Ευρώπη. Η πιο έντονη ανησυχία του Γερμανού δικτάτορα ήταν ο φόβος για αποτυχία της νίκης της Γερμανίας εναντίον των κρατών που στρεφόταν εξαιτίας μίας συμμαχίας στην οποία θα βρίσκονταν οι ΗΠΑ. Αυτός ο φόβος βασιζόταν στην παράλογη πεποίθηση ότι μόνο ο διεθνής εβραϊσμός θα μπορούσε να δημιουργήσει μία τέτοια συμμαχία. Η απεικόνιση του διεθνούς εβραϊσμού ως του «κινητήρα» για έναν αντιχιτλερικό συνασπισμό ουσιαστικά εξέφραζε τον αντισημιτισμό του Hitler ο οποίος θεωρούσε ότι ο μεγαλύτερος εχθρός του ήταν η εβραϊκή παγκόσμια συνωμοσία κάτι το οποίο τόνιζε μέσα από διάφορες προφητείες [Jersak, 2003, σελ. 379].

Συγκεκριμένα, πριν το 1941 ο Hitler είχε προβεί σε δύο προφητείες σχετικά με τον διεθνή εβραϊσμό. Στις 30 Ιανουαρίου του 1939, όταν αποφάσισε τον πόλεμο εναντίον των Δυτικών Δυνάμεων και δύο χρόνια αργότερα, όταν αποφάσισε να στραφεί εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Και στις δύο περιπτώσεις η προφητεία του είχε δημόσιο χαρακτήρα και αποτελούσε προειδοποίηση προς τις ΗΠΑ να μην επέμβουν στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Ωστόσο, στις 18 Αυγούστου του 1941 η κατάσταση ήταν διαφορετική. Ο Hitler δεν είχε αποφασίσει τη διεξαγωγή κάποιου πολέμου ούτε υπήρχε κάποιο κράτος που να είχε στραφεί εναντίον του. Αυτό που τον παρότρυνε ήταν ο «Χάρτης του Ατλαντικού». Ο «Χάρτης του Ατλαντικού» ήταν μία διακήρυξη που είχαν υπογράψει ο Αμερικανός Πρόεδρος και ο Βρετανός Πρωθυπουργός στις 12 Αυγούστου και μέσα από την οποία εκφραζόταν η πεποίθησή τους ότι το εθνικοσοσιαλιστικό σύστημα θα έπρεπε να καταστραφεί [Jersak, 2003, σελ. 380]. Ύστερα από τη διακήρυξη αυτή, ο Hitler συνέδεσε το Εβραϊκό Ζήτημα με την προφητεία του για την κυριαρχία του διεθνούς εβραϊσμού και την επιτακτική καταστροφή του μέσα από τη διεξαγωγή ενός παγκόσμιου πολέμου. Εκείνο το χρονικό διάστημα ήταν και η στιγμή της ανακοίνωσης της εξόντωσης της εβραϊκής φυλής από την Ευρώπη [Jersak, 2003, σελ. 380-381].

Εκτός από τη συγκεκριμένη απόφαση ο Hitler έλαβε και δύο ακόμη αποφάσεις, ύστερα από τη διακήρυξη του «Χάρτη του Ατλαντικού». Η μία από αυτές ήταν το ζήτημα της σήμανσης στα ρούχα των Εβραίων με στόχο την αναγνώρισή τους και το ζήτημα των εκτοπίσεων στη διάρκεια του πολέμου. Αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι η πολιτική του Γερμανού δικτάτορα άλλαξε. Απόδειξη της αλλαγής αυτής είναι το

γεγονός ότι λίγες ημέρες πριν την απόφαση στις 15 Αυγούστου, ο Eichmann ανέφερε ότι ο Hitler είχε αρνηθεί τις εκτοπίσεις των Εβραίων στη διάρκεια του πολέμου. Τρεις ημέρες αργότερα ο Hitler αποφάσισε τη σήμανση και την απέλαση των Εβραίων πολιτών στη διάρκεια του εν εξελίξει πολέμου στην Ανατολή [Jersak, 2003, σελ. 381].

Από τη στιγμή που ο «Χάρτης του Ατλαντικού» αποσαφήνισε ότι ήταν αναπόφευκτη η αμερικανική είσοδος στον πόλεμο στο πλευρό της Μεγάλης Βρετανίας η αναβληθείσα «Τελική Λύση» έχασε τη λειτουργία της ως αποτρεπτικός παράγοντας. Μάλιστα, δεν συνέβη μόνο αυτό αλλά η προφητεία του Hitler στις 30 Ιανουαρίου επαληθεύτηκε, όσον αφορά την πεποίθησή του ότι ο διεθνής εβραϊσμός είχε οδηγήσει τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία σε πόλεμο εναντίον του. Συνεπώς, ο φυλετικός και ο εδαφικός πόλεμος είχαν ανταλλάξει ρόλους, σύμφωνα με τον Γερμανό δικτάτορα. Αυτό σήμαινε ότι η «Τελική Νίκη» θα πραγματοποιούνταν μέσα από την «Τελική Λύση», δηλαδή αντί να πραγματοποιηθεί η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος, ύστερα από τον πόλεμο, με βάση τη νέα στρατηγική θα πραγματοποιούνταν στη διάρκεια του πολέμου. Αυτή η αλλαγή οδήγησε στο Auschwitz και στους θαλάμους αερίων της «Επιχείρησης Reinhard». Κατά συνέπεια, η «Τελική Λύση» του εβραϊκού προβλήματος, δηλαδή η καταστροφή της εβραϊκής φυλής στην Ευρώπη θα αποτελούσε προϋπόθεση για την επίτευξη της «Τελικής Νίκης» στον εδαφικό πόλεμο, εφόσον διαρκούσε 30 ή ακόμη και 100 χρόνια. Ο λόγος που ο Hitler ακολούθησε αυτήν τη στρατηγική οφειλόταν στην πεποίθησή του ότι υπό την ηγεσία του η Γερμανία δεν θα έχανε τον πόλεμο, όπως είχε συμβεί το 1918 [Jersak, 2003, σελ. 381-382].

Είναι σημαντικό να κατανοηθεί κατά πόσον η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος ήταν ένα πρόβλημα το οποίο διαχειριζόταν το Υπουργείο Εξωτερικών του ναζιστικού κράτους. Υπό στενή έννοια ο φυλετικός πόλεμος δεν αποτελούσε ζήτημα του Υπουργείου Εξωτερικών και την αρμοδιότητα από την αρχή γι' αυτό το ζήτημα την είχαν τα SS. Παρά τις προσπάθειες του von Ribbentrop, η «Τελική Λύση» οργανώθηκε, έπειτα από εντολή του Göring στις 31 Ιουλίου του 1941 από το *RSHA* και όχι από το Υπουργείο Εξωτερικών. Η συνεργασία μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών του Τρίτου Ράιχ που ήταν σημειωμένη στο πρωτόκολλο της Διάσκεψης στο Wannsee στις 20 Ιανουαρίου του 1942 υφίστατο μόνο στα χαρτιά. Επειδή η «Τελική Λύση», σε αντίθεση με τα αρχικά σχέδια, είχε ήδη ξεκινήσει και θα ολοκληρωνόταν στη διάρκεια του εδαφικού πολέμου, την ευθύνη για την εκτέλεσή της είχε αναλάβει κατά βάση το Υπουργείο Εξωτερικών. Η οργανωμένη καθυπόταξη των ευρωπαϊκών κρατών η οποία είχε θεωρηθεί ως προϋπόθεση για την επίτευξη της «Τελικής Λύσης», είχε ολοκληρωθεί μετά βίας. Επίσης, ούτε η προβλεπόμενη διάλυση των εθνικών δομών είχε πραγματοποιηθεί [Jersak, 2003, σελ. 382].

Για να γίνει κατανοητό μέχρι ποιο βαθμό η «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος αποτελούσε ένα ζήτημα εξωτερικής πολιτικής πρέπει να γίνει έρευνα η οποία να υποδεικνύει μέχρι ποιο σημείο το Υπουργείο Εξωτερικών εμπλεκόταν στο συγκεκριμένο ζήτημα. Όπου η φυλετική πολιτική και το Εβραϊκό Ζήτημα

αποτελούσαν στόχο της εξωτερικής πολιτικής, όπως έγινε αντιληπτό μέσα από το *Abteilung D III* στο γερμανικό τμήμα του Υπουργείου Εξωτερικών, ένας ιδεολογικός στόχος της εσωτερικής πολιτικής είχε γίνει στόχος της «παγκόσμιας εσωτερικής πολιτικής» ο οποίος στο ενδιάμεσο στάδιο πριν από την «Τελική Νίκη» θα μπορούσε να επιτευχθεί με τα μέσα της κλασικής εξωτερικής πολιτικής. Με την «Τελική Νίκη» και την «Τελική Λύση» η διάλυση των κρατών και ο φυλετικός αγώνας έπαυαν να είναι ξεχωριστοί στόχοι του ναζιστικού κράτους [Jersak, 2003, σελ. 383].

Όταν έγινε εμφανές το φθινόπωρο του 1941 ότι η «Τελική Λύση» θα εφαρμοζόταν στη διάρκεια του πολέμου, το Υπουργείο Εξωτερικών βρέθηκε σε σύγκρουση με τα *SS*. Πάντως, στις 31 Ιουλίου του 1941 ο Göring είχε αναθέσει στον Heydrich, τον επικεφαλής του *RSHA*, τον σχεδιασμό και την εκτέλεση της «Τελικής Λύσης» του εβραϊκού προβλήματος. Μόλις το Υπουργείο Εξωτερικών αντιμετώπισε τον ανταγωνισμό από το *RSHA* και άρχισε να συμμετέχει ενεργά στη δολοφονία των Εβραίων της Ευρώπης, ο Hitler διέλυσε τη διττή δομή εντός του Υπουργείου Εξωτερικών. Η απόφαση ελήφθη τον Νοέμβριο του 1941 με την απομάκρυνση του Ernst Wilhelm Bohle⁹⁶ από τα καθήκοντα του στο Υπουργείο Εξωτερικών. Παράλληλα, το Υπουργείο Εξωτερικών παρότρυνε τα φιλικά προς τη Γερμανία κράτη να εισάγουν αντιεβραϊκή νομοθεσία ενόψει της επερχόμενης «Τελικής Λύσης». Όπως επισήμανε και ο Christopher Browning [1978, σελ. 81, όπ. αναφ. στο Jersak, 2003, σελ. 383] το χρονικό διάστημα ανάμεσα στον Οκτώβρη του 1941 και τον Μάρτιο του 1942, το Υπουργείο Εξωτερικών απέκτησε ενεργό ρόλο όσον αφορά το ζήτημα της «Τελικής Λύσης».

Ωστόσο, εμφανίστηκε μία τεράστια διαφορά ανάμεσα στους αυτοαποκαλούμενους στόχους της «Τελικής Νίκης», της «Τελικής Λύσης» και της πολιτικής «οδού» προς αυτούς τους στόχους. Υπάρχουν ορισμένα έγγραφα τα οποία δημοσιεύτηκαν στη σειρά *ADAP* (Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik) και τα οποία παρουσίαζαν μία εικόνα για την πρακτική πολιτική απέναντι στον εβραϊκό πληθυσμό στον βαθμό που κατανοούνταν ως μέρος της εξωτερικής πολιτικής και κυρίως για τα έτη 1941 έως 1943, διότι όχι μόνο τότε στα τέλη του 1941, ο πόλεμος είχε μετατραπεί από ευρωπαϊκός σε παγκόσμιο, αλλά κυρίως γιατί τότε δρομολογήθηκε η δολοφονία των Εβραίων της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, ενώ στα μέσα Μαρτίου του 1942 περίπου το 75 με 80% των θυμάτων του Ολοκαυτώματος ήταν ζωντανό και μόνο το 20 με 25% είχε πεθάνει, στα μέσα Φεβρουαρίου του 1943 τα ποσοστά αντιστράφηκαν [Jersak, 2003, σελ. 384].

Στο σημείο αυτό είναι καλό να ερευνηθεί, εάν και πως η αλλαγή στη στρατηγική του Hitler για την πραγματοποίηση της «Τελικής Λύσης» στη διάρκεια του πολέμου έγινε ορατή στο επίπεδο της πολιτικής δραστηριότητας. Το φθινόπωρο του 1941 υπήρξε μία ένδειξη στο πλαίσιο της διαχείρισης του Εβραϊκού Ζητήματος στη Σερβία και συγκεκριμένα είχε αποφασιστεί ότι οι Εβραίοι αυτού του κράτους θα

---

⁹⁶ Ήταν ο επικεφαλής της οργάνωσης της εξωτερικής πολιτικής του ναζιστικού κόμματος από το 1933 έως το 1945 [Wikipedia, 2020].

μεταφέρονταν σε άλλες χώρες και ότι το εβραϊκό πρόβλημα θα λύνονταν εκτός του κράτους. Η πολιτική διαχείριση του Εβραϊκού Ζητήματος στη Σερβία αποτέλεσε το πρότυπο για το Υπουργείο Εξωτερικών και για τις υπόλοιπες χώρες. Όσο το πρόβλημα αφορούσε τη μεταφορά και όχι τη δολοφονία των Εβραίων, ενέπιπτε στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Εξωτερικών με στόχο την αποτροπή οποιωνδήποτε καταστροφικών δραστηριοτήτων ενάντια στα συμφέροντα του ναζιστικού κράτους από εξωτερικά πολιτικά στοιχεία. Ο λόγος ήταν ότι, εάν καθυστερούσε η εφαρμογή της «Τελικής Λύσης», θα καθυστερούσε και η πραγματοποίηση της «Τελικής Νίκης» του Hitler στον πόλεμο [Jersak, 2003, σελ. 384-385].

Το άλλο σημαντικό ζήτημα στο οποίο πρέπει να γίνει λόγος είναι το, εάν μέσα από τα έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών, ακόμη και το φθινόπωρο του 1941, γινόταν αντιληπτή η σύνδεση της «Τελικής Λύσης» με την «Τελική Νίκη». Η σχέση μεταξύ του εδαφικού πολέμου και του φυλετικού αγώνα υπό το πρίσμα της εξωτερικής πολιτικής έγινε εμφανής μέσα από μία σημείωση του απεσταλμένου του Hitler σχετικά με τη συζήτηση μεταξύ του Γερμανού δικτάτορα και του Μεγάλου Μουφτή της Ιερουσαλήμ στις 28 Νοεμβρίου του 1941. Σύμφωνα με τον Γερμανό απεσταλμένο, ο *Führer* είχε τονίσει ότι η Γερμανία βρισκόταν εκείνο το χρονικό διάστημα σε έναν ηθικό αγώνα εναντίον των δύο προμαχόνων του Εβραϊσμού που ήταν η Μεγάλη Βρετανία και η Σοβιετική Ένωση. Αν και οι δύο χώρες σε θεωρητικό επίπεδο ήταν διαφορετικές, ουσιαστικά οι Εβραίοι και στις δύο χώρες ακολουθούσαν έναν κοινό σκοπό. Σε πολιτικό επίπεδο ήταν μία σύγκρουση μεταξύ της Γερμανίας και της Μεγάλης Βρετανίας ενώ σε ιδεολογικό επίπεδο επρόκειτο για μία σύγκρουση μεταξύ του Εθνικοσοσιαλισμού και του Εβραϊσμού. Επιπλέον, ο Hitler στη συγκεκριμένη συνάντηση είχε αναφερθεί στη σύνδεση της εξωτερικής πολιτικής με την «Τελική Λύση» του Εβραϊκού Ζητήματος, επισημαίνοντας ότι η χώρα του είχε προσκαλέσει το ένα ευρωπαϊκό κράτος μετά το άλλο να λύσουν το εβραϊκό πρόβλημα και ότι είχε στραφεί για το ίδιο ζήτημα και στους μη ευρωπαϊκούς πληθυσμούς. Συνεπώς, το Υπουργείο Εξωτερικών είχε προσεγγίσει το Εβραϊκό Ζήτημα, σύμφωνα με τον τρόπο που είχε υποδείξει ο Hitler και εκείνος πρόβαλλε τον εαυτό του ως τον ειδικό για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής σε αυτόν τον φυλετικό πόλεμο [Jersak, 2003, σελ. 385].

Ο Hitler αναφέρθηκε όμως και στην έννοια του «Τελικού Αγώνα». Αυτή η αναφορά πραγματοποιήθηκε στις 27 Νοεμβρίου του 1941 σε συνάντηση που είχε με έναν Βούλγαρο πρεσβευτή. Αφού ο von Ribbentrop ο οποίος ήταν συγχρόνως παρών διευκρίνισε ότι, όσον αφορά το εβραϊκό πρόβλημα μόνο μία παγκόσμια λύση θα μπορούσε να εφαρμοστεί και ότι τα μεμονωμένα μέτρα θα αποτύχαιναν, ο Hitler δήλωσε ότι το τέλος αυτού του πολέμου θα δοθεί με τον αγώνα ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία και στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με την χιτλερική *Weltanschauung*, αυτός ο αγώνας γινόταν κατανοητός ως ένας φυλετικός αγώνας μεταξύ των Αρίων της Μεγάλης Βρετανίας και του οικονομικού εβραϊσμού των ΗΠΑ [Jersak, 2003, σελ. 385-386].

Αυτό που έγινε αντιληπτό ήταν η αντίφαση στα λεγόμενα του Hitler στη συζήτηση με τον Μεγάλο Μουφτή της Ιερουσαλήμ και τον Βούλγαρο πρεσβευτή. Ωστόσο, η

αντίφαση αυτή ήταν φαινομενική, διότι στην πραγματικότητα ο Γερμανός ηγέτης ήλπιζε ότι οι Άριοι θα κατόρθωναν να λάβουν την εξουσία στη Μεγάλη Βρετανία και ότι θα τοποθετούνταν στο πλευρό της Ευρώπης, δηλαδή στο πλευρό της ναζιστικής Γερμανίας. Ο *Führer* λοιπόν, ο οποίος εφάρμοζε την *Realpolitik*⁹⁷, κατάφερε με επιδέξιο τρόπο να κρύψει την φυλετική του παραφροσύνη πίσω από τις προφητείες του που είχαν χαρακτηριστικά πολιτικής ισχύος και οικονομικά χαρακτηριστικά. Η «Τελική Νίκη» και η «Τελική Λύση» αποτελούσαν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος το οποίο δεν διαμορφωνόταν από εσωτερικά πολιτικά κίνητρα αλλά από τις θεωρίες συνωμοσίας που εφάρμοζε ο Hitler στην εξωτερική πολιτική [Jersak, 2003, σελ. 386].

Η σημασία που είχε η εξωτερική πολιτική του Τρίτου Ράιχ, όσον αφορά την πραγματοποίηση της «Τελικής Λύσης» διαφαίνεται και από το έγγραφο του Martin Luther⁹⁸, με αφορμή τη διαμάχη του με τον von Ribbentrop. Σε αυτό το έγγραφο περιγράφονται οι δραστηριότητες του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με το Εβραϊκό Ζήτημα και συγχρόνως εξάγονται συμπεράσματα για το κατά πόσον ο Hitler ήταν ένας αδύναμος ή δυναμικός ηγέτης, καθώς και για το, εάν η άσκηση της εξουσίας του ήταν οργανωμένη ή χαοτική. Ο Luther ξεκίνησε από το 1939, στη συνέχεια ανέφερε το σχέδιο Μαδαγασκάρη του 1940 και έπειτα έκανε λόγο για την αλλαγή της στρατηγικής του Hitler το καλοκαίρι του 1940. Η αλλαγή αυτή επηρέασε το Εβραϊκό Ζήτημα, διότι ο Hitler αποφάσισε να απομακρύνει όλους τους Εβραίους από την Ευρώπη. Όπως γίνεται φανερό μέσα από το έγγραφο του Luther, αυτή η απόφαση επρόκειτο να εφαρμοστεί με τη συνεργασία του Υπουργείου Εξωτερικών και του επικεφαλής των SS, δηλαδή του Himmler. Στη συνέχεια, δόθηκαν οδηγίες στα κατεχόμενα από τους Ναζί δυτικά εδάφη, πρώτα στη Γαλλία και ύστερα στην Ολλανδία και το Βέλγιο. Στις 31 Ιουλίου του 1941 ακολούθησε η ανάθεση από τον Göring στον Heydrich της προετοιμασίας μίας ολοκληρωμένης λύσης του Εβραϊκού Ζητήματος με τη συμμετοχή όλων των κεντρικών υπηρεσιών. Στη βάση αυτής της εντολής ο Heydrich συγκάλεσε τη Διάσκεψη στο Wannsee στις 20 Ιανουαρίου του 1942 στην οποία ήταν παρών και ο Luther. Έτσι λοιπόν, μέσα από τον Luther γίνεται γνωστό ότι ο Γερμανός ηγέτης αντί της μετανάστευσης είχε εγκρίνει την απομάκρυνση των Εβραίων και την εγκατάστασή τους στην Ανατολή [Jersak, 2003, σελ. 386-387].

Το Υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας ακολουθούσε μία συγκεκριμένη διαδικασία όσον αφορά την απομάκρυνση των Εβραίων από τη Γερμανία. Αρχικά, το *RSHA* ζητούσε από το Υπουργείο Εξωτερικών να έρθει σε επικοινωνία με τις κυβερνήσεις των κρατών σχετικά με το, εάν εκείνες επιθυμούσαν να ανακαλέσουν τους Εβραίους πολίτες τους πίσω στο κράτος τους ή εάν συμφωνούσαν με την απομάκρυνση αυτών και την εγκατάστασή τους στα γκέτο της Ανατολικής Ευρώπης. Επίσης, το Υπουργείο Εξωτερικών αλληλογραφούσε με τις κυβερνήσεις των

⁹⁷ Αποτελεί τρόπο άσκησης πολιτικής σύμφωνα με τον οποίο η πολιτική βασίζεται σε πρακτικά κίνητρα-στόχους και όχι σε ιδεώδη [Encyclopædia Britannica, 2017].

⁹⁸ Διπλωμάτης και μέλος του ναζιστικού κόμματος ο οποίος υπήρξε σύμβουλος στο Υπουργείο Εξωτερικών του Υπουργού von Ribbentrop [Wikipedia, 2020].

συμμαχικών με τους Ναζί κρατών σχετικά με το Εβραϊκό Ζήτημα. Ο Luther λοιπόν, ο οποίος βρισκόταν μέσα στο Υπουργείο Εξωτερικών γνώριζε την αλήθεια σε ότι αφορά τους Εβραίους και η αλήθεια ήταν ότι η μεταφορά τους στην *Generalgouvernement* ήταν ένα προσωρινό μέτρο. Στην πραγματικότητα, οι Εβραίοι θα στέλνονταν στις κατεχόμενες περιοχές της Ανατολικής Ευρώπης μόλις πληρούνταν οι τεχνικές προϋποθέσεις, διότι οι θάλαμοι αερίων είχαν περιορισμένη χωρητικότητα [Jersak, 2003, σελ. 387-388].

Η σημασία που είχε αποκτήσει η πραγματοποίηση της «Τελικής Λύσης» για την επίτευξη της «Τελικής Νίκης» έγινε αντιληπτή και, όταν η Ουγγαρία είχε αρνηθεί να συμπεριλάβει τους Εβραίους ουγγρικής υπηκοότητας στα προβλεπόμενα για τους Εβραίους μέτρα [Jersak, 2003, σελ. 388]. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν επενέβη μόνο ο Luther, τονίζοντας την επείγουσα ανάγκη οι Εβραίοι ουγγρικής καταγωγής του Τρίτου Ράιχ να ενταχθούν στην αντισημιτική νομοθεσία, αλλά και ο Hitler. Ο Γερμανός δικτάτορας αρχικά επισήμανε ότι η επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος δεν είχε σχέση απλώς με τη διεξαγωγή του πολέμου, αλλά ότι ήταν καθοριστική για τη μοίρα των ευρωπαϊκών λαών. Στη συνέχεια, ανέλυσε τον κίνδυνο επικράτησης του Εβραιομπολσεβικισμού, εφόσον η Μεγάλη Βρετανία είχε εκχωρήσει την Ευρώπη στη Σοβιετική Ένωση και, εφόσον οι ίδιοι Εβραίοι οι οποίοι είχαν εξουσία στη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ, ήταν εκείνοι που εξουσίαζαν και στη Σοβιετική Ένωση. Τέλος, ο Hitler με αφορμή το Εβραϊκό Ζήτημα της Ουγγαρίας δήλωσε ότι η Γερμανία ήταν η μοναδική χώρα που εσωτερικά ήταν τελείως αλώβητη, επειδή κατάφερε και απομάκρυνε τους Εβραίους. Αυτό που έγινε φανερό ήταν ότι ο Hitler ακόμη και στο ύψιστο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής η θεωρία του περί εβραϊκής συνωμοσίας καθόριζε την *Realpolitik*. Πάραυτα, η Ουγγαρία εξακολουθούσε να είναι κατά της δολοφονίας των Εβραίων. Έτσι το 1944, όταν η Γερμανία, παρά τις τεράστιες στρατιωτικές προσπάθειες και τη δολοφονία εκατομμυρίων Εβραίων, δεν κατάφερε να πετύχει την «Τελική Νίκη», ο Hitler απέδωσε την ήττα στους εναπομείναντες Εβραίους της Ουγγαρίας. Το αποτέλεσμα ήταν στις 11 Μαρτίου του 1944 να διατάξει τη στρατιωτική κατάληψη της χώρας και να στείλει τους Ούγγρους Εβραίους κατευθείαν στους θαλάμους αερίων του Auschwitz [Jersak, 2003, σελ. 388-389].

Θα μπορούσε λοιπόν, να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η «Τελική Νίκη» και η «Τελική Λύση» οι οποίες αποτελούσαν τους δύο μεγάλους πολεμικούς στόχους της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής δεν συνδέονταν απλώς μεταξύ τους στο πλαίσιο της χιτλερικής *Weltanschauung*, αλλά συγχρόνως είχαν και μία *Realpolitik* σχέση στην εξωτερική πολιτική του Τρίτου Ράιχ. Δεν αποτελούσαν απλώς δύο στόχους που ακολουθούνταν σε πολιτικό, διπλωματικό, οικονομικό, κοινωνικό και στρατιωτικό επίπεδο, αλλά στόχους που καθόριζαν το κάθε επίπεδο ξεχωριστά. Η ουτοπία στην οποία αποσκοπούσε ο καθένας από αυτούς οδηγούσε, εφόσον και οι δύο στόχοι αλληλοσυνδέονταν, στην τελείως ανέφικτη πολιτική της Γερμανίας στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Συνεπώς, η αξία της εξωτερικής πολιτικής της ναζιστικής Γερμανίας ήταν το αποτέλεσμα της επιδίωξης του στόχου της «Τελικής Νίκης» και του στόχου της «Τελικής Λύσης». Η προετοιμασία και η έναρξη του πολέμου, που

υποστηρίζονταν από την πολιτική, τον στρατό και την οικονομία, άλλαξαν την πολιτική του ναζιστικού καθεστώτος και τη μετέφεραν σε ένα επίπεδο μεταπολιτικής. Σε αυτό το νέο επίπεδο ο πόλεμος και η επίλυση του Εβραϊκού Ζητήματος αποτελούσαν προϋποθέσεις για την αναδιαμόρφωση της παγκόσμιας κοινωνίας. Το τέλος της ιστορίας, ως μίας διαδικασίας, θα λάμβανε χώρα στην τελευταία φάση του Εθνικοσοσιαλισμού στον πόλεμο και έτσι θα μετέτρεπε τον πόλεμο σε μία μόνιμη κατάσταση, καθώς και σε μία παγκόσμια, εσωτερική, πολιτική προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός καινούργιου ανθρώπου, ύστερα από την αποδόμηση των δομών της παλιάς κατάστασης. Ο *Führer* σε όλη του τη ζωή πίστευε ότι ο αγώνας ήταν το μοναδικό στοιχείο της ζωής. Το γεγονός ότι το πρόγραμμα του δεν αποτελούσε απλώς μία επινόηση των ιστορικών, αλλά ήταν μία πραγματικότητα, μπορεί να γίνει αντιληπτό από το γεγονός ότι ο Γερμανός δικτάτορας δεν ήταν έτοιμος να σταματήσει ούτε τον πόλεμο ούτε την καταστροφή των Εβραίων και συγχρόνως κανείς δεν μπορούσε να τον πείσει να αλλάξει τα σχέδιά του [Jersak, 2003, σελ. 390].

4.3. Βιβλιογραφία

Ξένη

Bauer, Y. (1994) *Jews for Sale? Nazi-Jewish Negotiations, 1933-1945*. New Haven and London: Yale University Press.

Hildebrand, K. (2003) *The Third Reich*. New York: Routledge.

Traverso, E. (2003) *The Origins of Nazi Violence*. New York: The New Press.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Encyclopædia Britannica (2017) *Realpolitik* 28 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/realpolitik> [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Morsey, R. (2020) ‘Gustav Stresemann’. *Encyclopædia Britannica* 6 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Gustav-Stresemann> [Πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Ernst Wilhelm Bohle* 12 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Ernst_Wilhelm_Bohle [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Franz Rademacher* 4 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Rademacher [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Martin Bormann* 10 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Bormann [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Martin Luther (diplomat)* 14 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: [https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther_\(diplomat\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther_(diplomat)) [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Zweites Buch* 18 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Zweites_Buch [Πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2020].

Επιστημονικά Άρθρα

Clairmont, F. (2003) 'Stalingrad: Hitler's Nemesis'. *Economic and Political Weekly* 38 (27), pp. 2819-2823.

Goeschel, C. (2017) 'Biography, political leadership, and foreign policy reconsidered: the cases of Mussolini and Hitler'. *European Review of International Studies* 4 (2-3), pp. 5-19.

Hirschfeld, G. (2010) 'Hitler's War Aims', *The Strategy of the Axis Powers in the Pacific War*. The National Institute for Defense Studies, 29 Σεπτεμβρίου. Tokyo: The National Institute for Defense Studies, σ. 1-193.

Jersak, T. (2003) 'A Matter of Foreign Policy: 'Final Solution' and 'Final Victory' in Nazi Germany'. *German History* 21 (3), pp. 369-391.

Tighe, C. (2000) 'Pax Germanica-the future historical'. *Journal of European Studies* 30 (119), pp. 297-328.

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Συμπεράσματα

5.1. Γερμανία από το 1945 έως το 1989

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου γίνεται αρχικά λόγος για το τέλος της ναζιστικής Γερμανίας και τις συνέπειες, που υπέστη μετά την ήττα της στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στη συνέχεια για το μέλλον των Εβραίων μετά το Ολοκαύτωμα και στο τέλος για το πως εξελίχθηκε το φαινόμενο του αντισημιτισμού στη Γερμανία στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (1945-1989).

5.1.1. Η κατάρρευση του Τρίτου Ράιχ

Το τέλος της ναζιστικής Γερμανίας επισφραγίστηκε με την αυτοκτονία του Hitler στις 30 Απριλίου του 1945 στο Βερολίνο [Encyclopædia Britannica, 2020]. Λίγο πριν την αυτοκτονία του είχε προβεί σε ορισμένες σημαντικές δηλώσεις. Έχοντας

εγκλωβιστεί στο καταφύγιό του στο Βερολίνο, ανακοίνωσε ότι οι Σοβιετικοί άξιζαν τη νίκη στον πόλεμο, διότι με βάση τους νόμους του κοινωνικού δαρβινισμού κατάφεραν να επικρατήσουν. Παράλληλα, λίγο πριν τον θάνατό του συνέθεσε μία πολιτική διαθήκη μέσα από την οποία έδειχνε ότι δεν αντιμετώπιζε πλέον τους Εβραίους με τον ίδιο τρόπο. Οι Εβραίοι ήταν για εκείνον ισχυροί και πιθανόν ισχυρότεροι από τους Σοβιετικούς και σχεδόν παντοδύναμοι. Ωστόσο, εξακολουθούσαν να μην αποτελούν την κυρίαρχη φυλή η οποία άξιζε να εξουσιάζει την ανθρωπότητα, αλλά αντιθέτως αποτελούσαν το «δηλητήριο» της. Σύμφωνα με τον ίδιο, εκείνοι ήταν οι υπαίτιοι για την πρόκληση του πολέμου και όχι ο ίδιος ο Hitler, καθώς επίσης υπαίτιοι ήταν και για την πρόκληση κάθε προηγούμενου πολέμου. Τέλος, ο Γερμανός δικτάτορας κάλεσε για τελευταία φορά τον γερμανικό λαό να αντισταθεί στον παγκόσμιο εβραϊσμό ο οποίος «μόλυνε» με την παρουσία του ολόκληρο τον πλανήτη [Fackenheim, 1988, σελ. 198]. Ύστερα από την αυτοκτονία του Hitler, ακολούθησε η αυτοκτονία του Goebbels και στη συνέχεια του Himmler. Τα περισσότερα από τα υπόλοιπα ανώτερα στελέχη του ναζιστικού καθεστώτος, όπως ο Göring και ο von Ribbentrop συνελήφθησαν από τους Συμμάχους και έπειτα δικάστηκαν ως εγκληματίες πολέμου στη δίκη της Νυρεμβέργης [Encyclopædia Britannica, 2020].

5.1.2. Το τέλος του πολέμου

Τον Φεβρουάριο του 1945 πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη στη Γιάλτα, στην Κριμαία με συμμετέχοντες τους τρεις νικητές του πολέμου: ΗΠΑ, Σοβιετική Ένωση και Μεγάλη Βρετανία. Εκεί αποφασίστηκε το σχέδιο για την τελική νίκη εναντίον της Γερμανίας και την κατάληψη αυτής [Encyclopædia Britannica, 2020]. Ειδικότερα, η Γερμανία θα διαιρούνταν σε τέσσερις ζώνες κατοχής με τη Γαλλία να κατέχει την τέταρτη ζώνη, οι νικητές του πολέμου θα παρείχαν όλα τα αναγκαία αγαθά στους πολίτες της χώρας με απώτερο σκοπό τον πλήρη έλεγχο της γερμανικής βιομηχανίας, όσοι διέπραξαν εγκλήματα πολέμου θα δικάζονταν και τέλος θα δημιουργούνταν μία επιτροπή στη Μόσχα η οποία θα καθόριζε τις πολεμικές αποζημιώσεις που θα κατέβαλε η Γερμανία [Royde-Smith και Hughes, 2020].

Στις 17 Ιουλίου με 2 Αυγούστου του 1945 η Μεγάλη Βρετανία, οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση συναντήθηκαν για δεύτερη φορά στο Potsdam της Γερμανίας. Εκεί αποφάσισαν για το μέλλον της Γερμανίας και για την στρατηγική που θα έπρεπε να ακολουθήσουν για να τερματίσουν τον πόλεμο με την Ιαπωνία. Η Διάσκεψη στο Potsdam σηματοδότησε το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την έναρξη του Ψυχρού Πόλεμο. Όσον αφορά την Πολωνία, αποφασίστηκε ότι η Σοβιετική Ένωση θα αποκτούσε τον έλεγχο της Ανατολικής Πολωνίας και ότι η Πολωνία θα λάμβανε εδάφη της Ανατολικής Γερμανίας. Όσον αφορά το ζήτημα της ηττημένης Γερμανίας, οι τρεις χώρες αποφάσισαν να λάβουν τις αποζημιώσεις από τον πόλεμο μέσα από την εκμετάλλευση της δικής τους ζώνης κατοχής εντός της ηττημένης. Οι Αμερικανοί θεωρούσαν ότι με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να αποφευχθεί η χρεοκοπία της Γερμανίας και η ανάγκη να χρηματοδοτήσουν το γερμανικό πολεμικό χρέος, όπως είχε συμβεί μετά την ήττα της Γερμανίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το 1918. Οι

Σοβιετικοί έμειναν ικανοποιημένοι, διότι έλαβαν τις πολεμικές τους αποζημιώσεις σε είδος μέσα από τη δική τους ζώνη κατοχής. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι η Γερμανία θα αντιμετωπιζόταν ως μία ενιαία οικονομική μονάδα [Neiberg, 2018]. Συνεπώς, οι στόχοι των τριών νικητών του πολέμου όσον αφορά την ηττημένη χώρα ήταν: η αποστρατικοποίηση, η αποναζιστικοποίηση, ο εκδημοκρατισμός, η αποκέντρωση και η αποβιομηχάνιση [Encyclopædia Britannica, 2020].

5.1.3. Δίκες της Νυρεμβέργης

Ύστερα από το τέλος του πολέμου και την ήττα της Γερμανίας ξεκίνησαν οι γνωστές στην ιστορία ως δίκες της Νυρεμβέργης. Εκεί όσοι ηγέτες του Τρίτου Ράιχ είχαν συλληφθεί δικάστηκαν για τα εγκλήματα που είχαν διαπράξει στη διάρκεια της ναζιστής Γερμανίας, καθώς και για το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα. Οι δίκες έγιναν στη Νυρεμβέργη της Γερμανίας ενώπιον του Διεθνούς Στρατοδικείου και οι δικαστές προέρχονταν από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία, τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση. Ανάμεσα στους κατηγορούμενους ήταν υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι του ναζιστικού κράτους, στρατιωτικοί, μέλη των SS, υγειονομικό προσωπικό και κορυφίοι βιομήχανοι. Τα εγκλήματα για τα οποία κατηγορήθηκαν ήταν εγκλήματα κατά της ειρήνης, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και συνωμοσία για τη διάπραξη όλων των παραπάνω εγκλημάτων. Για τα εγκλήματα που είχαν σχέση με το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα δικάστηκαν κατά κύριο λόγο μέλη των *Einsatzgruppen* και αυτό γιατί οι κύριοι κατηγορούμενοι, όπως ο Hitler, είτε είχαν αυτοκτονήσει είτε είχαν φύγει από τη Γερμανία στο εξωτερικό για να σωθούν, όπως είχε συμβεί με τον Eichmann ο οποίος ωστόσο εντοπίστηκε και δικάστηκε στο Ισραήλ. Όσοι από τους κατηγορούμενους για το Ολοκαύτωμα δικάστηκαν υπερασπίστηκαν τον εαυτό τους, λέγοντας ότι δεν ήταν εκείνοι οι υπεύθυνοι για το γεγονός, επειδή εκτελούσαν εντολές από ανώτερη αρχή [United States Holocaust Memorial Museum, 2018].

Οι δίκες της Νυρεμβέργης αποτελούν ορόσημο για την ανάπτυξη της διεθνούς νομοθεσίας. Για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία οι ηγέτες μίας ηττημένης χώρας κατηγορήθηκαν για τη διάπραξη εγκλημάτων, που έθεταν σε κίνδυνο τις ανθρώπινες βάσεις για την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ των ατόμων και των λαών. Η σημασία της δίκης των Ναζί έγκειται και στο γεγονός ότι μέσα από αυτήν τη διαδικασία άλλαξαν τα βασικά αξιώματα του διεθνούς συστήματος. Ειδικότερα, η κρατική κυριαρχία απώλεσε τον απόλυτο χαρακτήρα της και εξισοροπήθηκε από την απαίτηση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η εμφάνιση πλέον του διεθνούς ποινικού δικαίου ενσαρκώνει την έννοια της διεθνούς κοινότητας με τον πιο σαφή τρόπο [Tomuschat, 2006, σελ. 830].

5.1.4. Εβραίοι επιζήσαντες

Το 1945, όταν τα συμμαχικά στρατεύματα εισέβαλαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, ανακάλυψαν σωρούς από πτώματα, ανθρώπινα οστά και ανθρώπινη τέφρα. Επίσης, βρήκαν χιλιάδες Εβραίους και μη Εβραίους επιζήσαντες οι οποίοι υπέφεραν από την πείνα και τις ασθένειες. Η προσπάθεια όσων επιβίωσαν του

Ολοκαυτώματος να φτιάξουν την ζωή τους από την αρχή ήταν πολύ δύσκολη. Πολλοί Εβραίοι φοβούνταν να επιστρέψουν στο σπίτι τους εξαιτίας του αντισημιτισμού που κυριαρχούσε στην Ευρώπη, καθώς και λόγω του ψυχικού τραύματος που έφεραν [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.]. Άλλοι επιζήσαντες και πιο συγκεκριμένα Γερμανοεβραίοι επέστρεψαν στη Γερμανία για να συνδράμουν στην ανοικοδόμηση της χώρας τους η οποία πλέον θα ήταν δημοκρατική [Brenner, 2008, σελ. 3]. Άλλοι μετακινούνταν στη Δυτική Ευρώπη, στα απελευθερωμένα από τους Συμμάχους εδάφη όπου είχαν δημιουργηθεί προσφυγικά κέντρα για να τους στεγάσουν. Αυτά τα κέντρα διοικούνταν από το *UNRRA* (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) και από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τις ΗΠΑ. Παράλληλα, ο εβραϊκός πληθυσμός ξεκίνησε μία προσπάθεια οργάνωσης με στόχο την ίδρυση ενός κράτους στην Παλαιστίνη. Επίσης, όσοι επιχειρούσαν να μεταναστεύσουν συνήθως δεν τα κατάφερναν, διότι τα σύνορα των χωρών είτε στην Ευρώπη είτε στις ΗΠΑ ήταν κλειστά [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

Όταν ιδρύθηκε το κράτος του Ισραήλ τον Μάιο του 1948, η κατάσταση για τους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος άρχισε να βελτιώνεται. Πολλοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν στην καινούργια τους πατρίδα. Συγκεκριμένα, έως το 1953 περίπου 170.000 Εβραίοι πρόσφυγες είχαν φθάσει στο Ισραήλ. Επιπλέον, από τότε και έπειτα οι ΗΠΑ άρχισαν σταδιακά να επιτρέπουν ολοένα μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων στην επικράτειά τους [United States Holocaust Memorial Museum, n.d.].

5.1.5. Ψυχροπολεμική Γερμανία και αντισημιτισμός

Τα δύο κράτη της Γερμανίας, η Ανατολική ή Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας, που βρισκόταν υπό τον σοβιετικό έλεγχο και η Δυτική ή Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, που βρισκόταν υπό τον αμερικανικό έλεγχο, δημιουργήθηκαν μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και επρόκειτο να αντιπροσωπεύσουν μία καινούργια και δημοκρατική Γερμανία. Σε αυτό το πλαίσιο έγινε η προσπάθεια ενσωμάτωσης των Εβραίων με στόχο την απαγκίστρωση από το ναζιστικό παρελθόν [Brenner, 2008, σελ. 4].

Για να γίνει αντιληπτό το πόσο διάχυτο ήταν το αντιεβραϊκό συναίσθημα στη γερμανική κοινωνία γίνονταν έρευνες μετά το 1945 στη Δυτική Γερμανία. Έτσι λοιπόν, το 1949 το ¼ του πληθυσμού της Δυτικής Γερμανίας περιέγραφε τον εαυτό του ως αντισημίτη, το 1952 το 1/3 και από το 1980 και έπειτα το ποσοστό είχε αρχίσει να μειώνεται. Ύστερα από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989, έρευνες που πραγματοποιήθηκαν ανέδειξαν ένα μεγάλο χάσμα ανάμεσα στη Δυτική και την Ανατολική Γερμανία, όσον αφορά τον αντισημιτισμό των πολιτών. Αυτό που έγινε αντιληπτό ήταν ότι οι πολίτες στην Ανατολική Γερμανία ήταν φιλικά προσκεείμενοι στους Εβραίους και σχεδόν καθόλου αντισημίτες. Ωστόσο, το αποτέλεσμα αυτό ήταν μία πλάνη, διότι εκτός από το γεγονός ότι οι πολίτες της Ανατολικής Γερμανίας ήταν υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται με τις επιταγές του κράτους, πολλοί πολίτες και ερευνητές δεν έκαναν σαφή διάκριση ανάμεσα στον

αντισιωνισμό και στον αντισημιτισμό. Επίσης, ο αντισιωνισμός και η στάση των πολιτών απέναντι στο Ισραήλ δεν μελετούνταν επαρκώς. Συνεπώς, μετέπειτα έρευνες έδειξαν ότι δεν υπήρχε χάσμα ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Γερμανία σε ότι αφορά τον αντισημιτισμό των πολιτών [Urban, 2004, σελ. 120-121].

Όσον αφορά την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας για την οποία υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τον αντισημιτισμό που επικρατούσε, από τα μέσα του 1980 η εικόνα της είχε αρχίσει να γίνεται άκρως αντιφατική. Από τη μία πλευρά η χώρα βίωνε την ιστορική επιτυχία της μεταπολεμικής περιόδου με την ευημερία, τη σταθερότητα και την εξέλιξη και από την άλλη πλευρά ήταν καταδικασμένη να ζει υπό τη σκιά των εγκλημάτων που είχαν διαπραχθεί στο όνομα της Γερμανίας επί του Τρίτου Ράιχ. Στόχος των συντηρητικών πολιτικών ήταν να κάνουν μία καινούργια αρχή, αφήνοντας πίσω τους το ναζιστικό παρελθόν και αρχίζοντας να είναι υπερήφανοι για την εθνική τους ταυτότητα. Ωστόσο, ο φασισμός, ο ρατσισμός, ο εθνικισμός και ο αντισημιτισμός εξακολουθούσαν να υφίστανται, αλλά με καινούργιες μορφές [Kershaw, 2008, σελ. 303].

5.2. Αντισημιτισμός τη σύγχρονη εποχή

Στο ακόλουθο υποκεφάλαιο παρουσιάζεται το φαινόμενο του σύγχρονου αντισημιτισμού, κυρίως στη Γερμανία, γίνεται αναφορά στις μορφές του, καθώς και στον σύγχρονο τρόπο αντιμετώπισης του απόγειου του φαινομένου του αντισημιτισμού, που ήταν το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα η ιστορική σημασία του οποίου πρέπει να αναδεικνύεται και σήμερα.

5.2.1. Αναβίωση του αντισημιτισμού

Για 70 χρόνια από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο αντισημιτισμός αποτελούσε ένα φαινόμενο, το οποίο ήταν μη επιτρεπτό πολιτιστικά, πολιτικά και πνευματικά. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, όχι μόνο δεν έχει εξαφανιστεί, αλλά βρίσκεται σε μία συνεχή πρόοδο. Στο γεγονός αυτό έχουν συντελέσει οι συνεχείς συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή οι οποίες διχάζουν την εσωτερική πολιτική των δυτικών χωρών, η αύξηση του ακροδεξιού λαϊκισμού, καθώς και ο ισλαμικός φονταμενταλισμός. Ο σύγχρονος αντισημιτισμός εντοπίζεται και σε κάθε όψη της δημόσιας ζωής είτε με τη μορφή των συζητήσεων στο εσωτερικό των πολιτικών κομμάτων είτε με τη μορφή των κατηγοριών για την ύπαρξη εβραϊκών δικτύων συνωμοσίας στην πολιτική και στο εμπόριο. Όμως, αυτό το φαινόμενο οφείλεται στην πανάρχαια και βαθιά ριζωμένη εχθρότητα απέναντι στην εβραϊκή φυλή και επανεμφανίζεται, όταν η σύγχρονη κοινωνία λησμονεί τις φρικαλεότητες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα. Συνεπώς, για να κατανοηθεί και να καταπολεμηθεί ο αντισημιτισμός σήμερα είναι καλό να προσεγγιστεί ως η σύγχρονη έκφραση μίας αρχαίας προκατάληψης-εμπάθειας [Phillips, 2018].

5.2.2. Σύγχρονη Γερμανία και αντισημιτισμός

Ο αντισημιτισμός δεν εξαφανίστηκε από τη Γερμανία, ύστερα ακόμα και από την επανένωση της Ανατολικής και της Δυτικής Γερμανίας το 1990. Στη διάρκεια αυτού του αιώνα έχει σημειωθεί μία επανεμφάνιση του αντισημιτισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά κυρίως στην Ευρώπη. Στη Γερμανία εκείνοι που στρέφονται εναντίον του Ισραήλ και των Εβραίων δεν είναι μόνο οι ακροδεξιοί και οι νεοναζί, αλλά πλέον υπάρχει και ο αριστερός αντισημιτισμός παράλληλα με εκείνους που στρέφονται κατά του ιμπεριαλισμού, της παγκοσμιοποίησης και του σιωνισμού. Όλες αυτές οι ομάδες αντισημιτών θεωρούν ότι είναι θύματα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επιπλέον, στη Γερμανία είναι διάχυτη η εχθρότητα όχι μόνο απέναντι στις ισραηλινές πολιτικές, αλλά και στο Ισραήλ και συγχρόνως επικρατεί μία φιλική στάση απέναντι στην Παλαιστίνη. Αυτή η στάση ενισχύεται και από τα γερμανικά ΜΜΕ τα οποία προβάλλουν αντισημιτικές εικόνες, χρησιμοποιούν αντισημιτικό λόγο και λαμβάνουν μία αντιισραηλινή θέση. Αυτός ο νέος αντισημιτισμός στη Γερμανία σχετίζεται με τις αλλαγές στη στάση του κράτους απέναντι στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στη μνήμη του Ολοκαυτώματος. Έτσι λοιπόν, αν και ο αντισημιτισμός της σύγχρονης εποχής προβάλλεται ως αντισιωνισμός ή ως κριτική απέναντι στις ισραηλινές πολιτικές, οι ρίζες του δεν παύουν να είναι αμιγώς παραδοσιακά αντισημιτικές [Urban, 2004, σελ. 119-120].

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα σε έρευνες που διεξάγονταν στη Γερμανία είχε αρχίσει να αναδεικνύεται το συνεχιζόμενο πρόβλημα του αντισημιτισμού. Το ζήτημα που προέκυπτε ήταν, εάν ο σύγχρονος αντισημιτισμός ήταν καινούργιος ή εάν επρόκειτο για τον μακράιωνα αντισημιτισμό ο οποίος εκσυγχρονίστηκε και προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες. Για πολλούς ανθρώπους, εφόσον δεν ήταν αρνητές του Ολοκαυτώματος ή νεοναζί, το Auschwitz, ως το σύμβολο της *Shoah*, ήταν το εμπόδιο στην έκφραση του αντισημιτισμού και στην αποστροφή προς τους Εβραίους και το Ισραήλ. Συνεπώς, οι Γερμανοί, όπως και πολλοί άλλοι αντισημίτες χρησιμοποιούσαν τη μεταμφίεση του αντισιωνισμού για να κρύψουν τον αντισημιτισμό τους. Το γεγονός αυτό τους επέτρεπε να θεωρούν το Ισραήλ το πιο απεχθές κράτος, να το παρομοιάζουν με το ναζιστικό κράτος του Hitler και να υποστηρίζουν ότι πρέπει να εξαφανιστεί από το παγκόσμιο προσκήνιο. Αυτές οι πεποιθήσεις τους οδήγησαν στο να πιστεύουν ότι η εβραϊκή φυλή είναι μοχθηρή. Αυτές οι εκδηλώσεις αντισημιτισμού στη Γερμανία είναι βαθιά συνδεδεμένες με το γερμανικό παρελθόν από το 1933 έως το 1945 και με την επιθυμία για απαλλαγή από την ενοχή ή την ευθύνη της αντιμετώπισης του παρελθόντος. Συνεπώς, η ιδεολογική ενοποίηση της Γερμανίας από το 1989 και έπειτα είχε δύο κύριους πυλώνες: μία ισχυρή αντιαμερικανική και αντιισραηλινή στάση και μία καινούργια θέση απέναντι στην ιστορία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου [Urban, 2004, σελ.121-122].

Αν και η Γερμανία καταβάλλει από τη μεταπολεμική περίοδο μεγάλες προσπάθειες για τη μνήμη του Ολοκαυτώματος μέσω του εκπαιδευτικού της συστήματος και της κουλτούρας, δεν καταφέρνει τελικά να εμποδίσει τη διατήρηση και ανάπτυξη του γερμανικού αντισιωνισμού και αντισημιτισμού. Ο λόγος είναι ότι η εκπαίδευση στη Γερμανία για το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα υπονομεύεται αργά, αλλά σταθερά από τη νέα

τάση της γερμανικής κοινωνίας να θυματοποιείται και να μην επιθυμεί να ασχοληθεί περισσότερο με το συγκεκριμένο ζήτημα το οποίο οδηγείται με αυτόν τον τρόπο σε υποτίμηση της σημασίας του για την ανθρώπινη ιστορία. Στην κατάσταση αυτή συνέβαλε το λεγόμενο *Historikerstreit*, καθώς και η αντισημιτική προεκλογική εκστρατεία της άνοιξης του 2002. Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και γενικότερα η ιστοριογραφία του 21^{ου} αιώνα η οποία παρουσίαζε τους Γερμανούς ολοένα περισσότερο ως θύματα στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και λιγότερο ως θύτες, θεατές ή ανθρώπους οι οποίοι ωφελούνταν από τις διώξεις εναντίον των Εβραίων. Συνεπώς, στη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα αυτό που συμβαίνει είναι η δημόσια επανερμηνεία της ιστορίας, συμπεριλαμβάνοντας διανοούμενους και πολιτικούς της Αριστεράς και της Δεξιάς [Urban, 2004, σελ. 123-124].

Όσον αφορά την πολιτική και το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, αυτό το οποίο εκφράζεται μέσα από τις πολιτικές συζητήσεις είναι η αντίθεση των Γερμανών απέναντι στις ΗΠΑ και στο Ισραήλ. Έτσι λοιπόν, το ιστορικό αυτό γεγονός χρησιμοποιείται λανθασμένα με στόχο την έκφραση της εναντίωσης στις στρατιωτικές συγκρούσεις και ειδικά, εάν αυτές πραγματοποιούνται από τις ΗΠΑ ή το Ισραήλ εναντίον τρομοκρατικών καθεστώτων, τρομοκρατικών κινημάτων και του ισλαμικού φονταμενταλισμού. Πολλοί Γερμανοί οι οποίοι είναι επηρεασμένοι από τα βιβλία που έχουν γραφτεί για τους συμμαχικούς βομβαρδισμούς εναντίον της Γερμανίας με θύματα τους Γερμανούς, στρέφονται προς την Αριστερά, τον αντιαμερικανισμό και τον αντισιωνισμό. Επίσης, όσοι ασπάζονται τις ακροδεξιές πεποιθήσεις οι οποίες ταυτίζονται με τον ξενοφοβισμό γίνονται αλληλέγγυοι απέναντι στους Ισλαμιστές και τους Παλαιστίνιους «μαχητές της ελευθερίας». Μάλιστα, με συνθήματα υπέρ της Παλαιστίνης και κατά των Αμερικανών και των Εβραίων το 2003 έγιναν διαδηλώσεις στη Γερμανία εναντίον του πολέμου στο Ιράκ. Ειδικότερα, κατηγορούνταν το Ισραήλ και οι Εβραίοι για την αποτρόπαια πολιτική τους η οποία θύμιζε τα όσα είχαν ζήσει στο παρελθόν επί της ναζιστικής Γερμανίας. Κατά συνέπεια, οι Γερμανοί πιστεύουν ότι ενώ οι ίδιοι διδάχθηκαν από το ιστορικό τους παρελθόν, οι Εβραίοι δεν κατάφεραν το ίδιο και παράλληλα, για να κρύψουν τον αντισημιτισμό τους, διατείνονται ότι η οποιαδήποτε επίκριση εναντίον του Ισραήλ αποτελεί δημοκρατική κριτική με στόχο την ειρηνική επίλυση των προβλημάτων στη Μέση Ανατολή. Συγχρόνως, οι Γερμανοί θεωρούν ότι εξαιτίας του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος είναι υποχρεωμένοι να ταχθούν με τα θύματα του σύγχρονου πολέμου, δηλαδή με τους Παλαιστίνιους. Έτσι, λαμβάνουν μία αντισραηλινή στάση η οποία προωθείται σε μεγάλο βαθμό και από τα ΜΜΕ [Urban, 2004, σελ. 126-127].

Συνεπώς, στη σημερινή Γερμανία υπάρχουν διάφορες όψεις του αντισημιτισμού. Ορισμένες από αυτές είναι ο αντισημιτισμός με τη μορφή που είχε πριν το Auschwitz και ο οποίος υιοθετείται από τους νεοναζί, ο αντισημιτισμός των νεοναζί ο οποίος συνδυάζει τον ισλαμισμό και τον αντισιωνισμό και ο νεοφιλελεύθερος αντισημιτισμός που συνδυάζει την αντισραηλινή συμπεριφορά και την αντίσταση στην οικονομική και ηθική ευθύνη για το Ολοκαύτωμα. Ακόμη, υπάρχει ο αριστερός αντισημιτισμός ο οποίος συνυπάρχει με τον αντιμπεριαλισμό και με μία στάση κατά

της παγκοσμιοποίησης, καθώς επίσης ο αντισημιτισμός που κρύβεται πίσω από μία γενική κριτική για την ισραηλινή πολιτική. Τέλος, υφίσταται και μία μορφή αντισημιτισμού και αντισιωνισμού που αποτελεί μέρος της αναφοράς των Γερμανών για τη θυματοποίησή τους στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου [Urban, 2004, σελ. 128].

5.2.3. Ορισμός του σύγχρονου αντισημιτισμού

Η άνοδος του αντισημιτισμού στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια είναι ένα γεγονός το οποίο δεν πρέπει να αγνοείται. Τον Δεκέμβριο του 2018 διεξήχθη μία έρευνα από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσον αφορά τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις για τον αντισημιτισμό στην Ευρώπη. Η έρευνα έδειξε ότι το 89% των Εβραίων πολιτών της Αυστρίας, του Βελγίου, της Δανίας, της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ουγγαρίας, της Ιταλίας, της Ολλανδίας, της Πολωνίας, της Ισπανίας, της Σουηδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου αισθάνονται ότι ο αντισημιτισμός έχει αυξηθεί στην χώρα τους την τελευταία δεκαετία και το 85% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι το γεγονός αυτό είναι ένα σοβαρό πρόβλημα. Περίπου οι μισοί ανησυχούν ότι θα δεχθούν προσβολή ή δημόσια επίθεση λόγω της εβραϊκής τους καταγωγής και περισσότεροι από το 1/3 φοβούνται ότι θα δεχθούν και σωματική επίθεση. Σύμφωνα με κυβερνητικά δεδομένα, στη Γερμανία το 2018 σημειώθηκε αύξηση κατά 20% των αντισημιτικών εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένης και της ρητορικής του μίσους. Με βάση τα ίδια δεδομένα υπήρξαν 62 βίαιες αντισημιτικές επιθέσεις σε σύγκριση με τις 37 που είχαν συμβεί το 2017. Ωστόσο, οι πραγματικοί αριθμοί, όσον αφορά το φαινόμενο του αντισημιτισμού, σε αυτά τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και σε άλλα είναι πιθανόν να είναι μεγαλύτεροι και αυτό γιατί τα εγκλήματα μίσους δεν καταγράφονται επαρκώς στην Ευρωπαϊκή Ένωση [Cossé, 2019]. Καλό θα ήταν να διευκρινιστεί λοιπόν ποιες αντισημιτικές πράξεις θεωρούνται εγκληματικές, ποιες εγκληματικές πράξεις συνιστούν έκφραση αντισημιτισμού και ποιες πράξεις αποτελούν αντισημιτική διάκριση. Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, πρόκειται για εκείνες τις αντισημιτικές πράξεις οι οποίες θεωρούνται από τη νομοθεσία του κάθε κράτους εγκληματικές. Για παράδειγμα, σε ορισμένες χώρες έγκλημα αποτελεί η άρνηση του Ολοκαυτώματος ή η διανομή αντισημιτικού υλικού. Όσον αφορά τη δεύτερη περίπτωση, αντισημιτισμός με τη μορφή εγκλήματος είναι η επίθεση είτε εναντίον ανθρώπων είτε κατά της ανθρώπινης παρουσίας (για παράδειγμα, κτίρια, σχολεία, κοιμητήρια και χώροι λατρείας), διότι οι στόχοι της επίθεσης είναι εβραϊκής προέλευσης ή θεωρείται ότι είναι εβραϊκής προέλευσης ή συνδέονται με τους Εβραίους ή θεωρείται ότι συνδέονται με την εβραϊκή φυλή. Όσον αφορά την τρίτη περίπτωση πράξεων, θεωρείται ότι οι πράξεις που συνιστούν διάκριση εις βάρος των Εβραίων είναι εκείνες οι οποίες σχετίζονται με την άρνηση απέναντι στην εβραϊκή φυλή της προσφοράς ευκαιριών ή υπηρεσιών που είναι διαθέσιμες στους υπόλοιπους πολίτες. Μάλιστα, η άρνηση αυτή αποτελεί παράνομη πράξη σε πολλά κράτη [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d.]. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις οφείλουν λοιπόν να λάβουν άμεσα μέτρα για την αποτροπή της ρατσιστικής και αντισημιτικής βίας, συμπεριλαμβανομένης της

έρευνας, της σύλληψης και της δίωξης των δραστών αυτών των βίαιων πράξεων εις βάρος των Εβραίων. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις είναι υποχρεωμένες να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων μέσα από τον δημόσιο διάλογο και την εκπαίδευση, οι ηγέτες στις διάφορες χώρες να μιλήσουν ανοιχτά εναντίον του αντισημιτικού λόγου και οι Ευρωπαίοι αξιωματούχοι να εναντιωθούν στη μισαλλοδοξία και την εχθρότητα που εκφράζεται εναντίον της εβραϊκής φυλής. Σε μία ήπειρο όπου στην πρόσφατη ιστορία της η βία, η εχθρότητα και οι διακρίσεις εναντίον των εβραϊκών κοινοτήτων οδήγησαν στις φρικαλεότητες του Ολοκαυτώματος, δεν πρέπει να επικρατεί ο εφησυχασμός [Cossé, 2019].

5.2.4. Γερμανία και νεοναζισμός

Στη Γερμανία παρατηρείται άνοδος του νεοναζισμού τα τελευταία χρόνια και η χώρα βρίσκεται αντιμέτωπη με μία έντονη διαμάχη σχετικά με αυτό το ζήτημα. Ένα καινούργιο κόμμα της Ακροδεξιάς βρέθηκε τρίτο στις ομοσπονδιακές εκλογές της Γερμανίας το 2017, συγκεντρώνοντας 12,6% της ψήφου και αποκτώντας 92 έδρες. Αυτό το κόμμα ονομάζεται *AFD* (Alternative für Deutschland, Εναλλακτική για τη Γερμανία), ιδρύθηκε το 2013 και μέσα από τις ομοσπονδιακές εκλογές του 2017 εισήλθε στο Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο της Γερμανίας [Klikauer, 2019, σελ. 243].

Για πρώτη φορά από το 1961 ένα ακροδεξιό κόμμα εισέρχεται στο Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο της Γερμανίας, προκαλώντας ρωγμή στο πολιτικό σκηνικό της χώρας. Το *AFD* έλαβε ποσοστό 7,9% περισσότερο από τις πρώτες εκλογές στις οποίες έλαβε μέρος το 2013. Παράλληλα, τα δύο μεγάλα κόμματα της χώρας σημείωσαν μεγάλη εκλογική αποδυνάμωση και σε αυτό συνέβαλε η άνοδος των ακροδεξιών. Οι περισσότεροι ψήφοι του *AFD* προέρχονταν από το *CDU* (Christlich Demokratische Union Deutschlands, Χριστιανοδημοκρατική Ένωση της Γερμανίας), ένα μεγάλο ποσοστό από όσους δεν ψήφισαν στις εκλογές του 2013 και οι υπόλοιποι ψήφοι προέρχονταν από το *SPD* (Sozialdemokratische Partei Deutschlands, Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας) από την Αριστερά (Die Linke) και από τους Πράσινους/Συμμαχία '90 (Bündnis 90/Die Grünen). Οι κύριοι λόγοι για τους οποίους οι Γερμανοί οδηγήθηκαν στο να ψηφίσουν το συγκεκριμένο κόμμα έχουν σχέση με τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στη γερμανική πολιτική, καθώς και την αγανάκτησή τους, όσον αφορά τη διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος, της ασφάλειας και της εθνικής ταυτότητας. Οι περισσότεροι ψήφοι του *AFD* προέρχονται από την Ανατολική Γερμανία και αυτό γιατί οι πολίτες των περιοχών αυτών πιστεύουν ότι δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στη σύγχρονη Γερμανία, καθώς επίσης είναι απογοητευμένοι από την απώλεια του συστήματος του κοινωνικού κράτους το οποίο παρείχε η Ανατολική Γερμανία πριν την ένωσή της με τη Δυτική. Οι ψηφοφόροι της Ακροδεξιάς δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν για ποιον λόγο οι μετανάστες απολαμβάνουν οικονομικά προνόμια σε αντίθεση με τους ίδιους οι οποίοι υποφέρουν από την υψηλή ανεργία, λαμβάνουν πενιχρές συντάξεις και αντιμετωπίζουν προβλήματα με τα ναρκωτικά και το αλκοόλ [Elwazer και Said-Moorhouse, 2017].

Το φλέγον ζήτημα όσον αφορά το *AFD* το οποίο είχε προκαλέσει αντιπαράθεση στη Γερμανία έχει να κάνει με το, εάν το κόμμα αυτό πρόκειται για ένα νεοναζιστικό κόμμα ή, εάν πρόκειται για μία ακόμη δεξιά λαϊκιστική παράταξη. Αφορμή για την αντιπαράθεση αυτή υπήρξε η ομοιότητα μεταξύ του λογότυπου της νεολαίας του *AFD* η οποία ονομάζεται *Junge Alternative* και του λογότυπου των *SA* του Hitler. Το *AFD* περιλαμβάνει διάφορα στοιχεία: το ημιφασιστικό *Κίνημα Ταυτότητας* ή *Identitäre Bewegung* (*IB*), τους μαχητές του δρόμου της Δρέσδης ή *Pegida* των οποίων ο επικεφαλής *Pegida-Gründer Bachmann* αρέσκεται να ντύεται σαν τον Hitler, την οργάνωση *Reichsbürger* ή *Πολίτες του Ράιχ*, ακροδεξιές φοιτητικές αδελφότητες και την πιο φανατική νεοναζιστική παράταξη της Γερμανίας, το *NPD* [Klikauer, 2019, σελ. 243-244].

Η αυξημένη προσέγγιση του *AFD* με το ακροδεξιό περιθώριο της γερμανικής πολιτικής είναι καλό να ερευνηθεί στο πλαίσιο της μοναδικότητας της γερμανικής ιστορίας ως προς την πραγματοποίηση του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος. Το *AFD* αποτελεί ένα ρατσιστικό, εθνικιστικό, ξενοφοβικό και αντισημιτικό κόμμα με πιο ένθερμο και ισχυρό εκπρόσωπο τον Björn Höcke⁹⁹ [Klikauer, 2019, σελ. 244]. Είναι ένα κόμμα ευρωσκεπτικιστικό και τα μέλη του φέρονται καχύποπτα απέναντι σε όσους ενδιαφέρονται αποκλειστικά για το πολιτικό αξίωμα, καθώς και απέναντι στα *MME* [Klikauer, 2019, σελ. 245-246]. Επίσης, τα πρώτα χρόνια της εμφάνισής του είχε ως κύρια ρητορική την έκφραση αντίθεσης απέναντι στην οικονομική διάσωση χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως ήταν η Ελλάδα. Στη συνέχεια όμως, η ρητορική του μετατοπίστηκε στο μεταναστευτικό ζήτημα και κατά συνέπεια, μετατράπηκε σε ένα αντιμεταναστευτικό κόμμα. Έχει δύο πτέρυγες, μία μετριοπαθή και μία ακροδεξιά με κύριους εκπροσώπους την Alice Weidel και τον Alexander Gauland αντίστοιχα. Επιπλέον, αν και μία από τους επικεφαλής του, η Weidel είναι ομοφυλόφιλη, το κόμμα υποστηρίζει την παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια και αντιτίθεται στον εναλλακτικό τρόπο ζωής, καθώς και στις εκτρώσεις [Chase και Goldenberg, 2019]. Ο τρόπος προώθησης των πολιτικών θέσεων του *AFD* είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ο κώδικας επικοινωνίας του είναι συμβολικός με στόχο την ανάδειξη του ναζιστικού παρελθόντος. Επίσης, διάφορα στελέχη του κόμματος τα οποία ανήκαν στη νεοφιλελεύθερη πτέρυγα, εντάχθηκαν στη λαϊκιστική-ακροδεξιά [Klikauer, 2019, σελ. 245-246].

Το *AFD* έχει και ορισμένα επιπλέον χαρακτηριστικά. Τάσσεται υπέρ ενός φυλετικά καθαρού γερμανικού λαού με τη μορφή του *Volksgemeinschaft*, παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία ανάμεσα στους καθολικούς Βαυαρούς στη Νοτιοανατολική Γερμανία και στο κατά κύριο λόγο προτεσταντικό βόρειο κρατίδιο Schleswig-Holstein. Επιπλέον, το *AFD* υποστηρίζει διάφορες θεωρίες συνωμοσίας μία από τις οποίες είναι ότι η τρέχουσα πολιτική της κυβέρνησης συνδράμει τους ισλαμιστές τρομοκράτες, καθώς και ότι υπάρχει ο στόχος του *Umwolkung*. Σύμφωνα με αυτόν, οι Γερμανοί αντικαθιστώνται σταδιακά από κατώτερες-υπάνθρωπες φυλές, που περιγράφονται με τον όρο *Untermensch*. Όμως, εντός του *AFD* βρίσκονται οι

---

⁹⁹ Ο Björn Höcke είναι ο επικεφαλής του *AFD* στη Θουριγγία και είναι υπέρμαχος του νεοναζισμού [Chase και Goldenberg, 2019].

πραγματικοί Γερμανοί οι οποίοι δεν προσδιορίζονται με βάση την υπηκοότητα ή το εάν είναι τρίτης γενιάς μετανάστες, αλλά με βάση την φυλετική τους καταγωγή [Klikauer, 2019, σελ. 247].

Ωστόσο, το *AFD* αντιμετωπίζει προβλήματα με το κομματικό του πρόγραμμα. Αν και προβάλλεται ως ένα μετριοπαθές και συντηρητικό πολιτικό κόμμα, αποφεύγοντας να θεωρηθεί παράνομο από το κράτος και συνεπώς να χαθεί από το πολιτικό προσκήνιο, ουσιαστικά είναι ένα ακροδεξιό, φαλλοκρατικό και μισαλλόδοξο κόμμα. Αυτό γίνεται κυρίως αντιληπτό μέσα από το κίνημα *IB*. Το κίνημα αυτό θέτει ως κύριο σκοπό του την προστασία της Γερμανίας. Σε συναντήσεις που πραγματοποιούνται με διάφορους ακροδεξιούς και με συμβολική ενδυμασία για την ενθύμηση του ιταλικού φασισμού και του γερμανικού ναζισμού γίνεται η προσπάθεια αποκατάστασης του εθνικοσοσιαλισμού, σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση μίας εθνοπολιτισμικής ταυτότητας. Αυτή η ταυτότητα βασίζεται στους όρους «πατρίδα», «φυλετική προέλευση» και «κοινότητα» οι οποίοι παραπέμπουν αντίστοιχα στην έννοια του υπερεθνικισμού, του αίματος και της αρίας φυλής και τέλος στην έννοια *Volksgemeinschaft* [Klikauer, 2019, σελ. 248-249]. Ο αληθινός χαρακτήρας του *AFD* γίνεται ορατός και μέσα από τη δράση του *NSU* το οποίο αποτελεί οργάνωση του *AFD* και το οποίο συμβολίζει την απόλυτη έκφραση του νεοναζισμού στη Γερμανία, διότι προβαίνει σε επιθέσεις εναντίον διαφόρων κοινωνικών ομάδων, όπως μεταναστών και μάλιστα μεταξύ των ετών 2000-2006 προέβη στη δολοφονία 10 ανθρώπων [Klikauer, 2019, σελ. 249-250].

Όσον αφορά τον αντισημιτισμό, αυτός αποτελεί όχι μόνο ένα από τα ενοποιητικά χαρακτηριστικά του *AFD* με τα ακροδεξιά κόμματα στην Ευρώπη, αλλά και βασικό χαρακτηριστικό του ίδιου του κόμματος. Για το *AFD* ο Ναζισμός ήταν ένα θετικό γεγονός για τη γερμανική ιστορία, ωστόσο, το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί. Συγχρόνως βέβαια, ο Björn Höcke πιστεύει ότι το μνημείο του Ολοκαυτώματος στο Βερολίνο αποτελεί ντροπή για τη Γερμανία και παράλληλα δεν κρύβει την υποστήριξή του στη βιολογικοποίηση, που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό του Ναζισμού. Επίσης, υπάρχουν ορισμένα μέλη του κόμματος τα οποία πιστεύουν στην ύπαρξη μίας παγκόσμιας εβραϊκής συνωμοσίας, άλλα μέλη που πιστεύουν στα αντισημιτικά Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών και άλλοι, όπως ο Gunnar Baumgart οι οποίοι είναι αρνητές του Ολοκαυτώματος [Klikauer, 2019, σελ. 250-252].

5.2.5. Διαστρέβλωση και άρνηση του Ολοκαυτώματος

Τη σύγχρονη εποχή παρατηρείται συχνά η προσπάθεια διαστρέβλωσης του Ολοκαυτώματος. Πολλές φορές δικαιολογείται ή υποβαθμίζεται ο αντίκτυπος της *Shoah* ή των βασικών της χαρακτηριστικών, συμπεριλαμβανομένων των συνεργατών και των συμμάχων της ναζιστικής Γερμανίας. Ακόμη, υποβαθμίζεται σε μεγάλο βαθμό ο αριθμός των θυμάτων του Ολοκαυτώματος, οδηγώντας σε αντίφαση με τις ιστορικές πηγές, κατηγορούνται οι ίδιοι οι Εβραίοι για την πρόκληση της γενοκτονίας τους, καθώς επίσης γίνονται δηλώσεις οι οποίες αποτελούν ακραία μορφή

αντισημιτισμού και σύμφωνα με τις οποίες το Ολοκαύτωμα ήταν ένα θετικό γεγονός στην ανθρώπινη ιστορία. Επιπλέον, γίνεται και η προσπάθεια πρόκλησης σύγχυσης όσον αφορά την ευθύνη για τη δημιουργία των στρατοπέδων συγκέντρωσης και εξόντωσης τα οποία είχαν επινοηθεί και είχαν λειτουργήσει από τους Ναζί, κατηγορώντας άλλα έθνη ή άλλες εθνοτικές ομάδες [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d]. Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι με αφορμή την πανδημία του COVID 19 και τον εμβολιασμό που πρόκειται να γίνει για την εξάλειψη του ιού, ορισμένοι Γερμανοί βγήκαν στους δρόμους του Μονάχου για να εκφράσουν την αντίθεσή τους απέναντι στον επερχόμενο εμβολιασμό, φορώντας συμβολικά το αστέρι που ήταν αναγκασμένοι να φορούν οι Εβραίοι για να στιγματίζονται από το ναζιστικό καθεστώς, ωστόσο, το αστέρι αυτό δεν έγραφε ότι είναι Εβραίοι, αλλά ότι δεν έχουν εμβολιαστεί. Η αντίδραση των τοπικών αρχών ήταν άμεση, απαγορεύοντας ένα τέτοιο είδος διαδήλωσης. Όμως, αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι ο αντισημιτισμός των Γερμανών εξακολουθεί να υφίσταται και μάλιστα είναι έντονος μέσα από την υποτίμηση και την ασέβεια απέναντι στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα και στους επιζήσαντες αυτού [Χένελ, 2020].

Η οργάνωση *IHRA* (International Holocaust Remembrance Alliance) στο πλαίσιο του έργου της κατά του αντισημιτισμού έχει προβεί στην υιοθέτηση ενός νομικά μη δεσμευτικού ορισμού τον οποίο χρησιμοποιεί ως «εργαλείο» για την περιγραφή της άρνησης του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος. Σύμφωνα με τον *IHRA*, η άρνηση του Ολοκαυτώματος είναι η συζήτηση και η προπαγάνδα μέσω των οποίων απορρίπτεται η ιστορική πραγματικότητα και ο βαθμός της εξόντωσης της εβραϊκής φυλής από τους Ναζί και τους συνεργάτες τους στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δηλαδή απορρίπτεται το Ολοκαύτωμα ή, όπως ονομάζεται διαφορετικά *Shoah*, υπό την έννοια ότι δεν συνέβη ποτέ. Οι αρνητές του Ολοκαυτώματος μπορεί να αμφισβητούν δημόσια το αποτρόπαιο αυτό γεγονός ή μπορεί να αμφισβητούν την χρήση από τους Ναζί των βασικών μηχανισμών καταστροφής, δηλαδή των θαλάμων αερίου, των μαζικών εκτελέσεων, καθώς και της λιμοκτονίας και των βασανισμών που είχαν υποστεί οι Εβραίοι. Επιπλέον, οι αρνητές μπορεί να αμφισβητούν ακόμη και την πρόθεση των Ναζί για την πραγματοποίηση της γενοκτονίας των Εβραίων. Με οποιονδήποτε τρόπο και να εκφράζεται η άρνηση του Ολοκαυτώματος σε κάθε περίπτωση αποτελεί έκφραση αντισημιτισμού. Επιπλέον, αποτελεί προσπάθεια απενοχοποίησης του εθνικοσοσιαλισμού και του αντισημιτισμού από την ενοχή ή την ευθύνη για τη γενοκτονία των Εβραίων. Μία ακόμη μορφή με την οποία εμφανίζεται η άρνηση για το Ολοκαύτωμα είναι η κατηγορία εναντίον των Εβραίων για υπερβολική έμφαση ή για τη δημιουργία του Ολοκαυτώματος με στόχο το πολιτικό ή το οικονομικό κέρδος, παρουσιάζοντας αυτό το ιστορικό γεγονός σαν να πρόκειται για το αποτέλεσμα μίας εβραϊκής συνωμοσίας. Με αυτόν τον τρόπο οι αρνητές της *Shoah* επιδιώκουν να ενοχοποιήσουν τους Εβραίους και να νομιμοποιήσουν τον αντισημιτισμό. Συνεπώς, κύριοι στόχοι των αρνητών του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος είναι η αποκατάσταση του απόλυτου αντισημιτισμού και η προώθηση πολιτικών ιδεολογιών και των κατάλληλων συνθηκών για την πραγματοποίηση ενός νέου

Ολοκαυτώματος κατά της εβραϊκής φυλής [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d].

Εκτός από τη διαστρέβλωση και την άρνηση του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος υπάρχουν και οι μετα-αποικιακές θεωρίες για το Ολοκαύτωμα και για τους Εβραίους οι οποίες προκαλούν διχογνωμία. Εκφράζεται η άποψη ότι η κατοχή από το Ισραήλ εδαφών της Παλαιστίνης αποτελεί μία καταστροφική πολιτική που στοχεύει στη γενοκτονία των Παλαιστινίων [Χένελ, 2020]. Αυτή η πολιτική εθνοκάθαρσης στην οποία, κατά την άποψη ορισμένων μελετητών, έχουν προβεί οι Εβραίοι εναντίον των Παλαιστινίων εκφράζει τον τρόπο με τον οποίο ο σιωνισμός έπαψε να προβάλλει τους Εβραίους ως παρείσακτους στην Ευρώπη αλλά μετατράπηκε ο ίδιος ο σιωνισμός σε ένα ευρωπαϊκό αποικιακό εγχείρημα, που χαρακτηρίζεται από την φυλετική ανωτερότητα και την εδαφική επέκταση. Αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι ο αντισημιτισμός αναγνωρίζεται ως ένα μοντέλο του ευρωπαϊκού φυλετισμού, που προέκυψε από την προώθηση του έθνους-κράτους ως ολοκληρωτικής ιδεολογίας στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα [Sicher, 2016, σελ. 4]. Ωστόσο, η προσέγγιση του αντισημιτισμού ως είδος του ευρωπαϊκού ρατσισμού αντικρούεται από άλλους ακαδημαϊκούς οι οποίοι πιστεύουν ότι μέσα από αυτήν την προσέγγιση υποτιμώνται τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του φαινομένου του αντισημιτισμού [Χένελ, 2020]. Παράλληλα, οι Εβραίοι παρουσιάζονται ως αποικιστές και ο σιωνισμός ταυτίζεται με τον Ναζισμό και τον αντισημιτισμό [Sicher, 2016, σελ. 5]. Με άλλα λόγια, οι Εβραίοι παρομοιάζονται με τους Λευκούς Ευρωπαίους και η θυματοποίησή τους πλέον στρέφεται εναντίον τους εξαιτίας της βίας που χρησιμοποιούν απέναντι στους άλλους [Sicher, 2016, σελ. 10]. Το πρόβλημα που προκύπτει λοιπόν, είναι όχι μόνο η υποτίμηση του φαινομένου του αντισημιτισμού και της εβραϊκής γενοκτονίας από τον Hitler αλλά και η αντιπαραβολή του με άλλες γενοκτονίες της ανθρώπινης ιστορίας με στόχο την εξίσωσή του με αυτές [Χένελ, 2020]. Συνεπώς, το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα αποσυνδέεται από την ιστορία του αντισημιτισμού και η «Τελική Λύση» ανάγεται σε προϊόν της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας της οποίας το πρώτο εργαστήριο θεωρείται ότι ήταν το βελγικό Κονγκό [Sicher, 2016, σελ. 9].

5.2.6. IHRA και Εβραϊκό Ολοκαύτωμα

Μία προσπάθεια αντιμετώπισης του σύγχρονου αντισημιτισμού πραγματοποιείται από τον *IHRA* (International Holocaust Remembrance Alliance). Ο *IHRA* πρόκειται για μία διακυβερνητική οργάνωση η οποία αξιοποιεί την υποστήριξη των πολιτικών και κοινωνικών ηγετών για την ανάγκη που υπάρχει για την εκπαίδευση της κοινωνίας, όσον αφορά το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, την ενθύμηση του Ολοκαυτώματος, καθώς και την έρευνα για το συγκεκριμένο ζήτημα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο [International Holocaust Remembrance Alliance, 2016]. Ο *IHRA* ο οποίος παλιότερα ονομαζόταν *ITF* (Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research) δημιουργήθηκε το 1998 από τον Σουηδό πρωθυπουργό Göran Persson. Σήμερα η οργάνωση αριθμεί 34 μέλη

καθένα από τα οποία αναγνωρίζει την ανάγκη για διεθνή πολιτική συνεργασία με στόχο την ενίσχυση της ηθικής δέσμευσης των κοινωνιών, όσον αφορά την αντιμετώπιση των ολοένα περισσότερων αρνητών του Ολοκαυτώματος και του αντισημιτισμού. Ο *IHRA* παρέχει γνώση σχετικά με το φαινόμενο του αντισημιτισμού και τη διαπαιδαγώγηση για το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, υποστηρίζοντας την προσπάθεια των πολιτικών και των φορέων της εκπαίδευσης για την εφαρμογή αποδοτικών προγραμμάτων σπουδών. Επιπλέον, παρέχει πληροφόρηση στους κυβερνητικούς αξιωματούχους και σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που δραστηριοποιούνται στην αποτροπή γενοκτονιών [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d]. Στόχος αυτής της οργάνωσης είναι η διατήρηση των δεσμεύσεων της Διακήρυξης της Στοκχόλμης του 2000 [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d]. Η διακήρυξη αναφέρει μεταξύ άλλων ότι είναι αναγκαία η προάσπιση της ιστορικής αλήθειας για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων εναντίον όσων αρνούνται την ύπαρξή του και κατά συνέπεια η κατανόηση από τις μελλοντικές γενιές των αιτιών και των επιπτώσεων αυτού του γεγονότος. Για να επιτευχθεί αυτό είναι καλό το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα να μελετηθεί σε όλες του τις διαστάσεις σε κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα, να τιμηθεί η μνήμη των νεκρών και όλων όσων αντιτάχθηκαν σε αυτό το αποτρόπαιο γεγονός, να εκφραστεί ο σεβασμός σε όσους επέζησαν, να καθιερωθεί μία ετήσια ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος στις διάφορες χώρες που συμμετέχουν στην οργάνωση και τέλος να αποκαλυφθούν όλα τα αρχεία τα οποία παρέχουν πληροφορίες για αυτό το ιστορικό γεγονός [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d]. Όπως αναφέρεται και στη διακήρυξη του *IHRA* για το 2020- συμβολικό έτος, διότι έχουν παρέλθει 75 χρόνια από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την απελευθέρωση των ναζιστικών στρατοπέδων συγκέντρωσης και εξόντωσης από τους Συμμάχους- αυτός ο παγκόσμιος οργανισμός συνεχίζει το έργο του το οποίο δεν περιορίζεται στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, αλλά περιλαμβάνει και τις γενοκτονίες και άλλων κοινωνικών ομάδων που ήταν ανεπιθύμητες από το ναζιστικό καθεστώς, τονίζοντας παράλληλα ότι για να αποτρέπονται τη σύγχρονη εποχή οι γενοκτονίες και τα μαζικά αποτρόπαια εγκλήματα είναι αναγκαία η κατανόηση της μοναδικής φύσης του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος [International Holocaust Remembrance Alliance, n.d]. Αξίζει να σημειωθεί ότι για το 2020 έχει αναλάβει την προεδρία του *IHRA* η Γερμανία η οποία ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1980 να ασχολείται με την ενθύμηση του Εβραϊκού Ολοκαυτώματος και τη συνειδητοποίηση της μοναδικότητας αυτού του φρικτού γεγονότος στην ανθρώπινη ιστορία [Χένελ, 2020].

5.2.7. Η αξία της ιστορικής μνήμης του Ολοκαυτώματος

Το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα αποτελεί ένα ιστορικό γεγονός. Όντας ιστορικό γεγονός είναι το αποτέλεσμα της σύγκλισης ενός ατελείωτου αριθμού αιτιών και αιτιατών και η σημασία του έχει σχέση με τη συμβολή του στην εξήγηση κινήτρων, αιτιών και παραγόντων που μπορούν να οδηγήσουν σε μελλοντικά γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας [Bauer, 2002, σελ. 300]. Εφόσον παράλληλα αποτελεί ένα γεγονός ανθρώπινο, υπό την έννοια ότι προκλήθηκε από συγκεκριμένους ανθρώπους,

προκάλεσε κακό σε άλλους ανθρώπους και παρακολουθούνταν από ομάδες ανθρώπων, τότε μπορεί να κατανοηθεί, όχι όμως απόλυτα. Ο λόγος είναι ότι, εφόσον είναι ένα ιστορικό γεγονός, είναι αδύνατον να γίνουν κατανοητά όλα τα αίτια και τα αιτιατά αυτού, ωστόσο, γνωρίζοντας έναν μεγάλο αριθμό αυτών μπορεί το ίδιο το γεγονός ως έναν βαθμό να γίνει αντιληπτό [Bauer, 2002, σελ. 303].

Ένα λάθος που κάνουν οι συγγραφείς, όσον αφορά το Ολοκαύτωμα, είναι η πεποίθησή τους ότι η μοναδικότητα αυτού του γεγονότος οφείλεται στα δεινά των θυμάτων του. Όμως, οι μαζικές δολοφονίες, ο σαδισμός, ο φόνος, ειδικά παιδιών, καθώς και ο βασανισμός κάθε είδους, υπήρχε και πριν το Ολοκαύτωμα και η ανθρώπινη ιστορία βρίθεται με τέτοια παραδείγματα ανθρώπινης βίας. Αυτό το οποίο μπορεί να εξαχθεί ως συμπέρασμα και το οποίο αναδεικνύει τη σημασία του Ολοκαυτώματος για την ιστορία είναι ότι το εύρος των πιθανοτήτων της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι μεγάλο [Bauer, 2002, σελ. 303-304]. Όντας ένα ιστορικό γεγονός, το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα είναι πιθανόν να επαναληφθεί, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι θα μπορούσε να επαναληφθεί με τον ίδιο τρόπο από τους Γερμανούς και εναντίον των Εβραίων, αλλά ότι θα μπορούσε να συμβεί από οποιονδήποτε άνθρωπο σε οποιονδήποτε άλλον άνθρωπο [Bauer, 2002, σελ. 304]. Η σημασία του λοιπόν είναι μεγάλη για τη σύγχρονη κοινωνία και έχουν επικρατήσει δύο τάσεις σε σχέση με την ερμηνευτική του αξία σήμερα. Σύμφωνα με την πρώτη τάση, το Ολοκαύτωμα αποτελεί ένα εργαλείο με διδακτικό ρόλο, καθώς μπορεί να περάσει μηνύματα ή να εκφράσει ζωτικής σημασίας απόψεις και σύμφωνα με τη δεύτερη τάση, από το ίδιο το Ολοκαύτωμα μπορούν να περάσουν στη σύγχρονη κοινωνία εβραϊκά ή οικουμενικά μηνύματα [Bauer, 2002, σελ. 306-307].

5.3. Γερμανικό Ζήτημα από το 1945 έως σήμερα

Στο τελευταίο υποκεφάλαιο παρουσιάζεται το ζήτημα της μελέτης του χιτλερικού παρελθόντος στο πλαίσιο της γερμανικής ιστορίας και η σημασία του για τη διαμόρφωση της γερμανικής εθνικής ταυτότητας στη σύγχρονη Γερμανία.

5.3.1. Historikerstreit

Η καθυστερημένη αλλά εντατική έμφαση στο Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, στο πλαίσιο της γερμανικής ιστοριογραφίας, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πρόκληση του *Historikerstreit*, δηλαδή της διαμάχης των ιστορικών η οποία συνέβη το 1986. Σε αυτήν τη διένεξη πολλοί κορυφαίοι Γερμανοί ιστορικοί αντιπαρατέθηκαν έντονα ως προς τη μοναδικότητα της *Shoah*. Στο πλαίσιο αυτής της αντιπαράθεσης βρισκόταν το βασικό ζήτημα, εάν η ναζιστική περίοδος έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως μία κανονική περίοδος και εάν ήταν καλό να μελετάται με την χρήση των συνηθισμένων ιστορικών μεθόδων. Αυτό σήμαινε το να μελετάται με ψυχρή λογική χωρίς συναισθήματα, καθώς επίσης να σταματήσει η αντιμετώπιση του Τρίτου Ράιχ, ως το καταφύγιο για μαθήματα πολιτικής ηθικής, αλλά αντιθέτως, η ναζιστική περίοδος να ενταχθεί στη γερμανική ιστορία για την καλύτερη κατανόηση και την απόκτηση

ιστορικής συνείδησης στη μεταπολεμική δημοκρατική γερμανική κοινωνία. Ακόμη, η διαφορετική αντιμετώπιση και μελέτη της ναζιστικής περιόδου σήμαινε ότι ορισμένες πτυχές της οι οποίες δεν είχαν σχέση με την εγκληματικότητα του καθεστώτος να ενταχθούν στη συνέχιση της μεταχιτλερικής γερμανικής ιστορίας. Αυτά τα τολμηρά ερωτήματα προέκυψαν μέσα από την έκκληση για την *ιστορικοποίηση* του εθνικοσοσιαλισμού¹⁰⁰, που προωθήθηκε από τον Martin Broszat το 1985 [Kershaw, 2008, σελ. 13-14].

Ωστόσο, οι προβληματισμοί που προέκυψαν μέσα από το *Historikerstreit* και οι ανησυχίες σε σχέση με την *ιστορικοποίηση* του εθνικοσοσιαλισμού εξαλείφθηκαν από το 1989 και έπειτα. Συγκεκριμένα, σταμάτησαν να υφίστανται λόγω των εξελίξεων που ακολούθησαν μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, την ενοποίηση της Δυτικής και της Ανατολικής Γερμανίας και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Έτσι μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, εμφανίστηκαν καινούργιες προοπτικές σε ότι αφορά τη μελέτη του ναζιστικού παρελθόντος. Από τη στιγμή που η Γερμανία ενοποιήθηκε, άρχισε να μετατρέπεται με ομαλότητα σε ένα «κανονικό» ευρωπαϊκό έθνος-κράτος. Παράλληλα, εξαφανίστηκαν οι πιθανοί κίνδυνοι για προσπάθεια εμφύσησης του συναισθήματος της εθνικής ταυτότητας το οποίο είτε συνδύαζε το ναζιστικό παρελθόν είτε ακόμη χειρότερα έδινε έμφαση στις θετικές όψεις αυτού του παρελθόντος, υποβαθμίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, παρά την εμφάνιση του νεοναζισμού σε ευρωπαϊκό και γερμανικό επίπεδο. Δύο από τις θεωρούμενες ως «θετικές» όψεις του ναζιστικού καθεστώτος ήταν η ιδέα ότι η δικτατορία του Hitler αποτελούσε μία προσπάθεια, αν και βίαιη, του εκμοντερνισμού της Γερμανίας η οποία πραγματοποιήθηκε με τη δημιουργία της Δυτικής Γερμανίας, καθώς και η ταύτιση των εγκλημάτων του Ναζισμού με εγκλήματα άλλων ολοκληρωτικών καθεστώτων, όπως του σταλινικού [Kershaw, 2008, σελ. 15-16].

5.3.2. Γερμανική εθνική ταυτότητα

Όσον αφορά το ένα από τα σημαντικά ζητήματα που κυριαρχούσαν στο *Historikerstreit* και συγκεκριμένα το κατά πόσον επηρέασε το χιτλερικό παρελθόν τη διαμόρφωση της γερμανικής εθνικής ταυτότητας, υπήρχαν δύο προσεγγίσεις. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση η οποία εκφράστηκε από τον Michael Stürmer, η μεγάλη διάρκεια της γερμανικής ιστορίας και όχι η αρνητική επικέντρωση στο Τρίτο Ράιχ αποτελούσε το «κλειδί» για την εύρεση της εθνικής ταυτότητας των Γερμανών, μίας ταυτότητας η οποία δεν θα χώριζε τους πολίτες ούτε θα τους απωθούσε από ηθικής άποψης, αλλά αντιθέτως θα τους ένωνε. Συνεπώς, θα διαμορφωνόταν μία εθνική ταυτότητα μέσα από μία προσέγγιση στο εθνικό ιστορικό παρελθόν η οποία δεν θα στόχευε στην κάλυψη των ναζιστικών εγκλημάτων, αλλά στην υπέρβασή τους μέσω της ιστορικοποίησής τους σε μία μακροπρόθεσμη και ευρεία προοπτική,

---

¹⁰⁰ Ο Broszat θεωρούσε ότι η ναζιστική περίοδος θα έπρεπε να μελετάται, όπως οποιαδήποτε άλλη ιστορική περίοδος της ιστορίας του γερμανικού έθνους [Wikipedia, 2020].

περιλαμβάνοντας πολλαπλές όψεις της γερμανικής εθνικής ιστορίας. Σύμφωνα με τη δεύτερη προσέγγιση, της κριτικής της ιστορίας η οποία υιοθετούνταν από τους Hans-Ulrich Wehler και Jürgen Kocka και αργότερα από τον Jürgen Habermas, η μεταεθνική ταυτότητα των Γερμανών θα μπορούσε να διαμορφωθεί μέσα από τον συνταγματικό πατριωτισμό, να έρθει σε επαφή με τις δυτικές φιλελεύθερες αξίες, καθώς και να συνδεθεί μεθοδολογικά με τις τεχνικές που χρησιμοποιεί η κοινωνική επιστήμη. Συνεπώς, οι υπέρμαχοι αυτής της προσέγγισης πίστευαν ότι το Auschwitz αποτελεί απαραίτητη αφετηρία για τη διαμόρφωση των θετικών στοιχείων της μεταεθνικής ταυτότητας των Γερμανών [Kershaw, 2008, σελ. 305-306].

Όμως, οι απόψεις όσον αφορά τη γερμανική εθνική ταυτότητα και κατά συνέπεια το γερμανικό εθνικό παρελθόν άλλαξαν μετά τη γερμανική ενοποίηση. Τα γεγονότα του 1989-1990 έδωσαν στους Γερμανούς συντηρητικούς την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με ό,τι διαφωνούσαν, δηλαδή με την κληρονομιά του Konrad Adenauer¹⁰¹ η οποία συνεπαγόταν τη σύνδεση με τη Δύση και την επίτευξη της εθνικής ενότητας. Από τότε οι βαθιές διαιρέσεις, τα προβλήματα ενσωμάτωσης και η «κρίση ταυτότητας» εντός του γερμανικού εθνικού κράτους η οποία προέκυψε, ύστερα από την ένωση της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία, είχαν ως αποτέλεσμα να δοθεί έμφαση στην εθνική ιστορία ως τη βάση για την εθνική ταυτότητα και επομένως την πολιτιστική και πολιτική ενότητα [Kershaw, 2008, σελ. 306].

Έτσι λοιπόν, με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και την επακόλουθη ένωση της Δυτικής και της Ανατολικής Γερμανίας αναδύθηκαν καινούργιοι τρόποι προσέγγισης του γερμανικού παρελθόντος. Από την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η γερμανική εθνική ιστορία αντιμετωπιζόταν στο πλαίσιο της προσωρινής, ατελούς και ανεπιτυχούς ενότητας του γερμανικού Ράιχ, οδηγώντας στην καταστροφή και στην φαινομενικά μόνιμη διχοτόμηση της Γερμανίας. Τα γεγονότα του 1989-1990 δεν οδήγησαν μόνο τον Ψυχρό Πόλεμο και την μεταπολεμική εποχή στο τέλος, αλλά συνέβαλλαν στο να αποκτήσει η Γερμανία και πάλι την κανονικότητα ενός έθνους-κράτους. Ουσιαστικά της έδωσαν πίσω την εθνική συνέχεια της ιστορίας της. Επιπλέον, η συζήτηση για την ύπαρξη του γερμανικού *Sonderweg* είχε αρχίσει να υποχωρεί [Kershaw, 2008, σελ. 306-307]. Ο λόγος ήταν ότι η ναζιστική δικτατορία και οι καταστροφικές της συνέπειες είχαν οδηγήσει το γερμανικό *Sonderweg* στο πιο χαμηλό του σημείο και συγχρόνως είχαν συμβάλει στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την κατάρρευσή του ύστερα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, μία διαδικασία η οποία επιτεύχθηκε σταδιακά. Ωστόσο, παρά την ύπαρξη δύο μεταπολεμικών γερμανικών κρατών και παρά το βάρος της κληρονομιάς της Γερμανίας της περιόδου πριν το 1945, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας είχε καταφέρει να γίνει ένα σχετικά «κανονικό» δυτικό κράτος το οποίο δεν προσδιόριζε τον εαυτό του πλέον σε αντίθεση με τη Δύση και σε απόσταση από εκείνη. Επίσης, η Δυτική Γερμανία ακόμη και μετά την ένωσή της με την Ανατολική Γερμανία και τη μετατροπή της σε

---

¹⁰¹ Ήταν ο πρώτος Καγκελάριος της Δυτικής Γερμανίας ύστερα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στη διάρκεια των ετών 1949-1963 [Encyclopædia Britannica, 2020].

ένα σχετικά κυρίαρχο κράτος δεν επέστρεψε στο γερμανικό *Sonderweg* [Kocka, 2018, σελ. 139]. Επιπλέον, αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι η κληρονομιά του Hitler δεν σηματοδότησε το τέλος του γερμανικού έθνους, αλλά μία μακρόχρονη διακοπή της κανονικότητας της γερμανικής εθνικής ενότητας. Η γερμανική ιστορία δεν ολοκληρώθηκε με τον πόλεμο και την εβραϊκή γενοκτονία. Έτσι υπό το πρίσμα αυτής της διαφορετικής προοπτικής, το Auschwitz θα έπαιε να αποτελεί το σημείο αναφοράς για τη μεταπολεμική γερμανική ταυτότητα [Kershaw, 2008, σελ. 306-307].

Ωστόσο, το πρόβλημα που προκύπτει είναι το τι θα μπορούσε να αποτελεί είδος κανονικότητας και συνεπώς σημείο αναφοράς για τη γερμανική εθνική ταυτότητα. Οποιοσδήποτε είναι οι σημερινές φιλοδοξίες για τη γερμανική εθνική ταυτότητα μόνο στην Ακροδεξιά έχουν σχέση με το εθνικιστικό και σοβινιστικό παρελθόν των ετών 1871-1945. Η ουσία του προβλήματος όμως, είναι ότι η γερμανική ιστορία παρέχει λίγα πρότυπα για την κατασκευή μίας εθνικής ταυτότητας και η μοναδική προηγούμενη εμπειρία ενός γερμανικού έθνους-κράτους είναι εκείνη του Ράιχ των ετών 1871-1945 το οποίο ωστόσο, αποτελεί το πρότυπο γερμανικής ταυτότητας για τους ακροδεξιούς. Η υποτιθέμενη γερμανική εθνική ταυτότητα δεν έχει αποτελέσει ιστορική σταθερά, αλλά προϊόν μόνο των δύο τελευταίων αιώνων. Επιπλέον, αυτή η ταυτότητα έχει υποστεί διακυμάνσεις στο πέρασμα των χρόνων και έχει στηριχθεί στις μεταβολές των γερμανικών συνόρων από την εποχή των Ναπολεόντειων κατακτήσεων. Συνεπώς, δεν μπορεί μία οποιαδήποτε κοινή ταυτότητα να αποτελέσει ένα τεχνητό προϊόν που να στηρίζεται αποκλειστικά ή κυρίως στην εθνική ιστορία. Αντίθετα, αυτή η ταυτότητα θα πρέπει να αναπτυχθεί οργανικά με την πάροδο του χρόνου από την κοινή πολιτιστική εμπειρία και τους κοινούς πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς [Kershaw, 2008, σελ. 307].

5.4. Βιβλιογραφία

Ξένη

Bauer, Y. (2002) 'Conclusion: The Significance of The Final Solution' in *The Final Solution: origins and implementation*. ed. by Cesarani, D. London and New York: Routledge, 300-309.

Brenner, M. (2008) *In the Shadow of the Holocaust: The Changing Image of German Jewry after 1945*. Washington: United States Holocaust Memorial Museum.

Kershaw, I. (2008) *Hitler, the Germans, and the Final Solution*. New Haven and London: Yale University Press.

Sicher, E. (2016) 'The Postcolonial Jew: Racialization, Delegitimization, Ambiguity'. in *Anti-Judaism, Antisemitism, and Delegitimizing Israel*. ed. by Wistrich, R. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 79-92.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Chase, J. και Goldenberg, R. (2019) 'AfD: What you need to know about Germany's far right party'. *DW* 28 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.dw.com/en/afd-what-you-need-to-know-about-germanys-far-right-party/a-37208199> [Πρόσβαση στις 19 Ιουλίου 2020].

Cossé, E. (2019) 'The Alarming Rise of Anti-Semitism in Europe. European Governments and Public Should Stand Up Against Hate'. *Human Rights Watch* 4 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2019/06/04/alarming-rise-anti-semitism-europe> [Πρόσβαση στις 16 Ιουλίου 2020].

Elwazer, S. και Said-Moorhouse, L. (2017) 'Four graphics that explain how a far-right party won third place in Germany'. *CNN* 25 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://edition.cnn.com/2017/09/25/europe/germany-afd-election-graphics/index.html> [Πρόσβαση στις 18 Ιουλίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Konrad Adenauer* 15 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Konrad-Adenauer> [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Potsdam Conference* 10 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Potsdam-Conference> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Third Reich* 9 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/place/Third-Reich/The-beginning-of-defeat> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (2016) *Working Definition of Antisemitism* Διαθέσιμο στο: <https://holocaustremembrance.com/stories/working-definition-antisemitism> [Πρόσβαση στις 20 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *Declaration of the Stockholm International Forum on the Holocaust* Διαθέσιμο στο: https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/stockholm_4csilver.pdf [Πρόσβαση στις 21 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *IHRA 2020 Ministerial Declaration* Διαθέσιμο στο: <https://holocaustremembrance.com/about-us/2020-ihra-ministerial-declaration> [Πρόσβαση στις 21 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *Introduction* Διαθέσιμο στο: <https://holocaustremembrance.com/about-us> [Πρόσβαση στις 20 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *Working Definition of Antisemitism* Διαθέσιμο στο: <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antisemitism> [Πρόσβαση στις 22 Ιουλίου 2020].

Phillips, G. (2018) 'Antisemitism: how the origins of history's oldest hatred still hold sway today'. *The Conversation* 27 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: https://theconversation.com/antisemitism-how-the-origins-of-historys-oldest-hatred-still-hold-sway-today-87878?utm_medium=ampfacebook&utm_source=facebook&fbclid=IwAR1qVndxNr5rygWrQ9hTjGWrzuH8gnLfhsTPtT7JjQfqS40O0956jCOMwgY [Πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2019].

Royde-Smith, J. και Hughes, T. (2020) 'World War II'. *Encyclopædia Britannica* 10 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/World-War-II/Yalta> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (2018) *The Nuremberg Trials* 5 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nuremberg-trials> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *The Aftermath of the Holocaust* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-aftermath-of-the-holocaust> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Martin Broszat* 16 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Broszat [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Χένελ. Λ. (2020) 'Ο αγώνας κατά των αρνητών του Ολοκαυτώματος'. επιμ. από Παπαδημητρίου Γ. *DW* 22 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://p.dw.com/p/3fVQD> [Πρόσβαση στις 22 Ιουλίου 2020].

Επιστημονικά Άρθρα

Fackenheim, E. (1988) 'Holocaust and Weltanschauung: Philosophical Reflections on Why They Did it'. *Holocaust and Genocide Studies* 3 (2) pp. 197-208.

Klikauer, T. (2019) 'German Neo-Nazis and a New Party'. *Jewish Political Studies Review* [online] 30 (1-2), pp. 243-252. Διαθέσιμο στο: www.jstor.org/stable/26642828 [Πρόσβαση στις 17 Ιουλίου 2020].

Kocka, J. (2018) 'Looking Back on the Sonderweg'. *Central European History* 51 (1) pp. 137-142.

Neiberg, M. (2018) 'Potsdam Conference (1945)' in *The Encyclopedia of Diplomacy*. 1st edn. vol. 3. New York: John Wiley and Sons Inc.

Tomuschat, C. (2006) 'The Legacy of Nuremberg'. *Journal of International Criminal Justice* 4 pp. 830-844.

Urban, S. (2004) 'Anti-Semitism in Germany Today: Its Roots and Tendencies'. *Jewish Political Studies Review* [online] 16 (3-4), pp. 119-130. Διαθέσιμο στο: www.jstor.org/stable/25834608 [Πρόσβαση στις 16 Ιουλίου 2020].

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Θερμός, Η. (2013) *Η Γερμανική Ηγεμονία: Ψευδαισθήσεις και Πραγματικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Μακρής, Σ. (2017) *Πολιτική Επιστήμη: Κοινωνικός Μετασχηματισμός και Θεωρίες της Δημοκρατίας. Κλασικές, Νεότερες και Σύγχρονες Αφηγήσεις. Εισαγωγικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Σιδέρης.

Ελληνόγλωσση

Friedländer, S. (2013) *Η Ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι*. μτφρ. από Ιατρού, Η. Αθήνα: Πόλις.

Ξένη

Bauer, Y. (2002) 'Conclusion: The Significance of The Final Solution' in *The Final Solution: origins and implementation*. ed. by Cesarani, D. London and New York: Routledge, 300-309.

Bauer, Y. (1994) *Jews for Sale? Nazi-Jewish Negotiations, 1933-1945*. New Haven and London: Yale University Press.

Baumel, J. και Laqueur, W. (2001) *The Holocaust Encyclopedia*. New Haven and London: Yale University Press.

Beller, S. (2007) *Antisemitism: A Very Short Introduction*. USA: Oxford University Press.

Brenner, M. (2008) *In the Shadow of the Holocaust: The Changing Image of German Jewry after 1945*. Washington: United States Holocaust Memorial Museum.

Carr, W. (1987) *A History of Germany 1815-1985*. Baltimore: Edward Arnold.

Cesarani, D. (2002) 'Introduction' in *The Final Solution: origins and implementation*. ed. by Cesarani, D. London and New York: Routledge, 1-29.

Dawidowicz, L. (1975) *The War Against the Jews 1933-1945*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Evans, R. (2005) *The Third Reich in Power 1933-1939*. New York: The Penguin Press.

Evans, R. (2004) *The Coming of the Third Reich*. New York: The Penguin Press.

Hildebrand, K. (2003) *The Third Reich*. New York: Routledge.

Hirschfeld, G. (2010) 'Hitler's War Aims', *The Strategy of the Axis Powers in the Pacific War*. The National Institute for Defense Studies, 29 Σεπτεμβρίου. Tokyo: The National Institute for Defense Studies, σ. 1-193.

Kershaw, I. (2008) *Hitler, the Germans, and the Final Solution*. New Haven and London: Yale University Press.

Kyllingstad, J. (2014) *Measuring the Master Race: Physical Anthropology in Norway, 1890-1945*. Cambridge: Open Book Publishers.

Langmuir, G. (1990) *Toward a definition of anti-Semitism*. Los Angeles: University of California.

Schleunes, K. (1970) *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy toward German Jews, 1933-1939*. Chicago: University of Illinois Press.

Shirer, W. (1960) *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon and Schuster.

Sicher, E. (2016) 'The Postcolonial Jew: Racialization, Delegitimization, Ambiguity'. in *Anti-Judaism, Antisemitism, and Delegitimizing Israel*. ed. by Wistrich, R. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 79-92.

Traverso, E. (2003) *The Origins of Nazi Violence*. New York: The New Press.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Berenbaum, M. (2020) 'Nürnberg Laws'. *Encyclopædia Britannica* 13 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Nurnberg-Laws#ref710927> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Berenbaum, M. (2020) 'Kristallnacht'. *Encyclopædia Britannica* 13 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Kristallnacht> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

Berenbaum, M. (2019) 'Anti-Semitism'. *Encyclopædia Britannica* 21 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism/Anti-Semitism-in-medieval-Europe> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2019].

Biography (2019) *Richard Wagner Biography* Διαθέσιμο στο: <https://www.biography.com/musician/richard-wagner> [Πρόσβαση στις 09 Οκτωβρίου 2019].

Chase, J. και Goldenberg, R. (2019) 'AfD: What you need to know about Germany's far right party'. *DW* 28 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.dw.com/en/afd-what-you-need-to-know-about-germanys-far-right-party/a-37208199> [Πρόσβαση στις 19 Ιουλίου 2020].

Chen, J. (2020) 'Deficit Spending'. *Investopedia* 5 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.investopedia.com/terms/d/deficit-spending.asp> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Conradt, D. (2018) *Social Democratic Party of Germany* 5 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Social-Democratic-Party-of-Germany> [Πρόσβαση στη 1 Σεπτεμβρίου 2020].

Cossé, E. (2019) 'The Alarming Rise of Anti-Semitism in Europe. European Governments and Public Should Stand Up Against Hate'. *Human Rights Watch* 4 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.hrw.org/news/2019/06/04/alarming-rise-anti-semitism-europe> [Πρόσβαση στις 16 Ιουλίου 2020].

Dorpalen, A. (2020) 'Paul von Hindenburg'. *Encyclopædia Britannica* 29 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Paul-von-Hindenburg> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Elwazer, S. και Said-Moorhouse, L. (2017) 'Four graphics that explain how a far-right party won third place in Germany'. *CNN* 25 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://edition.cnn.com/2017/09/25/europe/germany-afd-election-graphics/index.html> [Πρόσβαση στις 18 Ιουλίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Baldur von Schirach* 4 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Baldur-von-Schirach> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Beer Hall Putsch* 13 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Beer-Hall-Putsch> [Πρόσβαση στις 5 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Ernst Röhm* 27 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Ernst-Rohm> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Ferdinand Tönnies* 22 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Ferdinand-Tonnies> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Franz von Papen* 28 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Franz-von-Papen> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Gestapo* 7 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Gestapo> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Gregor Strasser* 26 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Gregor-Strasser> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Heinrich Brüning* 26 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Heinrich-Bruning> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Heinrich Himmler* 19 Μαΐου Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Heinrich-Himmler> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Houston Stewart Chamberlain* 5 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Houston-Stewart-Chamberlain> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Konrad Adenauer* 15 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Konrad-Adenauer> [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Kurt von Schleicher* 26 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Kurt-von-Schleicher> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Mein Kampf* 6 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Mein-Kampf> [Πρόσβαση στις 5 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Oswald Spengler* 25 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Oswald-Spengler> [Πρόσβαση στις 3 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Potsdam Conference* 10 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/Potsdam-Conference> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Reinhard Heydrich* 31 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Reinhard-Heydrich> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Rudolf Hess* 13 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Hess> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *SA* 13 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/SA-Nazi-organization> [Πρόσβαση στις 5 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Third Reich* 9 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/place/Third-Reich/The-beginning-of-defeat> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Walther Funk* 14 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Walther-Funk> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Walther von Reichenau* 13 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Walther-von-Reichenau> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Werner Sombart* 15 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Werner-Sombart> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Wilhelm Frick* 8 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Wilhelm-Frick> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2019) *Laissez-faire* 29 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/laissez-faire> [Πρόσβαση στις 3 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2019) *Social Darwinism* 2 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/social-Darwinism> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2019) *Völkischer Beobachter* 25 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Volkischer-Beobachter> [Πρόσβαση στις 3 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2018) *Gentile* 6 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Gentile> [Πρόσβαση στις 14 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2017) *Freikorps* 21 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Freikorps> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2017) *Realpolitik* 28 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/realpolitik> [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Fraenkel, H. και Manvell, R. (2020) ‘Hermann Göring’. *Encyclopædia Britannica* 16 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Hermann-Goring> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Heiber, H. (2020) ‘Joseph Goebbels’. *Encyclopædia Britannica* 27 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Goebbels> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Hofmeister, B. (2016) ‘German Fatherland Party’. *International Encyclopedia of the First World War* 26 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/german_fatherland_party [Πρόσβαση στις 10 Οκτωβρίου 2019].

Holocaust Education and Archive Research Team (2007) *The Evolution, Structure and Membership of the RSHA* Διαθέσιμο στο: <http://www.holocaustresearchproject.org/holoprelude/RSHA/rsha.html> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Holocaust Historical Society (2018) *Viktor Brack* Διαθέσιμο στο: <https://www.holocausthistoricalsociety.org.uk/contents/germanbiographies/viktorbrack.html> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (2016) *Working Definition of Antisemitism* Διαθέσιμο στο: <https://holocaustremembrance.com/stories/working-definition-antisemitism> [Πρόσβαση στις 20 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *Declaration of the Stockholm International Forum on the Holocaust* Διαθέσιμο στο: https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/stockholm_4csilver.pdf [Πρόσβαση στις 21 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *IHRA 2020 Ministerial Declaration* Διαθέσιμο στο: <https://holocaustremembrance.com/about-us/2020-ihra-ministerial-declaration> [Πρόσβαση στις 21 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *Introduction* Διαθέσιμο στο: <https://holocaustremembrance.com/about-us> [Πρόσβαση στις 20 Ιουλίου 2020].

International Holocaust Remembrance Alliance (n.d.) *Working Definition of Antisemitism* Διαθέσιμο στο: <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antisemitism> [Πρόσβαση στις 22 Ιουλίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Hanns Kerrl (1887-1941)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/hanns-kerrl> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Herbert Lange (1909-1945)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/herbert-lange> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Jüdische Rundschau* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/juedische-rundschau> [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Karl Brandt (1904-1948)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/karl-brandt> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Kristallnacht: Background and Overview (November 9-10, 1938)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/background-and-overview-of-kristallnacht> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Kurt von Hammerstein-Equord* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kurt-von-hammerstein-equord> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Odilo Globocnik (1904-1945)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/odilo-globocnik> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Roland Freisler (1893-1945)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/roland-freisler> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *The Nazi Party: Reich Security Main Office* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/reich-security-main-office> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *The SS (Schutzstaffel): SS –Verfügungstruppe* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ss-verf-uuml-gungstruppe> [Πρόσβαση στις 25 Οκτωβρίου 2019].

Jewish Virtual Library (n.d.) *The SS (Schutzstaffel): Totenkopfverbände (Death's Head Formations)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/totenkopfverb-auml-nde-death-s-head-formations> [Πρόσβαση στις 23 Οκτωβρίου 2019].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Viktor Lutze* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/viktor-lutze> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Werner von Fritsch (1880-1939)* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/werner-von-fritsch> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Jewish Virtual Library (n.d.) *Wilhelm Marr* Διαθέσιμο στο: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/wilhelm-marr> [Πρόσβαση στις 20 Σεπτεμβρίου 2019].

Memorial de la Shoah (n.d.) *What is the Shoah?* Διαθέσιμο στο: <http://www.memorialdelashoah.org/en/archives-and-documentation/what-is-the-shoah.html> [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Morsey, R. (2020) 'Gustav Stresemann'. *Encyclopædia Britannica* 6 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Gustav-Stresemann> [Πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2020].

Phillips, G. (2018) 'Antisemitism: how the origins of history's oldest hatred still hold sway today'. *The Conversation* 27 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: https://theconversation.com/antisemitism-how-the-origins-of-historys-oldest-hatred-still-hold-sway-today-87878?utm_medium=ampfacebook&utm_source=facebook&fbclid=IwAR1qVndxNr5rygWrQ9hTjGWrzuH8gnLfhstPtT7JjQfqS40O0956jCOMwgY [Πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2019].

Ray, M. (2019) 'Luftwaffe'. *Encyclopædia Britannica* 22 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Luftwaffe> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Ray, M. (2019) 'Wehrmacht'. *Encyclopædia Britannica* 5 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/Wehrmacht> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Ray, M. (n.d.) 'Were the Nazis Socialists?' *Encyclopædia Britannica* Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/story/were-the-nazis-socialists> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Royde-Smith, J. και Hughes, T. (2020) 'World War II'. *Encyclopædia Britannica* 10 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/event/World-War-II/Yalta> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

Simms, B. (2015) The New German Empire. *New Statesman* 24-30 Ιουλίου 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.geog.ox.ac.uk/events/151001/NewStatesman-Germany-July2015.pdf>

Soucy, R. (2020) 'Fascism' *Encyclopædia Britannica* 2 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/topic/fascism/Volksgemeinschaft#ref742146> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

The Holocaust Explained (n.d.) *Life in Nazi-controlled Europe* Διαθέσιμο στο: <https://www.theholocaustexplained.org/life-in-nazi-occupied-europe/controlling-everyday-life/controlling-education/> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (2019) *Euthanasia Program* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/euthanasia-program> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (2018) *Sonderkommandos* 27 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/sonderkommandos> [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (2018) *The Nuremberg Trials* 5 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nuremberg-trials> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Antisemitism* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism> [Πρόσβαση στις 20 Σεπτεμβρίου 2019].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Book Burning* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/book-burning> [Πρόσβαση στις 29 Ιουλίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Culture in the Third Reich: Disseminating the Nazi Worldview* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/culture-in-the-third-reich-disseminating-the-nazi-worldview> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Hans Frank* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/hans-frank> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Herero and Nama Genocide* Διαθέσιμο στο: <https://www.ushmm.org/collections/bibliography/herero-and-nama-genocide> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Hjalmar Schacht* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/hjalmar-schacht> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Immediate American Responses to the Nazi Book Burnings* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/immediate-american-responses-to-the-nazi-book-burnings> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Julius Streicher* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/julius-streicher> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Kristallnacht* Διαθέσιμο στο: <https://www.ushmm.org/collections/bibliography/kristallnacht> [Πρόσβαση στις 30 Ιουλίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Law and Justice in the Third Reich* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/law-and-justice-in-the-third-reich> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Nazi Propaganda and Censorship* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/nazi-propaganda-and-censorship> [Πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Operation Reinhard (Einsatz Reinhard)* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/operation-reinhard-einsatz-reinhard> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *The Aftermath of the Holocaust* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-aftermath-of-the-holocaust> [Πρόσβαση στις 19 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *The Press in the Third Reich* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-press-in-the-third-reich> [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

United States Holocaust Memorial Museum (n.d.) *Waffen-SS* Διαθέσιμο στο: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/waffen-ss> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Wardman, H. (2019) 'Ernest Renan'. *Encyclopædia Britannica* 24 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Ernest-Renan/Later-writings> [Πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2019].

Wikipedia (2020) *Anti-Jewish legislation in pre-war Nazi Germany* 20 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Jewish_legislation_in_pre-war_Nazi_Germany [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Ernst Wilhelm Bohle* 12 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Ernst_Wilhelm_Bohle [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Franz Pfeffer von Salomon* 19 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Pfeffer_von_Salomon [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Franz Rademacher* 4 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Rademacher [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Franz Walter Stahlecker* 27 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Walter_Stahlecker [Πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Friedrich Uebelhoer* 6 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Uebelhoer [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Gauleiter* 28 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Gauleiter> [Πρόσβαση στις 6 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Great Depression* 22 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Depression [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Hans Bothmann* 20 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Bothmann [Πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Heinrich Müller (Gestapo)* 9 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: [https://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_M%C3%BCller_\(Gestapo\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_M%C3%BCller_(Gestapo)) [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Landtag* 8 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Landtag> [Πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Martin Bormann* 10 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Bormann [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Martin Broszat* 16 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Broszat [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Martin Luther (diplomat)* 14 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: [https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther_\(diplomat\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Luther_(diplomat)) [Πρόσβαση στις 18 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *National Socialist German Students' League* 4 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Socialist_German_Students%27_League [Πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Philipp Bouhler* 12 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Philipp_Bouhler [Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Reichskommissar* 21 Ιουνίου Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Reichskommissar> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Sicherheitsdienst* 4 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sicherheitsdienst> [Πρόσβαση στις 12 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Stahlhelm* 2 Σεπτεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Stahlhelm> [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *States of the Weimar Republic* 14 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/States_of_the_Weimar_Republic [Πρόσβαση στις 9 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Weimar Culture* 29 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Weimar_culture [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Encyclopædia Britannica (2020) *Werner von Blomberg* 29 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Werner-von-Blomberg> [Πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Wilhelminism* 18 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelminism> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Wikipedia (2020) *Zweites Buch* 18 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο: https://en.wikipedia.org/wiki/Zweites_Buch [Πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2020].

Wilde, R. (2019) 'The German Revolution of 1918-19'. *ThoughtCo* Διαθέσιμο στο: <https://www.thoughtco.com/a-history-of-the-german-revolution-of-1918-ndash-19-1221345> [Πρόσβαση στις 4 Σεπτεμβρίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Final Solution* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205851.pdf [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Generalgouvernement* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206246.pdf [Πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Madagascar Plan* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206635.pdf [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *Nisko and Lublin Plan* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205965.pdf [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *The Final Solution* Διαθέσιμο στο: https://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/resource_center/item.asp?gate=1-6 [Πρόσβαση στις 31 Ιουλίου 2020].

Yad Vashem-The World Holocaust Remembrance Center (n.d.) *The Holocaust*
Διαθέσιμο στο:
https://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/resource_center/item.asp?gate=2-9
[Πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2020].

Χένελ. Λ. (2020) ‘Ο αγώνας κατά των αρνητών του Ολοκαυτώματος’, επιμ. από
Παπαδημητρίου Γ. *DW* 22 Ιουλίου. Διαθέσιμο στο: <https://p.dw.com/p/3fVQD>
[Πρόσβαση στις 22 Ιουλίου 2020].

Επιστημονικά Άρθρα

Bradsher, G. (2010) ‘The Nuremberg Laws: Archives Receives Original Nazi Documents that “Legalized” Persecution of Jews’. *Prologue Magazine* [online] 42 (4). Διαθέσιμο στο: <https://www.archives.gov/publications/prologue/2010/winter/nuremberg.html>
[Πρόσβαση στις 14 Σεπτεμβρίου 2020].

Clairmont, F. (2003) ‘Stalingrad: Hitler’s Nemesis’. *Economic and Political Weekly* 38 (27), pp. 2819-2823.

Elias, N. (2001) ‘On the sociology of German anti-semitism’. *JCS* 1 (2), pp. 219-225.

Fackenheim, E. (1988) ‘Holocaust and Weltanschauung: Philosophical Reflections on Why They Did it’. *Holocaust and Genocide Studies* 3 (2) pp. 197-208.

Fitzpatrick, M. (2008) ‘The Pre-History of the Holocaust? The Sonderweg and Historikerstreit Debates and the Abject Colonial Past’. *Central European History* 41 (3), pp. 477-503.

Goeschel, C. (2017) ‘Biography, political leadership, and foreign policy reconsidered: the cases of Mussolini and Hitler’. *European Review of International Studies* 4 (2-3), pp. 5-19.

Hirschfeld, G. (2010) ‘Hitler’s War Aims’, *The Strategy of the Axis Powers in the Pacific War*. The National Institute for Defense Studies 29 Σεπτεμβρίου. Tokyo: The National Institute for Defense Studies, pp. 1-193.

Jersak, T. (2003) ‘A Matter of Foreign Policy: ‘Final Solution’ and ‘Final Victory’ in Nazi Germany’. *German History* 21 (3), pp. 369-391.

Kershaw, I. (1992) ‘Improvised Genocide? The Emergence of the ‘Final Solution’ in the ‘Warthegau’’. *Transactions of the Royal Historical Society* 2, pp. 51-78.

Klikauer, T. (2019) ‘German Neo-Nazis and a New Party’. *Jewish Political Studies Review* [online] 30 (1-2), pp. 243-252. Διαθέσιμο στο: www.jstor.org/stable/26642828 [Πρόσβαση στις 17 Ιουλίου 2020]

- Kocka, J. (2018) 'Looking Back on the Sonderweg'. *Central European History* 51 (1) pp. 137-142.
- Kocka, J. (1988) 'German History before Hitler: The Debate about the German Sonderweg'. *Journal of Contemporary History* 23 (3), pp. 3-16.
- Levy, R. (2010) 'Antisemitism'. In Hayes, P. and Roth, J. ed. *The Oxford Handbook of Holocaust Studies* Oxford: Oxford University Press.
- Neiberg, M. (2018) 'Potsdam Conference (1945)' in *The Encyclopedia of Diplomacy*. 1st edn. vol. 3. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Niewyk, D. (1990) 'Solving the Jewish Problem: Continuity and Change in German Antisemitism, 1871-1945'. *The Leo Baeck Institute Year Book* 35 (1), pp. 335-370.
- Tighe, C. (2000) 'Pax Germanica-the future historical'. *Journal of European Studies* 30 (119), pp. 297-328.
- Tomuschat, C. (2006) 'The Legacy of Nuremberg'. *Journal of International Criminal Justice* 4 pp. 830-844.
- Urban, S. (2004), 'Anti-Semitism in Germany Today: Its Roots and Tendencies'. *Jewish Political Studies Review* [online] 16 (3-4), pp. 119-130. Διαθέσιμο στο: www.jstor.org/stable/25834608 [Πρόσβαση στις 16 Ιουλίου 2020].
- Varshizky, A. (2012) 'Alfred Rosenberg: The Nazi Weltanschauung as Modern Gnosis'. *Politics, Religion and Ideology* 13 (3), pp. 311-331.
- Weir, T. (2018) 'Hitler's Worldview and the Interwar Kulturkampf'. *Journal of Contemporary History* 53 (3), pp. 597-621.